

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

Лора Огнянова Желева

**СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА НА
СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА, ОБРАЗУВАНИ С
НАСТАВКА -ИК, В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

Дисертация за присъждане на научната и образователна
степен „доктор“

Научен ръководител: проф. д-р Руска Събева Станчева

София

2022

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	8
Избор на тема	8
Обект и предмет на изследването	9
Цел и задачи	9
Метод на изследване	10
Работна хипотеза	11
Терминологичен апарат	11
Първа глава. Подходи при изследването на словообразуването	15
1.1. Подходи при изследването на словообразуването	15
Подходи при изследването на словообразуването в езикознанието	15
Подходи при изследването на словообразуването в българското езикознание	26
Словообразуването в шестте първи научни граматика на българския книжовен език	26
Проучвания на българското словообразуване от втората половина на XX век	43
1.2. Предикатно-аргументната теория и идеята за изоморфизма между изречението и производната дума	59
Втора глава. Семантична и формална характеристика на производните думи	71
2.1. Основни принципи при изследването на производните думи	71
2.2. Семантична характеристика на производните думи	72
2.2.1. Лексикално и словообразователно значение	72
2.2.2. Словообразователна парафраза. Асоциативни деривати	77
2.2.3. Мотивираност на производната дума. Посока на мотивацията.	
Множествена производност (мотивираност)	79

2.2.4. Проблемни случаи при установяването на посоката на производност (мотивация) и подход за разрешаването им в дисертацията	82
2.2.5. Деривация от думи и словосъчетания с преносно значение	84
2.2.6. Семантичната структура на производната дума като предикатно-аргументна структура	85
2.2.7. Словообразователни категории при съществителните, образувани с наставка <i>-ик</i>	87
2.2.7.1. Аргументни словообразователни категории при съществителните, образувани с наставка <i>-ик</i>	88
2.2.7.2. Предикатни словообразователни категории при съществителните, образувани с наставка <i>-ик</i>	95
2.2.7.3. Типове семантични структури при производните съществителни на <i>-ик</i> с неизразен предикат	99
2.3. Формална характеристика на производните думи	103
2.3.1. Формални изразители на деривацията	105
2.3.2. Функции на формантите	107
Трета глава. Словообразователен анализ на съществителните имена, образувани с наставка <i>-ик</i>, в българския език	109
3.1. Аргументни и предикатни словообразователни категории при съществителните на <i>-ик</i>	110
3.1.1. Аргументни словообразователни категории при съществителните на <i>-ик</i>	110
3.1.1.1. Аргументна словообразователна категория Агенс	111
3.1.1.2. Аргументна словообразователна категория Експериенцер	120
3.1.1.3. Аргументна словообразователна категория Пациенс	123
3.1.1.4. Аргументна словообразователна категория Резултат	124
3.1.1.5. Аргументна словообразователна категория Инструмент	126
3.1.1.6. Аргументна словообразователна категория Материя	129
3.1.1.7. Аргументна словообразователна категория Обект	130

3.1.1.8. Аргументна словообразователна категория Част	135
3.1.1.9. Аргументна словообразователна категория Диспонент	136
3.1.1.10. Аргументна словообразователна категория Бенефициент	137
3.1.2. Предикатни словообразователни категории при съществителните на <i>-ик</i>	140
3.1.2.1. Предикатна словообразователна категория Място	140
3.1.2.2. Предикатна словообразователна категория Негация	147
3.1.2.3. Предикатна словообразователна категория Подобие	150
3.1.2.4. Предикатна словообразователна категория Отношения	151
3.1.2.4.1. Предикатна словообразователна подкатегория Пространствени отношения	151
3.1.2.4.2. Предикатна словообразователна подкатегория Времеви отношения	154
3.1.2.4.3. Предикатна словообразователна подкатегория Отношения на връзка	161
3.1.2.5. Предикатна словообразователна категория Интензивност	174
3.2. Деривация от думи и словосъчетания с преносно значение, асоциативни деривати, деривати с формант само със синтактична функция и тавтологични деривати	178
3.3. Класове названия при съществителните имена с наставка <i>-ик</i>	180
3.3.1. Названия на лица	180
3.3.1.1. Най-общо вършители на действие	180
3.3.1.2. Участници в събития	181
3.3.1.3. Вършители на действие, което се явява постоянно занятие, професия	181
3.3.1.4. Носители на признак, произтичащ от склонност към извършване на действие	181
3.3.1.5. Носители на определена склонност, нагласа, психологическа характеристика	181

3.3.1.6. Носители на сетивни възприятия, на процеси в емоционалната и умствената сфера	182
3.3.1.7. Носители на определени възгледи, позиции	182
3.3.1.8. Носители на други признаци	182
3.3.1.9. Назовани според това, от което боледуват	182
3.3.1.10. Назовани според местонахождението си	182
3.3.1.11. Назовани според принадлежност към група	183
3.3.1.12. Назовани според начина, по който извършват действие	183
3.3.1.13. Назовани според мястото, където извършват действие	183
3.3.1.14. Назовани според общ признак с някой друг	183
3.3.1.15. Лица, върху които пада действието, които търпят промени в резултат на дейността на някой друг	183
3.3.1.16. Тавтологични деривати, повтарят названието, според което са назовани	183
3.3.2. Названия на животни	184
3.3.2.1. Най-общо вършители на действие	184
3.3.2.2. Носители на други признаци	184
3.3.2.3. Назовани според физическа характеристика	184
3.3.3. Названия на растения	184
3.3.3.1. Назовани според физическа характеристика	184
3.3.3.2. Назовани според времеви период	184
3.3.3.3. Носители на други признаци	184
3.3.4. Названия на предмети	184
3.3.4.1. Най-общо вършители на действие	184
3.3.4.2. Носители на други признаци	185
3.3.4.3. Назовани според времеви период	185
3.3.4.4. Назовани според местонахождението си	185
3.3.4.5. Назовани според предназначението си, според това за какво се използват	185

3.3.4.6. Назовани според това, от което са направени / от което са съставени	185
3.3.4.7. Тавтологични деривати, повтарят названието, според което са назовани	186
3.3.5. Названия на организации	186
3.3.5.1. Най-общо вършители на действие	186
3.3.6. Названия на геометрични фигури	186
3.3.6.1. Носители на признаци	186
3.3.7. Названия на храни, ястия	186
3.3.7.1. Назовани според това, от което са направени, което съдържат	186
3.3.8. Названия на явления	186
3.3.8.1. Назовани според времеви период	186
3.3.9. Названия на действия	187
3.3.10. Названия на времеви периоди	187
3.3.10.1. Носители на признаци	187
3.3.11. Названия на места	187
3.3.11.1. Назовани според предназначението си, според дейността, за която са предназначени	187
3.3.11.2. Назовани най-общо според действие, което се извършва в тях, събитие, което се случва в тях, състояние, което е присъщо на тях	187
3.3.11.3. Назовани най-общо според нещо, което се намира в тях	187
3.3.11.4. Назовани според предмет, който се съхранява или слага в тях	188
3.3.11.5. Назовани според растение, което расте или се отглежда в тях	188
3.3.11.6. Назовани според животно, което се намира или отглежда в тях	188
3.3.11.7. Назовани според предмет, който се произвежда / добива в тях	188
3.4. Формални особености на съществителните, образувани с наставка <i>-ик</i>	188
3.4.1. Произвеждащи думи	188

3.4.2. Формални изразители на деривацията при съществителните на *-ик*
190

Заключение 195

Декларация за оригиналност 198

Библиография 199

Източници 208

Приложение – Справка за научните приноси 209

Приложение – Словообразователни категории 210

Приложение – Класове названия 237

Приложение – Формални изразители на деривацията 257

Приложение – Произвеждащи думи 295

УВОД

Избор на тема

Изследването на производните думи се съсредоточава върху различни техни особености. Обект на засилен интерес и на дискусии в областта на словообразователните проучвания представляват семантичната структура на дериватите, словообразователното значение, което се установява въз основа на връзката между произвеждащата и производната дума.

В 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ (БПСГ) (Малджиева 2009) за пръв път всички производни думи в българския език се разглеждат чрез последователно прилагане на предикатно-аргументната теория, като се приема, че семантичната структура на производната дума, подобно на семантичната структура на изречението, представлява понятийна – предикатно-аргументна – структура. Класификацията на дериватите и установяването на словообразователните категории се извършва въз основа на типовете предикати и аргументи, изразявани от форманта.

9-ият том на БПСГ представлява цялостно изследване на словообразователните системи на българския и полския език. В него са включени (в Приложение 2) и две по-конкретни проучвания: на дериватите с форманти *-ец* и *-ак* в българския и полския. За да се разкрият обаче предимствата и недостатъците на подхода, развит и приложен в 9-ия том на БПСГ, е необходимо той да бъде прилаган и при други проучвания на конкретен езиков материал.

Такова изследване е и настоящият дисертационен труд, който се съсредоточава върху дериватите с формант *-ик*. Избран е именно този формант, защото с него се образува значително количество производни думи в българския книжовен език – над 700. Наставката *-ик* е общославянска, наследник е на праславянската наставка *-ikъ*. С нея са образувани много думи, наследени от старобългарския, които активно се употребяват и в съвременния български език,

напр. *закрилник, ученик, съветник*. Макар и рядко, с нея се образуват нови думи, напр. *анорексик, работохолик*.

Производните съществителни с наставка *-ик* попадат във всички аргументни словообразователни категории и в 5 от 15-те предикатни словообразователни категории, формулирани в 9-ия том на БПСГ.

Проучването на семантичната структура на съществителните с наставка *-ик* като предикатно-аргументна структура, от една страна, ще допринесе за верифицирането на подхода от 9-ия том на БПСГ, а от друга страна, ще обогати представите за образуването и същността на производните думи и за назоваването с производни думи в българския език.

Обект и предмет на изследването

Обект на изследване в дисертацията е семантичната структура на производната дума.

Предмет на изследване е семантичната структура на производните съществителни имена в българския език, образувани с наставка *-ик*.

Цели и задачи

Целите на изследването са:

- Да се постигне ново знание за дериватите на *-ик* чрез съотнасяне на съдържателната и формалната им структура.
- Да се обогатят представите за начините на образуване на производни думи и на назоваване с тях.

За постигането на тези цели изследването си поставя следните *задачи*:

- Да се разгледат в теоретичен план същността и особеностите на семантичната структура на производната дума.

- Да се изследва чрез прилагане на предикатно-аргументната теория семантичната структура на съществителните в българския, образувани с наставката *-ик*.
- Да се установи какво се назовава в българския език с тези съществителни (например лица, предмети, животни, растения, места, храни, геометрични фигури...).
- Да се установи какви са начините за назоваване чрез тези съществителни (например като вършители на действие, носители на състояния от емоционалната и интелектуалната сфера, носители на признаци и под. или пък напр. чрез отрицание, чрез сравнение (установяване на подобие), чрез изразяване на някакви отношения и др.).

Метод на изследване

Изследването си служи с аналитичния метод. Материалът, който се състои от производните съществителни имена в съвременния български книжовен език, образувани с наставка *-ик*, ексцерпирани от „Обратния речник на българския език“ (София, Изток-Запад, 2011), е анализиран на няколко етапа:

1. Определя се коя е произвеждащата дума.
2. Определя се формалната структура на дериватите: основа, формант.
3. Въз основа на семантичното отношение между производната и произвеждащата дума се анализира семантичната структура на дериватите и се определя какви понятия от семантичната им структура са изразени от основата и форманта.
4. Въз основа на предходната стъпка се определя към коя словообразователна категория принадлежи дериватът.
5. Накрая се правят обобщения и изводи за това кои словообразователни категории са свойствени на производните съществителни на *-ик* в съвременния български книжовен език; правят се изводи за количеството

деривати на *-ик* в отделните словообразователни категории; обобщава се към кои класове названия (лица, предмети, места...) спадат дериватите на *-ик* и какво е количеството деривати в отделните класове названия; правят се изводи за съотношението между класовете названия и словообразователните категории при дериватите на *-ик*.

Работна хипотеза

Хипотезата на изследването е, че на производните съществителни в съвременния български книжовен език, образувани с наставка *-ик*, са свойствени повечето аргументни словообразователни категории и по-малка част от предикатните словообразователни категории. По отношение на класовете названия хипотезата е, че с тези деривати се назовават най-вече лица, предимно като вършители на действия или носители на ментална характеристика, както и конкретни неживи обекти от действителността като например места и предмети.

Терминологичен апарат

Аргумент – термин, зает от логиката, с който означаваме предмет. Чрез изреченията, както и чрез производните думи на предметите се приписват признаци. Признаците означаваме с термина *предикат*. Предикатите отварят позиции за аргументи, тоест имплицират аргументи.

Атрибуция – връзка между две предикатно-аргументни структури, които не са свързани чрез импликация и не са равноредни – едната структура е надредна, а другата е добавена към първата и е подредна спрямо нея.

Вътрешен предикат – предикат, който конституира вътрешна, подредна предикатно-аргументна структура, явяваща се предикативен аргумент. Тя е вътрешна, подредна спрямо надредната предикатно-аргументна структура,

конституирана от другия – ядрения – предикат, който имплицира предикативния аргумент.

Добавен предикат – предикат, конституиращ предикатно-аргументна структура, която е добавена чрез атрибуция към друга предикатно-аргументна структура. Двете предикатно-аргументни структури не са свързани чрез импликация и не са равноредни: едната е надредна, а другата – добавената – е подредна спрямо нея.

Импликация – отношение между предиката и аргументите, при което предикатът изисква, предпоставя (имплицира) определен брой и определен тип аргументи.

Множествена производност (множествена мотивираност) – множествена производност (мотивираност) е налице тогава, когато производната дума е формално и семантично обусловена от няколко думи.

Мотивираност – еднопосочна структурно-семантична връзка между произвеждащата и производната дума, която се заключава в това, че формата и значението на производната дума са обусловени от произвеждащата дума.

Основа на производната дума – общата част на произвеждащата и производната дума.

Предикат – термин, зает от логиката, с който означаваме признак. Чрез изреченията, както и чрез производните думи признаците се приписват на предметите. Предметите означаваме с термина *аргумент*. Предикатите отварят позиции за аргументи, имплицират аргументи. Предикатите конституират предикатно-аргументните структури.

Предикативен аргумент – аргумент, явяващ се отделна предикатно-аргументна структура.

Предикатно-аргументна структура – семантична структура, възникнала вследствие на свързване на предиката с имплицираните от него аргументи.

Предикат от втори ред – предикат, който отваря позиции и за предикативен аргумент (предикативни аргументи), не само за предметни аргументи.

Предикат от първи ред – предикат, който отваря позиции само за предметни аргументи, не отваря позиции за предикативни аргументи.

Предметен аргумент – аргумент в строгия смисъл на думата, предмет. Не се явява отделна предикатно-аргументна структура за разлика от предикативния аргумент.

Производна дума (дериват) – такава дума, която смислово и формално може да се изведе от друга дума, която обозначаваме като произвеждаща дума.

Релационен предикат – предикат, който отваря позиции за два или повече предикативни аргументи.

Словообразователна категория – включва производни думи, чийто формант изразява понятие с една и съща функция в семантичната им структура. При разглеждането на семантичната структура на производната дума като предикатно-аргументна структура формантът е изразител на аргумент или предикат. Въз основа на типовете аргументи и предикати, изразявани от форманта, се извършва семантичната класификация на производните думи и се определят словообразователните категории, към които те принадлежат.

Словообразователна парафраза – многословен израз, равнозначен на производната дума и изразяващ семантичната ѝ морфемна структура, като в него задължително присъства произвеждащата дума.

Словообразователно значение – за разлика от лексикалното значение, което е конкретно, словообразователното значение е обобщено. То се изразява чрез словообразователна парафраза, включваща понятията, изразени от основата и форманта, и отношенията между тези понятия, но в обобщен вид, не като конкретни понятия, а като типове понятия. При разглеждането на семантичната структура на производната дума като предикатно-аргументна структура словообразователното значение се изразява чрез словообразователна парафраза, включваща типовете предикати и аргументи, изразени от основата и форманта, и отношенията между тези типове предикати и аргументи.

Формант – тази част от производната дума, която я отличава от произвеждащата дума.

Ядрен предикат – предикатът, който имплицира предикативен аргумент, се нарича ядрен предикат, тъй като конституира основната, надредна предикатно-аргументна структура, спрямо която предикативният аргумент се явява подредна, вътрешна предикатно-аргументна структура.

ПЪРВА ГЛАВА

ПОДХОДИ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА СЛОВООБРАЗУВАНИЕТО

1.1. Подходи при изследването на словообразуването

В дисертацията производните съществителни имена в българския език с наставка *-ик* се разглеждат през призмата на предикатно-аргументната теория. В областта на словообразуването тази теория е последователно приложена в 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“, където семантичната структура на българските и полските производни думи се разглежда като предикатно-аргументна структура.

В началото на тази глава ще бъде направен кратък хронологичен обзор на досегашните подходи при изследването на словообразуването в езикознанието с цел да се проследи обособяването на словообразуването като самостоятелна езиковедска област. След това ще се спрем и на словообразователните изследвания в българското езикознание. Целта на този преглед на словообразователните подходи е да обоснове защо в дисертацията е избран подходът производните съществителни с наставка *-ик* да се разглеждат с инструментите на предикатно-аргументната теория.

Подходи при изследването на словообразуването в езикознанието

Както е добре известно, като научна дисциплина със собствен метод на изследване езикознанието възниква в началото на XIX в. – с утвърждаването на принципа на еволюцията и възприемането на сравнително-историческия метод като мярка за научност. Той позволява системното изучаване на съответствията между езици от едно „езиково семейство“. Това предопределя и развитието на дисциплините, свързани с езиковата еволюция – сравнителната и историческата граматика. Младограматичите също се придържат към историческия подход към езиковите факти. В стремежа си да открият в езика закономерности, аналогични на тези в естествените науки, те се съсредоточават върху наблюдаването на

фонетичните и морфологичните промени и стигат до разбирането, че езиковите промени се дължат на действието на т. нар. „фонетични закони“ и на „аналогията“. Както обобщават Пиус тен Хакен и Клер Томас, в рамката на историческия подход към езика е обяснимо, че словообразуването не заема особено място (Тен Хакен, Томас 2013: 2). Интересът към словообразуването не напуска границите на етимологията, проучваща произхода на думите, но не като система, а като отделни лингвистични факти.

В рамката на структурализма като аналитичен метод в лингвистиката изследователският интерес се фокусира върху синхронното състояние, а езикът се схваща като система от знаци. Най-голяма заслуга за това безспорно има Фердинанд дьо Сосюр, според когото всеки език е цялостна и завършена система от знаци, чието изследване се подчинява на два принципа – „произволност на знака“ и „линейност на означаването“ (Сосюр 1992: 97 – 100). В този смисъл словообразуването се разбира като „образуване на нови знаци“ (Тен Хакен, Томас 2013: 3). Във връзка с принципа за произволност на знака Сосюр прави уговорката за „абсолютна и относителна произволност“: „Само част от знаците са абсолютно произволни; при други се намесва явление, което позволява да открием степени на произволност, без да я отхвърлим: *знакът може да бъде относително мотивиран* (Сосюр 1992: 162). Тази уговорка е съществена за словообразуването, доколкото от синхронна гледна точка при дериватите винаги е налице мотивация на новия знак от друг знак. Като доказателство се привличат редица производни думи от различни граматични класове, но също така и факти от формоизменението, което е свидетелство, че Сосюр не прокарва ясна граница между словообразуване и формоизменение. Когато обсъжда дяловете на граматиката в Седма глава на своя труд, Сосюр прави още едно важно наблюдение, породено от производните единици в езика: „всяка дума, която не е проста и неразложима единица, не се различава съществено от част на изречението, от факт на синтаксиса; взаимодействието на поединиците, които я съставят, се подчинява на същите основни принципи, на които се подчинява и образуването на словосъчетанията“

(Сосюр 1992: 167). В този смисъл е важно да се изтъкне, че още Сосюр обосновава възможността към дериватите да се подхожда синтактично.

Пражката школа е една от школите, възникнали в рамката на структурализма през 20-те години на миналия век, чиито възгледи почиват върху чешката философска традиция и са само частично повлияни от учението на Сосюр (вж. Косериу 1990: 131; Златева 2017). В „Тезисите“ от 1929 г. на Пражкия лингвистичен кръг (Thèses, Travaux du Cercle Linguistique de Prague (TCLP), 1, Prague, 1929, цит. по ПЛК 1967) се изтъкват три важни аспекта на езика, които имат пряко отношение към словообразуването. Първият е функционалният подход към езика, вторият засяга обосновката на понятията „статика“ и „динамика“ в синхронното състояние на езика. Третото важно положение, залегнало в „Тезисите“, е, че „Думата, разглеждана от гледна точка на нейната функция, е резултат от дейността по езиково именуване“ (ПЛК 1967: 22¹). Както изтъкват П. тен Хакен и К. Томас (Тен Хакен, Томас 2013: 4, 11), тези акценти създават добра основа за по-нататъшните словообразователни изследвания, в основата на които лежи ономаσιологичният подход към дериватите, представен като самостоятелна словообразователна теория от Милош Докулил (1962) (вж. по-долу).

За словообразуването са важни и идеите на американския езиковед Леонард Блумфилд от 30-те години на ХХ век. Л. Блумфилд е представител на структурализма във версията на т.нар. американски дескриптивизъм. В подхода му ясно личи привързаността му към бихевиоризма (или поведенчеството), който постулира, че „обект на науката могат да бъдат само физически забележимите явления“ (Косериу 1990: 116). По тази причина Л. Блумфилд прави опит да изключи лексикалното значение от езиковедските изследвания. Той смята, че „езиковедът не е в състояние да определи значенията (*meanings*): за целта той трябва да прибегне до „common knowledge“ или до науките, които се занимават с нещата, обозначени с думите“ (Косериу 1990: 115). Неговият труд *Language*,

¹ „Слово, разглеждаемо с точки зрения функции, представляет собой *результат номинативной языковой деятельности*“.

публикуван в Ню Йорк през 1933 г., оказва силно влияние върху американското езиковедство и много идеи на Л. Блумфилд се вземат предвид и до днес при отделни словообразователни изследвания. Заслуга на Л. Блумфилд е, че изтъква необходимостта от разграничаване на формообразуване и словообразуване, макар и с уговорката, че това разграничаване невинаги е възможно (Тен Хакен, Томас 2013: б). Във връзка с тази необходимост Л. Блумфилд извежда критерии за различаването на словообразуването и формоизменението.

Според Л. Блумфилд речникът е допълнение към граматиката, списък от нерегулярности (Тен Хакен, Томас 2013: 7). Той използва термините „регулярно“ и „нерегулярно“ само за признаци, които се появяват в граматиката, като регулярна е такава форма, която говорещият може да каже, без да я е чувал, а нерегулярна е форма, която говорещият може да каже само след като вече я е чул от други говорещи (пак там).

Както заключават П. Тен Хакен и К. Томас, от възгледите на Л. Блумфилд следва, че словообразуването не е самостоятелна област, защото е „въпрос на езиковоспецифично удобство дали то ще бъде разграничавано от формообразуването“ (Тен Хакен, Томас 2013: 7); лексикалното значение не представлява особен интерес, тъй като излиза далеч извън езиковите аспекти, които могат да бъдат изучавани; лексикализацията е свързана само с нерегулярността (пак там).

Въз основа на *Language* от 1933 г. на Л. Блумфийлд американските езиковеди разработват подход, при който изследването започва със събиране на изказвания и при анализа се започва от фонемите, след това се идентифицират морфемите, следват ги думите и изреченията (Тен Хакен, Томас 2013: 7; Косериу 1990: 143 – 144).

Ноам Чомски, смятан за един от най-ярките представители на когнитивната революция от 50-те години на XX век, предлага генеративния подход към езика като категорично отрицание на бихевиористичния подход към езика на Л. Блумфийлд (Косериу 1990: 147) и „се противопоставя (...) на цялото структурално

езикознание в качеството си на нова форма на дескриптивната лингвистика с различен предмет, цели и задачи“ (пак там, с. 149). Н. Чомски представя основите на своята трансформационна граматика в двата си труда *Syntactic Structures* от 1957 г., издаден в Хага, и *Aspects of the Theory of Syntax* от 1965 г., издаден в Кеймбридж, Масачузетс.

В структурализма се различават език и реч. Езикът се схваща като система от знаци, които представляват форми с определени семантични функции. В речта тези форми се използват за обозначаване на това, което съответства на семантичните им функции (Косериу 1990: 149). Н. Чомски възприема идеята на Ф. дьо Сосюр за знаковата същност на езика, но в съответствие с когнитивисткия подход вече разграничава не език и реч, а способност (competence) и дейност (performance). Т.е. в трансформационната граматика езикът се схваща като „механизъм“, система от правила, „за свързване на определени извънезикови съдържания (*meanings*) с определени изрази („звукови представи““)“ (пак там). Еухенио Косериу обобщава, че „структурализмът е аналитичен метод, чиято цел е да установи как са изградени езиците; за разлика от него трансформационната граматика е синтетичен метод – нейната цел е да покаже как се общува чрез езиците“ (пак там). Структурализмът цели да анализира функционалните единици на езика, „за да достигне до съставните им елементи“, а трансформационната граматика цели „да „синтезира“ единиците на речевия поток – да покаже техниката на тяхното производство“ (Косериу 1990: 149 – 150). По този начин основната единица в структурализма е „най-малкият формален или функционален елемент“, а за трансформационната граматика основната единица е изречението – „граматическата единица на речевия поток“ (Косериу 1990: 150). Трансформационната граматика се нарича още „генеративна“, „защото си поставя за цел да „генерира“ (да създаде) всички възможни изречения в даден език, т.е. да изброи необходимите операции („правила“) за тяхното производство“ (пак там). Тя се нарича „трансформационна“, защото представя и правилата за трансформиране на първични (дълбоки) структури във вторични (повърхностни) структури (пак там, с. 151).

Много важно е това, че Н. Чомски се съсредоточава върху синтаксиса. Преходните езиковедски теории не се занимават особено със синтаксиса.

Първото словообразователно изследване в новата теоретична рамка – на трансформационно-генеративната граматика, развита от Н. Чомски – е на Робърт Лийс (Лийс 1960). Според Р. Лийс сложните думи могат да се генерират по начин, подобен на генерирането на изречения при Н. Чомски. От структура, подобна на изреченската, чрез трансформации се генерират сложни думи. Както отбелязва Хенри Глийсън в рецензията си за труда му, това е пример за прилагане на трансформационната граматика в определена област от езика, който дотогава е липсвал (Глийсън 1960: 1110). Р. Лийс изследва номинализациите – процесите, чрез които именните конструкции се генерират от ядрени, основни изречения (пак там). Авторът извежда 49 класа сложни думи от типа на *girlfriend, fighter plane, madman*. За всеки клас Р. Лийс представя поредица от трансформации, чрез които от няколко изречения се генерира сложна дума (пак там).

През 1965 г. Н. Чомски представя теория за лексикалните единици (преди това те не са включени в теорията му). За него те са съвкупност от фонологични, синтактични и семантични особености, които не могат да бъдат предвидени от правилата. По този начин Н. Чомски, подобно на Л. Блумфилд, третира лексикалните единици като множеството от нерегулярности в езика. Така възниква алтернативен подход към словообразуването – на интерпретативната семантика на Н. Чомски. Тук не се използват синтактични правила за съчетаване на морфемите. Противоположност на този подход е генеративната семантика (Тен Хакен, Томас 2013: 8).

Джудит Леви (Леви 1978) продължава трансформационния подход към словообразуването, започнат от Робърт Лийс. Нейният подход е в рамките на генеративната семантика. Дж. Леви приема, че при разглеждането на деривацията на сложните думи трябва да се взема предвид значението им. Според нея при сложните думи има ограничен брой предикати, които могат да бъдат отстранени с

възможност за възстановяването им. Към края на 70-те години на XX век обаче генеративната семантика бива изоставена (Тен Хакен, Томас 2013: 9 – 10).

През 1962 г. чешкият езиковед Милош Докулил представя първата цялостна словообразователна теория. Тя се изгражда в рамката на структурализма и предлага ономасиологичен подход при проучване на словообразуването. По-нататък ще представим малко по-подробно основните ѝ положения. Чрез прилагане на този подход се набляга на називната функция на думите, които показват как „обобщеното отражение на действителността в съзнанието (съдържанието)“ бива „обработено, разчленено и класифицирано“ (Докулил 1962: 29). Основно понятие в теорията на М. Докулил е ономасиологичната категория. Ономасиологичните категории представляват типовете структуризиране на съдържанието (понятието) с оглед на изразяването му в дадения език, тоест основните понятийни (съдържателни) структури, които в дадения език са семантичната основа на названията (Докулил 1962: 29; Чешка граматика 1986: 212; Осолсобе 2017). Ономасиологичните категории са понятийната основа, на която се опират словообразователните категории (Чешка граматика 1986: 212). Структурата на ономасиологичните категории е двучленна и се състои от ономасиологична база и ономасиологичен признак. Явлението, което се назовава, се причислява към определен понятиен клас, имащ в дадения език свой категориален израз, и в рамките на този клас се определя чрез някакъв признак. Понятийният клас е определяемото в ономасиологичната структура на понятието и е неговата ономасиологична база, а определящото е ономасиологичният признак. Базата може да бъде най-близкият понятиен род, а може да бъде и по-общ понятиен клас, например най-общ понятиен клас, опиращ се на езиковата категория част на речта (Докулил 1962: 29; за понятийния клас и признака вж. и Малджиева 2009: 72; вж. и по-долу за Аристотелевите най-близък род – *genus proximum*, и видова разлика – *differentia specifica*, от които се състои дефиницията). Например ономасиологичната структура на понятието 'скитащ се човек' е следната: ономасиологичната база е най-близкият род 'човек', а ономасиологичният признак

е 'скитащ се', като понятието 'скитащ се човек' в българския може да се изрази както чрез словосъчетанията *скитащ се човек* и *човек, който се скита*, така и чрез производната дума *скитник* (срв. и Докулил 1962: 30). Според категориалния характер на ономасиологичната база и ономасиологичния признак М. Докулил различава следните основни типове ономасиологични структури – ономасиологични категории (пак там, с. 32):

1. понятие от категорията субстанция, определено чрез връзката си с понятие от категорията: а) субстанция (напр. *ястие от риба, рибник*), б) признак (напр. *стар човек, старик*), в) действие (напр. *човек, който замества, заместник*), г) обстоятелствено пояснение към признак (обстоятелство) (напр. *нещо, което се слага на пръста, напръстник*);
2. понятие от категорията признак, определено чрез връзката си с понятие от категорията: а) субстанция (напр. *книжен*), б) признак (*синкав*), в) действие (*ядлив*), г) обстоятелство (*тукашен*);
3. понятие от категорията действие, определено чрез връзката си с понятие от категорията: а) субстанция (*четкам*), б) признак (*белея*), в) действие (*препиша*), г) обстоятелство (*подраня*);
4. понятие от категорията обстоятелство, определено чрез връзката си с понятие от категорията: а) субстанция (*от радост, на земята*), б) признак (*добре, радостно*), в) действие (*мълчешком*), г) обстоятелство (*тихичко*).

Освен основните ономасиологични категории М. Докулил различава и видове ономасиологични категории, които се разграничават в рамките на основните ономасиологични категории. Авторът обособява следните видове ономасиологични категории при производните съществителни имена (Докулил 1962: 34 – 37): 1) носител на признак; 2) носител на деятелно отношение, като тук се разграничават: носител на действие, по-точно – на състояние или промяна на състояние; вършител на действие, при което може да се отделят участие в действие, също така

склонност, влечение към действие; средство на действие; пациенс на действие; резултат от действие; 3) носител на предметно отношение (тоест съществителното име, което принадлежи към категорията субстанция, е характеризирано чрез отношението си към друга субстанция), при което се обособяват: отношение на активно въздействие върху предмета (който има характер на пациенс); отношение на създаване, изработване на нещо (което има характер на резултат от действието); отношение на дейност, свързана с определено място – човекът е определен според мястото, в което работи; отношение на влечение към някакъв предмет; отношение на подобие на нещо; отношение на притежание; отношение на принадлежност към нещо; отношение на произход от нещо; отношение на изработеност от някакъв материал; отношение на отличаване с нещо като характерна черта – съществото е определено според това, че се отличава с определена част на тялото си като характерна особеност; отношение на предназначение – субстанцията е определена според това, че служи за нещо, подходяща е за нещо; 4) носител на отношение към обстоятелствено пояснение (обстоятелство).

Полската школа за семантичен синтаксис (Полският семантичен кръг) изследва езика в рамката на структурализма. Началото ѝ датира от 70-те години на XX в. Редица свои идеи школата черпи от Львовско-варшавската логическа школа от 30-те години на миналия век (вж. по-подробно у Банашак 2019; Киклевич 2004). За неин създател се смята Станислав Каролак, а идеите му са прокарани последователно най-напред в „Проблеми на полския синтаксис“ (Karolak, S. *Zagadnienia składni ogólnej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972), след това в частта „Синтаксис на предикативните изрази“ на колективния академичен труд „Синтаксис“ (Karolak, S. *Składnia wyrażeń predykatywnych*. – In: Topolińska, Z. (red.). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. Warszawa: PWN, 1984, s. 11 – 211), а по-нататък са доразвити в монографията „Основни синтактични структури на полския език“ (Karolak, S. *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Instytut Slawistyki (Polska Akademia Nauk); Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2002).

В този теоретичен модел изреченските („повърхнинни“) структури се основават на базови семантични структури, в които основно място заема пропозиционално-семантичният компонент – предикатът и имплицираните от него позиции за аргументи.

Този подход позволява да се създадат а) регистър на пропозиционално-семантични структури, срещащи се в даден език, в които предикатът заема централна позиция, както и б) регистър на формите, които удовлетворяват тези структури.

Въз основа на теорията за семантичния синтаксис са разработени и 5-ият и 9-ият том на „Българско-полската съпоставителна граматика“, които заедно с тома на Полската академична граматика, посветен на синтаксиса (Полска граматика 1984а) са залегнали като теоретична основа на дисертацията.

Особено плодотворна за словообразуването, чието описание следва посоката от съдържанието към формата, се оказва идеята на Ст. Каролак за изоморфизъм между понятийната структура на изречението и на производната дума – идея, намерила последователно и пълно развитие в труда на В. Малджиева – 9-ия том на БПСГ (вж. подробно в описанието на теоретичния модел на дисертацията във Втора глава).

Идеите на Полската семантична школа са в съзвучие с теорията за ситуационната семантика на Джон Баруайз и Джон Пери (Баруайз, Пери 1981), взета предвид при разработването на многотомното конформативно изследване „Българско-полска съпоставителна граматика“, включително на 9-ия том, посветен на словообразуването (Малджиева 2009: 32). Според ситуационната семантика значението на езиковия израз може да се изтълкува само чрез езика, без препращане към извънезиковата действителност. Значението на езиковия израз се схваща като отношение между: 1) самия езиков израз; 2) ситуацията на говорене; 3) връзките при интерпретацията. Връзките при интерпретацията се отнасят до ограничения, гарантиращи смислената употреба на думите. Например *дядо* е ’човек от мъжки пол, който е и баща’, *целувам* е ’докосвам с уста’. Тези ограничения се

приемат за дадени, тоест не представляващи проблем, и с малки изключения не зависят от формалноезиковите начини за изразяване (Малджиева 2009: 32; Баруайз, Пери 1981: 268, 280). В ситуационната семантика се приема, че чрез езика предаваме определени ситуации. Ситуациите предполагат определени участници. Например изречението *Свещта гори* изразява ситуация, в която е налице състояние (горене), което предполага обект (свещта), който се намира в това състояние.

През 90-те години на миналия век в рамката на генеративната граматика Морис Хали и Алек Маранц (Хали, Маранц 1993) разработват теорията за дистрибутивната морфология като синтактична словообразователна теория. При нея вниманието е насочено към формата, не към значението – словообразуването е синтактично или постсинтактично, но не и лексикално. Важно е да отбележим обаче, че двамата автори не разграничават формообразуване и деривация (Тен Хакен, Томас: 15 – 18).

Значим генеративен подход е и този на Джеймс Пустейовски. Той развива теорията за генеративния лексикон (Пустейовски 1991). Дж. Пустейовски е по-слабо свързан с генеративното езикознание например от Рей Джакендоф, защото теорията на Дж. Пустейовски за лексикалното значение не излиза извън структурата на речника (Тен Хакен, Томас 2013: 21). Дж. Пустейовски (Пустейовски 1991) предлага решение за случаи като *Джон започна роман*, при което не е ясно какво точно е започнал да прави Джон с романа – да го чете или да го пише, или друго. Като решение на проблема Дж. Пустейовски предлага т.нар. *qualia* (от мн.ч. на *quale* 'признак') структура. При *книга* агентивният признак, означаващ начина, по който нещо се създава, съдържа информацията, че книгата се пише, а теличният признак, който означава предназначението на нещо, показва, че книгата се чете (Пустейовски 1991: 429; Тен Хакен, Томас 2013: 21 – 22).

В подкрепа на обособяването на словообразуването като отделна област на езиковедски изследвания и показателен за нарастването на изследователския интерес към тази област е и мащабният петтомен труд *Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe* от 2015 г., обхващащ 207 научни

разработки с общотеоретичен характер, както и наблюдения върху всички европейски езици.

Направеният дотук кратък преглед ни позволява да обобщим, че словообразуването се отделя сравнително късно като самостоятелна област на проучване поради спецификата на парадигмите в езикознанието, напр. преобладаването на диахронния подход през XIX век, съсредоточаването върху други области от езикознанието като например фонологията, синтаксиса.

Подходи при изследването на словообразуването в българското езикознание

След като разгледахме накратко подходите към словообразуването в езикознанието изобщо, ще направим аналитичен обзор в хронологичен план на досегашните подходи при изследването на словообразователната система на българския език.

Тъй като в дисертацията се разглеждат производни съществителни, при аналитичния обзор ще обръщаме внимание на класификацията на производните съществителни в различните изследвания.

Както отбелязва чешкият езиковед Милош Докулил, до 60-те години на XX век словообразуването е една от най-слабо разработените области в езикознанието и няма същински синхронни описания на словообразователните системи на славянските езици. По това време в случаите, когато словообразуването се включва в граматиките като част от морфологията, преди всичко се представя инвентарът от словообразователни начини и средства. Опитите да се представи тяхната система, не се опират на познаването на истинските системни отношения в областта на словообразуването (Докулил 1962: 7).

Словообразуването в шестте първи научни граматики на българския книжовен език

Наблюдението на М. Докулил се отнася и до шестте първи научни граматики на българския книжовен език, които ще използваме като отправна точка в настоящия аналитичен преглед. Това са: „Българска граматика“ на Петър

Калканджиев от 1938 г., „Българска граматика“ на Никола Костов от 1939 г., „Грамматика на българския език“ на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев от 1939 г., „Нова българска граматика“ на Александър Теодоров-Балан от 1940 г., „Българска граматика“ на Димитър Попов от 1941 г. и „Основна българска граматика“ на Любомир Андрейчин от 1944 г.

„Българска граматика“ на Петър Калканджиев от 1938 г.

В граматиката на Петър Калканджиев в частта *Видословие*, в която се разглежда морфологията, са посветени самостоятелни раздели на образуването на глаголите, съществителните и прилагателните имена. Словообразователният преглед не може да се нарече кратък, но не може да бъде определен и като особено подробен.

В раздела за субстантивното словообразуване има много важно разсъждение, което е показателно за подхода, чрез който се разглеждат производните думи в тази граматика. Уточнено е, че за практическите цели на граматиката словообразователният анализ е опростен, не е проведен по-дълбок научен анализ, който би бил и етимологичен, и семантичен, и чрез който напр. *пир* е от *пия*, *петрол* е от *petr* 'камък' и *oil* 'масло' и буквално означава 'каменно масло' (Калканджиев 1938: 232). Това уточнение показва, че според авторите задълбоченият словообразователен анализ би трябвало да бъде етимологичен, в диахрония.

Производните думи са представени в групи според значението на словообразователното средство, приведени са и примери.

Словообразуването е разгледано от практическа гледна точка: какви са словообразователните средства, какво значение придават те на производните думи, на места се отбелязва коя е произвеждащата дума, но далеч не навсякъде това е изяснено, например в значителна част от изследването, каквато е прегледът на съществителните, образувани с наставка, не е уточнено от коя дума са производни. Така напр. не е ясно дали *сламеник* е от *сламен*, или от *слама*, дали *горчица* е от *горчи*, или от *горчив*.

Подобно на повечето словообразователни изследвания и в словообразователното описание в граматиката на Петър Калканджиев съществителните, образувани с наставки, са групирани въз основа на значението, което наставките придават на корена. Изведени са следните значения на наставките, определени от авторите като значения за: действия или последици от тях, както и неща, които проявяват отделни характерни действия (*гонитба, влечуго*); трайно занимание – занаят, звание, сан, дейност, начин на препитание (*овчар, проповедник*); оръдие или пособие, чрез което се извършва нещо (*лейка, плашило*); място или време, където или когато се извършва, отглежда се или се поставя нещо (*конюшня, лъжичник*); потекло, произход, верска, местна, съсловна или народностна принадлежност (*добруджанец, християнин*); преобладаващо качество или характерна особеност (*слепок, нустои*); отвлечени имена (*болест, чистота*); умалителни и гальовни имена (*мишле, топлинка*); уголемителни и прякорни имена и имена с укорно и презрително значение (*повлекана, ръчище*).

Важно е да се подчертае, че при обособяването на тези лексикални групи на места не е прокарана отчетлива граница. Например не се разграничават действията от нещата, които проявяват отделни характерни действия – названията на действия като *викане, борба* са в една група с названията на отделни същности като *пискун, кълвач, вариво*. В по-прецизните словообразователни описания (вж. напр. Радева 1991) действията като *викане, борба* попадат в отделна категория, в друга категория са вършителите на действия като *пискун, кълвач*, в трета категория се разпределят обектите или резултатите на действието като *вариво*.

„Българска граматика“ на Никола Костов от 1939 г.

В „Българска граматика“ от 1939 г. на Никола Костов няма специален раздел, посветен на словообразуването. Прегледът на словообразователните особености на съществителните имена, прилагателните имена и глаголите е включен в морфологичното описание на съответните граматични класове лексеми. Може да се каже, че на словообразователното описание в тази граматика е отделено скромно място подобно на граматиката на Петър Калканджиев и тази на Димитър Попов.

Важно е да се отбележи, че в граматиката на Никола Костов словообразователният анализ има синхронен характер, разграничава се от строгия етимологичен разбор, както пише и авторът, когато разглежда коренните (непроизводните) съществителни имена: „Изобщо въ тази купчина отделѣме съществителни, въ които не личатъ ясно представки и наставки, въпрѣки че строгъ етимологиченъ разборъ може да открие такива“ (Костов 1939: 71).

Словообразователният преглед в граматиката на Никола Костов не претендира за изчерпателност. Например за множеството на съществителните, образувани с наставки, авторът казва, че е много голямо и че неговото разнообразие „мжчно може да се даде изчерпателно“ (Костов 1939: 71). Той посочва примери със съществителни с по-важни, по-характерни наставки.

Никола Костов обособява следните 11 лексикални групи при съществителните нарицателни имена, образувани с наставки, които той определя като: деятелни лица (*създател, моряк*); лица с известни прояви, качества, начин на живот (*мъдрец, грешник*); произход на лица, народност, потекло, месторождение (*българин, дупничанин*); вещества (*градиво, зимнина*); оръдия (инструменти) (*гребло, метла*); действия (*целувка, молитва*); места (*огнище, болница*); отвлечени съществителни (*сладост, правда*); умалителни и гальовни имена (*рибка, перце*); уголемителни имена (*юначага, ръчище*); женски имена (*учителка, лъвица*).

„Грамматика на българския език“ на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев от 1939 г.

В граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев словообразуването е разгледано отделно от видословието (морфологията). На словообразуването е посветен третият дял от граматиката. Има подробен преглед на наставките при съществителните, прилагателните и глаголите.

В граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев обаче подходът е изрично диахронен. Преди да се пристъпи към разглеждането на отделните наставки, е подчертано колко е важно да се изследва историята на думите в езика, тя е представена като „една отъ най-занимателнитѣ и отъ културно-историческо

гледнище първостепенна частъ на езиковата наука“ (Младенов, Попвасилев 1939: 154). Според авторите изучаването ѝ е поучително, защото тя разкрива множество български думи, които предците ни са образували в миналото, когато са живели заедно с другите славяни, а и още преди праславянския период, когато са живели заедно с предците на останалите индоевропейски народи и племена, както и малкото останали в езика ни думи от езика на Аспаруховите българи, също и множеството заемки от гръцки, турски, руски, италиански, румънски и други езици, по-ранните заемки от старогермански и латински.

Историческият подход на авторите се проявява в приемането за наставки напр. на *-ъ* в *домъ*, *-ь* в *конь*, *-а* в *жена*, защото разглеждат думите, както и наставките в диахрония. Например *-ъ* се разглежда като наследник на праиндоевропейските **-u-s*, **-o-s*. Тъй като изследването е в исторически план, има сравнения с останалите славянски и индоевропейски езици, и то не само със съвременното им състояние, но и с по-стари етапи от развитието им, включително старобългарски, праславянски, праиндоевропейски.

В словообразователния преглед са включени и наставки, които и в съвременния език изпълняват служба на наставки, напр. *-еж* в *бодеж*, *вървеж*, като са изказани наблюдения и за произвеждащата дума, и за семантичната функция на наставката: отбелязано е, че с тази наставка от глаголи се образуват съществителни имена за действия или състояния. Разгледана е напр. и наставката *-ач*, която в съвременния език също служи като словообразователно средство. Отбелязано е, че с нея се образуват имена на деятели. Но подобни наблюдения са малко на брой, преобладава анализът от историческа гледна точка, при който се разглеждат завършеци на думи, които от съвременно гледище не се явяват наставки. Липсват някои доста продуктивни наставки като *-тел*, *-ец*, *-(н)ик*.

Може да се обобщи, че словообразователното изследване в „Грамматика на българския език“ от Стефан Младенов и Стефан Попвасилев от 1939 г. има характер на етимологичен анализ. То е подробно, представлява значителна част от цялата граматика. Дава много ценни и богати сведения за етимологията на

завършеците на съществителните, прилагателните и глаголите. Характеризира се по-скоро със задълбочен сравнително-исторически анализ, отколкото с изчерпателност.

В словообразователното описание в тази граматика се разглеждат наставки в диахрония. Описанието не претендира за изчерпателност, но са разгледани множество наставки. Резултатът от наблюденията при този подход е описание на произхода на наставките, както и формален и семантичен анализ на състава на думите в исторически план, което дава ценни сведения за формалната и семантичната им връзка с други думи както в съвременния език, така и в неговите диалекти, в по-ранни етапи от развитието му, в други езици. Ценен резултат от този подход е и това, че чрез анализа на формално-семантичните връзки между думите в исторически план се разкриват представи за устройството на света, отразени в езика. Така например се изяснява, че думите *ухо* и *ум* имат общ корен – *у*, тъй като с *ухото* и *ума* се долавя, схваща нещо (Младенов, Попвасилев 1939: 159).

Както посочва Тодор Бояджиев, етимологичният подход към производните думи, приложен в граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев, изследва каква е вътрешната форма на думата, тоест нейната семантична мотивираност, или етимологическа структура (Бояджиев 2002: 73). С помощта на етимологията могат да се представят научни обяснения и хипотези за първичната мотивировка на думи, чиято мотивираност е изчезнала, забравена е с историческото развитие на езика. Така например се изяснява, че чешкото *pstruh* 'пъстърва' е свързано с *pestrý* 'пъстър'; *zítra* 'утре' – с *jitro* 'утро' (Хаусер 1980: 63).²

² В подкрепа на подхода на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев можем да кажем, че етимологичният анализ може да разкрие много интересни и неочаквани факти за значението на думите, за връзките помежду им, за представите, изразени чрез езика, за т. нар. езикова картина на света, която представлява специфичен начин на виждане, на възприемане на света, съдържащ се в граматичните форми, лексикалния фонд, фразеологията, клишираните текстове в даден език (Зализняк, Левонтина, Шмелев 2005: 9; Михайлова-Сталянова, Генов-Пухалева 2005: 322). Чрез етимологичния анализ се установява, че думата *заповед* съдържа две представки: *за-* и *по-* (от праславянското **zā-pa-vědbъ*), като *за* е предлог за означаване цел на действие, местоположение отвъд нещо и време след определен срок, също така *за* е и частица за бъдеще време 'ще' (БЕР 1: 567), а *по* е предлог за означаване на различни пространствени, времеви и други (повече или по-малко абстрактни) отношения (БЕР 5: 394), коренът *пък* е свързан със знание – от **věd-*, срв.

„Нова българска граматика“ на Александър Теодоров-Балан от 1940 г.

В граматиката на Александър Теодоров-Балан на словообразуването е посветено немалко внимание. При морфологичното описание на имената и при това на глаголите има специални части, озаглавени *Производство на имена* и *Производство на глаголи*. Взема се предвид както формата, така и значението на производните думи. Важно е и това, че почти винаги се посочва коя е произвеждащата дума.

Много важна особеност в теоретично отношение е, че Ал. Теодоров-Балан често пъти посочва значението на производната дума, като произвеждащата дума участва в дефиницията на производната. Това е ясна индикация за преориентацията на лингвистиката от диахрония към синхрония. Например: „*вратарь* ‘прави врати’ или ‘служи при врата’“, „*граничарь* пази ‘граница’, *надничарь* ‘работи съ надница’“ (Теодоров-Балан 1940: 120). Подходът на Ал. Теодоров-Балан обаче не е последователен. Има и случаи като *камънак* „мъсто ‘ситно’ каменисто“ (Теодоров-Балан 1940: 133), при чиято дефиниция авторът използва *каменист* вместо *камък*, въпреки че отнася *камънак* към групата на сборните имена, определени от него като означаващи множество единични, тъждествени предмети, събрани по признака на основната дума накуп, заедно. Тоест по-скоро би трябвало да определи *камънак* подобно на „*буренакъ*, ‘бурени’ на едно мъсто, па и самото мъсто“ (Теодоров-Балан 1940: 133).

Подобно на другите словообразователни описания и тук съществителните имена, образувани с наставки, са разделени в няколко групи според значението си.

старобългарското вѣдь ‘знание’ (БЕР 1: 603). Съществителното *закон* е от праславянското **zā-kantь*, букв. ‘начало, принцип, обичай’, сродно с *из-конен* ‘начален’, *на-цена, кон-ец* ‘край’ (БЕР 1: 592). Глаголът *спася* е произведен от праславянското **pāsti*, **pāsq*, от което е произведен и глаголът *паса* и което е сродно с думи от други езици със значение ‘храня; пазя’ (БЕР 5: 80 – 81; БЕР 7: 384). Пак чрез етимологичен анализ се изяснява, че в славянските езици от корените **lub-*, **mil-*, **lask-*, **kox-*, **vol-*, **vyk-*, **sak-/sok-*, **dorg-*, **drug-*, **xot-*, **gal-*, **god-*, **norv*, *(*po*)*dob-*, **prijat-*, **zal-* са образувани думи, показващи, че любовта в тези езици се свързва с желание, избор; грижа, стремеж този, когото обичаме, да бъде опазен, да е добре; физически прояви на любов като галене, целуване; състрадание, жалост, „присвояване“ на чуждите страдания, включване на другия в своята лична сфера; навик, обичай; радост, удоволствие (вж. Якубович 2000; Толстая 2012; Малец 2013; Микова 2018). Всички приведени примери показват, че чрез етимологичния подход, приложен от Стефан Младенов и Стефан Попвасилев, може да се достигне до ценни изводи за представите, изразявани чрез езика, и то не само в един език, а в множество езици.

Групите имат следните названия според автора: за жени и женски животни; за лица; за места; умалителни; увеличителни; събирателни; отвлечени; за оръдия на действието. Набляга се и на значението на производните думи. Например при съществителните за лица е обобщено, че те означават хора с някакво качество, способност, дейност, занятие. При отделните наставки на места се обособяват подгрупи: за вършители, дейци; за жители; за последователи на нечие учение; за носители на някакво качество; на принадлежност към народ; за принадлежност към вероизповедание; за занятие; за дейност в научните и обществените среди. Подчертана е връзката между лексикалните значения на произвеждащата и производната дума – отбелязано е, че значението на деривата произтича от значението на произвеждащата дума. Анализът е задълбочен, изцяло от позициите на системния подход (вж. Теодоров-Балан 1947), отбелязват се и трудностите, които понякога възникват при определяне на морфемната структура на производната дума, напр. дали наставката е *-ик*, или *-ник* във *войник*.

При обстойното разглеждане на производните думи Александър Теодоров-Балан дава примери и за т. нар. множествена производност, когато може да се посочи повече от една произвеждаща дума. Например при образуването на прилагателни имена присъства наблюдение, че в случаите, когато има и съществително име, и глагол със същия корен, напр. *гняв* и *гневя се*, „не може да се отсече изеднъж, дали прилагателно име *гнѣвливъ* е произлѣзло отъ съществителното, или отъ глагола“, тогава решаващо е „значението на прилагателното въ речъ, като изтъква признакъ въ смисълъ именски или глаголски: *красно-реч-ивъ*, *много-глагол-ивъ* може да произлизатъ отъ красноречие, многоглаголие, или пък отъ *красно-реч-а*, *много-глагол-я*; а *гнѣвливъ* ще да е пòскоро отъ глаголъ, щомъ има *гнѣв-ень* отъ име“ (Теодоров-Балан 1940: 150). Авторът посочва и други случаи, когато една производна дума може да се изведе от няколко произвеждащи, като набляга на това, че не са без значение и формата на думите, и значението им. Напр. *страховит* може да е от *страхувам*, *страша някого* или да е от *страх*, мн. ч. *страхове*; *разборит* 'който мисли и постъпва разбрано' по

смисъл сочи към глагола *разбирам*, а по формата си – към съществителното *разбор* (Теодоров-Балан 1940: 151).

Особеност е това, че вътре в лексикалните групи подредбата е по азбучен ред на наставките. Не са на едно и също място например имената на дейци, на едно място са *грънчар*, *бръснар*, на друго – *правник*, *следовник*. Това затруднява правенето на изводи за отделните семантични подгрупи, набляга се на формалната структура, не на семантичната.

Словообразователният преглед в „Нова българска граматика“ на Александър Теодоров-Балан от 1940 г. може да се определи като подробен в сравнение с останалите разглеждани граматики от този период. Той е синхронен. Уточнява се коя е произвеждащата дума. Взема се предвид както формата, така и значението на производната дума. Има и разсъждения над проблемни случаи при определянето на произвеждащата дума. От тази гледна точка словообразователният анализ може да се нарече задълбочен. Дериватите са обособени в лексикални групи. Вътре в групите се разграничават и подгрупи с по-конкретно значение. Подгрупите обаче са подредени по азбучен ред на наставките. Така в известна степен водеща става формалната структура, а семантичният анализ остава донякъде на заден план. Например наставките *-ар* и *-тел* са доста отдалечени поради азбучната подредба, но образуватите чрез тях съществителни имена са обединени от сходна семантика: назовават дейци, вършители – *грънчар*, *създател*. Това разположение на производните съществителни затруднява читателя: от една страна, те попадат в едни и същи лексикални групи (в случая – имена на вършители), но от друга страна, са отдалечени в текста поради подредбата по азбучен ред на наставките.

„Българска граматика“ на Димитър Попов от 1941 г.

В увода Димитър Попов споменава за словообразуването, като в скоби го нарича етимология. Не може да се каже обаче, че в граматиката си той подхожда към словообразуването в диахронен план. Въпреки че има бележки за произхода на някои наставки, наблюденията, свързани със словообразуването, основно са в синхронен план.

Словообразуването заема скромно място в граматиката на Димитър Попов. То не е в самостоятелни раздели, а е разгледано в началото на описанието на всяка от частите на речта.

С малки изключения не се посочва коя е произвеждащата дума.

При прегледа на образуването на съществителни чрез наставки се обособяват следните лексикални групи: отвлечени съществителни (*милост, тишина*); събирателни (*хрсталак, младеж*); отглаголни (*дарение, хвърляне*); умалителни (*хлебец, звездица*); уголемителни (*юначага, крачище*); имена за дейци (*златар, водач*); имена за действия (*ромон, молба*); имена за оръдия (*точило, тупалка*); имена за място на действие (*рибник, къпалня*); имена за потекло на лице (*българин, северняк*); имена за отличителен белег на предмета (*зяпльо, пустош*).

Въпреки че Димитър Попов обособява група за имена на дейци като *златар, водач*, той отнася *зяпльо, пътник* към друга група – при имената за отличителен белег на предмета. Във връзка с това ще си позволим да посочим, че авторът има основание поради особеностите в семантиката на тези деривати. *Зяпльо* има нагласа, склонност да зяпа, това е негов отличителен белег. *Пътник* е този, който е на път, пътува, това освен дейност може да се разглежда като състояние, по-обобщено – като отличителен белег.

„Основна българска граматика“ на Любомир Андрейчин от 1944 г.

В тази граматика словообразуването се изследва от гледна точка на съвременния език. Подходът е противоположен на историческия, използван например в „Грамматика на българския език“ на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев. Любомир Андрейчин изрично пише, че наставките в *стол-ъ, ход-ъ, бичъ, кож-ухъ, ор-гъхъ, ра-тай* са непродуктивни, или мъртви. Всички те се разглеждат в граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев, тъй като в нея описанието е диахронно. В граматиката на Любомир Андрейчин обаче се разглежда съвременният език, затова вниманието е насочено към продуктивните, или живи наставки, „които изпъкватъ съ отчетливо доловимъ смисълъ и могатъ да се използватъ и за по-нататъшенъ езиковъ градежъ“ (Андрейчин 1944: 90).

Словообразователният анализ при Любомир Андрейчин е задълбочен. Например за съществителните с представки е обърнато внимание, че представките обикновено не са преки съставни елементи на съществителните, а са съставни части на глаголните основи, от които са производни съответните съществителни, напр. *подпиша* – *подпис* (Андрейчин 1944: 90). Тук проличава разликата например с „Българска граматика“ на Никола Костов, в която при описанието на съществителните, образувани с представки, са включени множество думи, които всъщност са производни от дума, образувана с тази наставка. Така например според Н. Костов с представки са образувани *зalog*, *надежда*, *подпора* (Костов 1939: 74), докато всъщност те са образувани от съответните префигирани глаголи *заложа*, *надявам се*, *подпра*.

Важна особеност на граматиката на Любомир Андрейчин в теоретично отношение е, че в нея специално се обръща внимание, че трябва да се взема предвид и коя е произвеждащата дума, както и към каква по-обща категория спада по значение производната дума: „Когато искаме да вникнемъ въ състава на нѣкоя дума, ние трѣбва да диримъ не само каква е службата на наставката, съ помощъта на която е образувана тя, но сжщо така трѣбва да обърнемъ внимание и къмъ каква по-обща категория спада по значение тая дума, както и отъ какъвъ видъ друга основна дума е образувана“ (Андрейчин 1944: 90). Важно е да се посочи, че по този начин Л. Андрейчин изтъква необходимостта от специален теоретичен подход при изследването на словообразуването.

Любомир Андрейчин подкрепя необходимостта да се определя към каква по-обща категория спада по значение производната дума, и да се уточнява коя е произвеждащата дума. Авторът пише, че не е достатъчно словообразователният анализ да се състои само в установяването на наставката и на нейната служба. Анализът трябва да уточнява и коя е произвеждащата дума, и чрез това да се определя към каква по-обща категория се отнася производната дума въз основа на значението си. Така съществителното *учител* означава лице, което обучава някого, и е образувано от глагола *уча*. Съществителното *млекар* означава лице, което

произвежда или продава мляко, и е образувано от съществителното *мляко*, което означава този продукт (Андрейчин 1944: 90 – 91).

Подобно на предходниците си Любомир Андрейчин групира съществителните нарицателни имена по значение в следните категории: за лица според извършвано или извършено от тях действие (*ковач, наставник*); за лица според предмети, които са свързани с тях чрез тяхното занятие или по друг начин (*обуцар, правник, легионер, пенсионер*); за последователи на учения и обществени движения (*будист, волтерианец*); за лица според техни качества или особености (*клетник, мъдрец*); за лица според техния географски или народностен произход (*столичанин, унгарец*); имена за лица жени (*учителка, хубавица, полякиня*); прозвищни имена, означаващи лицата според тяхна обикновено отрицателна особеност (*сърдитко, крадльо, глупчо*); за предмети, които се използват като средства или оръдия за извършване на действия (*гребло, тупалка*); за предмети, които имат характер не на оръдия, а на автоматични деятели (*предпазител, будилник*); за предмети, които служат за вместиране на предмета, с чието название се свързва наставката (*игленик*), също и с по-отвлечен смисъл (*законник, молитвеник*), като е отбелязано, че тази категория съществителни образуват преход между названия на предмети и названия на места; за предмети, назовани според веществото, от което са направени, или според друга тяхна особеност³ (*сребърник, воденица*); за места; за сбор от множество еднородни предмети или лица (*върбалак, войнство*); за действия; за признаци (*дължина, добрина*); за качества, прояви, състояния, занятия (*тиранство, тъкачество*); за идейни течения (*патриотизъм*); умалителни и гальовни имена; увеличителни имена.

Въпреки че отделните лексикални групи са ясно разграничени, има две, които са много близки по смисъл. Едната от тях е категорията съществителни за означаване на лица според различни техни качества или особености. Тези

³ В самата граматика е написано, че названията означават веществото, от което е направен предметът, или друга негова особеност (Андрейчин 1944: 103), но очевидно е грешка, тъй като названията означават не веществото, от което е направен предметът, или неговата особеност, а назовават самия предмет според веществото или особеността.

съществителни са образувани от прилагателни, напр. *лакомец, старец, простак* (Андрейчин 1944: 94). Другата категория са съществителните, обособени като „прозвища“, които назовават лица според тяхна особеност, като е отбелязано, че обикновено е отрицателна. Тук са включени деривати от прилагателни и глаголи, напр. *сърдитко, глупчо, патилан* (Андрейчин 1944: 101). Разпределянето в две отделни групи на *лакомец, старец, простак*, от една страна, и *сърдитко, глупчо, патилан*, от друга страна, показва, че липсата на солидна теоретична база за описание на словообразуването е пречка за системното описание на дериватите.

Подобно на граматиката на Ал. Теодоров-Балан, и при Л. Андрейчин словообразователният анализ е задълбочен, посочват се трудностите, които могат да възникнат при определянето на произвеждащата дума. Например има наблюдение, че при образуването на прилагателни имена наставка *-(л)ив* се прибавя както към съществителни, така и към глаголи, затова при *гневлив, звънлив, лъжлив* е трудно да се определи дали са от съществителните *гняв, звън, лъжа*, или са от глаголите *гневя се, звъня, лъжа* (Андрейчин 1944: 334; Теодоров-Балан 1940: 150).

Важна особеност на граматиката на Любомир Андрейчин е, че се посочва коя е произвеждащата дума (както и при Александър Теодоров-Балан). Друго много важно нещо е, че авторът изказва разсъждения относно това как трябва да се изследват производните думи. Според Л. Андрейчин не трябва да се описва само кое е словообразователното средство и каква е службата му, но е необходимо да се установява и към каква по-обща категория спада по значение производната дума и от каква дума е образувана, тоест коя е произвеждащата дума. И в останалите пет първи научни граматички на книжовния език производните думи се групират в лексико-семантични групи въз основа на значението си, но само Л. Андрейчин извежда това като теоретичен принцип.

От първите научни граматички на книжовния език тази на Любомир Андрейчин е с най-прецизно обособяване на лексико-семантичните групи при производните съществителни. Несъмнено за това допринася и последователното

вземане под внимание на това коя е произвеждащата дума (трябва да отбележим, че и Ал. Теодоров-Балан прави същото). Така например се разграничават лицата, назовани според извършвано от тях действие, като напр. *ковач*, от лицата, назовани според предмет, свързан с дейността им, напр. *обущар*. Семантиката се изследва по-задълбочено. Отделят се в различни групи напр. названията на признаци като *добрина* и названията на прояви, състояния, занятия като *тиранство*, *тъкачество*. Докато при останалите от първите научни граматики на книжовния език обикновено няма такова разграничаване, обособява се една обща група за отвлечени съществителни.

Обобщения за словообразователните описания в шестте първи научни граматики на българския книжовен език

От шестте първи научни граматики на българския книжовен език в граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев, в тази на Александър Теодоров-Балан и в тази на Любомир Андрейчин словообразователното описание е най-подробно.

В граматиката на Петър Калканджиев, в тази на Никола Костов и в тази на Димитър Попов словообразователното описание е сравнително скромно. В тях като цяло не се изяснява коя е произвеждащата дума. Никола Костов например изрично пише, че множеството на производните съществителни с наставки трудно може да се представи изчерпателно и че той посочва само производни съществителни с по-характерни наставки.

Грамматиката на Александър Теодоров-Балан и тази на Любомир Андрейчин включват задълбочен словообразователен преглед. И в двете се уточнява коя е произвеждащата дума. Отбелязват се и проблемни места при определянето на произвеждащата дума.

При Стефан Младенов и Стефан Попвасилев се изяснява коя е произвеждащата дума, когато е приложимо, но там подходът е диахронен, изследването има характер на етимологичен анализ.

Словообразователното изследване в граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев е в исторически план, затова има сравнения с останалите славянски и индоевропейски езици, като се включват и по-стари етапи от развитието им – старобългарски, праславянски, праиндоевропейски. Разглеждат се и завършеци на думи, които в съвременния език не се явяват наставки, напр. *-ъ* в *конь*, *-а* в *жена*. Описанието има характер на етимологичен, сравнително-исторически анализ. Резултатът от прилагането на този подход е описание на произхода на наставките, формален и семантичен анализ на състава на думите в диахрония. Ценен резултат е и това, че чрез диахронния подход се разкриват формални и семантични връзки на анализирани думи с други думи както в съвременния език, така и в диалектите му, в по-ранни етапи от развитието му, в други езици. Също така чрез този подход се установяват представи, отразени в езика, например това, че *ухо* и *ум* имат общ корен – *у*, тъй като с *ухото* и *ума* се долавя, схваща нещо (Младенов, Попвасилев 1939: 159).

В останалите пет първи научни граматички на българския книжовен език преобладава синхронният подход. Чрез прилагането му при разглеждането на производните думи в българския език се отделят обобщени лексико-семантични групи като напр. названия на лица, на предмети, събирателни названия и под. В някои групи се обособяват подгрупи, напр. при названията на лица авторите отделят имена на вършители на действие, на лица според техния произход, според тяхно качество. Само отделни автори още по-детайлно отделят подгрупите, напр. обособяват последователи на учения и разграничават вършителите на действие според това дали са назовани според самото действие (*готвач*), или според предмета, засегнат от действието (*цветар*). Това е свидетелство, че езиковият материал интуитивно насочва езиковедите към необходимостта от по-прецизно описание, но липсата на словообразователна теория води до непоследователното обособяване на отделните подгрупи и несистемност. Отправна точка е семантиката на производните думи. За детайлността на обособяваните групи и подгрупи

решаващ е и обемът на анализирания материал – в някои изследвания той е по-малък и съответно семантичните групи и подгрупи са по-малко.

Лексико-семантичните групи невинаги са обособени прецизно. Например в граматиката на Петър Калканджиев в една и съща група са разпределени названията на действия като *викане*, названията на вършители на действия като *кълвач* и названията на обекти или резултати на действието като *вариво*. При Никола Костов групата, в която са отделени названията на вещества, би могла да се раздели на още групи, както е в други словообразователни проучвания. Например в нея влизат думи като *дъбак*, *букак*, които в други изследвания се обособяват като събирателни названия. Като названия на резултат или обект на действието могат да се отделят и думи като *гориво*, *градиво*, *хапка*, които също са в общата група на названията на вещества.

Тъй като през разглеждания период словообразуването все още не се е развило като самостоятелна област на лингвистично проучване, липсват и процедури за словообразователен анализ на производните лексеми. Като цяло авторите на първите научни граматики на книжовния език повече привеждат примери, отколкото да пишат разсъждения, затова не личи дали на места не разлагат просто думите на корен и наставка или представка, вместо да следят дали думата може да се изведе по форма и значение от друга съществуваща в съвременния език дума.

В граматиката на Никола Костов множество съществителни, образувани от префигирани глаголи, са представени като образувани с представка, а всъщност представката е средство за образуването на произвеждащите глаголи, не и за образуването от тях съществителни. Срв. напр. *препис*, *въздишка*, *прием*, *указ*. В този случай анализът е морфологичен, състои се в разлагане на производните думи на корен и представка, а не е словообразователен. За това свидетелства и наблюдението на Н. Костов, че „отъ даденъ корень могатъ да се образувать нови съществителни, като се използуютъ почти всички представки. Напримѣръ от *ходъ* имаме: *преходъ*, *обходъ*, *разходъ*, *проходъ*, *входъ*, *изходъ*, *доходъ*, *заходъ*, *находка*,

отходъ, походъ, подходъ и приходъ“ (Костов 1939: 74). Всъщност обаче при изследване на словообразуването е прието, че „наличието на словообразователни морфеми в дадена дума още не означава, че тя е производна от съвременно гледище“ (СР 1999: 7), винаги се търси и произвеждащата дума, а при думите като *влиза, облича, вход*, при които не се открива такава, се приема, че са непроизводни. Неприлагането на този принцип води до морфологичен, а не словообразователен анализ. Установява се само какви морфеми съдържа думата. Не се изследва обаче коя е произвеждащата дума, тоест от коя дума може да се изведе формално и семантично производната дума.

В граматиката на Петър Калканджиев изрично пише, че *внос* е от *внеса*. Любомир Андрейчин също пише, че *подпис* е от *подпиша*.

Може да се обобщи, че подходът в синхронните словообразователни описания в първите научни граматика на българския книжовен език се състои в установяването на инвентара от словообразователни средства и групирането на производните думи според значението на словообразователните средства. Тоест в тези граматика се изследва най-вече формалната морфемна структура на дериватите и се обособяват лексико-семантични групи, които са обобщени, напр. названия на лица, на места, отвлечени названия и под. Отделни автори провеждат и по-задълбочен семантичен анализ и например при лицата разграничават вършители на действия, последователи на учения и под. Единствено Любомир Андрейчин в „Основна българска граматика“ от 1944 г. подчертава, че е важно да се уточнява коя е произвеждащата дума и към каква по-обща категория спада дериватът. Тоест при него са налице по-задълбочени теоретични разсъждения, а и на практика авторът обособява по-прецизно отделните категории, или лексико-семантични групи, към които спадат дериватите, също така обръща повече внимание на отношението между производната и произвеждащата дума. Трябва да отбележим, че на отношението между произвеждащата дума и деривата обръща повече внимание и Александър Теодоров-Балан. Важна особеност в теоретично отношение в неговата граматика е това, че той често пъти, макар и невинаги, включва

произвеждащата дума в дефиницията на производната. Например: „*вратарь* ‘прави врати’ или ‘служи при врата’“, „*граничарь* пази ‘граница’, *надничарь* ‘работи със надница’“ (Теодоров-Балан 1940: 120).

Но не може да се каже, че в някоя от първите научни граматики на българския книжовен език има определена теоретична основа, на която се гради анализът, нито че анализът на производните думи се отличава със задълбочеността и прецизността, които се постигат в изследванията, прилагащи определена теория като например ономаσιологичния подход при Милош Докулил или предикатно-аргументната теория при Вяра Малджиева.

Проучвания на българското словообразуване от втората половина на XX век

След като разгледахме словообразователните описания в първите научни граматики на българския книжовен език, ще представим проучванията на българското словообразуване след тях.

Първият труд, разглеждащ българското словообразуване самостоятелно, е „Словообразуването в българския език. I. Имена“ от 1977 г. на Стоян Стоянов. Той като цяло е същият като словообразователното описание на имената в „Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. За студентите от СДУ [Софийски държавен университет]“ на същия автор от 1964 г. Тъй като то с малки разлики е същото като това в Академичната граматика, няма да го разглеждаме отделно от нея. За словообразователното описание в Академичната граматика (ГСБКЕ 1983) вж. по-долу.

„Граматика на българския език“ на руския българист Юрий Маслов от 1981 г., преведена на български още на следващата година от Блажо Блажев (Маслов 1982), съдържа четири части: 1. Фонетика, фонология и писмо; 2. Словообразуване; 3. Формообразуване и функциониране на частите на речта; 4. Синтаксис. Както се вижда, на словообразуването е посветен цял самостоятелен дял. Словообразователното описание е задълбочено и подробно. Споменават се и проблемните случаи при определянето на произвеждащата дума, тоест когато

производната дума може да се мотивира от две или повече произвеждащи думи. Обсъжда се и определянето на посоката на производност. Представено е образуването на съществителни, прилагателни, глаголи, числителни и наречия. Изреждат се продуктивните форманти. Посочват се примери, както и общото значение, например названия на лица според тяхната дейност, според типичните им свойства и под. Описва се и каква е основата – на съществително, глагол и т.н. (тоест към каква част на речта принадлежи произвеждащата дума).

В тома на академичната „Граматика на съвременния български книжовен език“ от 1983 г., посветен на морфологията, словообразуването е разгледано при отделните части на речта в самостоятелни раздели подобно например на разделите за граматичните категории при различните части на речта. Словообразователният преглед може да бъде определен като подробен (както е и в „Нова българска граматика“ на Ал. Теодоров-Балан от 1940 г. и „Основна българска граматика“ на Л. Андрейчин от 1944 г.).

Трябва да отбележим, че словообразователното описание в Академичната граматика е дело почти изцяло на Стоян Стоянов.⁴ Само частта за сложните съществителни, за числителните и за глаголите е от други автори (съответно Елена Георгиева (сложни съществителни), Русин Русинов (числителни), Калина Иванова (образуване на глаголи чрез представки) и Петър Пашов (образуване на глаголи чрез наставки).

Съществителните имена, образувани с наставки, са разпределени в следните лексико-семантични групи: за лица; за животни и растения; за предмети; за заведения, учреждения и други места, където се извършва дейност; за действия; за качества, свойства и други абстрактни понятия; съществителни събирателни; умалително-гальовни и увеличителни съществителни. Когато наставката е свързана

⁴ Изследването на Стоян Стоянов, излязло 6 години преди това, през 1977 г. – „Словообразуването в българския език. I. Имена“, както личи и от заглавието, е първият труд, в който българското словообразуване се разглежда отделно. В него описанието на образуването на съществителни, прилагателни, местоимения и числителни е като цяло същото като това в „Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. За студентите от СДУ [Софийски държавен университет]“ на същия автор от 1964 г. и в Академичната граматика. Затова не разглеждаме трудовете на Стоян Стоянов от 1964 и 1977 г. отделно от словообразователния преглед в Академичната граматика.

с определено значение, вътре в тези групи се обособяват подгрупи. Така има подгрупи за лица според техни качества, признаци; за лица според тяхната професия или постоянното им занятие; деятелни имена, при които лицата са назовани според занятието си или според друга своя временна дейност; за лица според произхода им по място или според жителството им; за лица според идеологията им, според принадлежността им към философско направление. Тъй като в почти всички случаи се посочва и към каква част на речта спадат произвеждащите думи, често се обръща внимание и на това какво изразява произвеждащата дума, като това се установява въз основа на семантичното отношение между произвеждащата и производната дума, например при съществителните, образувани с наставка *-ар*, е отбелязано, че произвеждащите съществителни назовават предмета на професията или постоянното занятие (напр. *бъчвар, лозар*).

В отделните лексико-семантични групи обаче съществителните са обособени не по семантика, а формално – според азбучния ред на буквения състав на наставките, като с това се цели прегледност и удобство при правене на справки.⁵

Това, че в Академичната граматика и в граматиката на Александър Теодоров-Балан материалът е подреден не според значението, а на формален принцип – според словообразователното средство, влияе върху цялостния характер на анализа на производните думи. Така водеща става формалната структура. Докато подредбата на материала на семантичен принцип задълбочава анализа, води до обособяване на лексико-семантични групи, до семантична класификация. При подредбата по азбучен ред според буквения състав на наставките напр. *весел-як* става много отдалечено от *безум-ец* (лица, назовани според техни качества), *посрещ-ач* – от *преподава-тел* (вършители на действие), трудно се обхващат от

⁵ От шестте първи научни граматика на книжовния език само при Александър Теодоров-Балан подредбата е такава – по азбучен ред на наставките. В граматиката на Стефан Младенов и Стефан Попвасилев словообразователният анализ е от различна гледна точка, той е в исторически план, затова сравнението не би било уместно. Но там подредбата също не е на семантичен принцип. В четирите останали граматика – при Димитър Попов, при Любомир Андрейчин, при Никола Костов и при Петър Калканджиев – подредбата е по значение.

читателя всички имена от една лексикално-семантична група, трябва да ги търси сред отделните наставки. Освен това в Академичната граматика напр. при *-ик* вниманието се съсредоточава върху това коя е произвеждащата дума, само се отбелязва, че с *-ик* се образуват съществителни за лица според техни качества, характерни особености, дейности и пр., но не се разглеждат отделните лексико-семантични групи при дериватите с *-ик*, а се разглеждат групите според произвеждащата дума – образувани от прилагателни, от съществителни и т.н.

Трябва да подчертаем, че в българската академична граматика с някои изключения се посочва коя е произвеждащата дума.

Важно е също това, че се отбелязват и случаи на множествена производност, тоест когато може да се посочи повече от една произвеждаща дума. Напр. *дрипльо*, *лигльо* може да са от *дрипа*, *лига*, но и от *дрипав*, *лигав*; *ревльо*, *крадльо* може да са както от *рева*, *крада*, така и от *ревлив*, *крадлив* (ГСБКЕ 1983: 53). Александър Теодоров-Балан и Любомир Андрейчин също посочват случаи на множествена производност. Тоест в Академичната граматика се следва принцип на описанието, приложен вече от Ал. Теодоров-Балан и Л. Андрейчин.

Можем да обобщим, че словообразователното описание в Академичната граматика е подробно. Взема се предвид коя е произвеждащата дума. Макар и рядко, но се отбелязват и проблемни случаи при определянето ѝ. Обособяват се семантични групи и подгрупи при производните думи. Обаче групирането им като цяло е на формален принцип, по азбучен ред на словообразователните средства. Това е с цел по-лесно правене на справки, но така анализът на производните думи става по-малко задълбочен, остават на заден план отношението между произвеждащата и производната дума и словообразователното значение, което се извежда въз основа на това отношение.

Идеята производните думи да се разглеждат по подобен начин, както изреченията, е приложена за пръв път при изследване на българското словообразуване от Владко Мурдаров в труда му „Съвременни словообразователни процеси“ от 1983 г. (Мурдаров 1983). Това изследване е посветено на модерния

(съвременния) български книжовен език, чиято лексикална система се разширява преди всичко с научно-технически и обществено-политически термини, като съответно проучването се съсредоточава върху съществителните имена.

В труда се приема, че лексемите освен единични думи могат да бъдат и лексеми словосъчетания (Мурдаров 1983: 40). Така терминът „словообразуване“ в това изследване означава образуване на лексеми (единични) думи и на лексеми словосъчетания. Основните словообразователни начини в модерния български език според посочения труд са синапсият (в резултат от него възникват лексеми словосъчетания – устойчиви, лексикализирани словосъчетания, напр. *зелени площи, машинно масло, конска сила, пряк свободен удар, двигател с вътрешно горене, стокова борса, безопасност на движението, къща музей, риба меч, писател реалист*), деривацията, композицията и абрeвиацията. Разгледан е и словообразователният начин универбиране, който според автора е представен преди всичко в устната норма на книжовния език.

В изследването материалът е интерпретиран чрез развитата преди всичко във френското езикознание теория за транслацията, сред чиито най-авторитетни създатели е Люсиен Тениер (Tesnière, L. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris, Klincksieck, 1959). Теорията на Л. Тениер за транслацията е част от неговия структуралистичен синтаксис, свързана с теорията за изреченските връзки, така наречената „граматика на зависимостите“. Според тази теория транслацията е синтактичен процес, при който една пълнозначна дума преминава от една част на речта в друга, за да се осъществи субординацията на названието на едно понятие под друго (Мурдаров 1983: 44 – 45). Владко Мурдаров разглежда транслацията вместо в синтаксиса в словообразуването. По този начин транслация може да се наблюдава например при деривацията – напр. *пълня – пълнител* е преминаване на глагол в съществително име; при композицията – напр. в *гръмоотвод* подчиненият елемент *гръм*- преминава от съществително в прилагателно име; при синапсия – напр. в *температура на замръзване* подчиненият член *на замръзване* е прилагателно име, тоест *замръзване* е трансферирано от съществително в

прилагателно име. Формално средство за изразяване на транслацията е транслативът. Служба на транслатив може да изпълнява напр. предлог (в *температура на замръзване* – предлогът *на*), наставка (*-ов* в *прътова конструкция*). Може да има и нулев транслатив от формално гледище – такъв е словоредът в синаптически съчетания като *жена космонавт*.

За разлика от настоящата дисертация и словообразователните изследвания, в които се приема схващането от традиционната граматика, че лексемите са единични думи, в „Съвременни словообразователни процеси“ Владко Мурдаров приема, че съществуват и лексеми словосъчетания. Това е съществена разлика в подхода към словообразуването, тъй като при включването на лексемите словосъчетания значително се разширява обхватът на проучването.

От друга страна, в труда на В. Мурдаров са разгледани само процесите на образуване на лексеми думи и лексеми словосъчетания в съвременния книжовен български език и тъй като съвременният книжовен език се развива най-вече в посока на обогатяване с научно-технически и обществено-политически термини, то изследването е съсредоточено върху тях и съответно върху съществителните и терминологичните съчетания с опора съществително име. Тоест не са обхванати останалите части на речта, нито други пластове от лексиката, различни от терминологичния, освен това изследователският интерес е насочен единствено към термините, възникващи или възникнали в съвременния език, тоест не са обект на интерес по-отдавна възникнали термини.

Трябва да отбележим, че Владко Мурдаров прилага в своя труд по словообразуване също подход, зает от синтактични изследвания, подобно на настоящата дисертация. Интересни са разсъжденията на автора, че причината лексемите словосъчетания като например *конска сила*, *двигател с вътрешно горене* да не бъдат приемани като част от лексиката и като възникнали в резултат от словообразователен процес, „се крие в незадоволителното разпределение на езиковите феномени от страна на традиционната граматика“ (Мурдаров 1983: 38). Така възниква разглеждането на синтаксиса като наука за отношенията, която

изисква съществуването на наука за величините, които се намират в тези отношения. По този начин словосъчетанията, назоваващи нещо като една цялост, например *конска сила*, *двигател с вътрешно горене*, могат да бъдат обект на лексикологията, а пък „в рамките на една дума могат да бъдат изразени смислово мотивирани отношения, които повече се отнасят към областта на синтаксиса“ (Мурдаров 1983: 39). Подобно наблюдение – че в думата могат да бъдат изразени отношения, които по-скоро спадат към областта на синтаксиса, е в подкрепа на приетия в дисертацията подход, при който производната дума се схваща като отразяваща определена ситуация подобно на изречението. Например *застъпник* отразява ситуацията, в която някой закриля някого; *сребърник* – ситуацията, в която някой изработва нещо от сребро; *газеник* – ситуацията, в която газта гори и чрез горенето ѝ лампата (газеникът) излъчва светлина.

През 1986 г. излиза трудът „Българска лексикология“ на Тодор Бояджиев (Бояджиев 1986). Авторът пише за словообразуването, но накратко, споменава само основни общи неща като видове афикси, изрежда начините за образуване на нови думи. В „Българска лексикология“ от 2002 г. Тодор Бояджиев (Бояджиев 2002) представя словообразуването доста по-различно, тъй като пише за ономасиологичните типове, въведени от Милош Докулил.

През 1987 г. излиза трудът на Василка Радева „Българското словообразуване“ (Радева 1987). В него авторката обаче все още не представя ономасиологичната словообразователна теория на Милош Докулил. Това вероятно е така, защото „Българското словообразуване“ е първата книга от поредицата българистични изследвания, предназначени за чуждестранни българисти и слависти, участници в международните семинари по български език и култура, организирани у нас, и за изучаващите български език в лекторатите на чуждестранните университети. Вероятно не би било подходящо представянето на езиковедска теория в труд, предназначен за изучаващите българския език като чужд. Образуването на съществителни, прилагателни и глаголи в българския език обаче е подробно разгледано както от семантична, така и от формална гледна точка.

Хронологично следват трудовете на Василка Радева, в които тя прилага върху български материал ономасиологичната словообразователна теория, разработена от Милош Докулил (Докулил 1962) и представена тук в 1.1.

Като изтъква, че ономасиологията изучава принципите на назоваване чрез езикови средства, което помага да се научи повече за „отношението между език и мислене“, за „връзката между изграждане на понятието като резултат от мисловната дейност и назоваването с езиково средство, предложено от съществуващите възможности за номинация“ (Радева 2007: 26), Василка Радева, както вече посочихме, се основава на теоретичните принципи, описани и приложени от Милош Докулил, и прилага неговия подход върху български материал. Нейните трудове по словообразуване (Радева 1991 и Радева 1993, които са основа на Радева 2007) представят обобщено и систематизирано словообразователната система на българския език.

Василка Радева обособява следните категории при производните съществителни: 1) агентивни съществителни (*nomina agentis*) – тук попадат само названията на вършители на действие, образувани от глаголи; 2) деятелни имена (*nomina actoris*) – тук са разпределени названията на деятели, които са образувани от съществителни; 3) названия на оръдие на действието (*nomina instrumenti*); 4) названия на обект и резултат на действието (*nomina patientis*); 5) названия на места (*nomina loci*); 6) названия на носители на признак (*nomina attributiva*); 7) названия на действия (*nomina actionis*); названия на признаци (*nomina essendi*); 8) названия на лица жени (*nomina feminativa*); 9) съществителни със събирателно значение (*nomina collectiva*); 10) съществителни за субективна оценка, които се делят в две групи: а) деминутивни (умалителни) и б) аугментативни (увеличителни).

В отделните категории В. Радева обособява семантични подгрупи според това какво изразява произвеждащата дума. Например при съществителните, които са образувани от съществителни и назовават деятели, В. Радева обособява групи според това какво изразява произвеждащото съществително: а) обект на свързано с професия или занятие действие – *nomina patientis* (*дървар, пчелар*); б) резултат от

действието (*грънчар*); в) характерно за професията или занятието оръдие на труда (*стругар*); г) място, свързано с реализирането на дадена професия или занятие (*аптека*); д) деятелни имена, чрез които лицето се характеризира с по-обобщено отношение към субстанцията, свързана с имплицираното действие (*лихвар, надничар, печалбар*); е) деятелни имена, образувани предимно от девербални съществителни, характеризиращи лицето като участник в това, което е посочено от произвеждащото съществително (*заговорник, излетник*); ж) лица, назовани според характерна особеност или склонност към дадена дейност и проява (*майтапчия, скандалджия, картаджия*); з) лица, назовани според научното направление или обекта на научната им дейност (*фолклорист, германист*). Във всяка категория при отделните наставки има множество такива семантични подгрупи.

Докато в първите научни граматки на българския книжовен език и в Академичната граматика от 1983 г. не се говори за словообразователни категории и като цяло не са налице задълбочени теоретични разсъждения в областта на словообразуването, Милош Докулил и съответно Василка Радева, която се опира на неговата теория, разграничават понятия като ономасиологична категория и словообразователна категория. Ономасиологичната категория е много обща, например субстанция, признак, действие. Словообразователната категория е по-конкретна и обхваща само производни думи, при които произвеждащите думи са от една и съща част на речта. Например категорията за названия на места е ономасиологична субкатегория, която включва производни съществителни, образувани от глаголи (*ковачница*), съществителни (*овчарник*) и прилагателни (*равнина*). Съответно тези съществителни попадат в различни словообразователни категории, тъй като думите, от които са производни, спадат към различни части на речта.

Необходимо е обаче да посочим, че обособяването на словообразователните категории зависи от конкретните решения на автора – при Вяра Малджиева например в словообразователната категория не е задължително произвеждащите думи да са от една и съща част на речта.

Използваният в дисертацията подход (и съответно подходът от 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ (БПСГ) има известни сходства с ономасиологичния подход, прилаган в основни трудове по чешко и българско словообразуване като споменатите изследвания на М. Докулил и В. Радева. И при подхода, приложен в 9-ия том на БПСГ и следван в дисертацията, и при подхода на М. Докулил, използван и от В. Радева, вниманието е насочено към семантичната структура на производната дума и тя се разглежда като понятийна структура. При класифицирането на производните думи при М. Докулил (и съответно при В. Радева) и в 9-ия том на БПСГ (и съответно в дисертацията) се обособяват подобни категории: вършител на действие, средство на действие, обект, върху който пада действието (пациенс), и под.

Има обаче и съществени разлики. При приложения в 9-ия том на БПСГ и следван в дисертацията подход последователно се разглежда семантичната структура на производните думи като предикатно-аргументна структура, подобно на семантичната структура на изречението.

Ключови за семантичния подход към словообразуването в изследванията на славянските езици са понятията модификация, мутация и транспозиция (Чешка граматика 1986: 212 – 214; Полска граматика 1999: 375 – 376; Радева 2007: 31 – 32). При модификацията към съдържанието на дадено понятие се добавя допълнителен, модифициращ признак. Например: *къща* – *къщичка* (едно и също понятие, но при *къщичка* има допълнителен признак – малък размер). При мутацията явлението се назовава, като се характеризира чрез отношението си към друго явление. Например: *руда* – *рудник* (мястото се характеризира чрез това, което се добива в него). При транспозицията явлението, което се назовава, е същото, но се възприема в друга понятийна категория, тоест транспонира се в друга категория. Например явление, което обикновено се схваща като признак, зависим от субстанция, се възприема като независим от нея: *лесен* – *лесина*. Една от трудностите при прилагането на посочените три понятия според изследователите е разграничаването на модификация от мутация.

Ономасиологичният подход към словообразуването, разработен от М. Докулил и приложен за българския език първоначално от В. Радева, впоследствие бива използван и в други словообразователни изследвания на българския език.

В „Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис“ от 1999 г. на Тодор Бояджиев, Иван Куцаров и Йордан Пенчев (Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999) делът, посветен на словообразуването, е подробен. Важна особеност е, че присъстват елементи от ономасиологичния подход на Милош Докулил: словообразователното значение се дели на модификационно, мутационно и транспозиционно.

Трябва да подчертаем, че за разлика от „Българска лексикология“ от 1986 г. на Тодор Бояджиев (Бояджиев 1986), в която словообразуването е представено без никаква определена теория, в „Българска лексикология“ от 2002 г. Т. Бояджиев (Бояджиев 2002) представя модификационния, мутационния и транспозиционния ономасиологичен тип, въведени от М. Докулил.

Ономасиологичният подход на Милош Докулил е приложен от Цветанка Аврамова в нейния труд „Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на ХХ век“ от 2003 г. (Аврамова 2003).

И в изследването на Цветелина Георгиева от 2013 г. „Иновационни процеси в българската именна префиксация“ (Георгиева 2013) словообразователният анализ „се извършва главно въз основа на принципите на ономасиологичната теория на М. Докулил (вж. Докулил 1962)“ (Георгиева 2013: 15). Авторката добавя, че „В случаи, когато ономасиологичната теория е недостатъчна за разкриване значението на префигираните формации и функциите на формантите, се използва и теорията за предикатно-аргументните структури“, която се прилага „предимно при конструирането на словообразователните парафрази“ (Георгиева 2013: 15). Цв. Георгиева дава пример с деривати като *анти-Буш*, *про-НАТО*, *свръхзвуков*, *свръхскоростен*, при конструирането на чиито словообразователни парафрази се установява въз основа на теорията за предикатно-аргументните структури, че ономасиологичният признак, изразен от форманта, е сложен, срв. напр. „*анти-Буш*

(протест) ‘който е насочен против, срещу *политиката* на Буш’ и *антикорупция* ‘нещо, което е насочено против, срещу корупцията’“ (Георгиева 2013: 15 – 16). В своя труд Цв. Георгиева приема „определението за словообразователна парафраза, дадено от Ю. Балтова въз основа на теорията за предикатно-аргументните структури“ (Георгиева 2013: 18), и схваща словообразователната парафраза като „повърхностен израз на дълбока семантико-синтактична структура“, която чрез „своите елементи експлицира компонентите и отношенията между тях, които са релевантни за словообразователното значение на производната единица“ (Балтова 1986: 36).

Разглеждането на производните думи чрез теорията за предикатно-аргументните структури бива аргументирано в българското езикознание от Юлия Балтова (вж. напр. Балтова 2006, Балтова 2015) и последователно прилагано при изследване на българското словообразуване от Вяра Малджиева (вж. напр. Малджиева 2009). На това място няма да се спираме на работата на Вяра Малджиева, тъй като я представяме подробно във Втора глава, а ще разгледаме само аргументите, които предлага в подкрепа на този подход Ю. Балтова.

Важна е статията на Юлия Балтова от 1986 г. (Балтова 1986), в която авторката обсъжда някои основни изисквания при създаване на модел за съпоставително изследване на словообразуването в близкородствени езици. Ю. Балтова споменава за новия по това време подход, възникнал с развитието на генеративната семантика, при който „смисловите отношения между ономаσιологичната база и ономаσιологичния признак в структурата на производната дума се разглеждат като еквивалентни на смисловите отношения между елементите на предикативната синтагма“ (Балтова 1986: 34). Авторката уточнява, че този подход „все повече се утвърждава в съвременните словообразователни теории“ (пак там, с. 35). Чрез него моделът „за дълбоките семантични структури, особено в т. нар. „падежна граматика“ (Case Grammar)“ се използва за описание на отношенията между формалната структура и семантиката на дериватите (пак там). Сред посочените от Ю. Балтова изследвания, прилагачи

този подход в словообразуването, е и статията на Роман Ласковски от 1973 г. „Словообразователната проблематика в трансформационно-генеративната граматика“ (Ласковски 1973). За нея вж. повече по-долу. Ю. Балтова представя ономаσιологичната словообразователна теория на М. Докулил и подхода, при който предикатно-аргументната теория се прилага в словообразуването, като взаимно допълващи се: „Съпоставянето на теорията за ономаσιологичните структури, изградена от М. Докулил (1962), и предикатно-аргументните структури от „падежната граматика“ подсказва тяхното (най-общо казано) йерархично подчинение, тъй като ономаσιологичните семантични категории са понятийната основа, върху която се изграждат и наименованието–дума, и предикативната синтактична единица“ (пак там, с. 36).

За дефиницията на словообразователната парафраза Ю. Балтова се опира и на тома за морфологията на полската академична граматика (Полска граматика 1984б). Авторката приема словообразователната парафраза за „повърхностен израз на дълбока семантико-синтактична структура“, който „чрез своите елементи експлицира компонентите и отношенията между тях, които са релевантни за словообразователното значение на производната единица“ (Балтова 1986: 36).

Важно е това, че Юлия Балтова представя статията си като „предварителна идея за създаване на работен модел за конфронтативно изследване на словообразователните системи на славянските книжовни езици“ (Балтова 1986: 40). Тя подчертава, че голямо значение за оформянето на идеята е генеративният модел на Роман Ласковски. Статията на Ю. Балтова цели да постави въпроса за необходимостта от създаване на такъв модел, „особено когато се пристъпва към конкретно съпоставително описание на отделни славянски езици, каквото ще се осъществи например в рамката на Българско-полската съпоставителна граматика“ (пак там). За конкретното му осъществяване в 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ (Малджиева 2009) вж. по-долу.

В своята статия от 1986 г. Юлия Балтова предлага при изследване на словообразуването да се използват както елементи от ономаσιологичната теория на

М. Докулил, напр. трите основни типа за словообразуване – мутацията, модификацията и транспозицията, така и елементи от теорията за предикатно-аргументните структури и падежната граматика. Но в друга своя по-късна статия от 2015 г., посветена на така наречените деминутиви (Балтова 2015), авторката показва как теорията за предикатно-аргументните структури позволява по-прецизно словообразователно описание, отколкото ономаσιологичната теория. В ономаσιологичната теория на М. Докулил ономаσιологичната категория *potina deminutiva* включва както деривати, които назовават обективно съществуваща умалителност, като напр. *столче, селце*, така и деривати, чрез които се изразява само емоция, напр. *слънчице, моренце* (Балтова 2015: 53). Според Ю. Балтова обаче това не е прецизно, тъй като тези два типа деривати следва да се отнесат към две различни категории. Това се постига при прилагането на теорията за предикатно-аргументните структури, чрез която се разграничават две модификационни категории: *същински деминутиви (deminutiva)* и *експресиви (expressiva)* (Балтова 2015: 54).

Важен от гледна точка на словообразователните изследвания е и излезлият през 1999 г. „Словообразователен речник на съвременния български книжовен език“ (СР 1999) под редакцията на Йордан Пенчев. Той е „първият речник у нас, който има задачата да отрази предимно един от начините за образуване на думи – афиксалното образуване“ (СР 1999: 5). Речникът съдържа само еднокоренни думи, тоест не включва сложни думи. В него са включени деривати, които са производни от съвременна гледна точка и са част от книжовния език. Този словообразователен речник съдържа ценна информация за това коя дума от коя е производна, колко производни думи има дадена лексема. Самите автори уточняват, че са се старали да спазват приетите от тях принципи, „без да се заблуждават, че са успели да бъдат докрай последователни при установяването на посоката на производност“ (СР 1999: 8).

Словообразователни отношения са посочени и в Българския уърднет⁶ (вж. напр. Димитрова и др. 2014; Коева 2008). Българският уърднет е „лексикално-семантична мрежа, изградена по модела на Принстънския уърднет (...), в която езиковите единици са организирани в синонимни множества, свързани помежду си със семантични, морфо-семантични, деривационни, екстралингвистични релации“ (Лесева и др. 2018: 14 – 15). Уърднет е онлайн система, която непрекъснато се обновява, допълва, подобрява. Разработена е за множество езици (за Уърднет вж. напр. Милър и др. 1990; Милър 1995; за словообразуването в Принстънския уърднет вж. напр. Фелбаум и др. 2009).

В Българския уърднет словообразователните отношения са посочени доста ограничено. По-точно, те са само между определени синонимни множества (Димитрова и др. 2014: 109). Приписването на деривационни връзки се извършва автоматично и след това се проверява ръчно. Отразяването на словообразователните отношения е развито само за малък брой части на речта, преди всичко за синонимни множества от глаголи и съществителни. Посочена е деривационна връзка например при *вода* – *водач*, *уча* – *ученик*, като и при произвеждащата, и при производната дума е указано, че имат словообразователна връзка. Има и уточнения за семантичните роли, като се използва определено множество семантични роли, прието за Уърднет. Например при *водач* е посочено, че е Агенс при глагола *вода*; при *ковачница* – че е Място при глагола *кова*. Но както отбелязахме, приписването на словообразователни отношения е ограничено най-вече до синонимните множества от глаголи и съществителни.

Обобщение за проучванията на българското словообразуване след първите научни граматики на българския книжовен език

След първите научни граматики на българския книжовен език при проучванията на българското словообразуване преобладават няколко подхода.

В „Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. За студентите от СДУ [Софийски държавен университет]“ от 1964 г. и

⁶ Достъпен на адрес: <https://dcl.bas.bg/bulnet/>

„Словообразуването в българския език. I. Имена“ на Стоян Стоянов от 1977 г., на които се основава словообразователното описание в академичната „Граматика на съвременния български книжовен език“ от 1983 г., както и в „Граматика на българския език“ от 1981 г. на Юрий Маслов няма конкретна словообразователна теория.

В „Съвременни словообразователни процеси“ от 1983 г. Владко Мурдаров се опира на теорията за транслацията, развита и прилагана от френския езиковед Люсиен Тениер.

Василка Радева (Радева 1991, Радева 1993, Радева 2007) изследва словообразуването чрез ономасиологичния подход, чиято теоретична основа е създадена от чешкия лингвист Милош Докулил. Впоследствие ономасиологичният подход е използван и в други словообразователни описания на българския език, напр. Бояджиев 2002; Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999; Аврамова 2003; Георгиева 2013.

Юлия Балтова представя предимствата на използването на предикатно-аргументната теория в словообразователните изследвания (напр. Балтова 2006, Балтова 2015), а Вяра Малджиева (напр. Малджиева 2009) прилага пълно и последователно тази теория при изследване на българското словообразуване.

Целта на направения преглед на подходите при изследване на словообразуването е да се обоснове защо в дисертацията е избран подходът, при който производните думи се разглеждат чрез предикатно-аргументната теория. При разглеждането на семантичната структура на дериватите като предикатно-аргументна, понятийна структура, отразяваща дадена ситуация и нейните участници, се изследва цялото изразено понятие, цялата ситуация с нейните участници, и до каква степен те са изразени във формалната структура на деривата. Възприетият в дисертацията подход, при който производната дума подобно на изречението се схваща като отразяваща определена ситуация, позволява да се разкрие как чрез езика, по-конкретно – чрез производните думи, отразяваме определени ситуации, възникнали в съзнанието ни.

Наред с това използването на предикатно-аргументната теория позволява и максимално прецизиране при определянето на функцията на словообразователния формант (установява се дали той изразява аргумент, предикат или има чисто формална функция).

При това прилагането на предикатно-аргументната теория в словообразуването води до развитието на словообразователната теория – предвид на разрешаването на някои спорни въпроси. Такива са напр. стриктното разграничаване на аргументните словообразователни категории Агенс и Инструмент (вж. напр. Гроховски 1975; Коритковска 2011: 27 – 28; Долински 2019а; Долински 2019б).

1.2. Предикатно-аргументната теория и идеята за изоморфизма между изречението и производната дума

Моделът, който прилагаме в дисертацията при анализа на производните съществителни с наставка *-ик*, се основава на предикатно-аргументната теория. Тя е приложена в областта на словообразуването в *Gramatyka współczesnego języka polskiego* („Граматика на съвременния полски език“) от 1984 г. (Полска граматика 1999⁷). По-нататък този модел е развит и приложен и върху български материал в областта на синтаксиса от Малгожата Коритковска в „Българско-полска съпоставителна граматика. Том 5. Типове предикатно-аргументни позиции“ от 1992 г. (Коритковска 2011)⁸.

Последователното прилагане на този модел в областта на словообразуването е направено от Вяра Малджиева в *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska. Tom 9. Słowotwórstwo* („Българско-полска съпоставителна граматика. Том 9. Словообразуване“) от 2009 г. (Малджиева 2009).

⁷ Полска граматика 1999 е всъщност преработено издание на втория том на оригиналната полска академична граматика от 1984 г., посветен на морфологията (Полска граматика 1984б), като основната концепция и структурата са същите.

⁸ Преведена на български от Диана Благоева през 2011 г.

Чрез подхода, използван в тези изследвания, структурата на езиковите единици, които се делят на по-малки значещи единици, се разглежда като предикатно-аргументна структура. На по-малки значещи единици се делят както изречението (чиято структура се изследва в тома за синтаксиса на полската академична граматика и 5-ия том на БПСГ), така и производната дума (чиято структура се анализира в тома за морфологията на полската академична граматика и 9-ия том на БПСГ). В полската академична морфология и в 5-ия и 9-ия том на БПСГ се използва и теорията за т.нар. семантични роли (семантични падежи), имплицирани от предиката.

Ще направим кратко пояснение относно теорията за предикатно-аргументните структури и теорията за семантичните роли.

Чрез изреченията предаваме определени ситуации. Ситуациите съдържат предмети и техни свойства или предмети и отношения между тях. В логиката за предметите се използва терминът *аргумент* (Полска граматика 1984а: 20), а признаците, които им се приписват, и отношенията между тях, които се изразяват, се означават с термина *предикат* (Полска граматика 1984а: 21). Предикатите отварят позиции за аргументи, т.е. имплицират аргументи. Структурите, възникнали вследствие на свързване на предикатите с имплицираните от тях аргументи, се наричат предикатно-аргументни структури (Полска граматика 1984а: 22).

При теорията за т.нар. семантични роли (първоначално основно изложена във Fillmore, Ch. The Case for Case. – In: *Universals in Linguistics Theory*. New York, 1968, pp. 1 – 88), формулирана от един от последователите на трансформационно-генеративната граматика Чарлз Филмор, се приема, че „елементите на изречението се свързват помежду си чрез предиката“, а „техният брой и функциите (ролите), които изпълняват в изречението, са такива, каквито предикатът предпоставя (имплицира)“ (Долински 2019а: 87). Инвентарът на семантичните роли не е точно установен (пак там, с. 87) и различните автори могат да се различават във вижданията си за тях. Срв. напр. Пенчев 1993, Коева 1998, Лесева 2012.

Идеята за изоморфизъм между структурата на изречението и на производната дума, която е залегнала в основата на дисертацията, всъщност не е нова. Според Аристотел, който полага основите на науката логика, дефиницията се състои от най-близък род – *genus proximum*, и видова разлика – *differentia specifica*. Може да се каже, че това схващане е възприето и при Ян Розвадовски (за него вж. по-долу), и при Милош Докулил и Василка Радева, и при Вяра Малджиева, като те споменават тези Аристотелеви термини (Розвадовски 1921: 132 – 133; Докулил 1962: 29, 33; Малджиева 2009: 72).

Още през 1921 г. полският езиковед Ян Розвадовски (Розвадовски 1921) отбелязва сходството между създаването на изречение и създаването на название (вж. и Полска граматика 1999: 378; Радева 2007: 14). Според автора „Думата може да се нарече съкратена и събрана в понятийна форма дефиниция“ (Розвадовски 1921: 139). Той разсъждава върху двучленността на названията, като определя единия им член като разграничаващ, изразяващ доминиращ признак, който отличава дадения предмет от останалите предмети, а втория член – като идентифициращ, отъждествяващ, изразяващ целостта или целия остатък от признаците на предмета, въз основа на които го възприемаме, схващаме, като го причисляваме към добре позната представа или понятие (Розвадовски 1921: 132). Например при израза *сребърна монета* и при думата *сребърник* идентифициращ член са думата *монета* и наставката, а разграничаващ признак са думата *сребърна* и основата на производната дума. Ян Розвадовски заключава, че и в названието, както и в дефиницията, са изразени *differentia specifica* и *genus proximum* (пак там, с. 132 – 133). Той свързва това с начина, по който възприемаме заобикалящия ни свят: нашите представи се състоят от редица детайли, признаци и въпреки това не престават да бъдат цялост. Когато се загледаме например в някое дърво, ние виждаме ствола му, кората, клоните, листата, цялостната му форма, което всъщност са множество отделни образи, които изграждат една цялост. Освен това дървото се променя през различните сезони, нашето отношение към него може да се промени, това, което заобикаля дървото, също може да търпи промени. Самата ни представа

за дърво и за какъвто и да е предмет не обхваща само един конкретен предмет, а огромно множество от такива предмети, които виждаме през живота си, и то най-разнородни. Това съдържателно богатство на предметите е свойство на заобикалящия ни свят, отразяващо се в нашите души. Нашето възприемане (аперцепция) на света се извършва така, че от една страна, обхващаме целостта на предмета, а от друга страна, вниманието ни се съсредоточава върху определена негова част. От една страна, възприемаме всеки образ като цялост, например гора, група от дървета, конкретно дърво, а от друга страна, ако гледаме внимателно определен предмет, винаги в дадения момент виждаме детайлно определени негови признаци, а останалата част от признаците му виждаме не в такива детайли, виждаме я само по-малко или повече смътно поради ограниченото поле на съзнанието ни (Розвадовски 1921: 131 – 132). Относно изречението и думата Ян Розвадовски дава като пример случаите, когато под въздействие на емоция думата може да замести изречението. При афект изречения като „Ходиш като мечка“ могат да се превърнат в кратки изрази с пълна идентификация: „мечка (такава)“. При това положение изчезва единият член – в случая изчезва идентифициращият, отъждествяващият член, най-близкият род, и остава само разграничаващият член, видовата разлика – под въздействие на емоцията аперцепцията не е ясна, двучленна, единият член остава по-ниско от обичайното ниво на съзнанието (Розвадовски 1921: 135).

И други автори, разсъждавайки над думата и дефиницията, изказват мнение за това, че „функционално-семантично думата може да бъде равностойна и на изречение и само в такъв смисъл може да бъде призната за същински символ“ (Касабов 2013: 51).

Идеята за семантичните сходства между изречението и производната дума след Ян Розвадовски бива разработвана по-нататък от Витолд Дорошевски, който създава т.нар. логико-семантична теория, според която схемата на твърдението 'нещо е някакво' лежи в основата както на изречението, така и на названието (Doroszewski, W. Kategorie słowotwórcze. – *Sprawozdanie TNW*, 1946, № 29, pp. 20 –

42; вж. и Полска граматика 1999: 378; Радева 2007: 14). Принципите на логико-семантичната теория „се опират на идеята за тъждественост на семантичните връзки между основата и форманта на производната дума и синтактичните отношения между членовете на простото изречение“ (Радева 2007: 14). Тази теория обаче бива подложена на критика, тъй като отъждествяването на форманта на производната дума със субекта в изречението, а на основата на деривата – с предиката води до непоследователности в словообразователните проучвания (Радева 2007: 14).

Роман Ласковски доразвива логико-семантичната теория на Витолд Дорошевски чрез т.нар. семантична теория, при която се прилага моделът на дълбинните структури, използвани в генеративната семантика (Радева 2007: 15; Ласковски 1973). В своята статия от 1973 г. „Словообразователната проблематика в трансформационно-генеративната граматика“ Роман Ласковски отбелязва, че стандартната версия на трансформационно-генеративната граматика (представена в труда на Ноам Чомски *Aspects of the Theory of Syntax* от 1965 г. и в публикациите, непосредствено свързани с този труд) е безсилна например по отношение на синонимни изрази като *лекарка – жена лекар*, тъй като в тази версия на граматиката те биха имали различна дълбинна структура въпреки сходната си семантична структура. Той предлага решение на проблема в рамките на генеративната семантика. Според Роман Ласковски „Решението на такива и подобни проблеми в рамките на генеративната граматика е възможно, при условие че мястото на традиционните дълбинни структури, даващи синтактичното описание, бъде заето от структури (структурни описания), моделиращи семантичните релации вътре в изречението (израза)“ (Ласковски 1973: 27). По този начин авторът предлага нов модел на трансформационно-генеративната граматика, при който отправна точка е описанието на семантичните отношения в изказването.

В полската академична граматика, сред чиито автори е и Роман Ласковски, също е приета за изходна точка на описанието семантиката, тъй като и тук авторите смятат това за по-обосновано от приемането на синтактичния компонент за

основен, доминиращ над семантичния, както е в традиционната версия на трансформационно-генеративната граматика (вж. по-долу; също и Полска граматика 1984а: 19). Посоката на описанието в полската академична граматика е противоположна на тази в традиционните граматични описания: започва се от изречението, следва морфологията и накрая – фонологията. Върви се от съдържанието към звуковата страна поради убеждението, че в съответствие с комуникативните си намерения, с информацията, която иска да предаде, авторът на текста подбира както речниковите единици – думите, така и синтактичния модел, а пък подборът на думите и на изреченския модел определя подбора на морфологичните форми и така в крайна сметка влияе върху звуковата форма на текста (Полска граматика 1984а: 6).

В първия том на граматиката – синтаксис – началната и основна част е написана от Станислав Каролак, който последователно използва предикатно-аргументната теория за описание на изречението. Основният понятиен (и терминологичен) апарат на полската академична граматика принадлежи на него и е приет и от останалите автори заради запазването на последователността на изложението. Авторите отбелязват, че „Читателят ще намери тук много продължения на достиженията на полската школа, занимаваща се с логически анализ на естествения език“ (Полска граматика 1984а: 7).

Станислав Каролак разграничава правила за образуване на семантични структури (основни семантичносинтактични правила), правила за образуване на формални структури (основни формалносинтактични правила) и правила за линейна подредба на езиковите единици (Полска граматика 1984а: 17). Първият тип правила се отнася до семантичния синтаксис, вторият тип – до структурния синтаксис, а третият тип – до синтаксиса на словоредата. „Задача на синтактичното описание следователно е създаването на такъв модел, в който трите споменати типа синтаксис да бъдат подредени в определена йерархия. От това как ще бъдат йерархизирани, зависи типът на синтактичния модел за описание на езика“ (Полска граматика 1984а: 19). Авторът отбелязва, че в най-често използваните по времето, в

което пише, модели – както в класическия структурализъм, така и в трансформационно-генеративния модел – структурният синтаксис се поставя най-високо в йерархията. Структурният синтаксис представлява сбор от правила за съчетаването на граматичните форми и сбор от правила за линейната подредба. Например в трансформационно-генеративната граматика семантичният компонент има интерпретационен характер: дава семантична интерпретация на редиците от изрази, генерирани чрез синтактичния компонент (синтаксиса на формите и синтаксиса на словоредата), който се смята за основна част на граматиката, която в тази концепция се отъждествява със синтаксиса (Полска граматика 1984а: 19). Станислав Каролак обаче отхвърля този модел, тъй като смята, че по-обосновано от теоретична гледна точка е подчиняването на сбора от по-малко общи правила на сбора от универсални правила. Затова в модела, приет в полската академична граматика, йерархията е следната: семантичният синтаксис (сборът от правила за съчетаване на смислите на изразите), представляващ сбор от универсални правила, присъщи на всички езици, е основен компонент, доминиращ над структурния синтаксис, който е сбор от правила, които не са универсални, присъщи са само на отделни езици и в този смисъл са идиоматични. Структурният синтаксис на свой ред доминира над синтаксиса на словоредата, който обхваща идиоматични правила за линейната подредба (Полска граматика 1984а: 19).

За сравнение с първите научни граматики на българския книжовен език, българската академична граматика и словообразователните изследвания на Милош Докулил и Василка Радева ще приведем и класификацията на производните съществителни в полската академична морфология.

Подредбата при словообразователното описание на отделните части на речта в полската академична граматика е първо според това към коя част на речта принадлежи произвеждащата дума. След това водещ е видът на семантичните отношения между производната и произвеждащата дума – въз основа на него се определят словообразователните категории.

При описанието на производните съществителни авторите на полската академична граматика отбелязват, че значенията, изразявани от мутационните деривати и особено от тези от тях, които са образувани от съществителни имена, са много разнородни и сложни. Затова и категориите, които обособяват при тях, са много и изразяват голям брой и различни видове отношения.

При съществителните се обособяват следните категории (Полска граматика 1999: 390 – 392): I. транспозиционни деривати (превръщат синтактично произвеждащата дума в съществително): от глаголи – названия на действия; от прилагателни – названия на абстрактни признаци (*nomina essendi*); II. модификационни деривати (добавят нов предикат към значението на произвеждащото съществително): женски названия; деминутивни (умалителни) названия; аугментативни (увеличителни) названия; експресивни названия; названия на млади същества; други модификационни значения, изразявани чрез представки: надредност – подредност; оценка; противопоставяне; допълнителност на явлението; надмерност, повторение на явлението; III. мутационни деривати (назовават нови предмети (явления) с оглед на връзката им с предиката, изразен от глагола (или прилагателното) или с оглед на отношението към друг предмет (явление) при неизразен предикат): 1) от глаголи: названия на субекти на действия, процеси и състояния; названия на обекти на действия (*читанка, близалка*); названия на резултати от действия и процеси; названия на оръдия на действия; названия на места; времеви названия (*окупация, жътва*); названия за начин (*вървеж, изговор*); количествени названия; названия на явления, характеризирани чрез дейности, процеси и състояния; 2) от прилагателни: названия на субекти (носители на признаци); названия на явления, характеризиращи се с наличие на признак; 3) от съществителни: а) названия на субекти при неизразен предикат, като с оглед на ролята на произвеждащата дума и конкретния тип субект се обособяват: названия, образувани от названия на обекти (*рибар*); названия, образувани от названия на резултати (*портретист*); названия, образувани от названия на инструменти (*въдичар*); названия, образувани от названия на материал (*златар*);

агентивни названия, образувани от названия на места (*библиотекар*); названия на жители (*пловдивчанин*); названия на собственици (*виладжия*); названия на любители (*кафеджия*); названия на привърженици или противници (*хегелианец, антикомунист*); названия на субекти на качества (*хоботник*); названия на участници в събития; названия на субекти, образувани от названия на начини; названия на части от цялости и елементи от множества; названия на множества, съставени от елементи (*дъбак*); названия на цялости, съставени от части; видови названия; названия за подобие; названия за произход (*свинско*); названия на лица, намиращи се в отношения на родство; б) названия на обекти и резултати при неизразен предикат: названия на резултати, образувани от названия на материали (*сламеник*); названия на обекти, образувани от названия на инструменти; названия на обекти или резултати, образувани от названия на начини; названия на обекти, образувани от названия на субекти; названия на резултати, образувани от названия на субекти (*паяжина*); в) названия на средства за действия: названия на средства за действия, образувани от названия на резултати (*качамилка*); названия на средства за действия, образувани от названия на обекти (*калник*); г) названия на материали (*варовик*); д) названия на места; е) времеви названия; ж) названия на количествени признаци; з) названия на явления, характеризирани чрез връзка с предмет; и) названия на абстрактни признаци, действия, състояния; й) други конкретни мутационни значения, изразявани чрез представки, напр. липса, противопоставяне на явлението, назовано от произвеждащата дума (*безредие*); подредност – надредност спрямо явлението, назовано от произвеждащата дума (*подофицер*).

Както се вижда от приведените дотук класификации на производните съществителни, тази в полската академична граматика е най-подробна и задълбочена. С по-малка детайлност се отличават класификациите при Милош Докулил и Василка Радева, а още по-малко детайлни са класификациите в българската академична граматика и в първите научни граматики на българския книжовен език.

На Станислав Каролак, на когото принадлежи основният понятиен и терминологичен апарат от полската академична граматика, принадлежи и идеята за „последователно семантичен и изоморфен подход в словообразователните изследвания“ (Малджиева 2009: 9), залегнала в основата на 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ (БПСГ) и на настоящия дисертационен труд. Новостта на модела, използван в 9-ия том на БПСГ и дисертацията, е свързана най-вече с приемането на два основни постулата: „1. изоморфизъм на структурите – както на семантичните, така и на синтактичните – на сложните езикови единици, или на изречението и на словообразователно производната лексема“, тоест – че по едни и същи правила се съчетават както лексемите в изречението, така и основата и формантът в производната дума; „2. посока на описанието от съдържанието към формата“ (Малджиева 2009: 9, 18; Малджиева 2006: 200). Семантичната структура на производната дума, подобно на тази на изречението, се разглежда като понятийна структура – предикатно-аргументна.

За пълнота ще представим класификацията на производните съществителни и от 9-ия том на БПСГ. Вяра Малджиева обособява аргументни и предикатни словообразователни категории според това дали формантът изразява аргумент, или предикат. Аргументните категории се реализират само от съществителни имена. Авторката разграничава следните аргументни словообразователни категории: Агенс – вършител на действие; Пациенс – този или това, което се подлага на действието на агенса, на предизвикваните от това действие промени; Експериенцер – носител на емоционално или интелектуално състояние; Резултат; Инструмент; Материя – това, от което е направено нещо; Обект – аргументна позиция при екзистенциален предикат, при предикат, отнасящ елемент към клас, и др.; Част; Диспонент – този, който притежава нещо; Бенефициент – този, който получава полза от действие или състояние. Предикатните словообразователни категории, изведени от Вяра Малджиева, са: Състояние (*нахалство*); Събитие (*безразсъдство*); Място (*овчарник*); Начин (*изговор*); Предразположение (само в тази предикатна категория няма съществителни; към нея спадат деривати като

напр. *плашлив*); Негация (*безредие*); Причиняване (*жълтеница*); Подобие (*песоглавец*); Отношения (*нагръдник*); Размер (*чашка*); Пол (*гъсок*); Млада възраст (*пате*); Емоция и/или оценка (*личице*), Количество (*солчица*); Интензивност (*пукотевица*).

Класификацията на производните съществителни в разглежданите словообразователни описания има разлики, но има и допирни точки. Например при Василка Радева *блъсканица*, *бяганица*, *виканица* са в категорията названия на действия, но е отбелязано, че в сравнение със съществителните с наставка *-не* тези с наставка *-ница* „означават действие, характеризирано с по-голяма интензивност“ (Радева 2007: 132). При Вяра Малджиева те са направо разпределени в обособената предикатна словообразователна категория Интензивност. Както може да се види, класификациите на производните съществителни при различните автори имат много сходни места. Това произтича от значението на производните съществителни. Неизбежно е отделянето на определени групи като напр. вършител на действие, резултат от действие поради самото значение на производните съществителни независимо от теоретичната основа и избора на изследователския метод. Разликите в класификациите произлизат от там, че някои автори анализират по-детайлно значението, като съществено влияние има прилагането на конкретен метод, опиращ се на определена теория. Разглежданите словообразователни изследвания се различават и по количеството проучен материал, също така и по това дали изследват коя е произвеждащата дума, дали вземат предвид и нея при класифицирането на производното съществително.

Може да се обобщи, че анализът на производните думи в 9-ия том на БПСГ е задълбочен и тъй като се приема, че производната дума подобно на изречението отразява определена ситуация и участниците в нея, то анализът на всеки дериват е насочен към изследването на цялата ситуация с всички участници в нея.

Подходът, при който в словообразуването се използва теорията за предикатно-аргументните структури и теорията за семантичните роли на Чарлз Филмор, освен в 9-ия том на БПСГ е прилаган и в други отделни изследвания,

например в дисертацията на Игнаций Долински на тема „Българските названия на средства за действие (в съпоставка с полските)“, защитена през 1998 г. (Долински 2019а; Долински 2019б).

В словообразователното описание в полската академична граматика този подход е приложен само отчасти, а не напълно. Трудове като дисертацията на Игнаций Долински обхващат само част от материала в изследвания език (в случая два езика – български и полски). Затова може да се каже, че в 9-ия том на БПСГ Вяра Малджиева за пръв път прилага последователно този подход в труд по словообразуване, обхващащ целия материал от даден език, като в случая са обхванати дори два езика – българският и полският. 11 години по-късно, през 2020 г., този подход е приложен от авторски колектив, ръководен от Вяра Малджиева, при изследване на словообразуването в балканските езици (Малджиева и др. 2020).

ВТОРА ГЛАВА

СЕМАНТИЧНА И ФОРМАЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРОИЗВОДНИТЕ ДУМИ

2.1. Основни принципи при изследването на производните думи

В описанието на производните лексеми на *-ик* в дисертацията са възприети следните пет основни принципа.

Първият и основен принцип в дисертацията е посоката на описание от съдържанието към формата.

Друг основен принцип е приемането, че съществува изоморфизъм между структурата на изречението и производната дума, като това се отнася както за формалната, така и за семантичната им структура. Тоест приема се, че едни и същи комбинаторни правила управляват съчетаването на думите в изречението и съчетаването на основата и форманта в производните думи (Малджиева 2009: 18). Семантичната структура на производната дума се разглежда подобно на семантичната структура на изречението като понятийна структура – предикатно-аргументна. Оттук следва и третият принцип, който прилагаме при описанието на дериватите на *-ик* в дисертацията, а именно – принципът на семантичната декомпозиция (срв. Малджиева 2009: 39; Коритковска 2011: 26).

Четвърти принцип е, че словообразователното описание в дисертацията е синхронно, тоест разглеждат се съществителните имена, образувани с наставка *-ик*, които могат да се свържат формално и смислово с друга дума в съвременния език, която може да се определи като произвеждаща спрямо тях. Петият принцип е, че се разглеждат само книжовни думи. Не се разглеждат некнижовни думи и значения, включително и книжовни думи, които са производни от диалектни думи, тъй като те са непроизводни в книжовния език. Основанието е, че книжовният език е самостоятелна система, в която след конституирането на диалектната основа чрез

кодификацията започват собствени развойни процеси, които не са свойствени на диалектите (вж. Станчева 2021).

С термина „производна дума“ (или още „дериват“) обозначаваме такава дума, която смислово и формално може да се изведе от друга дума, която обозначаваме като произвеждаща дума (Полска граматика 1999: 361).

Както вече посочихме по-горе, като следваме възприетия в работата постулат за наличието на изоморфизъм между структурата на изречението и производната дума, разглеждаме семантичната структура на производната дума подобно на семантичната структура на изречението – като понятийна, предикатно-аргументна структура.

По отношение на формалната структура на производната дума приемаме, че тя се състои от словообразователна основа и словообразователен формант. Основата е общата част на произвеждащата и производната дума, а формантът е тази част от производната дума, която я отличава от произвеждащата дума (срв. и Малджиева 2009: 15; Радева 2007: 40, 65).

В словообразователния анализ посочваме глаголите във формата им за 3 л. ед. ч. сег. вр., както е в други представителни словообразователни изследвания на българския език като например „Словообразователен речник на съвременния български книжовен език“ от 1999 г. и „В света на думите. Структура и значение на производните думи“ на Василка Радева от 2007 г.

2.2. Семантична характеристика на производните думи

2.2.1. Лексикално и словообразователно значение

Докато непроизводните думи „се характеризират с монолитност и неразчленимост на значението си, а връзката между формата и лексикалната им семантика се възприема като немотивирано и повтарящо се отношение, затвърдено в практиката“, то при производните думи значението е „структурирано от семантични компоненти, чиито формални изразители са произвеждащата основа и словообразователният формант“ (Радева 2007: 38). Основни въпроси в

словообразователните изследвания са въпросът за словообразователното значение, както и въпросът за разликата между словообразователното и лексикалното значение. Тези въпроси обаче се оказват трудни за изясняване. В. Радева отбелязва, че дефинирането на понятието, означавано с термина „словообразователно значение“, „е твърде непоследователно и противоречиво. Непоследователност се допуска и при изясняване на връзката и отношението между лексикалното и словообразователното значение“ (Радева 2007: 271). И В. Малджиева изказва сходни наблюдения: „Проблемът за отношението между лексикалното и словообразователното значение на производните думи е спорен и продължава да очаква своето последователно разрешение“ (Малджиева 2006: 195). Трудностите при определянето на съотношението между лексикалното и словообразователното значение произтичат от това, че производните думи, от една страна, са лексикални единици, които имат цялостно, семантично неразложимо значение, препращащо към извънезиковата действителност, но от друга страна, те се състоят от значими съставящи – основа и формант (срв. Малджиева 2006: 196; Малджиева 2009: 30; Радева 2007: 76).

Докато основата има конкретно значение, което се установява чрез значението на произвеждащата дума, то формантът има обобщено значение, чието установяване представлява проблем. Оказва се, че това „какво значение ще се припише на форманта, зависи в голяма степен от методологическото решение“ (Полска граматика 1999: 372).

В дисертацията решаваме проблема за отношението между лексикалното и словообразователното значение и за значението на форманта по следния начин.

Приемаме подобно на Вяра Малджиева, че лексикалното значение е „глобалното значение на лексикалната единица като семантично неделима редица от знакове с референциална стойност“ (Малджиева 2006: 199). То се описва чрез лексикалната дефиниция, обхващаща всички допустими употреби (и само тях) на дефинираната дума (Малджиева 2006: 199; Малджиева 2009: 30). Както изтъква В. Малджиева, „словообразователното значение не е непременно свързано с

референцията на лексикалната единица, не препраща към извънезиковата действителност“ (Малджиева 2009: 32) и затова според нея при определянето на словообразователното значение е целесъобразно и необходимо да се подхожда от позициите на ситуационната изреченска семантика, възприета като изходен пункт за построяването на езика посредник в „Българско-полската съпоставителна граматика“ (пак там; вж. още Косеска-Тошева, Гаргов 1990: 18 – 26; Баракова, Гугуланова, Шимански 1993: 8 – 9; както и Мелчук 1974; Кобозева 2009).

Словообразователното значение се описва чрез „*словообразователна дефиниция*, която има формата на (словообразователна) *парафраза* и съответно на аналитичен израз, експлициращ всички съставлящи на семантичната морфемна структура и отношенията между тях“ (Малджиева 2009: 25).

При словообразователния анализ, в резултат на който се установява словообразователното значение, вървим от съдържанието към формата, което е основен принцип в дисертацията. Въз основа на лексикалното значение изясняваме какво понятие изразява дериватът. Оттук се определя и понятийната, предикатно-аргументната му структура. Основна стъпка при анализа е да се определи предикатът, конституиращ тази структура, и позиции за колко и какви аргументи отваря той. Въз основа на това се установява какво понятие от предикатно-аргументната структура изразява основата на производната дума и какво понятие изразява формантът. И основата, и формантът могат да са изразители както на аргумент, така и на предикат.

Трябва да подчертаем, че лексикалното значение е конкретно, а словообразователното значение е обобщено, то се изразява чрез словообразователна парафраза, която включва понятията, изразени от основата и форманта, и отношенията между тези понятия, но в обобщен вид, не като конкретни понятия, а като типове понятия – типове предикати и аргументи. Конкретното от лексикалното значение се представя като обобщено, като типове понятия, за да могат да се категоризират дериватите, като в дисертацията категоризирането им, по-конкретно – разпределянето им в словообразователни

категории, се извършва според типа на понятието (типа предикат или аргумент), изразявано от форманта.

Например словообразователното значение на *водопроводчик* е 'този, който прави нещо с водопровод', на *сребърник* – 'това, което е направено от сребро', на *тиквеник* – 'това, което е направено от тиква', на *мерник* – 'това, с което се мери (в значение 'прицелва се') в нещо', на *овчарник* – 'място, където се прави нещо с овце'. Както се вижда, словообразователното значение за разлика от лексикалното включва обобщени понятия, типове понятия, вместо конкретните понятия, чрез които се описва лексикалното значение. Срв. например конкретните понятия, използвани за дефиниране на лексикалното значение: 'специалист' (за *водопроводчик*), 'монета' (за *сребърник*), 'ястие' (за *тиквеник*), 'приспособление' (за *мерник*), 'сграда', 'отглеждам' (за *овчарник*) и под. Вместо тези конкретни понятия за описание на словообразователното значение се използват обобщени понятия като 'лице' (за *водопроводчик*), 'предмет' (за *сребърник*, *тиквеник*, *мерник*), 'място', 'правя' (за *овчарник*: 'място, където се прави нещо с овце') и под.

Както вече посочихме, понятието, изразявано от деривата, се определя въз основа на лексикалното значение. Когато обаче предикатът е изразен във формалната структура на деривата, лексикалното значение се взема предвид в най-малка степен. Например при *закрилник* въз основа на лексикалното значение на произвеждащата дума (*закриля*) се установява предикатът, изразен от основата, а чрез лексикалното значение на производната дума се определя кой от имплицираните от този предикат аргументи е изразен от форманта. Предикатът е 'закриля', тоест 'предпазва от нещо / предизвиква, че не се случва нещо'. Той отваря позиции за предметен аргумент Агенс – този, който *закриля*, и за предикативен аргумент – това, от което *закриля*. Наставката *-ник* изразява аргумента Агенс, а предикативният аргумент – това, от което *закриля* *закрилникът*, няма свой формален изразител в структурата на деривата.

Когато основата е изразител на предикат, чрез лексикалното значение на произвеждащата дума се установява кой е предикатът и колко и какви аргументни

позиции отваря. Чрез лексикалното значение на деривата се определя изразител на коя точно от тези аргументни позиции е формантът. Например съществителните *ненавистник* и *омразник* са близки по форма и по значение. И при двете основата изразява предиката – 'изпитвам ненавист' и 'изпитвам омраза', който отваря позиции за аргументите Експериенцер (този, който изпитва чувството) и Обект (този, към когото е насочено чувството). Наставката *-ник* при двете съществителни обаче изразява различни аргументи. *Ненавистник* е този, който изпитва ненавист, а не този, към когото някой изпитва ненавист. Наставката *-ник* тук изразява аргумента Експериенцер. Но *омразник* не е този, който изпитва омраза, а този, към когото някой изпитва омраза. Наставката *-ник* в този случай изразява аргумента Обект. За да се определи кой от тези два аргумента е изразен от форманта, е необходимо да се вземе предвид лексикалното значение на производните думи.

Когато в семантичната структура на деривата има предикат, който не е изразен нито от основата, нито от форманта, лексикалното значение се взема предвид в по-голяма степен – то е необходимо и за възстановяването на неизразения предикат. Без да се вземе предвид лексикалното им значение, е невъзможно да се установи кой е конституиращият предикатно-аргументните им структури предикат и съответно колко и какви аргументни позиции отваря, а така също и изразители на кои аргументни позиции са основата и формантът.

Така например въз основа на конкретните лексикални значения на *сребърник* 'сребърна монета' и *гофретник* 'уред за правене на гофрети' се установява, че при тези два деривата понятието е едно и също: някой изработва нещо от някакъв материал или чрез някакъв инструмент. Обобщеният тип предикатно-аргументна структура при тези две съществителни е 'x (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на y (Резултат) с помощта на z₁ (Инструмент), използвайки z₂ (Материя)'. Формантът и основата на *сребърник* и *гофретник* обаче изразяват различни аргументи. При *сребърник* формантът изразява аргумента Резултат (монетата), а основата – аргумента Материя

(среброто). При *гофретник* формантът означава инструмента (уред за правене на гофрети), а основата – резултата (гофретите).⁹

2.2.2. Словообразователна парафраза. Асоциативни деривати

Както вече посочихме по-горе, дефиницията на словообразователното значение има формата на парафраза, тоест на многословен (аналитичен) израз, равнозначен на производната дума и изразяващ семантичната ѝ морфемна структура, като в него задължително присъства произвеждащата дума (Полска граматика 1999: 371; Малджиева 2009: 25, 38). По този начин лексикалното значение на произвеждащата дума се схваща като част от значението на производната дума. Вяра Малджиева отбелязва, че „Може да се каже, че вече принадлежи на традицията изискването словообразователната парафраза да разкрива отношението (на производност, мотивираност) между лексикалното значение на произвеждащата дума и лексикалното значение на деривата в областта на т.нар. дефиниционни елементи и да изразява връзката на лексикалното значение на деривата с неговата формална структура“ (Малджиева 2009: 38). Тъй като в 9-ия том на БПСГ и в настоящата дисертация словообразователното значение се схваща като сумарното значение на морфемната предикатно-аргументна структура на производната дума, това предполага, че в словообразователната парафраза присъстват само изрази, отразяващи всички съставлящи на тази структура и отношенията между тях (Малджиева 2009: 39). Следователно и тук, както при парафразата на изреченската структура, парафразите имат характер на декомпозиционен анализ (Малджиева 2009: 39; срв. и Коритковска 2011: 26).

Освен изразителите на съставлящите, които се извеждат въз основа на лексикалното значение на произвеждащата и производната дума, в парафразата не се включват „изразителите на други, нерегулярни, индивидуални елементи от лексикалното значение на деривата, които не могат да се изведат от морфемната му структура“ (Малджиева 2009: 39). Например от структурата на производните съществителни *сламеник* и *тиквеник*, *багажник* и *дрешник*, без да се знае

⁹ Вж. и Желева 2020б.

лексикалното им значение (референциалната им стойност), не може да се заключи, че сламеникът е постеля за спане, а тиквеникът е нещо съвсем различно – ястие, точно – баница, нито че багажникът е част от превозно средство, нито че дрешникът може да бъде мебел или пък килер. Словообразователните парафрази са обобщени: 'това, което е направено от слама', 'това, което е направено от тиква', 'място, където се слага багаж', 'място, където се съхраняват дрехи'. Правилността на парафразата се проверява чрез хипотези за съставящите на семантичната структура на производната дума, които са формулирани под формата на импликации, като те се довеждат до противоречие, например *Това е гофретник, но в него няма гофрети* и **Това е гофретник, но не е предназначен за правене на гофрети* (срв. Малджиева 2009: 40).

В 5-ия том на БПСГ, посветен на типовете предикатно-аргументни позиции в изречението, анализът на семантичната структура на изречението също се извършва въз основа на парафразиране, като се подчертава, че „Отделните типове граматикализация (формализация) се разпознават като твърждествени и им се приписва един и същ статут тогава, когато те може да бъдат интерпретирани чрез един и същ тип парафраза“ (Коритковска 2011: 24). Важно е да се има предвид и че както изречението, така и производната дума може да допускат „няколко различни парафрази с различна степен на синонимност“ (Коритковска 2011: 24). (По-подробно по този въпрос вж. по-долу във Втора глава, където пише за аргументните и предикатните словообразователни категории, също и Малджиева 2009: 45 – 58.) Както посочва М. Коритковска, „Структурата на парафразата, при която значението се разлага на семантично прости елементи, по правило е разгърнатата и нерядко включва последователност от предикации“, които съдържат предикатни изрази от втори ред, т.е. предикатни изрази, които отварят място за „скрита“ предикация от типа: *x прави така, че P'* (напр. *x прави така, че y е в z*) и т.н. (Коритковска 2011: 26). Срв. напр. *Иван зароби язовира – Иван направи така, че рибите са в язовира (/че в язовира има риби)* (Коритковска 2011: 109). При построяването на парафразата обаче трябва „да се приеме такава степен на

абстракция и детайлизиране, при която се избягва прекаленото атомизиране на описанието. В противен случай описанието би имало речников характер, нещо повече – при сегашното състояние на знанието и на степента на обработка на лексиката то още дълго време би било неизпълнимо“ (Коритковска 2011: 26 – 27).

Трябва да отбележим, че приемаме като в 9-ия том на БПСГ, че и така наречените асоциативни деривати имат словообразователна парафраза, тоест имат и словообразователно значение (Малджиева 2009: 31).¹⁰ В дефиницията на тяхното лексикално значение не присъства произвеждащата дума, тъй като при асоциативните деривати „значението на произвеждащата дума се намира извън лексикалното значение на деривата“ (Полска граматика 1999: 371). От ексцерпираниите съществителни, образувани с наставка *-ик*, асоциативен дериват е напр. *дъждовник* – вид влечуго (саламандър), което може да бъде видяно при дъжд, но думата *дъжд* не е задължително да присъства в лексикалната дефиниция на *дъждовник* (вж. напр. „Речник на българския език“: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/дъждовник/>).

2.2.3. Мотивираност на производната дума. Посока на мотивацията. Множествена производност (мотивираност)

Мотивираността е еднопосочна структурно-семантична връзка между произвеждащата и производната дума, която се заключава в това, че формата и значението на производната дума са обусловени от произвеждащата дума (Радева 2007: 47).

Определянето на посоката на мотивация е най-лесно, когато производната дума е смислово по-сложна от произвеждащата, по-точно – „значението на производната дума е семантично мотивирано от произвеждащата дума“, и

¹⁰ За разлика например от полската академична граматика, в която се приема, че асоциативните деривати нямат словообразователна парафраза, а имат словообразователна перифраза (Полска граматика 1999: 371). Авторите приемат, че в словообразователната перифраза за разлика от словообразователната парафраза произвеждащата дума присъства като елемент, който е извън дефиницията на лексемата. Но според нас, както и според Вяра Малджиева при асоциативните деривати произвеждащата дума присъства в словообразователната парафраза по същия начин, по който произвеждащата дума присъства в словообразователната парафраза на обикновените деривати. Това, че при асоциативните деривати произвеждащата дума не е елемент от лексикалната им дефиниция, няма значение според нас за техните словообразователни характеристики. Срв. и Малджиева 2009: 31.

същевременно производната дума е и формално по-сложна от произвеждащата (Радева 2007: 49; Словообразователен речник 1999: 7). При еднаква семантична сложност за производна се смята формално по-сложната дума. И обратното, при еднаква формална сложност за производна се приема семантично по-сложната дума.

Когато двете думи са еднакво сложни по смисъл и форма, но принадлежат към различни части на речта, производна е тази, чието значение е свойствено за друга част на речта (Радева 2007: 49; Словообразователен речник 1999: 7). Ако двете думи са еднакво сложни по смисъл и форма и принадлежат към една и съща част на речта, се изхожда от словообразователната система на езика и за производна се смята думата, „чието формиране като производна е станало закономерност за даден език“ (Словообразователен речник 1999: 7; Радева 2007: 50). Ако едната дума е стилистично оцветена, а другата е стилистично неутрална, за производна се приема стилистично маркираната (Словообразователен речник 1999: 7; Радева 2007: 50).

Трябва да се внимава и в случаите, когато производната дума формално може да се изведе от една дума, но по значение се извежда от друга дума, която е произвеждаща спрямо формално близката дума. Например *патичарник*, *кокошарник*, *зайчарник*, *гълъбарник*, *краварник*, *змиярник*, *цветарник* са формално близки с *патичар*, *кокошар*, *зайчар*, *гълъбар*, *кравар*, *змияр*, *цветар*, но са семантично мотивирани от *патица*, *кокошка*, *заек*, *гълъб*, *крава*, *змия*, *цвете* (вж. и Радева 2007: 53).

Дори и при прилагане на изредените принципи установяването на посоката на мотивация в някои случаи може да бъде проблематично. Както признават авторите на „Словообразователния речник на съвременния български книжовен език“ от 1999 г., те „са се старали да спазват посочените принципи, без да се заблуждават, че са успели да бъдат докрай последователни при установяването на посоката на производност“, като отбелязват, че „Тази трудност е добре позната“ (Словообразователен речник 1999: 8).

В изследванията се посочва, че има случаи, в които производната дума е формално и семантично обусловена от няколко думи, т.е. налице е множествена производност (мотивираност) (Словообразователен речник 1999: 9; Полска граматика 1999: 385 – 387). Установяването на произвеждащата дума се извършва чрез построяване на словообразователна парафраза и тъй като производната дума може да се парафразира по различни начини, могат да се установяват различни произвеждащи думи за един и същ дериват (Полска граматика 1999: 386). Така например немалко съществителни, образувани с наставка *-ик*, може да се разглеждат като мотивирани от повече от една произвеждаща дума. Вариантът *-ник* на форманта *-ик* е възникнал от приименната употреба на праславянския формант *-ікъ*, по-точно – от свързването му с основи на прилагателни с наставка *-ен* (от *-ьп-*), напр. *болен – болник, умен – умник*, както и от свързването му с основи на минали страдателни причастия, напр. *пратен – пратеник*. В първия случай десубстантивните прилагателни като *болен, умен* изразяват връзка със субстанция – *болест, ум*, а във втория случай причастията като *пратен* изразяват връзка с глаголно действие. По тази причина съществителните на *-ник*, образувани от десубстантивни прилагателни и от причастия, „съдържат съответните семантични признаци 'предметност' или 'процесуалност'“ и съответно „се осмислят като семантично свързани с мотивиращи съществителни и глаголи. Например съществителното *защитник* е в мотивационна връзка със *защита* и *защитя*“ (Радева 2007: 51).

Пак според В. Радева производни съществителни като *годеник, пратеник* биха могли да се изведат както от глаголите *годи, прати*, така и от миналите страдателни причастия *годен, пратен* (Радева 2007: 66).

По отношение на проблема с множествената производност (мотивираност) в случаи като *годи – годеник* и *годен – годеник* прилагаме принципа от 9-ия том на БПСГ, според който основа за деривация може да бъде потенциално всяка от словоформите на лексемата (Малджиева 2009: 92). В работата приемаме, че причастията са форми от парадигмата на глагола, а не отделни лексеми, затова не

отнасяме възможността *годеник*, *пратеник* да се разглеждат като производни от *годи* и *годен* и *прати* и *пратен*, към случаите на множествена производност.¹¹

2.2.4. Проблемни случаи при установяването на посоката на производност (мотивация) и подход за разрешаването им в дисертацията

Много е важно да се има предвид това, че от определянето на произвеждащата дума в много случаи зависи анализът на семантичната (понятийната) структура на производната дума, от което на свой ред зависи към коя словообразователна категория ще бъде отнесен дериватът. Ако например *неверник* се определи като производно от *неверен* чрез наставката *-ик*, тоест 'този, който е неверен', то ще попадне в аргументната словообразователна категория Експериенцер, тъй като предикатът в този случай – 'е неверен' – изразява склонност, ментално състояние и съответно отваря позиция за аргумента Експериенцер, изразен от наставката. Ние обаче смятаме *неверник* за производно от *вярва* чрез конфикс – представката *не-* и наставката *-ник*. Словообразователната му парафраза в такъв случай е 'някой, който не вярва'. Отнасяме го към предикатната словообразователна категория Негация, тъй като в тази категория попадат деривати, чиято понятийна структура има вида 'не (е така, че) Р'. Тоест в понятийната структура, изразена от производното съществително *неверник*, ядреният предикат е изразител на отрицание: 'не е така', а вътрешният предикат е изразител на това, което се отрича – в случая не е така, че някой вярва.

Признаваме, че понякога е много трудно да се определи коя е произвеждащата дума, например дали *неблагодарник* е от *благодари*, или от *неблагодарен*; дали *бездомник* е от *дом*, или от *бездомен*. Подобни случаи разглеждаме по следния начин.

Според В. Радева *неверник*, *бездомник* са от *неверен*, *бездомен* (Радева 2007: 125). Не отричаме, че има основания за такъв начин на тълкуване. Според нас обаче в съвременния език по-скоро *неверникът* няма да бъде определен като

¹¹ Трябва да отбележим, че в 9-ия том на БПСГ е прието друго решение за причастията – те не се разглеждат като глаголни форми, тъй като „от гледна точка на (формално)граматичната им характеристика“ те „са типични прилагателни“ (Малджиева 2009: 88).

неверен, а като такъв, който не вярва (вж. „Речник на българския език“: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/неверник/>). Също така според нас по-прецизно е определянето на бездомника чрез отрицанието – няма дом (т.е. не е така, че има дом), отколкото характеризирането му като бездомен, тоест в такова състояние. Определението ’този, който е бездомен’ е по-общо, посочва човека като носител на състояние и съответно според класификацията в дисертацията попада в аргументната словообразователна категория Обект. Докато дефиницията ’някой, който няма дом’ е по-конкретна, според нас тя по-точно отразява съдържанието на производната дума и отношението ѝ към произвеждащата дума, по-прецизно отразява понятийната структура, изразена чрез деривата. При дефиницията ’някой, който няма дом’ дериватът *бездомник* попада в предикатната словообразователна категория Негация, тъй като водещото в случая е отрицанието – ’не е така, че има дом’.

В словообразователното изследване на балканските езици от 2020 г. *неблагодарник* е от *благодари* – ’някой, който не благодари’ (Малджиева и др. 2020: 292). Макар да признаваме, че има основания и за такъв анализ, по-естествено и по-точно ни се вижда определянето на неблагодарника като неблагодарен, имащ такава склонност, нагласа, а не като такъв, който не благодари, тоест характеризиран чрез отрицание (не прави нещо – не благодари). Тоест отнасяме го към аргументната словообразователна категория Експериенцер: ’този, който е неблагодарен’.

Трябва да подчертаем, че от определянето на произвеждащата дума зависи и установяването на формалните изразители на деривацията. Ако напр. *неблагодарник* се разглежда като производно от *благодари*, това означава, че се приема, че е образувано с конфикс, състоящ се от представката *не-* и наставката *-ник*. Също така има съкращаване на основата: отстранява се тематичната гласна *-и* от *благодари*. Ако обаче се смята, че *неблагодарник* е производно от *неблагодарен*, то в такъв случай следва, че е образувано не с конфикс, а само с наставка, и то не с

варианта *-ник*, а с друг вариант на наставката – *-ик*, като основата се съкращава: отстранява се *-е-* от наставката *-ен* на произвеждащото прилагателно.

Когато дериватът може да се изведе както от една лексема, така и от словосъчетание, без това да влияе на отнасянето му към словообразователна категория, посочваме единичната лексема като произвеждаща дума. Например словообразователното значение на *триъгълник* може да се представи като 'това, което е триъгълно' и като 'това, което има три ъгъла'. И в двата случая дериватът се причислява към словообразователната категория Обект, затова го представяме като произведен от *триъгълен*.

2.2.5. Деривация от думи и словосъчетания с преносно значение

При анализа на производните съществителни имена с наставка *-ик* открихме няколко деривата, образувани от думи или словосъчетания с преносно значение (получено чрез метафора или метонимия). Непосредствено образувани от дума или словосъчетание с преносно значение са напр. *въртокъщник* (от *върти* и *къща*), *основоположник* (от *полага* и *основа*). Опосредствано мотивирани от словосъчетание с преносно значение (т.е. производни от дума, която е непосредствено производна от словосъчетание с преносно значение) са напр. *сладкодумник* (от *сладкодумен*, което е от *сладък* и *дума*), *двуличник* (от *двуличен*, което е от *две* и *лице*).

При дериватите от типа на *въртокъщник*, *сладкодумник* преносът на значението не съпътства образуването на новата дума. Преносът на значението вече е послужил като средство за образуване на произвеждащата дума или словосъчетание (напр. *въртокъщник* е от *въртя къщата* – глаголят *въртя* е придобил преносно значение) или на думата или словосъчетанието, от което те са производни (напр. *сладкодумник* е от *сладкодумен*, което на свой ред е от *сладки думи* – прилагателното име *сладък* е придобило преносно значение). Много е важно да се подчертае, че преносът на значението в случая е част не от словообразователна, а от лексикална деривация – думата формално е една и съща, просто възниква ново нейно значение (напр. при *буревестник*₂ (човек, който е

предвестник на бунт, революция), образувано от *вести буря*, съществителното име *буря* в значение 'бунт' по форма съвпада с *буря* в значение на природно явление, тоест *буря* със значение 'бунт' не е резултат от словообразователна деривация, а от лексикална деривация, при която възниква ново лексикално значение, а формата остава същата).¹²

2.2.6. Семантичната структура на производната дума като предикатно-аргументна структура

В дисертацията приемаме, че производните думи подобно на изреченията предават различни ситуации. Ситуациите се състоят от предмети (същности) и техни свойства или предмети (същности) и отношения между тях. Предметите означаваме с термина *аргумент*, а признаците им и отношенията между тях – с термина *предикат*. Разглеждаме семантичната структура на производната дума подобно на тази на изречението като понятийна, предикатно-аргументна структура. Основата и формантът изразяват понятия от тази структура – предикати и аргументи. Както основата, така и формантът могат да изразяват предикат или аргумент. Предикатите конституират предикатно-аргументните структури. Предикатите отварят позиции за аргументите, тоест имплицират аргументите (Полска граматика 1984а: 22).

Аргументите могат да бъдат предметни или предикативни, като предикативните аргументи представляват други предикатно-аргументни структури.

Разграничават се три типа предикати според това дали имплицират предикативни аргументи и колко такива аргумента имплицират: предикати от I ред, предикати от II ред¹³ и релационни предикати.

Предикатите, които не имплицират предикативни аргументи (тоест отварят позиции само за предметни аргументи), са предикати от I ред. Напр. *Дървото* (предметен аргумент) *е ниско* (предикат от първи ред); *Котката* (предметен аргумент) *мяуче* (предикат от първи ред).

¹² Срв. и Малджиева 2009: 70 – 71.

¹³ Предикатите от втори ред (Малджиева 2009: 19) биват наричани още „предикати от втора степен“ (Коритковска 2011: 22), „предикати от по-висш ред“ (Полска граматика 1984а: 69).

Предикатите, имплициращи предикативни аргументи, са от II ред. Например предикатът 'закрилям' отваря позиция за предикативен аргумент, тъй като закрилата предполага предотвратяване на някаква ситуация, състои се в действия или свойства на нещо или някого, които водят до това, че да не се случи нещо. Срв.: 'някой закриля някого/нещо от някого/нещо', тоест 'някой прави така, че да не се случи нещо; някой прави така, че някой/нещо да не направи нещо на някого/нещо'.

Предикат, който имплицира два или повече предикативни аргументи, е релационен. Напр. *Децата се скриха **като** мишки* – тук е налице релационният предикат 'подобие': 'децата се скриха **така, както** се скриват мишки / децата се скриха **подобно на** мишки (които се скриват)'. Релационният предикат е 'така, както / подобно на', той имплицира два предикативни аргумента – скриването на децата и скриването на мишките.

Предикатът, който имплицира предикативния аргумент, се нарича ядрен предикат, а предикатът, конституиращ предикатно-аргументната структура, която представлява предикативния аргумент, се нарича вътрешен предикат (Полска граматика 1984а: 69 – 70, 76), тъй като цялата предикатно-аргументна структура е вътрешна структура по отношение на ядрения предикат. Например при съществителното *калник* предикатно-аргументната структура е 'нещо прави така, че / предизвиква това, че калта не пръска в определени посоки'. В нея ядреният предикат е 'прави/предизвиква', а вътрешният – 'пръска' (вж. и Желева 2021а: 68).

Съдържанието на понятията, които изпълняват функция на аргументи, както и типът на връзката им с предиката (типът аргументна позиция) зависи от селективните признаци (семантичните изисквания) на предиката (Малджиева 2009: 27). Така например позиция за аргумент от типа Агенс бива отваряна от предикати за действие; позиция за аргумент от типа Експериенцер бива отваряна от предикати за състояние, отнасящо се до менталната, емоционалната или интелектуалната сфера, както и до сетивните възприятия; и под.

Когато в семантичната структура всички понятия са свързани чрез отношение на импликация, тогава тя е монопредикативна. Когато в семантичната структура има и понятия, които са свързани не чрез импликация, тя е полипредикативна. В този случай е налице съчетаване на две предикатно-аргументни структури и може да се говори за добавена предикация. Предикатно-аргументните структури, които не са свързани чрез импликация, могат да бъдат свързани атрибутивно (когато едната от тях е надредна, а другата – подредна) или конюнктивно (когато са равноредни) (Малджиева 2009: 27 – 28).

Трябва да се има предвид, че предикатните изрази като напр. *правя пакости* и *пакостя* изразяват един и същ предикат. Срв. напр. и *вярвам (в някого/нещо)* и *имам вяра (в някого/нещо)*, *доставям* и *извършвам доставки*; *имам*, *притежавам*, *имам собственост* и *собственик съм*. Напр. предикатът, изразяващ притежание, който отваря две аргументни позиции – за този, който е притежател, и за това, което е притежавано, конституира семантични структури от типа $P(x, y)$ ¹⁴, които формално могат да изглеждат например така: *Иван (x) има (P) къща (y) = Къщата (y) е собственост (P) на Иван (x) = Иван (x) е собственикът (P) на къщата (y)*. (Вж. напр. Коритковска 2011 25 – 26, 134; Полска граматика 1984а: 51.)

2.2.7. Словообразователни категории при съществителните, образувани с наставка -ик

Следвайки постановките на 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ (Малджиева 2009), в дисертацията схващаме *словообразователната категория* като включваща производни думи, при които формантът изразява понятие с една и съща функция в семантичната им структура. Тъй като сме приели, че основата и формантът на производните думи са изразители на понятия от предикатно-аргументни структури, въз основа на типовете предикати и аргументи, изразявани от форманта, по-нататък в работата се извършва семантичната класификация на производните съществителни с наставка *-ик* и се определят словообразователните категории, към които те принадлежат.

¹⁴ С P означаваме предиката, а с x, y – аргументите.

Ще припомним, че словообразователната парафраза включва понятията, изразени от основата и форманта, и отношенията между тях, като задължително съдържа и произвеждащата дума. Върви се от съдържанието към формата, тоест изхожда се от понятието, установява се предикатно-аргументната структура и едва след това се анализира формалната страна на дериватите, като се определя изразители на кои понятия от предикатно-аргументната структура са основата и формантът.

2.2.7.1. Аргументни словообразователни категории при съществителните, образувани с наставка -ик

Аргументните словообразователни категории се реализират само от производни думи, принадлежащи към класа на съществителните имена (Малджиева 2009: 43). На съществителните имена в българския език, образувани с наставка *-ик*, са свойствени всички аргументни словообразователни категории, изведени в 9-ия том на БПСГ (вж. и Желева 2021а).

В синтактичното описание в 5-ия том на БПСГ са обособени следните аргументни позиции: Агентив (Ag), Експериенцер (Exp), Диспонент (Dysp), Инструментал (Instr), Локатив (Loc), Обектив (Ob) (Коритковска 2011: 27 – 29). В словообразователното изследване в 9-ия том на БПСГ са обособени повече аргументни позиции, отколкото в синтактичното описание в 5-ия том. В словообразователното изследване в 9-ия том аргументните позиции са следните: Агенс (Ag), Пациенс (Pat), Експериенцер (Exp), Резултат (Res), Инструмент (Instr), Материя (Mat), Обект (Ob), Част (Pars), Диспонент (Dysp), Бенефициент (Ben), а за аргументната позиция Loc се отбелязва, че не се изразява от форманта, само от основата (Малджиева 2009: 44 – 49, 63 – 64).

За дефинирането на аргументните словообразователни категории се опираме изцяло на представянето им у Вяра Малджиева в 9-ия том на БПСГ (Малджиева 2009: 44 – 49, 64) и отчасти у Малгожата Коритковска в 5-ия том на БПСГ (Коритковска 2011).

Агенс (Ag)

Към тази словообразователна категория спадат съществителни, при които формантът изразява аргумента Агенс. Позиция за този тип аргумент отварят предикати, означаващи действие, дейност.

За разлика от синтактичното описание при М. Коритковска, според което „аргументите със стойност Ag по принцип са маркирани с признака [+Anim]“ (Коритковска 2011: 135), тоест с признака 'одушевеност', ние приемаме подобно на словообразователното описание при В. Малджиева (Малджиева 2009: 44 – 45), че агентивни аргументи могат да бъдат не само понятия за живи същества.

Към класа предикати, които отварят място за аргументната позиция Агенс, спадат и предикати за действия като говорене, мислене и „действия, насочени към получаване на сетивни възприятия“ (Коритковска 2011: 134), например: 'х (Ag) говори / мисли / слуша / гледа'. Агентивен аргумент имплицират и предикати, които „означават най-често т.нар. „речеви актове“, например: 'х (Ag) обещава / заклева се / извинява се / прощава' (Коритковска 2011: 135).

Аргументът Агенс е изразен от форманта напр. при *закрилник* 'този, който закриля / дава закрила', *съветник₁* 'този, който съветва'¹⁵, *историк* 'този, който действа в областта на историята', *калник* 'това, което защитава от кал'.

Експериенцер (Ехр)

При съществителните в тази словообразователна категория формантът изразява аргумента Експериенцер. Позиция за такъв аргумент отварят предикати, означаващи състояние, отнасящо се до мисловната или емоционалната сфера или до сетивните възприятия. Такива предикати конституират предикатно-аргументни структури от типа 'х (Ехр) вижда / чува / чувства / изповядва / има склонност / има нагласа Р''.

Срв. напр. *неблагодарник* 'този, който е неблагодарен', *безумник* 'този, който е безумен', *съчувственник* 'този, който съчувства / изпитва съчувствие'.

¹⁵ В омонимната лексема *съветник₂* 'член на съвет' формантът е изразител на друг аргумент – Част.

За някои производни думи е проблематично да се определи дали принадлежат към словообразователната категория Експериенцер, или към словообразователната категория Агенс.

В литературата многократно е обсъждан въпросът за трудностите, съпътстващи разграничението на аргументните роли Агенс и Експериенцер (вж. Ван Валин, Ла Пола 1997; Джонова 2003; Славчева 2012; Стаменов 2021).

И макар, както посочва Милена Славчева (Славчева 2012), утвърдената представа за тази роля да е „субект, при който има вътрешни състояния и преживявания, свързани с ментална дейност, възприятия, емоции, физическо състояние“ – „същевременно обаче от когнитивна гледна точка е трудно да се определи до каква степен субектът е активен или пасивен“.

Ще добавим, че в случая с разглежданите от нас в дисертацията производни съществителни, затрудненията са породени от това, че при тези деривати предикатът означава или склонност към действие, или действие, което е израз на мисли, чувства. При производните съществителни на *-ик* има немалко такива гранични случаи (вж. и Желева 2020а).

Склонност към действие могат да означават например *измамник, клеветник, нахалник, прахосник, пакостник*. Те означават, от една страна, предразположение, склонност, нагласа, а тези състояния се отнасят до умствената и емоционалната сфера; от друга страна, тези производни съществителни са свързани с действие, тъй като склонността се проявява в поведението (действие). Например едва ли може да бъде наречен измамник някой, който не е вършил измами. Затова приемаме, че при тези производни съществителни водещо е действието, и ги отнасяме към категорията Агенс.

Действие, което е израз на чувства, мисли, означават деривати като *покаяник, присмехулник, хулник*. Според 5-ия том на БПСГ *театралнича, въздържам се, дръзвам, посявам, съгласявам се* отварят позиции за аргумент Агенс (Коритковска 2011: 138, 140) и в дисертацията приемаме, че подобните по семантика на тях *покайвам се, присмивам се, хуля* имплицират аргумент Агенс, а не

Експериенцер. Тези, които се покаяват или са се покаяли, които се присмиват, които хулят, изразяват по някакъв начин мисли и чувства, но ги изразяват именно чрез действията си.

За трудностите при категоризирането на дериватите, означаващи склонност към действие, пише и В. Радева (вж. напр. Радева 2007: 122). Показателно за сложността на този въпрос е и различното категоризиране на този тип деривати при отделните автори. Например В. Радева определя *палавник* като носител на признак (Радева 2007: 125), докато В. Малджиева в 9-ия том на БПСГ го отнася към категорията Агенс (Малджиева 2009: 109). Обратното, В. Радева причислява *изнудвач*, *използвач* към агентивните съществителни (Радева 2007: 90), а В. Малджиева – към категорията Експериенцер (Малджиева 2009: 110).

И в словообразователното изследване на балканските езици от 2020 г. в категорията Експериенцер има немалко деривати, които са на границата между двете категории, напр. *преструван*, *подигравач*, *одумвач*, *лъжец*, *самохвалец*, *трезвеник*, *клеветник*, *насилник*, *нахалник*, *подражател*, *назидател*, *смутител* (Малджиева и др. 2020: 122 – 125).

В дисертацията за всички подобни случаи приемаме, че действието е основното в семантиката, и затова разглеждаме дериватите от този тип в категорията Агенс.

Пациенс (Pat)

В тази категория попадат съществителни, чийто формант изразява аргумента Пациенс. Такъв аргумент имплицират предикати, означаващи действие, дейност и отварящи позиция и за аргумент Агенс. Предикатно-аргументната структура в този случай е от типа 'x (Ag) действа върху y (Pat) / прави нещо с y (Pat)'. В семантиката на предикатите, които отварят позиция за аргумент Пациенс, задължително присъства предизвикване на промяна – агенсът променя пациенса (Малджиева 2009: 46 – 47).

Срв. напр. *пратеник* 'този, който е пратен', *заточеник* 'този, който е заточен / който е изпратен на заточение', *затворник* 'този, който е затворен / когото някой е затворил'.

Резултат (Res)

Към тази словообразователна категория принадлежат съществителни, чийто формант изразява аргумента Резултат. Аргументната позиция Резултат бива отваряна от предикати за действие и по-точно – от подклас в класа предикати за действие, в чиято семантика присъства признакът 'предизвикване на възникването на нещо' (Малджиева 2009: 46). Типът предикатно-аргументни структури, конституирани от такива предикати, има вида 'x (Ag) предизвиква / е причина за възникването на y (Res)', 'x (Ag) предизвиква / е причина за възникването на y (Res) с помощта на z₁ (Instr), използвайки z₂ (Mat)'. Възможно е, но не е задължително този тип предикати да отварят и аргументните позиции Инструмент и Материя.

При всички производни съществителни, при които наставката *-ик* изразява аргумента Резултат, основата изразява аргумента Материя. Съответно предикатът няма свой формален изразител.

Срв. напр. *зелник* 'това, което е направено от зеле'¹⁶, *сламеник* 'това, което е направено от слама', *сребърник* 'това, което е направено от сребро'.

Инструмент (Instr)

Формантът при дериватите в тази категория изразява аргумента Инструмент. Тази аргументна позиция е имплицирана от предикати за действие, тоест от такива предикати, които отварят позиция за аргумент Агенс. Предикатите, имплициращи аргумент Инструмент, обикновено имплицират и аргумент Пациенс

¹⁶ Лексемата *зелник* е производна в съвременния български книжовен език само когато с нея се означава баница със зеле. Когато се употребява за баница, направена с друг зеленчук като напр. спанак, коприва, праз и под., думата *зелник* не е производна в съвременния книжовен език, а само в диалектите, в които *зеле* означава 'зеленчук на листа, напр. лапад, киселец и др.' (вж. РБЕ: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/зеле/>).

или аргумент Резултат. Това обаче не е задължително¹⁷, срв. напр. *плавник* 'това, с което се плава' – предикатът 'плава' не имплицира аргумент Пациенс или Резултат. Предикатно-аргументната структура, конституирана от предикати, отварящи позиция за аргумент Инструмент, е от типа 'х (Ag) действа върху / прави нещо с / променя у (Pat) с помощта на / използвайки z (Instr)' или 'х (Ag) предизвиква / е причина за възникването на у (Res) с помощта на / използвайки z (Instr)', или 'х (Ag) действа, прави нещо с помощта на / използвайки z (Instr)'.

Срв. напр. *поялник* 'това, с което се пои (запоява) нещо', *ъгълник* 'това, с което се правят ъгли', *сухарник* 'това, с което се правят сухари'.

Материя (Mat)

Към тази категория спадат производни съществителни, чийто формант изразява аргумента Материя. Позиция за този аргумент отварят предикати, които имплицират и аргумент Агенс, и аргумент Пациенс или Резултат. Такива предикати конституират предикатно-аргументни структури от типа 'х (Ag) действа върху / прави нещо с / променя у (Pat) с помощта на / използвайки z (Mat)' – когато предикатът имплицира аргумент Пациенс, или 'х (Ag) предизвиква / е причина за възникването на у (Res) с помощта на / използвайки z (Mat)' – когато предикатът имплицира аргумент Резултат.

За разлика от аргумента Инструмент аргументът Материя става част от пациенса или резултата от дейността (Малджиева 2009: 47).

Според нас в ексцерпирания материал само едно производно съществително, образувано с наставка *-ик*, принадлежи към тази словообразователна категория – само при *варовик* 'това, с което се прави вар' формантът е изразител на аргумента Материя.

Обект (Ob)

Към тази словообразователна категория отнасяме съществителни, при които формантът изразява аргумента Обект. Позиция за този аргумент отварят

¹⁷ Това наше схващане се различава от схващането в 9-ия том на БПСГ, според който предикатите, имплициращи аргумент Инструмент, задължително имплицират и аргумент Пациенс или Резултат (Малджиева 2009: 47).

екзистенциалните предикати, предикатите, означаващи отнасяне на елемент към клас, и др. Според преобладаващото мнение на изследователите това е най-неутралната аргументна позиция. Тя може да се разграничи чрез отрицание, тоест като се установи, че не могат да ѝ се припишат стойности на други аргументни позиции (Коритковска 2011: 28 – 29; Малджиева 2009: 48 – 49). Затова предикатно-аргументните структури, конституирани от предикат, имплициращ аргумента Обект, са различни типове. Общият вид на най-често срещаните предикатно-аргументни структури, включващи аргумент Обект, е 'х (Обект) е някакъв', 'х (Обект) е в някакво състояние'.

Срв. напр. *длъжник* 'този, който дължи (нещо на някого)', *самотник* 'този, който е самотен', *газеник* 'това, което свети чрез (горене на) газ'.

При аргументната позиция Обект в случаи на изразяване на възвратни отношения се приема „изключение от принципа за разграничаване на класовете, изискващ обособяване на отделен тип аргумент във всеки случай на едновременна поява на елементи в семантичната структура“ (Малджиева 2009: 49). Така за отношението 'подобие', което се наблюдава като неизразен предикат в структурата на малък брой производни думи, се допуска едновременното наличие на две аргументни позиции Обект.

Част (Pars)

При съществителните в тази словообразователна категория формантът изразява аргумента Част. Предикатите, имплициращи този аргумент, имплицират и аргумент Обект, означаващ това, което е съставено от означеното с аргумента Част. Типът предикатно-аргументна структура, конституирана от такива предикати, е 'х (Ob) се състои от у (Pars)', или още 'у (Pars) е част от х (Ob)'.

Срв. напр. *четник* 'този, от каквито се състои четата', *съюзник* 'този, от каквито се състои съюзът', *випускник* 'този, от каквито се състои випускът'.

Диспонент (Dysp)

В тази словообразователна категория попадат съществителните, чийто формант изразява аргумента Диспонент. Този аргумент е имплициран от предикат

за притежание, конституиращ предикатно-аргументни структури от типа 'x (Dysp) има / притежава / е собственик на у (Ob)'.

Според нас в ексцерпирания материал само едно съществително, образувано с форманта *-ик*, принадлежи към тази словообразователна категория – *собственик* 'този, който притежава собственост / нещо собствено'.

Бенефициент (Ben)

Формантът при дериватите от тази категория изразява аргумента Бенефициент. Позиция за такъв аргумент бива отваряна от предикат, означаващ действие в полза на някого или нещо или получаване на полза от действие или от състояние. Типът предикатно-аргументни структури, конституирани от такъв тип предикат, има вида 'у (Ag) дава на х (Ben) z (Ob)' или 'х (Ben) получава от у (Ag) z (Ob)' – в случай че предикатът имплицира аргумент Агенс, а ако не имплицира такъв аргумент, структурата има вида 'х (Ben) използва z (Ob)'.

От ексцерпирания материал към тази категория отнасяме само две производни съществителни с наставка *-ик*: *наследник* 'този, който наследява / е наследил нещо', *приемник₁* (лице) 'този, който приема / е приел нещо' (*приемник₂* 'устройство, което служи за приемане и преобразуване на излъчени радиовълни, електромагнитни вълни, сигнали и под.' отнасяме към категорията Агенс, тъй като според нас по-естествено е да се каже, че приемникът приема вълните, а не че човек приема вълните с помощта на приемник. Случаят обаче е граничен и ако се сметне за естествено и приемливо да се каже, че човек приема вълните с помощта на приемник, то *приемник₂* ще попадне в категорията Инструмент).

2.2.7.2. Предикатни словообразователни категории при съществителните, образувани с наставка *-ик*

В 9-ия том на БПСГ са изведени общо 15 предикатни словообразователни категории: Състояние, Събитие, Място, Начин, Предразположение, Негация, Причиняване, Подобие, Отношения, Размер, Пол, Млада възраст, Емоция и/или оценка, Количество, Интензивност. При съществителните, образувани с наставка *-ик*, се наблюдават само пет от тях: Място, Негация, Подобие, Отношения и

Интензивност. За дефинирането им се опираме на представянето им при В. Малджиева в 9-ия том на БПСГ (Малджиева 2009: 51, 53 – 55). При една от разновидностите на категорията Отношения – Отношения на връзка – се опираме на описанието ѝ в словообразователното изследване на балканските езици от 2020 г. (Малджиева и др. 2020: 71, 301).

Предикатите, въз основа на които са изведени изброените 15 предикатни словообразователни категории, са предимно от втори ред, само малък брой са от първи ред. При петте предикатни словообразователни категории, в които има съществителни с наставка *-ик*, предикатите са от втори ред. Тоест няма съществителни на *-ик*, на които да са свойствени предикатни словообразователни категории, изведени въз основа на предикат от първи ред.

Място (Spat)

Към тази словообразователна категория отнасяме производните съществителни с наставка *-ик*, при които формантът изразява предиката Място. Това е нерелационен предикат от втори ред (тоест имплицира предикативен аргумент, но не повече от един). Конституира предикатно-аргументни структури от типа 'място, където Р''.

Срв. напр. *умивалник* 'място, където се умива нещо', *супник* 'място, където се съхранява / слага / намира супа', *цветарник* 'място, където се прави нещо с цветя'.

Негация (Neg)

В тази категория попадат дериватите, чийто формант изразява предиката Негация. Той е от втори ред и не е релационен – имплицира не повече от един предикативен аргумент. Конституираните от него предикатно-аргументни структури са от типа 'не (е така, че) Р''.

Срв. напр. *хубостник* 'някой, чиито дела не се отличават с хубост', *безделник* 'някой, чийто признак не са делата', *неверник* 'някой, който не вярва'.

Подобие (Simil)

Към тази категория причисляваме дериватите, при които формантът изразява предиката Подобие. Това е предикат от втори ред, който е релационен, тоест имплицира повече от един предикативен аргумент. Този предикат може да се означава с израза 'подобно на / подобен (по форма) на' или 'така / такъв, както'. Конституираните от него предикатно-аргументни структури са от типа 'Р' подобно на / така, както Р''''.

Според нас в ексцерпирания материал от съществителните, образувани с наставка *-ик*, само едно спада към тази словообразователна категория: *копитник* 'нещо, което е подобно (по форма) на копито' (растение, чиито листа имат форма, подобна на копито).

Отношения

Към тази категория отнасяме деривати на *-ик*, чийто формант изразява предиката Отношения. Това е релационен предикат от втори ред, тоест отваря позиции за повече от един предикативен аргумент. При производните съществителни на *-ик*, спадащи към категорията Отношения, формантът може да бъде изразител на някоя от следните три подкатегории: Пространствени отношения, Времеви отношения и Отношения на връзка.

Пространствени отношения (R-Spat)

Конституираните от подтипа предикат Пространствени отношения предикатно-аргументни структури имат вида 'пространство, в което Р' е на/пред/под/при... спрямо пространството, в което Р''''.

Срв. напр. *напръстник* 'нещо, което се намира на пръста', *предплужник* 'нещо, което се намира пред плуга', *прицветник* 'нещо, което се намира при цвета (на растението)''.

Времеви отношения (R-Temp)

Този подтип на предиката Отношения, изразяващ времеви отношения, конституира предикатно-аргументни структури от типа 'време, в което Р' е едновременно с / след / преди... времето, в което Р''''.

Срв. напр. *вечерник*₂ (растение, чиито цветове вечер се разтварят, а сутрин се затварят) 'нещо, което се променя едновременно с настъпването на вечерта', *бъдник* (пън, който гори на Бъдни вечер) 'нещо, с което се прави нещо на Бъдни вечер', *летовник* 'някой, който се намира някъде едновременно с траенето на лятото / докато е лято / докато трае лятото'.

Отношения на връзка (R-Assoc)

При дериватите в тази подкатегория на словообразователната категория Отношения формантът изразява предикат, който се явява подтип на предиката Отношения и означава отношения на връзка. Конституираните от него предикатно-аргументни структури имат вида 'връзка, при която Р' е заедно с Р''', като предикатите, конституиращи предикатно-аргументните структури, които се явяват предикативните аргументи Р' и Р'', са еднакви – означават едно и също понятие.

Срв. напр. *сънародник* 'някой, който принадлежи към народ заедно с някой друг, който е от същия народ', *сътрудник* 'някой, който се труди заедно с някой друг, който се труди', *съученик* 'някой, който е ученик заедно с някой друг, който е ученик' (вж. и Малджиева и др. 2020: 71, 301).

Интензивност (Intens)

Към тази словообразователна категория причисляваме деривати на *-ик*, при които формантът изразява предиката Интензивност. Много важна особеност на дериватите от тази категория е, че изразяваният от форманта им предикат Интензивност – за разлика от останалите четири предиката, изразявани от форманта при дериватите на *-ик* (предикатите Място, Негация, Подобие, Отношения) – нито конституира семантичната структура на дериватите, нито е имплицитен от друг предикат в структурата им. Предикатът Интензивност е добавен предикат в семантичната структура на дериватите от тази словообразователна категория. По-долу ще поясним какво означава това.

Структурата на дериватите в категорията Интензивност е от типа 'Р, което е под (по-малко от) / над (повече от) нормата'. В семантичната структура на тези деривати са налице две отделни предикатно-аргументни структури, които са

свързани атрибутивно: едната е надредна (P), а другата – подредна ('което е под/над нормата'). Подредната структура е конституирана от предиката Интензивност, който означаваме с изрази 'е под/над'. Подредната структура е добавена към надредната чрез атрибуция.

Предикатът Интензивност е реляционен предикат от втори ред и имплицира два предикативни аргумента. Той се явява понятие за повече или по-малко, за по-голяма или по-малка степен. В основата на това понятие лежи сравнение. Затова то имплицира два предикативни аргумента – двете понятия, които се сравняват. Едното от тях е нормата, а другото е това, което се сравнява с нормата.

От анализирани съществителни, образувани с наставка *-ик*, отнасяме към тази категория само две: *полупроводник* 'това, което е проводник по-малко от нормата' и *свръхпроводник* 'това, което е проводник в най-висока степен'¹⁸. При тях надредната предикатно-аргументна структура е 'това е проводник'. Подредната, добавена чрез атрибуция предикатно-аргументна структура е 'който е такъв по-малко/повече от нормата'. Цялата семантична структура на тези две съществителни, получена чрез съчетаването на двете предикатно-аргументни структури (надредната и подредната), е: 'това е проводник, който е такъв по-малко/повече от нормата'.

2.2.7.3. Типове семантични структури при производните съществителни на *-ик* с неизразен предикат

Тук ще представим типовете семантични структури, присъщи на дериватите на *-ик*, при които има предикат, който не е изразен нито от основата, нито от форманта. Опираме се на описанието им при Вяра Малджиева в 9-ия том на БПСГ (Малджиева 2009: 59 – 62). Както се вижда в таблицата по-долу, определени структури с неизразен предикат не се наблюдават при съществителните с наставка *-ик*, при някои има само едно или две съществителни на *-ик*, но повечето от структурите с неизразен предикат, изведени при изследването на българската и

¹⁸ Сrv. Малджиева 2009: 127; Малджиева и др. 2020: 317, 318.

полската словообразователна система в 9-ия том на БПСГ, се наблюдават и при съществителните на *-ик*.

В 9-ия том на БПСГ при подтип 5.2. **'х предизвиква / е причина, че у действа'** (Малджиева 2009: 61) вътрешният предикат е определен като 'действа', но в дисертацията сме го заменили с 'е в някакво състояние': **'х предизвиква / е причина, че у е в някакво състояние'**. Всъщност и В. Малджиева е определила имплицирания от този предикат аргумент като Обект, а не като Агенс, тоест очевидно е, че и авторката не смята, че предикатът е за действие. Тя е посочила в този подтип напр. *моторница*, полските деривати *żaglowiec* 'платноход, ветроходен кораб' от *żagiel* 'платно', *naftówka* 'керосинова лампа' от *nafta* 'керосин', а моторът, платното и керосинът предизвикват определено състояние на моторницата, платнохода и лампата (но не правят така, че моторницата, платноходът и лампата да извършват някакво действие): моторът и платното привеждат плавателните съдове в състояние на движение, а керосинът привежда лампата в състояние на светене.

При тип 13 'място, където х (Агенс) действа върху у (Пациенс)' за разлика от 9-ия том на БПСГ приемаме, че в дериватите от типа на *зайчарник* произвеждащата дума е *заек*, а не *зайчар*, и съответно основата е изразител на аргумента Пациенс (*заек*), а не на аргумента Агенс (*зайчар*). И в таблицата с типовете семантични структури с неизразен предикат в словообразователното изследване на балканските езици от 2020 г. производните думи от тип 13 като *зайчарник* са представени като производни от названието на пациента, а не на агенса (Малджиева и др. 2020: 252).

Макар че в дисертацията се опираме на структурите с неизразен предикат от 9-ия том на БПСГ, при анализа на съществителните имена в българския език, образувани с наставка *-ик*, се оказва, че има съществително на *-ик*, което не може да бъде отнесено към някой от типовете и подтиповете в 9-ия том на БПСГ. Така в дисертацията се стигна до обособяването на още един подтип. Това е подтип 5.6. **'х (Ag) предизвиква / е причина, че Р''**, където отнасяме само *невролептик* – 'това

(аргументът Агенс, изразен от форманта), което предизвиква (ядреният предикат, който е неизразен) невролепсия (предикативният аргумент P', изразен от основата)'.

Тип семантична структура	Функция на форманта (F) (и основата (T))	Примери
1. $Ag_x - Pat_y$ 'х действия върху / прави нещо с / променя у'	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow Pat$	<i>общественик, соколник, водопроводчик</i>
2. $Ag_x - Pat_y Instr_{z1} Mat_{z2}$ 'х действия върху / прави нещо с / променя у с помощта на z_1 , използвайки z_2 '	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow Instr$	-
	$F \rightarrow Mat; T \rightarrow Pat$	само <i>гащник</i> ('връв, с която се връзват гащи (панталони)')
3. $Ag_x - Res_y$ 'х предизвиква / е причина за възникването на у'	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow Res$	само <i>оръжейник</i>
	$F \rightarrow Res; T \rightarrow Ag$	-
4. $Ag_x - Res_y Instr_{z1} Mat_{z2}$ 'х предизвиква / е причина за възникването на у с помощта на z_1 , използвайки z_2 '	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow Mat$	-
	$F \rightarrow Res; T \rightarrow Mat$	<i>плочник, тиквеник, сребърник</i>
	$F \rightarrow Instr; T \rightarrow Res$	<i>ъгълник, чайник, сухарник</i>
	$F \rightarrow Mat; T \rightarrow Res$	само <i>варовик</i>
5. $Ag_x - P'$ ($Ob'y$) 5.1. 'х предизвиква / е причина, че (не) P' (y)' 5.2. 'х предизвиква / е причина, че у е в някакво състояние' 5.3. 'х предпазва от (предизвиква, че не) P'' 5.4. 'х участва в P'' 5.5. 'х действия в P'' 5.6. 'х предизвиква / е причина, че P''	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow Ob'$	<i>барабанчик, крановик, конник, забойчик, бюфетчик, артелчик</i>
	$F \rightarrow Ob'; T \rightarrow Ag$	само <i>газеник и спиртник</i>
	$F \rightarrow Ag; (T \rightarrow Ob')$	<i>калник, комарник, лигавник</i>
	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow P'$	<i>излетник, нашественик, войник</i>
	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow P'$	<i>историк, книжовник, прозаик</i>
	$F \rightarrow Ag; T \rightarrow P'$	само <i>невролептик</i> ('това, което предизвиква невролепсия')

6. $Ob_x - Loc_y$ 6.1. 'x се намира / съществува в/на... у'	$F \rightarrow Ob; T \rightarrow Loc$	<i>челник, пустинник, крайшник</i>
6.2. 'x произхожда от у'	$F \rightarrow Ob; T \rightarrow Loc$	само <i>лешник</i>
7. $Dysp_x - Ob_y$ 'x притежава (е собственик на) у'	$F \rightarrow Dysp; T \rightarrow Ob$	само <i>собственик</i>
8. $Exp_x - P' (Ob'y)$ 'x (не) обича / познава / изповядва (е привърженик на) / има нагласа P' (у)'	$F \rightarrow Exp; T \rightarrow P'$	<i>егоцентрик, меланхолик, чистник</i>
	$F \rightarrow Exp; T \rightarrow Ob'$	-
9. $Ben_x - Ob_y$ 'x използва у'	$F \rightarrow Ob; T \rightarrow Ben$	-
10. $Ob_x - Pars_y$ 'x се състои от у' = 'у е част (елемент) от х'	$F \rightarrow Pars; T \rightarrow Ob$	<i>выпускник, съюзник, филхармоник</i>
	$F \rightarrow Ob; T \rightarrow Pars$	само <i>ледник и чорапогащник</i>
11. $Ob_x - Ob'y$ 'x е подобен на у'	$F \rightarrow Ob; T \rightarrow Ob'$	-
12. P (Ob_x) 12.1. 'x принадлежи към (е елемент от) клас P' 12.2. 'място, където х се намира / съществува'	$F \rightarrow Ob; T \rightarrow P$	-
	$F \rightarrow P; T \rightarrow Ob$	-
	$F \rightarrow P; T \rightarrow Ob$	<i>пясъчник, плодник, змиярник</i>
13. P ($Ag_x - Pat_y // Res_y$ Matz) 'място, където х действа върху у // предизвиква възникването на у // произвежда (прави) у от z'	$F \rightarrow P; T \rightarrow Ag$	-
	$F \rightarrow P; T \rightarrow Pat$	<i>разсадник, цветарник, патичарник</i>
	$F \rightarrow P; T \rightarrow Res$	<i>рудник, монетник, дръвник₁</i> ('място, където се предизвиква възникването на дървата / където се секат дърва')
	$F \rightarrow P; T \rightarrow Mat$	-

14. Р (Agx – ObY) 'място, където х съхранява ' / труппа у'	F → P; T → Ob	<i>игленик, свещник, дрешник</i>
--	---------------	----------------------------------

2.3. Формална характеристика на производните думи

Тъй като изследването има синхронен характер, за производни се приемат само тези съществителни, образувани с наставка *-ик*, които могат да се изведат както формално, така и семантично от друга съществуваща в съвременния български език дума (срв. Малджиева 2009: 86; Словообразователен речник 1999: 7). Така например *поданик* и *посланик* не са производни в съвременния български език, тъй като не могат да се изведат от думи със същите корени, чрез които да може да се изтълкува значението им. Съществителното *източник* също не е производно от съвременна гледна точка, тъй като не може да се изведе от дума със същия корен в съвременния език.

При определянето на основната репрезентация и вариантите на форманта *-ик* приемаме мнението на В. Малджиева, че „от гледна точка на икономичността на описанието изглежда подходящо (...) да се приеме, че основна е най-късата репрезентация. Останалите репрезентации на словообразователната морфема – форманта, представляват негови варианти (Малджиева 2009: 93; Малджиева 2017: 200). Също и в Академичната граматика (ГСБКЕ 1983: 51, 52) *-ник* се разглежда като разширен вариант на *-ик*. Наставката *-ник* е възникнала от праславянската наставка *-ikъ* (Радева 2007: 51). Така напр. и *-лник* в думи като *хладилник* разглеждаме като вариант на *-ик*.

Като вариант на наставката *-ик* разглеждаме и *-чик*, която е зета от руски и отговаря на руските наставки *-чик* и *-щик* (История на новобългарския книжовен език 1989: 472).

Чуждите думи се разглеждат като производни тогава, когато „техният словообразователен строеж се обяснява със законите на българския език“ (Словообразователен речник 1999: 6; срв. и Малджиева 2009: 87). За да се

разглеждат като производни в българския език, значението им трябва да може да се мотивира от употребявани в българския думи, например *история* – *историк*, *химия* – *химик* (срв. и Радева 2007: 106).

Както беше споменато във Втора глава при изясняването на въпроса за мотивираността на производната дума, в дисертацията приемаме като Вяра Малджиева в 9-ия том на БПСГ (Малджиева 2009: 92), която на свой ред следва схващането на Марек Вишневски (Wiśniewski, M. *Dystrybucyjne właściwości odprzymiotnikowych nazw cech we współczesnej polszczyźnie*. Toruń, 2005), че основа за деривация може да бъде всяка от словоформите на лексемата. Оттук следва, че за формален изразител на деривацията, по-точно – за качествено редуване – приемаме само това морфонологично редуване, което не присъства в парадигмата на произвеждащата лексема (Малджиева 2009: 93). Например: *труд-и се* – *труженник* – редуването на *д* и *ж* е един от формалните изразители на деривацията, няма такова редуване в парадигмата на произвеждащия глагол; но: *подпише* – *подписник* – редуването *ш* – *с* не е от формалните изразители на деривацията, тъй като във формите на произвеждащия глагол има редуване на *ш* и *с*: *подпише* – *подписа*.

В дисертацията извършваме делението на основа и формант според няколко основни принципа:

а) за да се приеме за производна и съответно за делима на основа и формант в съвременния език, думата трябва да бъде изводима семантично и формално от друга съществуваща в съвременния език дума (напр. съществителното *настойник* не може да се приеме за производно в съвременния език, защото не може да се изведе от съществуваща в съвременния език дума);

б) производната дума трябва да е не само формално, но и семантично изводима от произвеждащата (напр. *хиядник* не е от *хияден*, а от *хияда*, тъй като означава 'началник на хияда души във войска, чета и под.?'; тоест не е *хияден* – *хиядн-ик*, а е *хияд-а* – *хияд-ник*);

в) когато даден сегмент, намиращ се на границата между основата и форманта, се среща в две и повече производни съществителни с наставка *-ик*, го

смятаме за част от наставката и съответно обособяваме отделен неин вариант (напр. *тегл-и* – *тегл-ов-ник*, *лят-о* – *лет-ов-ник* – тъй като *-ов-* се повтаря в повече от един дериват на *-ик*, смятаме, че е част от форманта и че е налице вариант на форманта: *-овник*);

г) когато даден сегмент, намиращ се на границата между основата и форманта, се среща само в едно производно съществително на *-ик*, приемаме, че е налице така нареченият конектив, който не е част нито от основата, нито от форманта и е вид количествено редуване – нарастване на основата (срв. Радева 2007: 70) (напр. *кос-а* – *кос-ич-ник* – *-ич-* не се среща в друг дериват на *-ик*, затова го смятаме за конектив – сегмент, който не е част нито от основата, нито от форманта).

2.3.1. Формални изразители на деривацията

Формалните изразители на деривацията са няколко типа.

При преминаването на произвеждащата дума в произвеждаща основа се отстраняват морфемите, които изразяват граматични значения (срв. Радева 2007: 43). Срв. напр. *плоч-а* – *плоч-ник*, *правил-о* – *правил-ник*.

Деривационният процес е придружаван и от морфонологични редувания, които биват количествени и качествени (вж. Радева 2007: 44).

Количествените редувания се изразяват в съкращаване или по-рядко – в нарастване на произвеждащата основа. Съкращаване на основата има например при *наивен* – *наивник* (отстранява се *-е-*). Съкращаване на основата има и при отстраняване на т.нар. тематична гласна: *наем-е* – *наем-ник*, *замест-и* – *замест-ник*, *скит-а* – *скит-ник*. Нарастване има например при *скъп-и се* – *скъп-ер-ник* (добавя се *-ер-*). Този тип количествено редуване – нарастването на основата, тоест частта на производната дума, „която не принадлежи към един от двата ѝ структурни компонента“ – се нарича „конектив“ (Радева 2007: 70).

Качествените редувания могат да се изразяват в редуване на съгласните *г, к, х с ж, ч, ш*: *кръжок* – *кръжочник*, *каторга* – *каторжник*, *ухо* – *наушник*.

Към качествените редувания се отнася и промяната в реда на звуковете (т.нар. метатеза), например редуването на *-ър-* и *-ръ-*: *дърво – дръвник*.

Качествените редувания могат да се изразяват и в преминаването на *я* в *е* в основите, съдържащи ятова гласна, поради промяната на фонетичната позиция: *вятър – ветрилник, звяр – зверилник, плява – плевник*.

Възможно е и редуване на корелативни по палаталност съгласни звукове, напр. [л'] – [л]: *неволя – неволник*.

При добавянето на представка е възможно редуването на корелативни по звучност съгласни, напр. *предпложник* (редуване на [д] и [т]).

Формален изразител на деривацията е и словообразователната морфема (афиксът). Афиксите се делят на префикси (представки), суфикси (наставки), конфикси, интерфикси (съединителни морфемни) и постфикси (вж. по-подробно по-долу).

Важно е да се определя точно изразителят на деривацията и при сложните думи, при които трябва да се разграничават случаите, когато наставката е изразител на деривацията, напр. *пет-о-лист-ник* (тъй като няма дума *листник*, думата *петолистник* е образувана с добавяне на наставка), от случаите, в които деривационният процес не включва добавяне на наставка, напр. *наследник – престолонаследник*.

С проста словообразователна основа са тези производни думи, чиято структура включва основата на само една произвеждаща дума. Срв. напр. *закрилник, светилник, краварник*. Дериватите, чиято структура съдържа основите на повече от една произвеждаща дума, имат сложна основа, образувана чрез композиция (*работник – кин-о-работник, пленник – военн-о-пленник*), чрез суфиксация – когато произвеждащата дума е със сложна основа (*водопровод – водопровод-чик, сладкодумен – сладкодумн-ик*), или чрез композиция и суфиксация едновременно (*първи, курс – първ-о-курс-ник; три, лист (листо) – три-лист-ник*) (срв. Радева 2007: 46, 58 – 59).

Представката *съ-* е изразител на деривацията например при *съдлъжник, съученик, сънаследник*.

Възможно е формалният изразител на деривацията да включва едновременно представка и наставка – тогава е налице конфикс: *на – гръд – ник, под – лакът – ник*.

Интерфиксът свързва произвеждащите основи в сложните думи. Срв. напр. *престол-о-наследник, чужд-о-поклонник, първ-о-свещеник*. Той може да бъде част от сложен формант, който съдържа и наставка, например: *основ-о-полож-ник, пет-о-лист-ник, десет-о-клас-ник*.

Постфикс е *се* в *заоблачи се, наприказва се* (срв. Малджиева 2009: 90). Постфиксът се среща при глаголното словообразуване, така че в анализирания материал няма производни думи, образувани с помощта на постфикс.

Производните думи, съдържащи съкратена част от чужда дума като *спец-, хидро-, био-, евро-*, напр. *спецпратеник, европратеник, хидрохимик*, са на границата между афиксацията и композицията и в различните изследвания съкратените части като *спец-, био-* и под. се определят съответно или като афиксоиди, или като радикасоиди (срв. Радева 2007: 73; Малджиева 2009: 91).

2.3.2. Функции на формантите

Подобно на В. Малджиева (Малджиева 2009: 106) приемаме, че формантите могат да имат две функции: семантична и синтактична, като е възможно формантът да изпълнява и двете функции едновременно, само едната от тях или да няма нито семантична, нито синтактична функция.

Когато формантът изпълнява семантична функция, той е изразител на съставяща от морфемната семантична структура на производната дума – на предикат или на аргумент. Формантите със семантична функция са изразители на словообразователните категории, напр. формантът *-ик* е изразител на аргументната словообразователна категория Агенс в *закрилник, застъпник, труженик*; на предикатната словообразователна категория Място в *игленик, патичарник, разсадник*.

Синтактичната функция на форманта се изразява в това, че формантът определя морфологичните и синтактичните особености на производната дума, тоест определя флективните и селективните ѝ особености. Когато формантът изпълнява синтактична функция, категориалната характеристика на деривата се променя в сравнение с тази на произвеждащата дума, тоест производната и произвеждащата дума принадлежат към различни части на речта. Синтактична функция има формантът *-ик* например в *тупа₂* ('бие') – *тупаник*, *плесне* – *плесник* (семантиката е една и съща – за действие, което при произвеждащата дума се изразява от глагола, а при производната дума – от съществителното).

Когато формантът не изпълнява нито семантична, нито синтактична функция, производната дума се определя като тавтологична, например *слепоочие* – *слепоочник*.

ТРЕТА ГЛАВА

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЕН АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА, ОБРАЗУВАНИ С НАСТАВКА *-ик*, В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

В Трета глава ще представим словообразователен анализ на съществителните имена, образувани с наставка *-ик*. Преди всичко ще се съсредоточим върху семантичната им структура. Ще направим анализ на предикатно-аргументните структури, които се реализират при съществителните на *-ик*, като опишем какъв тип понятия (предикати, аргументи) от тези структури са изразени от форманта и основата. Определянето на аргументната или предикатната словообразователна категория, към която спадат съществителните *-ик*, правим въз основа на понятията, чийто изразител е формантът. Ще разгледаме съществителните по словообразователни категории. Във всяка словообразователна категория разделяме дериватите на две големи групи: с изразен предикат и с неизразен предикат, тоест с предикат, който не е изразен нито от основата, нито от форманта. Изясняваме изразител на какво понятие от семантичната структура е основата. Уточняваме към кой тип или подтип семантична структура от изредените в таблицата в т. 2.2.6.3 от Втора глава принадлежат дериватите с неизразен предикат.

За по-голяма прегледност ще представяме анализирания материал и в таблици, онагледяващи изразител на кое понятие от семантичната структура е основата и на кое – формантът.

В тази глава също така ще се спрем върху деривацията от думи и словосъчетания с преносно значение, както и върху асоциативните деривати.

Ще отбележим при кои съществителни на *-ик* формантът няма семантична, а само синтактична функция и при кои формантът няма нито семантична, нито синтактична функция, тоест явяват се тавтологични деривати – имат същото значение като думата, от която са производни.

Следвайки подхода от значение към форма, в Трета глава ще разгледаме и класовете названия, към които се отнасят съществителните с наставка *-ик*, и ще

направим изводи за отношението между словообразователните категории и класовете названия при тези съществителни.

Накрая ще направим кратък преглед на формалните особености на производните съществителни с наставка *-ик* – от какви думи са производни, какви формални промени съпътстват словообразователния процес.

3.1. Аргументни и предикатни словообразователни категории при съществителните на *-ик*

Както вече беше изяснено във Втора глава, съотнасянето на дериватите към словообразователна категория се извършва въз основа на типа понятие, изразявано от форманта. Тъй като приемаме, че семантичната структура на производната дума е понятийна, предикатно-аргументна структура, то формантът изразява понятие, което се явява предикат или аргумент в тази структура. Според това разделяме словообразователните категории, които са присъщи на производните съществителни с наставка *-ик*, на две големи групи: аргументни словообразователни категории и предикатни словообразователни категории. В първата група понятията, изразявани от формантите на производните думи, са аргументи, а във втората група формантите на дериватите са изразители на предикати.

Като примери към отделните категории в повечето случаи са посочени само някои съществителни на *-ик*. Пълния списък със съществителните на *-ик* в различните словообразователни категории вж. в Приложението.

3.1.1. Аргументни словообразователни категории при съществителните на *-ик*

От гледна точка на това какъв тип аргумент изразява формантът на производните съществителни с наставка *-ик* в българския език, те могат да се разпределят в следните аргументни словообразователни категории: Агенс,

Експериенцер, Пациенс, Резултат, Инструмент, Материя, Обект, Част, Диспонент, Бенефициент.

3.1.1.1. Аргументна словообразователна категория Агенс

Към тази категория отнасяме дериватите, при които аргументът Агенс е изразен от форманта *-ик*. Предикатите, имплициращи аргумент Агенс, са за каузация, действие, дейност. Те конституират предикатно-аргументни структури, които имат общия вид 'х (Ag) действа / прави нещо / е причина да стане нещо'.

Предикатите, които имплицират аргумент Агенс, могат да са както от първи, така и от втори ред и да конституират разнообразни предикатно-аргументни структури. Срв. напр. *клеветник* 'някой (Агенс) клевети някого (Обект) пред някого (Експериенцер), че Р' (предикативен аргумент)', *скитник* 'някой (Агенс) скита някъде (Локация)', *оръжейник* 'някой (Агенс) предизвиква възникването на оръжия (Резултат)'.

Дериватите в тази словообразователна категория могат да се разпределят в две големи групи според критерия изразен ли е формално предикатът от основата. Въз основа на това различаваме: а) деривати с предикат, изразен от основата (напр. *замест-ник* 'този, който **замества**'); б) деривати, при които предикатът (ядрен или вътрешен) не е изразен от основата на производната дума (напр. *водопровод-чик* 'този, който **прави** нещо с водопровод'). По-нататък ще представим двете групи деривати на *-ик* при словообразователната категория Агенс в българския език.

Деривати с изразен предикат

Произвеждащата дума при дериватите на *-ик* в тази група може да е както глагол, така и съществително или прилагателно име.

Производни от глагол са например: *наставник* 'този, който наставлява', *работник* 'този, който работи', *скитник* 'този, който скита'.

Производни от съществително име са например: *помощник* 'този, който оказва помощ', *сплетник* 'този, който прави сплетни', *фокусник* 'този, който прави фокуси'.

Произвеждащата дума е прилагателно име например при: *виновник* 'този, който е виновен', *праведник* 'този, който е праведен', *сладкодумник* 'този, който е сладкодумен'.

Аргумент Агенс	Предикатът 'действия, прави'
-ник	<i>настав-</i>
-ник	<i>работ-</i>
-ник	<i>скит-</i>
-ник	<i>помощ-</i>
-ик	<i>сплетн-</i>
-ник	<i>фокус-</i>
-ик	<i>виновн-</i>
-ик	<i>праведн-</i>
-ик	<i>сладкодумн-</i>

При някои от тези съществителни е налице множествена производност. Например като производни от глагол и съществително могат да се разглеждат *закрилник* – от *закриля* и *закрила*, *доставчик* – от *достави* и *извършва доставки*, *правозащитник* – от *защити*, *права* и от *защитник*, *права*.

Сред съществителните на *-ик* с изразен предикат в разглежданата словообразователна категория Агенс обаче има деривати, които са гранични между категориите Агенс и Експериенцер. Такива са например *хулник*, *злоречник*, *развратник*. От една страна, може да се приеме, че водещото при тях е действието, и по тази причина да бъдат причислени към категорията Агенс. От друга страна, могат да се разглеждат като означаващи лице, носител на определена склонност, нагласа, и следователно да бъдат отнесени към категорията Експериенцер. Както вече беше изяснено във Втора глава (вж. описанието на категорията Експериенцер там), в дисертацията при подобни гранични случаи се приема, че водещо е деятелното отношение, и такива съществителни се разглеждат в рамките на словообразователната категория Агенс (вж. и Желева 2020а).

Деривати с неизразен предикат

При производните съществителни с наставка *-ик* от словообразователната категория Агенс, в чиято формална словообразователна структура има неизразен предикат, този предикат може да бъде както от първи ред (тоест да не имплицира предикативен аргумент, а само предметни аргументи), така и от втори ред (тоест да имплицира освен предметни аргументи и предикативен аргумент). При дериватите с неизразен предикат от първи ред се наблюдават следните типове семантични структури: $Ag_x - Pat_y$ ('х (Агенс) действа върху / прави нещо с / променя у (Пациенс)') и $Ag_x - Res_y$ ('х (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на у (Резултат)'). На дериватите с неизразен предикат от втори ред е присъщ типът семантична структура $Ag_x - P'$ със следните подтипове: $Ag_x - P' (Ob'_y)$: 'х (Агенс) предизвиква / е причина, че (не) P' (у (Обект) (нещо се случва с у (Обект)'); $Ag_x - P' (Ob'_y)$: 'х (Агенс) предпазва от (предизвиква, че не) P' (у (Обект)'); $Ag_x - P'$: 'х (Агенс) участва в P'' '; $Ag_x - P'$: 'х (Агенс) действа в P'' '; $Ag_x - P'$: 'х (Агенс) предизвиква / е причина, че P'' '.

Деривати с неизразен предикат от първи ред

Семантична структура $Ag_x - Pat_y$ ('х (Агенс) действа върху / прави нещо с / променя у (Пациенс)')

Съществителните на *-ик* с тази семантична структура са по-малко от 10. При всички тях предикатът няма свой изразител в морфемната структура на производната дума. Аргументът Агенс е изразяван от форманта, а аргументът Пациенс – от основата. Срв. напр. *водопроводчик* 'този, който прави нещо с водопровода', *соколник* 'този, който прави нещо със соколи', *такелажник* 'този, който прави нещо с такелаж'.

Аргумент Агенс	Предикатът 'прави'	Аргумент Пациенс
<i>-чик</i>	Няма формален изразител	<i>водопровод-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>сокол-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>такелаж-</i>

Вж. останалите съществителни в Приложението.

Семантична структура $Ag_x - Res_y$ ('x (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на у (Резултат)')

Такава структура има само едно съществително с наставка *-ик* – *оръжейник* 'този, който предизвиква възникването на оръжия'. Предикатът няма свой формален изразител, аргументът Резултат (оръжието) е изразен от основата, а аргументът Агенс (този, който го прави) – от форманта.

Аргумент Агенс	Предикатът 'предизвиква / е причина за възникването'	Аргумент Резултат
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>оръж-ей</i> ¹⁹

Деривати с неизразен предикат от втори ред

Семантична структура $Ag_x - P'$ (Об'у) ('x (Агенс) предизвиква / е причина, че (не) P' (у) (нещо се случва с у (Обект)')

Тук спадат съществителни на *-ик* като например *барабанчик* 'този, който предизвиква това, че нещо се случва с барабана / барабанът издава звук по определен начин', *бюфетчик* 'този, който предизвиква това, че действа бюфетът', *стрелочник* 'този, който предизвиква това, че нещо се случва със стрелките (при движението на влака)'

При съществителните на *-ик* с тази семантична структура са налице две предикатно-аргументни структури, свързани чрез импликация. Общият вид на цялата предикатно-аргументна структура, включваща двете структури, е: 'някой (Агенс) предизвиква това / е причина, че (ядрен предикат) нещо (Обект) е в някакво състояние (вътрешен предикат)'. Надредната структура е 'някой (Агенс) предизвиква (предикат) нещо (предикативен аргумент)'. Конституиращият я предикат е 'предизвиква', той имплицира два аргумента: Агенс и предикативен аргумент. Предикативният аргумент е отделна, подредна, вътрешна предикатно-аргументна структура, изразяваща ситуацията, предизвикана от агенса: 'нещо (Обект) е в някакво състояние (предикат)'. Конституиращият тази подредна структура предикат означава състоянието и имплицира един аргумент – Обект

¹⁹ Приемаме, че в случая се наблюдава нарастване на основата с *-ей*.

(това, което е в някакво състояние). Срв. напр. *барабанчик* 'този (Агенс), който предизвиква (ядрен предикат) това, че барабанът (Обект) издава звук (вътрешен предикат)'.

При дериватите на *-ик* с тази семантична структура ядреният и вътрешният предикат нямат свои формални изразители. Аргументът Агенс, имплицирани от ядрения предикат 'предизвиква', е изразяван от наставката. Изразител на аргумента Обект, имплицирани от вътрешния предикат за състояние, е основата. Особеното тук е, че аргументите Агенс и Обект, изразявани от наставката и основата, принадлежат към различни предикатно-аргументни структури. Аргументът Агенс е от надредната предикатно-аргументна структура, а аргументът Обект – от подредната, вътрешна предикатно-аргументна структура.

Аргумент Агенс, имплицирани от ядрения предикат 'предизвиква / е причина, че'	Ядреният предикат 'предизвиква / е причина, че'	Аргумент Обект, имплицирани от вътрешния предикат, изразяващ това, което се предизвиква	Вътрешен предикат, изразяващ това, което се предизвиква
<i>-чик</i>	Няма формален изразител	<i>барабан-</i>	Няма формален изразител
<i>-чик</i>	Няма формален изразител	<i>бюфет-</i>	Няма формален изразител
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>стрел-о-ч</i> ²⁰	Няма формален изразител

Семантична структура $Ag_x - P'$ (Об'у) ('х (Агенс) предпазва от (предизвиква, че не) P' (у (Обект))'

Такава семантична структура имат само четири съществителни с наставка *-ик*: *калник* 'това, което предпазва от кал / предизвиква това, че калта не се намира някъде / не пръска в определени посоки', *комарник* 'това, което предпазва от

²⁰ Приемаме, че тук има нарастване на основата с *-о-* и преминаване на *к* в *ч* (*стрелк-а* – *стрел-о-ч-ник*).

комари / предизвиква това, че комарите не отиват / не се намират някъде’, *лигавник* ’това, което предпазва от лиги / предизвиква това, че лигите не се намират някъде’ и *потник* ’това, което предпазва от пот’.

И тук като в предходната семантична структура, която разгледахме, са налице две предикатно-аргументни структури, свързани чрез импликация. Едната структура – надредната, е конституирана от ядрения предикат ’предпазва’. Той имплицира предметния аргумент Агенс и предикативен аргумент. Предикативният аргумент е отделна, подредна предикатно-аргументна структура. Конституиращият я вътрешен предикат изразява състоянието, от което е предпазването, и имплицира аргумента Обект.

Както ядреният предикат ’предпазва’, конституиращ надредната предикатно-аргументна структура, така и вътрешният предикат, конституиращ подредната структура, нямат свои формални изразители. Аргументът Агенс, имплициран от ядрения предикат ’предпазва’ е изразен от форманта. Аргументът Обект, имплициран от вътрешния предикат, е изразен от основата на деривата. Важно е да подчертаем, че аргументът Агенс и аргументът Обект, изразявани съответно от наставката и основата, принадлежат към различни предикатно-аргументни структури.

Аргумент Агенс, имплициран от ядрения предикат ’предпазва / предизвиква, че не’	Ядреният предикат ’предпазва / предизвиква, че не’	Аргумент Обект, имплициран от вътрешния предикат, изразяващ това, от което е предпазването	Вътрешен предикат, изразяващ това, от което е предпазването
-ник	Няма формален изразител	кал-	Няма формален изразител
-ник	Няма формален изразител	комар-	Няма формален изразител

-ник	Няма формален изразител	лиг-ав- ²¹	Няма формален изразител
-ник	Няма формален изразител	пот-	Няма формален изразител

Семантична структура Agx – P' ('x (Агенс) участва в P'')

Такава семантична структура се наблюдава при повече съществителни на -ик – над 10. Например: *въстаник* 'този, който участва във въстание', *разколник* 'този, който участва в разкол', *съзаклятник* 'този, който участва в съзаклятие'.

Семантичната структура на тези деривати има общия вид 'някой (Агенс) участва (предикат) в някаква ситуация (предикативен аргумент)'. Предикатът 'участва' имплицира предметен аргумент Агенс и предикативен аргумент. Предикативният аргумент е отделна, подредна предикатно-аргументна структура.

Ядреният предикат 'участва', конституиращ надредната предикатно-аргументна структура, няма свой формален изразител и остава неконкретизиран във формалната структура на деривата. Вътрешният предикат, конституиращ подредната предикатно-аргументна структура и означаващ това, в което се участва, е изразен от основата. Аргументът Агенс, имплициран от ядрения предикат 'участва', е изразен от форманта.

Това означава, че понятията, изразявани от основата и форманта, принадлежат към различни предикатно-аргументни структури. Изразеният от форманта аргумент Агенс принадлежи към надредната предикатно-аргументна структура, а изразеният от основата вътрешен предикат е от подредната предикатно-аргументна структура.

Аргумент Агенс, имплициран от ядрения предикат 'участва'	Ядреният предикат 'участва'	Вътрешен предикат, изразяващ това, в което се участва
-ик	Няма формален изразител	<i>въстан-</i>

²¹ Приемаме, че основата се разширява с -ав- (*лиг-а – лиг-ав-ник*).

-ник	Няма формален изразител	разкол-
-ник	Няма формален изразител	съзаклят-

Семантична структура $Ag_x - P'$ ('x (Агенс) действа в P')

Тук попадат над 30 съществителни с наставка *-ик*. Срв. напр. *дърводобивник* 'този, който действа в областта на дърводобива', *киноисторик* 'този, който действа в областта на историята на киното', *психоаналитик* 'този, който действа в областта на психоанализата', *сатирик* 'този, който действа в областта на сатирата', *химик* 'този, който действа в областта на химията'.

Семантичната структура на тези съществителни – 'x (Агенс) действа в P' – е подобна на разгледаната по-горе ('x (Агенс) участва в P'). Отново са налице две предикатно-аргументни структури. Ядреният предикат 'действа' конституира едната от тях – надредната. Той отваря позиции за предметен аргумент Агенс и за предикативен аргумент. Предикативният аргумент се явява друга, подредна предикатно-аргументна структура. Вътрешният предикат, конституиращ тази подредна структура, означава областта, в която се действа.

Ядреният предикат 'действа' не е изразен формално в словообразователната структура. Вътрешният предикат от подредната предикатно-аргументна структура е изразен от основата на деривата. Аргументът Агенс, имплициран от предиката 'действа' от надредната предикатно-аргументна структура, е изразен от форманта.

И тук като при разгледаните по-горе семантични структури трябва да подчертаем, че понятията, изразени от основата и форманта, са от различни предикатно-аргументни структури. Вътрешният предикат, означаващ областта на действие и изразен от основата, е от подредната структура. Аргументът Агенс, означаващ този, който действа, и изразен от форманта, е от надредната структура.

Аргумент Агенс, имплициран от ядрения предикат 'действа'	Ядреният предикат 'действа'	Вътрешен предикат, изразяващ областта, в която се действа
--	-----------------------------	---

-ник	Няма формален изразител	дърводобив-
-ик	Няма формален изразител	кин-о-истор-
-ик	Няма формален изразител	психоаналит ⁻²²
-ик	Няма формален изразител	сатир-
-ик	Няма формален изразител	хим-

Семантична структура Agx – P' ('x (Агенс) предизвиква / е причина, че P'')

Тук спада само едно съществително: *невролептик* 'това, което предизвиква невролепсия' (медикамент, който успокоява нервите и се използва при нервни заболявания).

Семантичната структура на *невролептик* е подобна на предходните семантични структури, които разгледахме. Ядреният предикат 'предизвиква' имплицира един предметен аргумент – Агенс, и един предикативен аргумент, който се явява отделна предикатно-аргументна структура. Тази втора, подредна предикатно-аргументна структура е конституирана от вътрешния предикат, означаващ състоянието, което се предизвиква.

Ядреният предикат 'предизвиква' не е изразен във формалната словообразователна структура на *невролептик*. Вътрешният предикат (състоянието невролепсия) е изразен от основата. Аргументът Агенс, имплициран от ядрения предикат 'предизвиква', е изразен от форманта.

Както при описаните по-горе семантични структури и тук понятията, изразени от основата и форманта, са част от различни предикатно-аргументни структури. Вътрешният предикат, изразен от основата, е от подредната предикатно-аргументна структура. Аргументът Агенс, изразен от форманта, е от надредната структура.

²² Приемаме, че тук има редуване на *з* и *т*: *психоанализ-а* – *психоаналит-ик*.

Аргумент Агенс, имплицитен от ядрения предикат 'предизвиква'	Ядреният предикат 'предизвиква'	Вътрешен предикат, изразяващ това, което се предизвиква
-ик	Няма формален изразител	<i>невролепт</i> ²³

3.1.1.2. Аргументна словообразователна категория Експериенцер

Към тази категория принадлежат съществителните, при които аргументът Експериенцер е изразен от наставката *-ик*. В морфемната структура на по-голямата част от тях предикатът е изразен от основата, но при някои е налице предикат, който няма свой формален изразител в морфемната структура. Разделяме ги съответно в две групи: деривати с изразен предикат и деривати с неизразен предикат.

Деривати с изразен предикат

Сред съществителните на *-ик* в категорията Експериенцер, при които предикатът е изразен формално, има производни от съществителни, прилагателни и глаголи. По своето лексикално значение тези съществителни могат да означават лица, изпитващи чувства, които могат да бъдат както физически, така и душевни, напр. *мъченик* 'този, който се мъчи', *тегловник* 'този, който тегли (страда)'. Предикатите при съществителните от тази група могат да са както от първи ред (напр. *гладник* 'този, който е гладен', *окаяник* 'този, който е окаян'), така и от втори ред (напр. *мъченик* 'този, който се мъчи от нещо (предикативен аргумент (P'))', *следовник* 'този, който следва примера, делото, възгледите на някого (предикативен аргумент (P'))').

При тези съществителни има и такива, които означават лице, носител едновременно на сетивни, физически възприятия (вижда, чува нещо) и на процеси в мисловната сфера, напр. *довереник*₂ (този, на когото се доверяват, изказват съкровени неща) 'този, на когото някой доверява нещо (съкровено)', *изповедник*₁

²³ Приемаме, че има редуване на *с* и *т*: *невролепт-и-я* – *невролепт-ик*.

(духовник) 'този, пред когото се изповядва (нещо направено и под.)', *ученик* 'този, който е учен (от някого на нещо) / когото някой учи на нещо'. При тези деривати – *довереник*₂, *изповедник*₁ и *ученик* – типът семантична структура е 'х (Агенс) казва на у (Експериенцер), че Р''', или още 'х (Агенс) прави така, че у (Експериенцер) (да) знае, че Р''' (срв. Коритковска 2011: 78).

Съществителните на *-ик* в категорията Експериенцер, при които предикатът е изразен, могат да назовават и лице, което е носител само на процеси в умствената сфера и на душевни чувства, вкл. и носител на определена нагласа или възгледи, позиции, напр. *безбожник* 'този, който е безбожен', *единомисленик* 'този, който е в единомислие с някой друг', *завистник* 'този, който изпитва завист', *злонамереник* 'този, който е злонамерен', *изповедник*₂ (изповядва определени възгледи, идеи) 'този, който изповядва (някакви убеждения, позиции)', *неблагодарник* 'този, който е неблагодарен', *недоволенник* 'този, който е недоволен', *ненавистник* 'този, който изпитва ненавист', *съчувственик* 'този, който съчувства'.

При всички тези съществителни аргументът Експериенцер е изразен от наставката. Имплицираният го предикат, който обозначава съответно сетивни възприятия, душевни чувства, процеси в умствената сфера, нагласа, възгледи, позиции, е изразен от основата.

Предикат, имплициращ аргумент Експериенцер	Аргумент Експериенцер
<i>мъч-</i>	<i>-еник</i>
<i>тегл-</i>	<i>-овник</i>
<i>довер-</i>	<i>-еник</i>
<i>изповед-</i>	<i>-ник</i>
<i>учен-</i>	<i>-ик</i>
<i>безбожн-</i>	<i>-ик</i>
<i>единомисл-</i>	<i>-еник</i>
<i>завист-</i>	<i>-ник</i>
<i>злонамерен-</i>	<i>-ик</i>

<i>неблагодарн-</i>	<i>-ик</i>
<i>недоволен-</i>	<i>-ик</i>
<i>ненавист-</i>	<i>-ник</i>
<i>съчувств-</i>	<i>-еник</i>

Деривати с неизразен предикат от втори ред

Тук разглеждаме съществителните на *-ик*, при които аргументът Експериенцер е изразен от наставката и в чиято семантична структура има предикат без свой изразител във формалната словообразователна структура. Този неизразен предикат може да бъде само от втори ред, тоест имплицира и непередметен – предикативен – аргумент. Наблюдава се само един тип семантична структура при тези съществителни.

Семантична структура $E_{xp_x} - P' (Ob'y) ('x (Експериенцер) (не) обича / познава / изповядва (е привърженик на) / има нагласа P' (у (Обект))'$

При съществителните на *-ик* в категорията Експериенцер с такава семантична структура и с неизразен предикат ядреният предикат е '(не) обича / познава / изповядва (е привърженик на) / има нагласа'. Той имплицира един предметен аргумент – Експериенцер, и един предикативен аргумент, който е отделна, подредна предикатно-аргументна структура. Конституиращият тази структура вътрешен предикат означава това, което (не) е обичано, познавано, изповядвано, определена склонност, нагласа, възгледи.

При съществителните на *-ик* в категорията Експериенцер с неизразен формално предикат и с разглежданата семантична структура ядреният предикат '(не) обича / познава / изповядва (е привърженик на) / има нагласа' няма свой формален изразител в словообразователната структура на деривата. Имплицираните от ядрения предикат предикативен аргумент (т.е. вътрешен предикат) и предметен аргумент обаче имат свои изразители във формалната структура на деривата. Предикативният аргумент е изразен от основата, а предметният аргумент (Експериенцер) е изразен от форманта. Следователно двата

изразени аргумента принадлежат към различни предикатно-аргументни структури. Някои от дериватите на *-ик* с такава семантична структура са показани в таблицата по-долу.

Срв. напр. *егоцентрик* 'този, който е склонен да проявява егоцентризъм', *езичник* 'този, който изповядва / е привърженик на езичеството', *меланхолик* 'този, който е склонен към състоянието меланхолия', *работохолик* 'този, който е склонен към състоянието работохолизъм', *чистник* 'този, който обича чистотата', *чревоугодник* 'този, който има нагласата / има склонност към чревоугодие'.

Дериватите на *-ик* в словообразователната категория Експериенцер с такава семантична структура и с неизразен предикат са производни от съществителни.

Аргумент Експериенцер, имплициран от ядрения предикат	Ядреният предикат 'обича / изповядва (е привърженик на) / има нагласа'	Вътрешен предикат, уточняващ какво се обича / изповядва / каква е нагласата
<i>-ик</i>	Няма формален изразител	<i>егоцентр-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>езич-</i>
<i>-ик</i>	Няма формален изразител	<i>меланхол-</i>
<i>-ик</i>	Няма формален изразител	<i>работохол-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>чист-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>чревоугод-</i>

3.1.1.3. Аргументна словообразователна категория Пациенс

Деривати с изразен предикат

Към словообразователната категория Пациенс принадлежат тези деривати на *-ик*, при които аргументът Пациенс е изразен от наставката. Броят им не е голям – малко повече от 10. При всички тях предикатът е изразен във формалната им словообразователна структура. Негов изразител е основата на деривата. Предикатът може да бъде както от първи ред (напр. *затворник* 'този, който е

затворен / когото някой е затворил’), така и от втори ред (напр. *избраник* ’този, който е избран / когото някой е избрал за нещо (предикативен аргумент (P’))’).

Позиция за аргумент Пациенс отварят предикати за каузация, действие, дейност: ’х (Ag) действа върху у (Pat) / прави нещо с у (Pat)’. Срв. напр. *затворник* ’този, който е затворен / когото някой е затворил’, *пратеник* ’този, който е пратен / когото някой е пратил’, *прокуденик* ’този, който е прокуден / когото някой е прокудил’.

Аргумент Агенс	Предикатът ’действа, прави’	Аргумент Пациенс
Няма формален изразител	<i>затворн-</i>	<i>-ик</i>
Няма формален изразител	<i>пратен-</i>	<i>-ик</i>
Няма формален изразител	<i>прокуден-</i>	<i>-ик</i>

3.1.1.4. Аргументна словообразователна категория Резултат

Към тази словообразователна категория принадлежат производни думи, чийто формант е изразител на аргумента Резултат. Анализът ни показва, че в словообразователната категория Резултат попадат производни съществителни с наставка *-ик* само с един тип семантична структура: ’х (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на у (Резултат) с помощта на / използвайки z (Материя)’. Предикатът ’предизвиква / е причина за възникването’ е от първи ред – отваря места само за предметни аргументи, не имплицира предикативни аргументи. Предикатът ’предизвиква / е причина за възникването’ няма свой формален изразител в словообразователната структура на дериватите на *-ик* от словообразователната категория Резултат.

Деривати с неизразен предикат от първи ред

Семантична структура $Ag_x - Res_y Mat_z$ (’х (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на у (Резултат) с помощта на / използвайки z (Материя)’)

Предикатът ’предизвиква / е причина за възникването’ имплицира три аргумента: Агенс (този, който предизвиква възникването на нещо), Резултат (това,

чието възникване се предизвиква) и Материя (това, с помощта на което агенсът предизвиква възникването на резултата).

Предикатът няма свой формален изразител в словообразователната структура на съществителните на *-ик* от словообразователната категория Резултат. Аргументът Агенс също не е изразен формално. Аргументът Резултат е изразен от форманта. Аргументът Материя – това, от което е направен резултатът от дейността, е изразен от основата.

Срв. напр. *вълненик* 'това, което е направено от вълна', *тиквеник* 'това, което е направено от тиква', *квасник* 'това, което е направено с квас', *плочник* 'това, което е направено от плочи', *сламеник* 'това, което е направено от слама', *сребърник* 'това, което е направено от сребро', *царевичник* 'това, което е направено от царевица'.

Аргумент имплициран предиката 'предизвиква причина възникването'	Агенс, от ' / е за	Предикатът 'предизвиква / е причина за възникването'	Аргумент Резултат, означаващ това, което се прави, което възниква	Аргумент Материя, означаващ това, от което се прави резултатът от дейността
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>-еник</i>	<i>вълн-</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>-еник</i>	<i>тикв-</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>-ник</i>	<i>квас-</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>-ник</i>	<i>плоч-</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>-еник</i>	<i>слам-</i>

Няма формален изразител	Няма формален изразител	-ник	<i>среб-ъ-р</i> ²⁴
Няма формален изразител	Няма формален изразител	-ник	<i>царевич-</i>

3.1.1.5. Аргументна словообразователна категория Инструмент

Към тази словообразователна категория принадлежат съществителни на *-ик*, при които аргументът Инструмент е изразен от наставката. Семантичната структура на всички тях е конституирана от предикат от първи ред, тоест предикат, който имплицира само предметни, не и предикативни аргументи. Съответно семантичната им структура включва само една предикатно-аргументна структура.

Разделяме съществителните на *-ик* от словообразователната категория Инструмент в две групи. В едната група отнасяме дериватите с предикат, изразен от основата. В другата група отнасяме дериватите с предикат, който няма свой формален изразител в морфемната структура.

Предикатът, отварящ аргументната позиция Инструмент, отваря още две аргументни позиции: Агенс и Пациенс или Резултат. Особеност на семантичната структура на съществителните с наставка *-ик* от словообразователната категория Инструмент е, че типът на една от имплицираните аргументни позиции – Пациенс или Резултат, зависи от това дали предикатът е изразен формално, или не. Когато е изразен от основата на деривата, предикатът имплицира аргумент Пациенс. Когато предикатът не е изразен формално, той имплицира аргумент Резултат.

Деривати с изразен предикат

Семантична структура $Ag_x - Pat_y Instr_z$ (’x (Агенс) действа върху / прави нещо с / променя у (Пациенс) с помощта на / използвайки z (Инструмент)’)

Такава семантична структура имат само няколко съществителни с наставка *-ик* от словообразователната категория Инструмент. При тях предикатът е изразен от основата. Аргументите Агенс и Пациенс нямат свои формални изразители в

²⁴ Основата се разширява с *-ъ-*: *сребр-о – среб-ъ-р-ник*.

словообразователната структура. Аргументът Инструмент, означаващ средството, с помощта на което се извършва действието, е изразен от наставката *-ик*.

Срв. напр. *лющилник* 'това, с което се лющи (оре плитко земята)', *мерник* 'това, с което някой се мери (прицелва) в нещо', *подемник* 'това, с което се подема нещо', *поялник* 'това, с което се пои (запоява) нещо'.

Аргумент имплициран предиката върху / прави нещо с / променя'	Агенс, от 'действа	Предикатът 'действа върху / прави нещо с / променя'	Аргумент Пациенс, означаващ това, върху което пада действието	Аргумент Инструмент, означаващ това, с помощта на което се извършва действието
Няма изразител	формален	<i>лющи-</i>	Няма изразител	<i>-лник</i>
Няма изразител	формален	<i>мер-</i>	Няма изразител	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	<i>подем-</i>	Няма изразител	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	<i>поя-</i>	Няма изразител	<i>-лник</i>

Деривати с неизразен предикат от първи ред

Семантична структура $Agx - Resy Instrz$ ('x (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на y (Резултат) с помощта на / използвайки z (Инструмент)')

Такава семантична структура имат няколко съществителни на *-ик* от словообразователната категория Инструмент. За разлика от другата семантична структура, която разгледахме по-горе и която е присъща на производните съществителни на *-ик* от словообразователната категория Инструмент, тук предикатът отваря място за аргумент Резултат вместо за аргумент Пациенс.

При съществителните на *-ик* с тази семантична структура предикатът не е изразен в словообразователната им структура. Аргументът Агенс също не е изразен формално. Аргументът Резултат е изразен от основата. Изразител на аргумента Инструмент, чрез който вършителят (Агенс) прави резултатата от действието, е наставката *-ик*.

Срв. напр. *гофретник* 'това, с което се правят гофрети', *кафеник* 'това, с което се прави кафе', *пържолник* 'това, с което се правят пържоли', *сухарник* 'това, с което се правят (се предизвиква възникването на) сухари', *чайник* 'това, с което се прави чай', *ъгълник* 'това, с което се правят ъгли'.

Аргумент имплициран предиката 'предизвиква причина възникването'	Агенс, от / е за	Предикатът 'предизвиква причина за възникването'	Аргумент Резултат, означаващ това, което се прави, което възниква	Аргумент Инструмент, означаващ това, с помощта на което се извършва действието
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>гофрет-</i>	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>кафе-</i>	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>пържол-</i>	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>сухар-</i>	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>чай-</i>	<i>-ник</i>
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>ъгъл-</i>	<i>-ник</i>

3.1.1.6. Аргументна словообразователна категория Материя

В словообразователната категория Материя попадат деривати, при които аргументът Материя е изразен от форманта. При производните съществителни с наставка *-ик* от тази словообразователна категория предикатът няма свой изразител във формалната словообразователна структура.

Разделяме дериватите на *-ик* от тази категория в две групи според типа на предиката, конституиращ семантичната им структура: предикат, който отваря място за аргументите Агенс, Пациенс и Материя, и предикат, който отваря място за аргументите Агенс, Резултат и Материя.

Деривати с неизразен предикат от първи ред

Семантична структура $Ag_x - Pat_y Mat_z$ ('x (Агенс) действа върху / прави нещо с / променя у (Пациенс) с помощта на / използвайки z (Материя)')

Такава семантична структура наблюдаваме само при едно съществително на *-ик* – *гащник* 'това, с което някой прави нещо с (вързва) гащи' ('върв, с която се връзват гащи (панталони)').

Предикатът, конституиращ семантичната структура на това съществително, отваря позиции за аргументите Агенс, Пациенс и Материя.

Предикатът, както и аргументът Агенс нямат свои формални изразители в словообразователната структура. Аргументът Пациенс е изразен от основата. Изразител на аргумента Материя е наставката.

Аргумент имплициран от предиката върху / прави нещо с / променя'	Агенс, от 'действа	Предикатът 'действа върху / прави нещо с / променя'	Аргумент Пациенс, означаващ това, върху което пада действието	Аргумент Материя, означаващ това, с помощта на което се извършва действието
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>гащ-</i>	<i>-ник</i>

Семантична структура $Agx - Resy Matz$ ('x (Агенс) предизвиква / е причина за възникването на y (Резултат) с помощта на / използвайки z (Материя')

Такава семантична структура от съществителните на *-ик* има само *варовик* 'това, с което се прави вар'.

Предикатът, конституиращ семантичната структура на *варовик*, имплицира три аргумента: Агенс, Резултат и Материя.

Предикатът, както и аргументът Агенс не са изразени във формалната словообразователна структура на съществителното. Изразител на аргумента Резултат е основата. Аргументът Материя е изразен от наставката.

Аргумент имплициран предиката 'предизвиква причина възникването'	Агенс, от / е за	Предикатът 'предизвиква / е причина за възникването'	Аргумент Резултат, означаващ това, което се прави, което възниква	Аргумент Материя, означаващ това, с помощта на което се извършва действието
Няма изразител	формален	Няма изразител	формален <i>вар-</i>	<i>-овик</i>

3.1.1.7. Аргументна словообразователна категория **Обект**

Към словообразователната категория **Обект** причисляваме деривати, при които аргументът **Обект** е изразен от форманта. Разделяме производните съществителни с наставка *-ик* от тази категория в две групи: с предикат, изразен от основата на деривата, и с предикат, който не е изразен във формалната словообразователна структура. Както изразените формално предикати, така и неизразените предикати могат да бъдат и от първи, и от втори ред (напр. *триъгълник* 'това, което е триъгълно' – изразеният предикат 'е триъгълен' е от първи ред; *пълномощник* 'този, който има пълномощия за нещо (предикативен аргумент (P'))' – изразеният предикат 'има пълномощия' е от втори ред; *пустинник*

'този, който се намира в пустинята' – неизразеният предикат 'намира се' е от първи ред; *газеник* 'това, чието светене се предизвиква от газ' – неизразеният предикат 'предизвиква' е от втори ред).

Деривати с изразен предикат

Предикатът е изразен във формалната словообразователна структура при множество съществителни на *-ик* от словообразователната категория Обект. Негов изразител е основата. По-долу в таблицата представяме деривати от аргументната словообразователна категория Обект с изразен предикат.

Предикат, имплициращ аргумент Обект	Аргумент Обект
<i>втор-</i>	<i>-ник</i>
<i>горещ-</i>	<i>-ник</i>
<i>двойн-</i>	<i>-ик</i>
<i>длъж-</i>	<i>-ник</i>
<i>омразн-</i>	<i>-ик</i>
<i>познай-</i>	<i>-ник</i>
<i>предшеств-</i>	<i>-еник</i>
<i>провод-</i>	<i>-ник</i>
<i>пълномоц-</i>	<i>-ник</i>
<i>самотн-</i>	<i>-ик</i>
<i>свети-</i>	<i>-лник</i>
<i>сен-</i>	<i>-ник</i>
<i>стар-</i>	<i>-ик</i>
<i>страшн-</i>	<i>-ик</i>
<i>съответ-</i>	<i>-ник</i>
<i>удав-</i>	<i>-ник</i>
<i>четириъгълн-</i>	<i>-ик</i>

Срв. напр. *вторник* 'това, което е второ', *горещник* (ден от трите дни през юли, които се смятат за най-горещите в годината) 'това, което е горещо', *двойник₂* (вид дърводелско ренде с двойно острие) 'това, което е двойно', *длъжник* 'този, който дължи нещо на някого', *омразник* 'този, който е омразен', *познайник* 'този, който е познат / когото някой познава', *предшественик* 'този, който предшества', *проводник* 'това, което (има свойството да) провежда', *пълномощник* 'този, който има пълномощия', *самотник* 'този, който е самотен', *светилник* 'това, което свети'²⁵, *сенник* 'това, което прави / хвърля сянка', *старик* 'този, който е стар', *страшник* 'този, който е страшен', *съответник₂* 'това, което съответства (на нещо друго)', *удавник* 'този, който се е удавил', *четиригълник* 'това, което е четиригълно'.

Съществителните на *-ик* в словообразователната категория Обект, при които предикатът е изразен формално, са образувани предимно от прилагателни, но има и производни от съществителни, глаголи и числителни.

Деривати с неизразен предикат

Съществителните на *-ик* от словообразователната категория Обект, при които има неизразен предикат, делим според това дали конституиращият семантичната им структура предикат е от първи, или от втори ред.

Деривати с неизразен предикат от първи ред

При дериватите на *-ик* в словообразователната категория Обект, при които има неизразен предикат от първи ред, наблюдаваме следните три типа семантични структури:

- 1) 'х (Обект) се намира / съществува в/на... у (Локация)';
- 2) 'х (Обект) произхожда от у (Локация)';
- 3) 'х (Обект) се състои от у (Част)' = 'у (Част) е част (елемент) от х (Обект)'.

²⁵ Тъй като светенето, излъчването на светлина е състояние, а не действие, отнасяме *светилник* към категорията Обект, а не към категорията Агенс.

Семантична структура Обх – Лосу ('х (Обект) се намира / съществува в/на... у (Локация)')

Такъв тип семантична структура се наблюдава при няколко производни съществителни с наставка *-ик* от словообразователната категория Обект. Конституиращият семантичната им структура предикат 'намира се / съществува' имплицира два предметни аргумента: Обект и Локация. Аргументът Обект е изразен от наставката. Изразител на аргумента Локация е основата. В таблицата представяме деривати, които удовлетворяват тази семантична структура.

Аргумент Обект	Предикатът 'намира се / съществува'	Аргумент Локация
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>край-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>крайш</i> ²⁶
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>лагер-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>пустин-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>стълп-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>чел-</i>

Срв. напр. *челник* 'това, което се намира / слага на челото'²⁷, *лагерник* 'този, който се намира в лагер', *стълпник* 'този, който се намира на стълп', *пустинник* 'този, който се намира в пустинята', *крайник*, *крайшник* 'това, което се намира в края на нещо'.

Всички деривати на *-ик* с този тип семантична структура са производни от съществителни.

Семантична структура Обх – Лосу ('х (Обект) произхожда от у (Локация)')

Тук отнасяме само едно съществително на *-ик*: *лешник* 'това, което произхожда от лешката'. Предикатът 'произхожда' не е изразен формално в

²⁶ Приемаме, че тук основата се разширява с *-ш*.

²⁷ Омонимната лексема *челник* със значения 'този, който е начело на нещо, началник; този, който е на първо място в някаква дейност, първенец' смятаме за непроизводна дума в съвременния език, тъй като значението ѝ не може да се изведе от думата *чело*.

словообразователната структура на съществителното. Единият имплициран от него аргумент – Обект – е изразен от наставката *-ник*. Другият имплициран от предиката 'произхожда' аргумент – Локация, е изразен от основата.

Аргумент Обект	Предикатът 'произхожда'	Аргумент Локация
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>леш</i> ²⁸

Семантична структура $Obx - Parsy$ ('x (Обект) се състои от у (Част)' = 'у (Част) е част (елемент) от x (Обект)')

Анализът ни сочи, че такава семантична структура имат две съществителни с наставка *-ик*: *ледник* 'това, което е съставено от лед' и *чорапогащник* 'това, което се състои от чорапи и гащи'. Предикатът, конституиращ семантичната им структура, е 'е съставен / състои се'. Той имплицира два аргумента: Обект и Част.

Двата аргумента Обект и Част са изразени съответно от наставката и основата, докато предикатът остава неконкретизиран във формалната словообразователна структура на деривата.

Аргумент Обект	Предикатът 'състои се'	Аргумент Част
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>лед-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>чорап-, гащ-</i>

Деривати с неизразен предикат от втори ред

Семантична структура $Agx - P$ (Об'у) ('x (Агенс) предизвиква / е причина, че у (Обект) е в някакво състояние')

Анализът ни сочи, че тази семантична структура се реализира само при две съществителни на *-ик*: *газеник* и *спиртеник* 'това, чието светене се предизвиква от газ/спирт'. Ядреният предикат от втори ред 'предизвиква / е причина, че' имплицира два аргумента – предметен аргумент Агенс и предикативен аргумент 'състояние' (в случая – 'светене') – т.е. налице са две предикатно-аргументни структури, свързани чрез импликация. Двата предиката (ядреният и вътрешният)

²⁸ Смятаме, че при *лешник* има редуване на *с* и *ш* в корена, както и съкращаване на основата: от *леска* се отстраняват наставката *-к-* и окончанието *-а*.

остават неконкретизирани във формалната структура на деривата. Изразени (т.е. конкретизирани) са единствено двата аргумента – на надредната и на подредната структура. Това са аргументите Агенс (от надредната структура) и Обект (от подредната структура). Аргументът Агенс на ядрения предикат 'предизвиква / е причина, че' е изразен от основата (*газ-, спирт-*). Аргументът Обект на вътрешния предикат 'състояние на светене' е изразен от наставката.

Аргумент имплициран ядрения 'предизвиква причина, че'	Агенс, от предикат / е	Ядреният предикат 'предизвиква / е причина, че'	Вътрешният предикат 'е в някакво състояние'	Аргумент Обект, имплициран от вътрешния 'е в някакво състояние'
<i>газ-</i>		Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-еник</i>
<i>спирт-</i>		Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-ник</i>

3.1.1.8. Аргументна словообразователна категория Част

В тази словообразователна категория попадат производни думи с аргумент Част, изразен от форманта. Типът семантична структура, в който се появява аргументът Част, е само един: 'х (Обект) се състои от у (Част)', или още 'у (Част) е част (елемент) от х (Обект)' (Малджиева 2009: 64). Предикатът, конституиращ тази семантична структура, е от първи ред – отваря позиции само за предметни аргументи. Както показва изследването на словообразователните системи на българския и полския език в 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“, формантът е изразител на аргумента Част само при производни думи, при които предикатът не е изразен във формалната им структура (Малджиева 2009: 63).

Деривати с неизразен предикат от първи ред

Семантична структура $Obx - Parsy$ ('x (Обект) се състои от y (Част)' = 'y (Част) е част (елемент) от x (Обект)')

Към словообразователната категория Част отнасяме малко повече от 10 производни съществителни с наставка *-ик*. Срв. напр. *полузащитник* 'този, от каквито се състои полузащитата', *съдружник* 'този, от каквито се състои съдружието', *четник* 'този, от каквито се състои четата'.

Предикатът не е изразен във формалната словообразователна структура. Аргументът Обект е изразен от основата.

Аргумент Обект	Предикатът 'състои се'	Аргумент Част
<i>полузащит-</i>	Няма формален изразител	<i>-ник</i>
<i>съдруж-</i>	Няма формален изразител	<i>-ник</i>
<i>чет-</i>	Няма формален изразител	<i>-ник</i>

3.1.1.9. Аргументна словообразователна категория Диспонент

Към тази словообразователна категория отнасяме деривати с аргумент Диспонент, изразен от форманта. Аргументната позиция Диспонент се среща само в един тип семантична структура: 'x (Диспонент) притежава (е собственик на) y (Обект)' (Малджиева 2009: 64). Предикатът, отварящ позиция за аргумент Диспонент, е от първи ред – не имплицира предикативни аргументи. В българския език аргументната позиция Диспонент с изключение на съществителното *притежател* се появява в семантичната структура на деривати, при които предикатът няма свой формален изразител (Малджиева 2009: 63).

Деривати с неизразен предикат от първи ред

Семантична структура $Dyspx - Oby$ ('x (Диспонент) притежава (е собственик на) y (Обект)')

В българския език към словообразователната категория Диспонент принадлежат малък брой производни думи (Малджиева 2009: 63). От

съществителните на *-ик* отнасяме само едно към тази словообразователна категория – *собственик* 'този, който притежава собственост'.

Предикатът няма свой формален изразител в словообразователната структура. Аргументът Диспонент е изразен от наставката *-ик*. Аргументът Обект (това, което е притежавано – собствеността) е изразен от основата.

Аргумент Диспонент	Предикатът 'притежава'	Аргумент Обект
<i>-ик</i>	Няма формален изразител	<i>собствен-</i>

3.1.1.10. Аргументна словообразователна категория Бенефициент

В тази словообразователна категория попадат дериватите, при които аргументът Бенефициент е изразен от форманта. Аргументът Бенефициент е налице при ограничено количество деривати в българския книжовен език. Предикатът, който имплицира тази аргументна позиция, може да бъде както изразен, така и да остане неизразен от основата (Малджиева 2009: 63). При всичките четири съществителни с наставка *-ик*, които попадат в словообразователната категория Бенефициент, предикатът е изразен от основата.

Деривати с изразен предикат

Семантична структура $Вен_x - Об_y$ ('х (Бенефициент) използва у (Обект)')

Това е единственият тип семантична структура, който се наблюдава при съществителните на *-ик* от словообразователната категория Бенефициент. Това са: *наследник* 'този, който наследява / е наследил нещо', *приемник*₁²⁹ (лице) 'този, който приема / е приел нещо', *престолонаследник* 'този, който е наследник на престола', *правоприемник* 'този, който приема (неции) права'.

Предикатът е изразен от основата. Аргументът Бенефициент е изразен от наставката. При две от съществителните – *наследник* и *приемник*₁ – аргументът Обект (това, от което бенефициентът получава полза) няма свой формален изразител в словообразователната структура. При другите две съществителни –

²⁹ *Приемник*₂ 'устройство, което служи за приемане и преобразуване на излъчени радиовълни, електромагнитни вълни, сигнали и под.' отнасяме към категорията Агенс.

престолонаследник и *правоприемник*, аргументът Обект е изразен от втората основа: *престол-*, *прав-*.

Аргумент	Предикатът 'използва'	Аргумент Обект
Бенефициент		
<i>-ник</i>	<i>наслед-</i>	Няма формален изразител
<i>-ник</i>	<i>прием-</i>	Няма формален изразител
<i>-ник</i>	<i>наслед-</i>	<i>престол-</i>
<i>-ник</i>	<i>прием-</i>	<i>прав-</i>

Обобщение

На производните съществителни имена с наставка *-ик* в българския език са присъщи всички аргументни словообразователни категории: Агенс, Експериенцер, Пациенс, Резултат, Инструмент, Материя, Обект, Част, Диспонент, Бенефициент (описани в Малджиева 2009: 44 – 49, 64).

В словообразователните категории Агенс, Експериенцер, Инструмент и Обект при част от съществителните с наставка *-ик* предикатът е изразен от основата, а при останалите е налице предикат, който няма свой изразител във формалната словообразователна структура на дериватите. При съществителните на *-ик* в словообразователните категории Пациенс и Бенефициент предикатът винаги е изразен от основата. При съществителните на *-ик* в словообразователните категории Резултат, Материя, Част и Диспонент е обратното – предикатът няма свой изразител във формалната словообразователна структура.

Когато е налице предикат от втори ред, основата и наставката може да изразяват понятия от две различни предикатно-аргументни структури. Наблюдават се три случая: 1) наставката изразява аргумент от ядрената структура, а основата изразява аргумент от вътрешната структура; 2) наставката изразява аргумент от вътрешната структура, а основата изразява аргумент от ядрената структура; 3) наставката изразява аргумент от ядрената структура, а основата изразява вътрешния предикат от подредната структура.

1) Наставката изразява аргумент от ядрената структура, а основата изразява аргумент от вътрешната структура само при съществителни на *-ик* от аргументната словообразователна категория Агенс с два типа семантични структури:

а) $Ag_x - P' (Ob'_y)$ ('х (Агенс) предизвиква / е причина, че (не) P' (у) (нещо се случва с у (Обект)'), например *барабанчик* 'този (Агенс), който предизвиква (ядрен предикат) това, че барабанът (Обект) издава звук (вътрешен предикат)');

б) $Ag_x - P' (Ob'_y)$ ('х (Агенс) предпазва от (предизвиква, че не) P' (у (Обект)'), например *калник* 'това (Агенс), което предизвиква (ядрен предикат) това, че калта (Обект) не се намира някъде / не пръска (вътрешен предикат) в определени посоки'.

2) Наставката изразява аргумент от вътрешната структура, а основата изразява аргумент от ядрената структура само при единствения тип семантична структура, който е присъщ на съществителните на *-ик* с неизразен предикат от втори ред в словообразователната категория Обект: $Ag_x - P' (Ob'_y)$ ('х (Агенс) предизвиква / е причина, че у (Обект) е в някакво състояние'), например *газеник* 'това (Обект), чието светене (вътрешен предикат) се предизвиква (ядрен предикат) от газ (Агенс)'.

3) Наставката изразява аргумент от ядрената структура, а основата изразява вътрешния предикат при деривати на *-ик* от словообразователните категории Агенс и Експериенцер.

В категорията Агенс това се наблюдава при съществителни на *-ик* с три типа семантични структури:

1) $Ag_x - P'$ ('х (Агенс) участва в P''), например *съзаклятник* 'този (Агенс), който участва (ядрен предикат) в съзаклятие (вътрешен предикат)';

2) $Ag_x - P'$ ('х (Агенс) действа в P''), например *дърводобивник* 'този (Агенс), който действа (ядрен предикат) в областта на дърводобива (вътрешен предикат)';

3) $Ag_x - P'$ ('х (Агенс) предизвиква / е причина, че P'') – такава семантична структура има само *невролептик* 'това (Агенс), което предизвиква (ядрен предикат)

невролепсия (вътрешен предикат)’ (медикамент, който успокоява нервите и се използва при нервни заболявания).

В категорията Експериенцер наставката изразява аргумент от ядрената структура, а основата изразява вътрешния предикат при единствения тип семантична структура с неизразен предикат: $Exp_x - P' (Ob'y)$ ('x (Експериенцер) (не) обича / познава / изповядва (е привърженик на) / има нагласа P' (y (Обект)'), например *работохолик* 'този (Експериенцер), който е склонен (ядрен предикат) към състоянието работохолизъм (вътрешен предикат)'.

3.1.2. Предикатни словообразователни категории при съществителните на -ик

Въз основа на това какъв тип предикат изразява формантът на производните съществителни с наставка *-ик* в българския език, анализът ни показва, че те се разпределят в следните пет предикатни словообразователни категории: Място, Негация, Подобие, Отношения и Интензивност.

3.1.2.1. Предикатна словообразователна категория Място

Към тази словообразователна категория се отнасят производни думи, при които предикатът Място се изразява от форманта. Анализът ни показва, че към словообразователната категория Място в българския книжовен език се отнасят над 50 производни думи с формант *-ик*.

Предикатът Място е от втори ред, тоест отваря позиция за предикативен аргумент – вътрешна предикатно-аргументна структура. Предикатът, конституиращ тази структура, може да бъде както изразен от основата на деривата, така и да остане неизразен във формалната словообразователна структура на деривата. Наблюденията ни свидетелстват, че при повечето от съществителните с наставка *-ик* той не е изразен. Срв. напр. *умивалник* 'място, където някой се умива' – вътрешният предикат ('умива се') е изразен от основата; но *пясъчник* 'място,

където има пясък’ – вътрешният предикат (’има, намира се’) не е изразен формално.

Деривати с изразен предикат

При част от съществителните на *-ик*, принадлежащи към предикатната словообразователна категория Място, вътрешният предикат означава това, което се случва на това място (състоянието, което е налице на това място).

Срв. напр. *ветрилник* ’място, където духа вятър’, *жертвеник* ’място, където някой принася в жертва нещо’, *клюкарник* ’място, където някой разпространява клюки’, *развѣдник* ’място, където някой развѣжда нещо’, *умивалник* ’място, където някой се умива’.

Ядреният предикат Място	Вътрешният предикат, означаващ това, което се случва / състоянието, което е налице на това място
<i>-лник</i>	<i>ветр-и</i> ³⁰
<i>-еник</i>	<i>жертв-</i>
<i>-арник</i>	<i>клюк-</i>
<i>-ник</i>	<i>развѣд-</i>
<i>-лник</i>	<i>умива-</i>

Деривати с неизразен предикат

При част от съществителните на *-ик*, принадлежащи към предикатната словообразователна категория Място, вътрешният предикат няма свой формален изразител. Конкретизиран може да бъде обаче предметен аргумент, имплицирани от този вътрешен предикат. Изразител на такъв аргумент е основата на деривата.

Следователно основата и формантът изразяват понятия от различни предикатно-аргументни структури.

При производните съществителни с наставка *-ик* в предикатната словообразователна категория Място с неизразен вътрешен предикат във

³⁰ Приемаме, че при *ветрилник* основата се разширява с *-и*.

формалната словообразователна структура на деривата се реализират три типа семантични структури:

- 1) 'място, където х (Обект) се намира / съществува';
- 2) 'място, където х (Агенс) действа върху у (Пациенс) // предизвиква възникването на у (Резултат)';
- 3) 'място, където х (Агенс) съхранява / трупa у (Обект)'.

Семантична структура Р (Обх) ('място, където х (Обект) се намира / съществува')

С такава семантична структура са няколко съществителни на *-ик* от словообразователната категория Място като напр. *гнойник* 'място, където има гной', *плодник* 'място, където има плод' (част от растителен цвят, в която се развиват семената и се образува плодът), *пясъчник* 'място, където има пясък'.

Вътрешният предикат 'намира се / съществува' няма свой формален изразител. Имплицираният от вътрешния предикат аргумент Обект е изразен от основата на деривата.

Трябва да се има предвид, че изразяваните от основата и форманта понятия са от различни предикатно-аргументни структури. Аргументът Обект, изразяван от основата, принадлежи към подредната, вътрешна предикатно-аргументна структура. Ядреният предикат Място, изразяван от форманта, е част от надредната структура.

Ядреният предикат Място	Вътрешният предикат 'намира се / съществува'	Аргумент Обект, имплициран от вътрешния предикат
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>гной-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>плод-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>пясъч-</i>

Семантична структура P (Ag_x – Pat_y // Res_y) ('място, където x (Агенс) действа върху у (Пациенс) // предизвиква възникването на у (Резултат)')

С такава семантична структура са около 20 от анализираните от нас съществителни с наставка *-ик*.

Структура P (Ag_x – Pat_y) – 'място, където x (Агенс) действа върху у (Пациенс)', имат съществителни като:

бубарник 'място, където се прави нещо с буби',
гълъбарник 'място, където се прави нещо с гълъби',
краварник 'място, където се прави нещо с крави',
овчарник 'място, където се прави нещо с овце',
патичарник 'място, където се прави нещо с патици',
пчеларник 'място, където се прави нещо с пчели',
разсадник 'място, където се прави нещо с разсад',
рудник 'място, където се прави нещо с руда',
цветарник 'място, където се прави нещо с цветя'.

Семантична структура P (Ag_x – Res_y) – 'място, където x (Агенс) предизвиква възникването на у (Резултат)' – се наблюдава само при две от разглежданите от нас съществителни:

дръвник₁ 'място, където се предизвиква възникването на дървата / където се секат дърва',

монетник 'място, където се правят монети'.

Налице са две предикатно-аргументни структури. Надредната е конституирана от ядрения предикат Място. Подредната е конституирана от вътрешния предикат 'действа' или 'предизвиква възникването'. Вътрешният предикат 'действа' отваря позиции за аргументите Агенс и Пациенс (т.е. структурата е 'някой (Агенс) действа върху нещо (Пациенс)'). Другият тип вътрешен предикат – 'предизвиква възникването' – имплицира аргументите Агенс и Резултат (т.е. 'някой (Агенс) предизвиква възникването на нещо (Резултат)').

При всички тези съществителни ядреният предикат Място е изразен от форманта. Вътрешният предикат 'действа' или 'предизвиква възникването' не е изразен формално. Аргументът Агенс на вътрешния предикат също няма свой формален изразител. Аргументите Пациенс/Резултат от подредната предикатно-аргументна структура са изразени (конкретизирани) от основата. Т.е. формантът и основата са изразители на понятия от различни предикатно-аргументни структури.

Ядреният предикат Място	Аргументът Агенс, имплициран от вътрешния предикат	Вътрешният предикат 'действа' или 'предизвиква възникването'	Аргумент Пациенс или Резултат, имплициран от вътрешния предикат
<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>буб-</i>
<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>гълъб-</i>
<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>крав-</i>
<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>овч-</i>
<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>патич-</i>
<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>пчел-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>разсад-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>руд-</i>

<i>-арник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>цвет-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>дръв-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>монет-</i>

Семантична структура Р (Агх – Обу) ('място, където х (Агенс) съхранява / трупа у (Обект)')

Такава семантична структура се наблюдава при редица от анализирани съществителни на *-ик*. Тук спадат напр.:

- багажник* 'място, където се слага багаж',
- дрешник* 'място, където се съхраняват дрехи',
- дръвник₂* 'място, където се съхраняват дърва',
- зимник* 'място, където се съхранява зимнина',
- игленик* 'място, където се съхраняват игли',
- лъжичник* 'място, където се съхраняват лъжици',
- пепелник* 'място, където се слага пепел',
- плевник* 'място, където се съхранява плевна',
- помийник* 'място, където се слага / събира помия',
- свещник* 'място, където се слагат свещи',
- стрелник* 'място, където се съхраняват стрели',
- супник* 'място, където се съхранява супа',
- трисвещник* 'място, където се слагат три свещи'.

В разглежданите случаи подредната предикатно-аргументна структура, имплицирана от ядрения предикат Място, е конституирана от вътрешния предикат 'съхранява/трупа/слага'. Вътрешният предикат отваря позиции за аргументите Агенс и Обект.

Вътрешният предикат 'съхранява/група/слага' не е изразен. Аргументът Агенс също няма формален изразител. Аргументът Обект е изразен от основата.

Както и при предходните два типа семантични структури и тук наставката и основата изразяват понятия от различни предикатно-аргументни структури.

Ядреният предикат Място	Аргументът Агенс, имплициран от вътрешния предикат	Вътрешният предикат 'съхранява/група/слага'	Аргумент Обект, имплициран от вътрешния предикат
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>багаж-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>дреш-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>дръв-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>зим</i> ³¹
<i>-еник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>игл-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>лъжич-</i>

³¹ При образуването на *зимник* се отстраняват наставката *-нин* и окончанието *-а* от *зимнина*.

<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>пепел-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>плев-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>помий-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>свещ-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>стрел-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>суп-</i>
<i>-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>три-, свещ-</i>

3.1.2.2. Предикатна словообразователна категория Негация

Към тази предикатна словообразователна категория отнасяме производни думи, чийто формант изразява предиката Негация. Само няколко съществителни на *-ик* удовлетворяват тази категория.

Предикатът Негация е от втори ред. Предикатно-аргументните структури, които конституира, са от типа 'не (е така, че) Р''. Ядреният предикат Негация е

понятието за отрицание ('не е така'), а вътрешният предикат конкретизира това, което се отрича (P').

Разделяме съществителните на *-ик* от словообразователната категория Негация в две групи: деривати, при които вътрешният предикат има свой формален изразител в словообразователната структура, и деривати, при които вътрешният предикат не е изразен формално.

Деривати с изразен вътрешен предикат

Вътрешният предикат, означаващ това, което се отрича, е изразен от основата при следните производни съществителни с наставка *-ик*: *безверник* 'някой, чийто признак не е вярата / някой, който е без вяра / няма вяра', *безделник* 'някой, чийто признак не са делата', *бездетник* 'някой, който няма деца', *неверник* 'някой, който не вярва', *непрокопсаник* 'някой, който не е прокопсал', *хубостник* 'някой, чиито дела не се отличават с хубост'.

От изредените деривати само при *хубостник* изразител на предиката Негация е наставката *-ник*. При останалите съществителни предикатът Негация е изразен от конфикс, съдържащ наставката *-ник* (*без-/ник* или *не-/ник*).

Ядреният предикат Негация	Вътрешният предикат, означаващ това, което се отрича
<i>без-/ник</i>	<i>вер-</i>
<i>без-/ник</i>	<i>дел-</i>
<i>без-/ник</i>	<i>дет-</i>
<i>не-/ник</i>	<i>вер-</i>
<i>не-/ник</i>	<i>прокопса-</i>
<i>-ник</i>	<i>хубост-</i>

Деривати с неизразен вътрешен предикат

При съществителните на *-ик* от словообразователната категория Негация, при които има неизразен формално предикат, се наблюдават тези два типа семантични структури:

- 1) 'не е така, че х (Агенс) действа във връзка с у (Обект)';
- 2) 'не е така, че х (Диспонент) притежава / е собственик на у (Обект)'.

Семантична структура Р (Ag_x – Ob_y) ('не е така, че х (Агенс) действа във връзка с у (Обект)')

Такава семантична структура има само *безсребърник* 'някой, който действа, като не приема, отказва среброто'.

Подредната предикатно-аргументна структура, имплицирана от ядрения предикат Негация, е конституирана от вътрешния предикат 'действа'. Вътрешният предикат, който остава неконкретизиран във формалната структура на деривата, имплицира аргументите Агенс и Обект. От тях аргументът Агенс също остава неизразен формално. Изразен е само аргументът Обект (среброто), като негов изразител е основата. Т.е. понятията, изразявани от конфикса и от основата, са от различни предикатно-аргументни структури.

Ядреният предикат Негация	Аргумент Агенс, имплициран от вътрешния предикат	Вътрешният предикат 'действа'	Аргумент Обект, имплициран от вътрешния предикат
<i>без-/-ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>среб-ъ-р</i> ³²

Семантична структура Р (Dysp_x – Ob_y) ('не е така, че х (Диспонент) притежава / е собственик на у (Обект)')

Такава семантична структура наблюдаваме само при *бездомник* 'някой, който не притежава, не е собственик на дом'.

Подредната предикатно-аргументна структура е конституирана от вътрешния предикат 'притежава'. Вътрешният предикат имплицира аргументите Диспонент и Обект.

³² В основата се вмъква ъ: *сребр-о – без-среб-ъ-р-ник*.

Вътрешният предикат 'притежава' няма свой изразител във формалната словообразователна структура. Аргументът Диспонент също не е изразен формално. Аргументът Обект е изразен от основата.

И тук като при останалите семантични структури на дериватите на *-ик* в словообразователните категории Място и Негация формантът и основата изразяват понятия от различни предикатно-аргументни структури. Формантът изразява ядрения предикат Негация, конституиращ надредната структура. Основата е изразител на аргумента Обект от подредната, вътрешна предикатно-аргументна структура.

Ядреният предикат Негация	Аргумент Диспонент, имплициран от вътрешния предикат	Вътрешният предикат 'притежава / е собственик'	Аргумент Обект, имплициран от вътрешния предикат
<i>без-/ник</i>	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>дом-</i>

3.1.2.3. Предикатна словообразователна категория Подобие

Деривати с неизразен предикат

Семантична структура $P' (Ob_x) - P'' (Ob_{x'})$ ('P' (x' (Обект)...) подобно на / така, както P'' (x' (Обект)...)')

Към предикатната словообразователна категория Подобие спадат деривати, в които предикатът Подобие е изразен формално от форманта. Анализът ни показва, че към нея принадлежи само едно от всички производни съществителни с наставка *-ик* – *копитник*.

Предикатът Подобие е релационен предикат от втори ред, който имплицира повече от един предикативен аргумент. В словообразователната парафраза отразяваме този предикат чрез израза 'подобно на / така, както / подобен на / такъв,

какъвто'. Той имплицира два предикативни аргумента: Р' и Р'' – ситуацияте/явленията, които са сходни.

При *копитник* предикатно-аргументната структура е 'нещо (растение) има форма, подобна на формата, която има копитото'. Двата вътрешни предиката нямат свои изразители във формалната структура на деривата. Изразен е аргументът Обект, имплициран от втория вътрешен предикат. Негов изразител е основата.

Аргумент Обект, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат 'има форма'	Предикатът Подобие ('такава, каквато')	Аргумент Обект, имплициран от втория вътрешен предикат	Втори вътрешен предикат 'има форма'
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-ник</i>	<i>копит-</i>	Няма формален изразител

3.1.2.4. Предикатна словообразователна категория **Отношения**

Към предикатната словообразователна категория **Отношения** спадат деривати, в които предикатът **Отношения** е изразен от форманта. Предикатът **Отношения** е релационен предикат от втори ред, който отваря позиции за два предикативни аргумента. В рамките на тази предикатна словообразователна категория обособяваме три подкатегории: **Пространствени отношения**, **Времеви отношения** и **Отношения на връзка**. По-нататък ще представим анализ на дериватите на *-ик*, които принадлежат към всяка една от трите подкатегории.

3.1.2.4.1. Предикатна словообразователна подкатегория **Пространствени отношения**

В тази словообразователна подкатегория са деривати, при които предикатът **Пространствени отношения** е изразен от форманта (конфикса *на-/под-/пред-.../-ник*). В словообразователната парафраза означаваме предиката **Пространствени**

отношения с изрази 'е на/под/пред... спрямо'. При производните съществителни с наставка *-ик* от тази словообразователна подкатегория винаги има неизразен формално предикат. При тях се реализира един тип семантична структура: $P' (Ob_x)$ – $P'' (Ob_{x'})$ ('пространство, в което $P' (x' (Обект))$ е на/над/под/пред... спрямо пространството, в което $P'' (x'' (Обект))$).

Деривати с неизразен предикат

Семантична структура $P' (Ob_x)$ – $P'' (Ob_{x'})$ ('пространство, в което $P' (x' (Обект))$ е на/над/под/пред... спрямо пространството, в което $P'' (x'' (Обект))$ ')

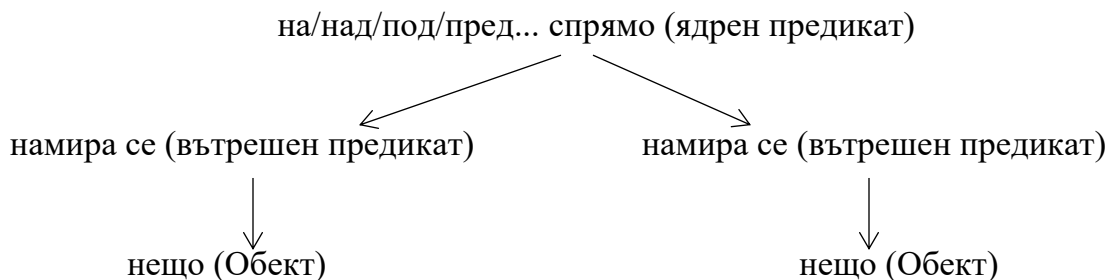
Към предикатната словообразователна подкатегория Пространствени отношения отнасяме съществителни като напр. *безотечественик₁* (който е извън отечеството си) 'някой, който се намира извън отечеството си'³³, *нагръдник* 'нещо, което се намира на гърдата', *накрайник* 'нещо, което се намира на края', *напръстник* 'нещо, което се намира на пръста', *подбрадник* 'нещо, което се намира под брадата', *подлакътник* 'нещо, което се намира под лакътя (дръжка на стол, кресло и под. за облягане на ръцете; специална плоскост в спортен екип, обикн. костюм на мотоциклетист, която предпазва лакътя от нараняване)', *подрасник* 'нещо, което се намира под расото', *предплужник* 'нещо, което се намира пред плуга', *прицветник* 'нещо, което се намира при цвета (на растението)'

Ще онагледим семантичната структура на дериватите в словообразователната подкатегория Пространствени отношения с *под-лакът-ник* 'нещо, което се намира под лакътя'. Предикатът Пространствени отношения, в случая: 'под (спрямо)', имплицира два предикативни аргумента: P' и P'' . Те представляват отделни, подредни, вътрешни предикатно-аргументни структури. Едната е 'нещо (подлакътникът) (Обект) се намира на някакво място', другата е 'лакътят (Обект) се намира на някакво място'. Съдържанието на двата вътрешни предиката е идентично: 'намира се'. Те имплицират аргумент Обект. При едната вътрешна

³³ Омонимната лексема *безотечественик₂* с лексикално значение 'този, който няма чувство за отечество' разглеждаме като производна от прилагателното име *безотечествен* (с лексикално значение 'който няма чувство за отечество'). Словообразователната ѝ парафраза определяме като 'този, който е безотечествен' и я отнасяме към аргументната словообразователна категория Експериментер.

предикатно-аргументна структура аргументът Обект е понятието 'подлакътник', а при другата вътрешна структура аргументът Обект е понятието 'лакът'.

Семантичната структура на дериватите в словообразователната подкатегория Пространствени отношения може да се онагледява така:

Двата вътрешни предиката (съвпадащи по съдържание – 'намира се') не са изразени формално. Аргументът Обект, имплициран от вътрешния предикат 'намира се', конституиращ структурата на предикативния аргумент Р', също няма формален изразител. Аргументът Обект, имплициран от другия вътрешен предикат 'намира се', конституиращ структурата на предикативния аргумент Р'', е изразен от основата.

Аргумент Обект, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат 'намира се'	Ядреният предикат 'на/под/пред... спрямо'	Аргумент Обект, имплициран от втория вътрешен предикат	Втори вътрешен предикат 'намира се'
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>без/-еник</i>	<i>отечеств-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>на/-ник</i>	<i>гръд-</i>	Няма формален изразител

Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>на-/-ник</i>	<i>край-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>на-/-ник</i>	<i>пръст-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>под-/-ник</i>	<i>брад-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>под-/-ник</i>	<i>лакът-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>под-/-ник</i>	<i>рас-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>пред-/-ник</i>	<i>плуж-</i>	Няма формален изразител
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>при-/-ник</i>	<i>цвет-</i>	Няма формален изразител

3.1.2.4.2. Предикатна словообразователна подкатегория Времеви отношения

При дериватите от тази словообразователна подкатегория предикатът Времеви отношения е изразен от форманта. При производните съществителни на *-ик* от словообразователната подкатегория Времеви отношения винаги има неизразен формално предикат. Реализират се следните пет типа семантични структури:

1) $P' - P''$ ('време, в което това, което се случва, е едновременно с / преди / след... времето, в което е налице някакво състояние');

2) $P' (Ob_x) - P'' (Ob_{x'})$ ('време, в което x' (Обект) е в някакво състояние, което е едновременно с / преди / след... времето, в което x'' (Обект) е в някакво друго състояние');

3) $P' (Ob_x - Loc_y) - P''$ ('време, в което x (Обект) се намира в/на... y (Локация) някъде едновременно с / преди / след... времето, в което е налице някакво състояние');

4) $P' (Ob_x) - P''$ ('време, в което x (Обект) е в някакво състояние едновременно с / преди / след... времето, в което е налице някакво състояние');

5) $P' (Ag_x - Res_y) - P'' (p'')$ ('време, в което x (Агенс) предизвиква възникването на y (Резултат) едновременно с / преди / след... времето, в което настъпва някакво състояние').

Деривати с неизразен предикат

Семантична структура $P' - P''$ ('време, в което това, което се случва, е едновременно с / преди / след... времето, в което е налице някакво състояние')

Такава семантична структура наблюдаваме при *вечерник*₁ (вятър) 'нещо, което се случва едновременно с вечерта' и *утренник* (вятър) 'нещо, което се случва едновременно с утрото'. Понятието, изразявано от тези два деривата, е за това, че духа вятър едновременно с траенето на утрото или вечерта. Ядреният предикат **Времеви отношения** – в случая: 'едновременно с', отваря позиции за два предикативни аргумента – P' и P'' . Предикатно-аргументната структура, явяваща се предикативният аргумент P' , е 'духа вятър'. Предикатно-аргументната структура, която е предикативният аргумент P'' , е 'вечер е / утро е'.

Ядреният предикат **Времеви отношения** е изразен от наставката. Предикатът, конституиращ структурата на предикативния аргумент P' ('духа вятър') няма свой формален изразител. Предикатът, конституиращ структурата на предикативния аргумент P'' ('вечер е / утро е'), е изразен от основата (*вечер-*, *утр-*).

Първи вътрешен предикат – 'духа вятър'	Ядреният предикат 'едновременно с'	Втори вътрешен предикат – 'утро е / вечер е'
Няма формален изразител	<i>-ник</i>	<i>вечер-</i>
Няма формален изразител	<i>-енник</i>	<i>утр-</i>

Семантична структура P' (Об_{x'}) – P'' (Об_{x''}) ('време, в което x' (Обект) е в някакво състояние, което е едновременно с / преди / след... времето, в което x'' (Обект) е в някакво друго състояние')

Такава семантична структура има едно съществително на *-ик* – *донаборник* 'някой, на когото му предстои да стане наборник'.

Ядреният предикат Времеви отношения имплицира два предикативни аргумента: P' и P''. P' е 'някой (Обект) е в някакво състояние (вътрешен предикат)'. P'' е 'някой (Обект) е наборник (вътрешен предикат)'. Цялата предикатно-аргументна структура на *донаборник* е 'някой (Обект) е в състоянието (вътрешен предикат), което е преди (ядрен предикат) някой (Обект) да бъде наборник (вътрешен предикат)'.

Ядреният предикат Времеви отношения се изразява от форманта. Предикатът, конституиращ структурата, която представлява предикативният аргумент P' – 'съм в някакво състояние' – не е изразен на формално равнище. Предикатът, конституиращ структурата на предикативния аргумент P'' – 'наборник съм', е изразен от основата на съществителното.

Аргумент Обект, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат	Ядреният предикат Времеви отношения (‘преди’)	Аргумент Обект, имплициран от втория вътрешен предикат	Втори вътрешен предикат
Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>до-</i>	Няма формален изразител	<i>-наборник</i>

Семантична структура Р’ (Об_х’ – Лоc_у’) – Р’’ (’време, в което х (Обект) се намира в/на... у (Локация) някъде едновременно с / преди / след... времето, в което е налице някакво състояние’)

Такава семантична структура наблюдаваме при *вечерник*_з (прилеп) ’нещо, което се намира някъде едновременно с траенето на вечерта’, *дъждовник* (саламандър) ’нещо, което се намира някъде едновременно с времето, когато вали дъжд’ и *летовник* ’някой, който се намира някъде едновременно с траенето на лятото / докато е лято / докато трае лятото’.

Семантичната структура е следната: ’нещо/някой (Обект) се намира (вътрешен предикат) някъде (Локация) едновременно с (ядрен предикат Времеви отношения) наличието на някакво състояние (вътрешен предикат)’. Ядреният предикат Времеви отношения отваря позиции за два предикативни аргумента: Р’ и Р’’. Р’ е ’нещо/някой (Обект) се намира (предикат) някъде (Локация)’. Р’’ означава състояние, което при трите съществителни с тази семантична структура е ’вали дъжд’, ’вечер е’, ’лято е’.

Предикатът Времеви отношения се изразява от форманта. Предикатът ’намирам се’, конституиращ структурата на предикативния аргумент Р’, не е изразен формално. Предикатът, конституиращ структурата, която е предикативният аргумент Р’’ – ’вали дъжд’, ’вечер е’, ’лято е’, е изразен от основата.

Аргумент Обект, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат (’намирам се’)	Аргумент Локация, имплициран от първия вътрешен предикат	Ядреният предикат Времеви отношения	Втори вътрешен предикат
Няма формален изразител	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-ник</i>	<i>вечер-</i>
Няма формален изразител	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-овник</i>	<i>дъжд-</i>
Няма формален изразител	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-овник</i>	<i>лет-</i>

Семантична структура Р’ (Об_х) – Р’’ (’време, в което х (Обект) е в някакво състояние едновременно с / преди / след... времето, в което е налице някакво състояние’)

Такава семантична структура според нас имат две съществителни с наставка *-ик*: *бъдник* (пън, който гори на Бъдни вечер) ’нещо, което е в някакво състояние (гори) на Бъдни вечер’ и *вечерник*₂ (растение, чиито цветове вечер се разтварят, а сутрин се затварят) ’нещо, което е в някакво състояние (с разтворени цветове) едновременно с траенето на вечерта’.

Семантичната структура е ’нещо (Обект) е в някакво състояние (вътрешен предикат) едновременно с (ядрен предикат) някакво друго състояние (вътрешен предикат)’. Ядреният предикат Времеви отношения (’едновременно с’) отваря позиции за два предикативни аргумента: Р’ и Р’’. Р’ е предикатно-аргументната структура ’нещо (Обект) е в някакво състояние (предикат)’. Р’’ означава

състоянието, което е едновременно със състоянието от P', в случая – 'Бъдни вечер', 'вечер'.

Ядреният предикат Времеви отношения се изразява от форманта. Предикатът, конституиращ структурата, която е предикативният аргумент P' – 'съм в някакво състояние' – няма формален изразител в словообразователната структура на дериватите. Предикатът, конституиращ структурата, която е P'' – 'Бъдни вечер е / вечер е', е изразен от основата.

Аргумент Обект, имплицитен от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат	Ядреният предикат Времеви отношения	Втори вътрешен предикат
Няма формален изразител	Няма формален изразител	-ик	бъдн-
Няма формален изразител	Няма формален изразител	-ник	вечер-

Семантична структура P' (Ag_x' – Res_y') – P'' (P''') ('време, в което x (Агенс) предизвиква възникването на y (Резултат) едновременно с / преди / след... времето, в което настъпва някакво състояние')

Такъв тип семантична структура е присъщ на *седмичник* 'нещо, което се появява през период от една седмица', *месечник* 'нещо, което се появява през период от един месец', *годишник* 'нещо, което се появява през период от една година'.

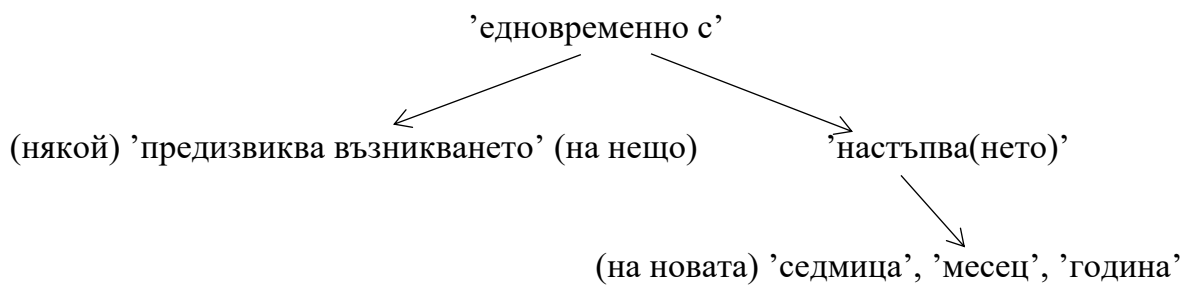
Общият вид на семантичната структура при тези три съществителни е 'време, в което някой **предизвиква възникването** (първи предикат, вътрешен по отношение на ядрения предикат Времеви отношения) на нещо (издава конкретното периодично издание) **едновременно с** (ядрен предикат Времеви отношения) времето, в което **настъпва** (втори предикат, вътрешен по отношение на ядрения

предикат Времеви отношения) (нова) седмица, месец, година (предикат, вътрешен по отношение на предиката 'настъпва')'.

Предикатът Времеви отношения (в случая – 'едновременно с') отваря позиции за два предикативни аргумента. Единият предикативен аргумент е предикатно-аргументната структура 'някой (Агенс) предизвиква (предикат) възникването на нещо (Резултат)'. Вторият предикативен аргумент представлява предикатно-аргументна структура, конституирана от предиката от втори ред Събитие – 'настъпва'. Предикатът Събитие отваря позиция за предикативен аргумент – в случая това са 'седмица', 'месец', 'година'.

Ядреният предикат Времеви отношения е изразен от наставката. Двата предиката, вътрешни спрямо ядрения предикат Времеви отношения – 'предизвиква възникването' и 'настъпва' – не са изразени формално в словообразователната структура на *седмичник*, *месечник* и *годишник*. Предикатите 'седмица', 'месец', 'година', които са вътрешни спрямо предиката 'настъпва', са изразени от основите на съществителните.

Трябва да се има предвид, че понятията, изразявани от наставката и от основата, са от различни предикатно-аргументни структури, които не са свързани чрез непосредствена импликация. Наставката изразява предиката Времеви отношения. Основите изразяват предикатите 'седмица', 'месец', 'година', които са вътрешни спрямо предиката 'настъпва', който на свой ред е вътрешен спрямо предиката Времеви отношения. Йерархията на предикатите, конституиращи четирите отделни предикатно-аргументни структури, може да се представи по следния начин:

Аргумент Агенс, имплицира н от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат	Аргумент Резултат, имплицира н от първия вътрешен предикат	Ядреният предикат Времеви отношени я	Втори вътрешен предикат (’започва/настъпва)	Предикативен аргумент, имплициран от втория вътрешен предикат
Няма формален изразител	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>седмич-</i>
Няма формален изразител	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-ник</i>	Няма формален изразител	<i>месеч-</i>
Няма формален изразител	Няма формален изразител	Няма формален изразител	<i>-ишник</i>	Няма формален изразител	<i>год-</i>

3.1.2.4.3. Предикатна словообразователна подкатегория **Отношения на връзка**

В тази предикатна словообразователна подкатегория отнасяме производните съществителни на *-ик*, в които предикатът **Отношения на връзка** е изразен от форманта. Ядреният предикат **Отношения на връзка** имплицира два предикативни аргумента – Р’ и Р’’, като предикатите, които конституират техните предикатно-

аргументни структури, са с едно и също съдържание – означават едно и също понятие. Важно е обаче да подчертаем, че двата предиката са с различна съотнесеност.

Ще илюстрираме тази различна съотнесеност с анализ на производното съществително *сътрудник*. Съдържанието на понятията, които имат връзка помежду си (P' и P'') е едно и също – извършване на труд. Двете понятия за извършване на труд обаче се съотнасят с различни вършители.

Производните съществителни с наставка *-ик* от предикатната словообразователна подкатегория *Отношения на връзка* делим на две групи: деривати, при които всички предикати имат свои изразители във формалната словообразователна структура, и деривати, при които не всички предикати са изразени формално.

Деривати с изразени предикати

При дериватите с наставка *-ик* от словообразователната подкатегория *Отношения на връзка*, при които всички предикати са изразени във формалната словообразователна структура, наблюдаваме следните три типа семантични структури:

1) $P' (Ag_x' -) - P'' (Ag_x'' -)$ ('връзка, при която x' (Агенс) прави нещо заедно с x'' (Агенс), който / което прави същото нещо');

2) $P' (Exp_x' -) - P'' (Exp_x'' -)$ ('връзка, при която x' (Експериенцер) изповядва нещо / има определена наклонност (нагласа) заедно с x'' (Експериенцер), който изповядва същото нещо / има същата наклонност (нагласа)');

3) $P' (Ob_x') - P'' (Ob_x'')$ ('връзка, при която x' (Обект) е в някакво състояние заедно с x'' (Обект), който / което е в същото състояние').

Семантична структура $P' (Ag_x' -) - P'' (Ag_x'' -)$ ('връзка, при която x' (Агенс) прави нещо заедно с x'' (Агенс), който / което прави същото нещо')

Тук отнасяме *събеседник* 'някой, който беседва заедно с някой друг, който също беседва с него' и *сътрудник* 'някой, който се труди заедно с някой друг, който се труди'.

Семантичната структура е 'някой (Агенс) прави нещо (вътрешен предикат) заедно с (ядрен предикат) някой друг (Агенс), който прави същото нещо (вътрешен предикат)'.

При *събеседник* и *сътрудник* всички предикати са изразени. Ядреният предикат Отношения на връзка е изразен от форманта (конфикса *съ-/ник*). Вътрешните предикати, чието понятийно съдържание съвпада, са изразени от основата.

Аргумент Агенс, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат	Ядреният предикат Отношения на връзка	Аргумент Агенс, имплициран от втория вътрешен предикат	Втори вътрешен предикат
Няма формален изразител	<i>-бесед-</i>	<i>съ-/ник</i>	Няма формален изразител	<i>-бесед-</i>
Няма формален изразител	<i>-труд-</i>	<i>съ-/ник</i>	Няма формален изразител	<i>-труд-</i>

Семантична структура Р' (Ехр_{х'} –) – Р'' (Ехр_{х''} –) ('връзка, при която х' (Експериенцер) изповядва нещо / има определена наклонност (нагласа) заедно с х'' (Експериенцер), който изповядва същото нещо / има същата наклонност (нагласа)')

Тук отнасяме *съидейник* 'някой, който има идея / идеи заедно с някой друг, който има същата идея / същите идеи', *съмишленник* 'някой, който мисли по някакъв начин заедно с някой друг, който мисли по същия начин'.

Предикатно-аргументната структура на тези съществителни е 'някой (Експериенцер) изповядва нещо / има някаква нагласа (вътрешен предикат) заедно

с (ядрен предикат) някой друг (Експериенцер), който изповядва същото нещо / има същата нагласа (вътрешен предикат)’.

И тук всички предикати са изразени във формалната структура на дериватите. Ядреният предикат Отношения на връзка е изразен от форманта (конфикса *съ/-ник*). Изразител на двата вътрешни предиката, които съвпадат по съдържание (изразяват състоянието, отнасящо се до мисловната, умствената сфера, в което е някой и което съвпада със състоянието на някой друг), е основата на деривата.

Аргумент Експериенцер, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат	Ядреният предикат Отношения на връзка	Аргумент Експериенцер, имплициран от втория вътрешен предикат	Втори вътрешен предикат
Няма формален изразител	<i>-идей-</i>	<i>съ/-ник</i>	Няма формален изразител	<i>-идей-</i>
Няма формален изразител	<i>-мишл-</i>	<i>съ/-ник</i>	Няма формален изразител	<i>-мишл-</i>

Семантична структура Р’ (Об_{х’}) – Р’’ (Об_{х’’}) (’връзка, при която х’ (Обект) е в някакво състояние заедно с х’’ (Обект), който / което е в същото състояние’)

Такава структура според нас имат съществителни като напр. *родственик* ’някой, който има родство заедно с някой друг, който има същото родство’, *спътник* ’някой, който е пътник заедно с някой друг, който е пътник’, *съвипускник* ’някой, който е випускник заедно с някой друг, който е випускник’, *съдлъжник* ’някой, който е длъжник заедно с някой друг, който е длъжник’, *съименник* ’някой, който има някакво име заедно с някой друг, който има същото име’, *сънаследник* ’някой, който е наследник заедно с някой друг, който е наследник’, *съответник* ’някой, който е ответник заедно с някой друг, който е ответник’, *съсобственик*

'някой, който е собственик заедно с някой друг, който е собственик', *съученик*
'някой, който е ученик заедно с някой друг, който е ученик'.

Семантичната структура на тези съществителни е 'някой (Обект) е в някакво състояние (вътрешен предикат) заедно с (ядрен предикат) някой друг (Обект), който е в същото състояние (вътрешен предикат)'.

Ядреният предикат *Отношения на връзка* при дериватите в тази група е изразен от форманта. Двата вътрешни предиката имат едно и също съдържание – те означават състоянието, в което се намира някой и което е същото като състоянието, в което се намира някой друг, например 'има (определено) родство', 'длъжник е', 'има (определено) име', 'ученик е'. Формален изразител на вътрешните предикати е основата.

Важно е да се има предвид, че наставката *-ик* при тези деривати по правило не е словообразователно средство. Т.е. тя не е изразител на предиката *Отношения на връзка* в словообразователната структура на разглежданите деривати. Тя е елемент от основата, от произвеждащата дума.

Например съществителното *съученик* е образувано от *ученик* чрез представката *съ-*.

Само при деривати като *съ-им-енник* и *родств-еник* наставката е словообразователно средство.

Аргумент Обект, имплициран от първия вътрешен предикат	Първи вътрешен предикат	Ядреният предикат Отношения на връзка	Аргумент Обект, имплициран от втория вътрешен предикат	Втори вътрешен предикат
Няма формален изразител	<i>родств-</i>	<i>-еник</i>	Няма формален изразител	<i>родств-</i>
Няма формален изразител	<i>-пътник</i>	<i>с-</i>	Няма формален изразител	<i>-пътник</i>
Няма формален изразител	<i>-випускник</i>	<i>съ-</i>	Няма формален изразител	<i>-випускник</i>
Няма формален изразител	<i>-длъжник</i>	<i>съ-</i>	Няма формален изразител	<i>-длъжник</i>
Няма формален изразител	<i>-им-</i>	<i>съ-/енник</i>	Няма формален изразител	<i>-им-</i>
Няма формален изразител	<i>-наследник</i>	<i>съ-</i>	Няма формален изразител	<i>-наследник</i>
Няма формален изразител	<i>-ответник</i>	<i>съ-</i>	Няма формален изразител	<i>-ответник</i>

Няма формален изразител	<i>-собственик</i>	<i>съ-</i>	Няма формален изразител	<i>-собственик</i>
Няма формален изразител	<i>-ученик</i>	<i>съ-</i>	Няма формален изразител	<i>-ученик</i>

Деривати с неизразен предикат

При производните съществителни с наставка *-ик* от словообразователната подкатегория *Отношения* на връзка, при които не всички предикати са изразени формално, се наблюдават три типа семантични структури:

1) $P' (Ob_{x'} - Loc_{y'}) - P'' (Ob_{x''} - Loc_{y'})$ ('връзка, при която x' (Обект) се намира в/на... y' (Локация) заедно с x'' (Обект), който / което също се намира в/на... y' (Локация)');

2) $P' (Ob_{x'} - Loc_{y'}) - P'' (Ob_{x''} - Loc_{y'})$ ('връзка, при която x' (Обект) произхожда y' (Локация) заедно с x'' (Обект), който / което също произхожда от y' (Локация)');

3) $P' (Ob_{x'} - Pars_{y'}) - P'' (Ob_{x'} - Pars_{y''})$ ('връзка, при която y' (Част) е част от x' (Обект) заедно с y'' (Част), който / което също е част от x' (Обект)').

Семантична структура $P' (Ob_{x'} - Loc_{y'}) - P'' (Ob_{x''} - Loc_{y'})$ ('връзка, при която x' (Обект) се намира в/на... y' (Локация) заедно с x'' (Обект), който / което също се намира в/на... y' (Локация)')

Тук отнасяме *съкилийник* 'някой, който се намира в килия заедно с някой друг, който е в същата килия', *сътрапезник* 'някой, който се намира на трапезата заедно с някой друг, който се намира на трапезата'.

Семантичната структура е 'някой (Обект) се намира (вътрешен предикат) някъде (Локация) заедно с (ядрен предикат) някой друг (Обект), който се намира (вътрешен предикат) на същото място (Локация)'. Налице са три предиката и съответно три предикатно-аргументни структури, свързани чрез импликация.

Структурата, конституирана от ядрения предикат Отношения на връзка, е надредна. Предикатът Отношения на връзка имплицира два предикативни аргумента: Р' и Р''. Това са две подредни предикатно-аргументни структури. Понятийното съдържание на Р' и Р'' съвпада: 'някой (Обект) се намира (предикат) някъде (Локация)'. Двата аргумента Обект от двете предикатно-аргументни структури обаче имат различна съотнесеност: съкилийникът е различно лице от този, на когото се явява съкилийник; същото се отнася и за сътрапезника.

Ядреният предикат Отношения на връзка е изразен от конфикса *съ-/ник*. Вътрешните предикати не са изразени формално в словообразователната структура на дериватите. Имплицираният от тях аргумент Обект също няма формален изразител. Другият имплициран от тях аргумент – Локация (килията, трапезата), е изразен от основата.

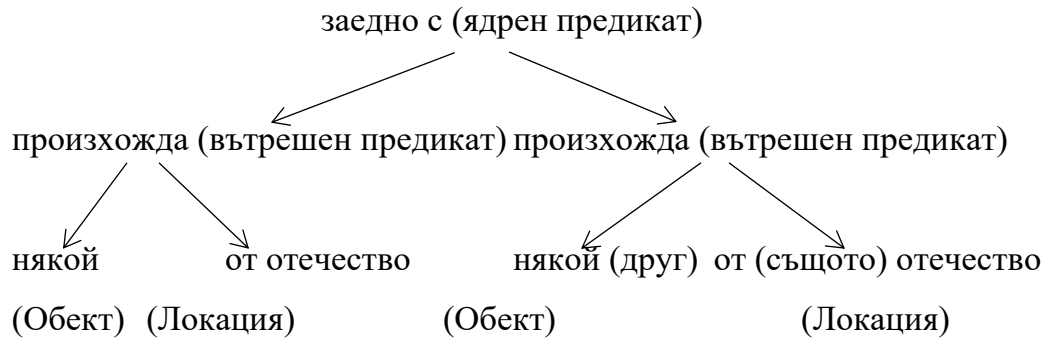
Трябва да обърнем внимание, че понятията, изразени от основата и форманта, са от различни предикатно-аргументни структури. Ядреният предикат Отношения на връзка, изразен от форманта, е част от надредната предикатно-аргументна структура. Аргументът Локация, изразен от основата, принадлежи към подредната, вътрешна предикатно-аргументна структура.

Аргумент Обект, имплицира н от първия вътрешен предикат	Първи вътреше н предика т	Аргумент Локация, имплицира н от първия вътрешен предикат	Ядреният предикат Отношен ия на връзка	Аргумент Обект, имплицира н от втория вътрешен предикат	Втори вътреше н предика т	Аргумент Локация, имплицира н от втория вътрешен предикат
Няма формален изразител	Няма формале н изразите л	<i>-килий-</i>	<i>съ-/ник</i>	Няма формален изразител	Няма формале н изразите л	<i>-килий-</i>
Няма формален изразител	Няма формале н изразите л	<i>-трапез-</i>	<i>съ-/ник</i>	Няма формален изразител	Няма формале н изразите л	<i>-трапез-</i>

Семантична структура P' (Об_{x'} – Лос_{y'}) – P'' (Об_{x''} – Лос_{y''}) ('връзка, при която x' (Обект) произхожда у' (Локация) заедно с x'' (Обект), който / което също произхожда от у' (Локация)')

Такава структура според нас има *съотечественик* 'някой, който принадлежи към (произхожда от) отечество заедно с някой друг, който е от същото отечество'.

Семантичната структура на *съотечественик* може да се представи така:

Както се вижда, предикатите са три. Съответно предикатно-аргументните структури са три. Предикатът Отношения на връзка ('заедно с') конституира надредната структура. Той имплицира два предикативни аргумента – две вътрешни, подредни предикатно-аргументни структури. Съдържанието на вътрешните предикати, конституиращи тези структури, съвпада – 'произхожда'. Вътрешните предикати имплицират два предметни аргумента: Обект и Локация.

При *съотечественик* изразител на ядрения предикат Отношения на връзка е формантът (конфиксът *съ-/ -еник*). Вътрешните предикати нямат свои формални изразители в структурата на деривата. Аргументът Обект също не е изразен формално. Аргументът Локация (отечество) е изразен от основата.

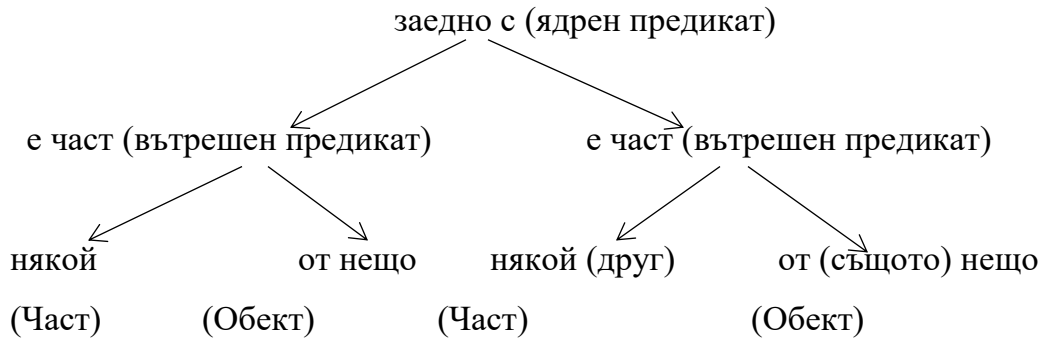
И тук като при предходната разгледана структура понятията, чиито изразители са основата и формантът, спадат към различни предикатно-аргументни структури. Предикатът Отношения на връзка, изразен от форманта, е от надредната предикатно-аргументна структура. Обектът Локация, изразен от основата, е от подредната, вътрешна предикатно-аргументна структура.

Аргумент Обект, имплицир ан от първия вътрешен предикат	Първи вътреш ен предика т	Аргумент Локация, имплицир ан от първия вътрешен предикат	Ядреният предикат Отношен ия на връзка	Аргумент Обект, имплицир ан от втория вътрешен предикат	Втори вътреш ен предика т	Аргумент Локация, имплицир ан от втория вътрешен предикат
Няма формален изразител	Няма формале н изразите л	- <i>отечеств-</i>	<i>съ/-еник</i>	Няма формален изразител	Няма формале н изразите л	- <i>отечеств-</i>

Семантична структура P' (Ob_{x'} – Pars_{y'}) – P'' (Ob_{x'} – Pars_{y''}) ('връзка, при която у' (Част) е част от х' (Обект) заедно с у'' (Част), който / което също е част от х' (Обект)')

Такава семантична структура наблюдаваме у няколко съществителни с наставка *-ик*: *сродник* 'някой, който е част от род заедно с някой друг, който е част от същия род', *съекипник* 'някой, който е част от екип заедно с някой друг, който е част от същия екип', *съкласник* 'някой, който е част от клас заедно с някой друг, който е част от същия клас', *съкурсник* 'някой, който е част от курс заедно с някой друг, който е част от същия курс', *сънародник* 'някой, който е част от народ заедно с някой друг, който е част от същия народ', *съотборник* 'някой, който е част от отбор заедно с някой друг, който е част от същия отбор', *съплеменник* 'някой, който е част от племе заедно с някой друг, който е част от от същото племе'.

Семантичната им структура може да се представи така:

Предикатите са три и съответно предикатно-аргументните структури също са три. Ядреният предикат Отношения на връзка конституира надредната структура. Той имплицира два предикативни аргумента, явяващи се две подредни, вътрешни предикатно-аргументни структури. Вътрешните предикати, конституиращи тези две структури, съвпадат по съдържание: 'е част'. Вътрешните предикати имплицират два предметни аргумента: Обект и Част.

Изразител на ядрения предикат Отношения на връзка е конфиксът. Вътрешните предикати нямат свои изразители във формалната структура на дериватите. Аргументът Част също не е изразен формално. Аргументът Обект е изразен от основата.

И тук като при двете описани по-горе семантични структури понятията, изразени от основата и форманта, са част от различни предикатно-аргументни структури. Ядреният предикат, изразен от форманта, е от надредната предикатно-аргументна структура. Аргументът Обект, изразен от основата, принадлежи към подредната, вътрешна предикатно-аргументна структура.

Аргумент Обект, имплицира н от първия вътрешен предикат	Първи вътреше н предика т	Аргумент Част, имплицира н от първия вътрешен предикат	Ядреният предикат Отношен ия на връзка	Аргумент Обект, имплицира н от втория вътрешен предикат	Втори вътреше н предика т	Аргумент Част, имплицира н от втория вътрешен предикат
<i>-род-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	<i>с-/-ник</i>	<i>-род-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител
<i>-екип-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	<i>съ-/-ник</i>	<i>-екип-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител
<i>-клас-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	<i>съ-/-енник</i>	<i>-клас-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител
<i>-курс-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	<i>съ-/-ник</i>	<i>-курс-</i>	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител

-народ-	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	съ-/ник	-народ-	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител
-отбор-	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	съ-/ник	-отбор-	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител
-плем-	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител	съ-/ник	-плем-	Няма формале н изразите л	Няма формален изразител

3.1.2.5. Предикатна словообразователна категория Интензивност

Деривати с неизразен предикат

Семантична структура $P + P'$ (P'' , P''') (' P , което е под (по-малко от) / над (повече от) нормата')

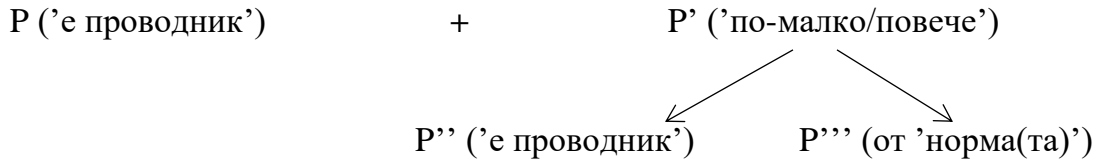
В предикатната словообразователна категория Интензивност попадат дериватите, в които предикатът Интензивност е изразен от форманта. От анализиранияте производни съществителни с наставка *-ик* причисляваме към тази словообразователна категория само *полупроводник* 'това, което е проводник по-малко от нормата' и *свръхпроводник* 'това, което е проводник в най-висока степен'³⁴.

Много важна особеност на предиката Интензивност в разглеждания случай е, че той е добавен предикат в семантичната структура на дериватите. Това означава,

³⁴ Сrv. Малджиева 2009: 127; Малджиева и др. 2020: 317, 318.

че той нито конституира семантичната им структура, нито е имплициран от друг предикат в нея. Това е и съществена разлика в сравнение с останалите предикати (Място, Негация, Подобие, Отношения) в словообразователната структура на дериватите на *-ик*.

Семантичната структура на дериватите в словообразователната категория Интензивност има вида 'P, което е под (по-малко от) / над (повече от) нормата'. Тази семантична структура се състои от общо четири предикатно-аргументни структури. Налице са съответно четири предиката: ядрен, добавен и два вътрешни предиката, имплицирани от добавения. Семантичната структура може да се онагледява така:

Ядреният предикат, изграждащ надредната предикатно-аргументна структура P, е 'е проводник'. Добавеният предикат, изграждащ подредната, добавена чрез атрибуция предикатно-аргументна структура P', е предикатът Интензивност. Той се явява понятие за по-малко или повече, за по-малка или по-голяма степен. В основата на това понятие лежи сравнение. Затова предикатът Интензивност имплицира два предикативни аргумента P'' и P''': двете понятия, които се сравняват. Едното понятие е това, което се сравнява с нормата, а другото – нормата. Те са съответно две подредни, вътрешни спрямо добавения предикат Интензивност предикатно-аргументни структури.

Семантичната структура на *полупроводник* и *свърхпроводник* е 'това е проводник, който е такъв по-малко / повече от нормата'. Предикатът, конституиращ надредната предикатно-аргументна структура, е 'е проводник'. Предикатът, конституиращ подредната, добавена чрез атрибуция предикатно-аргументна структура, е предикатът Интензивност: 'по-малко/повече'. Той имплицира два предикативни аргумента – две вътрешни предикатно-аргументни структури, които се сравняват. Едната е конституирана от предикат, който съвпада

с предиката на надредната, недобавена предикатно-аргументна структура: 'е проводник'. Другата вътрешна предикатно-аргументна структура е конституирана от предикат, означаващ понятието за норма. Тоест в случая се сравняват понятието за проводник и понятието за норма по отношение на това какво се явява проводник.

При *полупроводник* и *свръхпроводник* предикатът, конституиращ надредната, недобавена предикатно-аргументна структура, е изразен от основата – 'е проводник'. Предикатът Интензивност, конституиращ подредната, добавена предикатно-аргументна структура, е изразен от представките *полу-* и *свръх-*. Единият имплицирен от него вътрешен предикат съпада с предиката от надредната, недобавена структура – 'е проводник'. Съответно изразител на този вътрешен предикат отново е основата. Другият вътрешен предикат, явяващ се понятието за норма, не е изразен във формалната словообразователна структура на двете съществителни.

Предикат, конституиращ надредната, недобавена структура	Предикатът Интензивност, конституиращ подредната, добавена структура	Единият предикат, вътрешен спрямо предиката Интензивност (понятието, което се сравнява с нормата)	Другият предикат, вътрешен спрямо предиката Интензивност (понятието за норма)
<i>-проводник</i>	<i>полу-</i>	<i>проводник-</i>	Няма формален изразител
<i>-проводник</i>	<i>свръх-</i>	<i>проводник-</i>	Няма формален изразител

Обобщение

На производните съществителни имена с наставка *-ик* в българския език са присъщи следните пет предикатни словообразователни категории: Място, Негация,

Подобие, Отношения и Интензивност (описани в Малджиева 2009: 51 – 55, 58 – 59). На производните съществителни на *-ик* са присъщи три подкатегории на предикатната словообразователна категория Отношения: Пространствени отношения, Времеви отношения и Отношения на връзка (за подкатегорията Отношения на връзка се опираме на Малджиева и др. 2020: 71, 301).

При съществителните на *-ик* и в петте предикатни словообразователни категории основата и формантът изразяват понятия от различни предикатно-аргументни структури.

В словообразователните категории Място и Негация ядреният предикат е от втори ред и не е релационен – имплицира само един предикативен аргумент. Вътрешният предикат може да е изразен (конкретизиран) – тогава негов изразител е основата. Когато не е изразен, основата изразява негов аргумент.

В останалите три словообразователни категории – Подобие, Отношения и Интензивност, са налице релационни предикати – отварящи позиции за два предикативни аргумента.

В словообразователната категория Подобие и в словообразователната подкатегория Пространствени отношения двата вътрешни предиката не са конкретизирани. Основата изразява аргумент от една от двете вътрешни структури

В словообразователната подкатегория Времеви отношения винаги има неизразен предикат. Основата изразява един от вътрешните предикати.

В словообразователната подкатегория Отношения на връзка е възможно всички предикати да са изразени, тъй като двата вътрешни предиката са с едно и също съдържание – означават едно и също понятие. Напр. *събеседник* – понятието е за отношения, при които някой беседва заедно с някой друг, който също беседва с него – двата вътрешни предиката означават беседването и са изразени от основата. Когато има предикат, който не е конкретизиран, основата изразява съдържанието на два аргумента от двете вътрешни структури, което съвпада. Напр. *сънародник* – този, който е сънародник на някого, и този, на когото е сънародник, са от един и

същ народ – съдържанието на понятието, конкретизирано от основата ('народ'), съвпада.

В словообразователната категория Интензивност за разлика от останалите четири предикатни словообразователни категории е налице добавен предикат. В нея попадат само *полупроводник* и *свръхпроводник*. Има четири предиката. Един от тях не е изразен формално. Основата изразява два предиката, чието съдържание съвпада ('е проводник').

3.2. Деривация от думи и словосъчетания с преносно значение, асоциативни деривати, деривати с формант само със синтактична функция и тавтологични деривати

Няколко от анализираниите производни съществителни имена с наставка *-ик* са образувани от думи или словосъчетания с преносно значение. Важно е да се има предвид, че преносът на значението при тези няколко съществителни не е част от словообразователна, а от лексикална деривация, и то при произвеждащата дума. Чрез пренос на значението възниква ново значение на произвеждащата лексема, като при това формата ѝ остава същата. Например *черноработник* е образувано от *черна работа*, но словообразователната деривация *черн-а работ-а – черн-о-работ-ник* не е придружена от пренос на значението. Преносът на значението придружава лексикалната деривация при думата *черен (черна работа)* – възниква ново значение: 'който е лишен от радост, тъжен, нерадостен', а формално лексемата остава същата.³⁵

Съществителни на *-ик*, образувани от думи и словосъчетания с преносно значение, са *въртокъщник* – от *върти къщата*, като тук *върти* е с метафоричното значение 'умело извършвам, направлявам, ръководя дейност в определена област (дом, къща, стопанство, търговия и др.)', производно от буквалното значение на глагола 'правя нещо да се движи в кръг, привеждам в кръгово движение'; *душевадник* – от *вади душата*; *основоположник* – от *полага основи*; *черноработник*

³⁵ Срв. и Малджиева 2009: 70 – 71.

– от *черна работа*; *буревестник*₂ (човек) – от *вести буря*. Има и съществителни с наставка *-ик*, които не са непосредствено производни от думи или словосъчетания с преносно значение, а са образувани от думи, които са производни от словосъчетания с преносно значение: *чернокнижник*, образувано от *чернокнижие*, което е от словосъчетанието *черни книги*, при които прилагателното *черен* 'свързан с нещо лошо' е резултат от метафорична лексикална деривация; *злоезичник* – от *злоезичие*, което е от *зъл език*; *сладкодумник* – от *сладкодумен*, което е от *сладки думи*; *двуличник* – от *двуличен*, което е от *две лица*; *сладострастник* – от *сладострастен*, което е от *сладки страсти*; *низкопоклонник* – от *низкопоклонен*, което е от *низък / нисък поклон*.

При съществителните с наставка *-ик* наблюдаваме и няколко асоциативни деривата. Асоциативни деривати са тези производни думи, при които произвеждащата дума не присъства в дефиницията на лексикалното им значение. Такива са *дъждовник* – саламандър, влечуго, подобно на гущер, което обича влажни места и може да бъде видяно при дъжд – произвеждащата дума *дъжд* може да не присъства в лексикалната дефиниция, затова е асоциативен дериват; *вечерник*₃ (прилеп) 'нещо, което се намира някъде едновременно с траенето на вечерта', *вечерник*₂ – растение, чиито цветове вечер се разтварят, а сутрин се затварят – *вечер* може да не присъства в лексикалните им дефиниции; *буревестник*₁ – птица, която се появява обикновено преди буря – *буря* не е задължително да присъства в лексикалната дефиниция; *дванайсетопръстник* / *дванадесетопръстник* – началната част на тънките черва при изхода на стомаха, където продължава храносмилателният процес под действието на сока на подстомашната жлеза и жлъчката, като названието ѝ идва от това, че дължината ѝ е около 12 пръста, но словосъчетанието *дванайсет / дванадесет пръста* не е задължително да присъства в лексикалната дефиниция.

Само синтактична, не и семантична функция има наставката *-ик* при съществителните *тупаник*, което е образувано от глагола *тупа*₂ ('бие'), *плесник*, образувано от *плесне*, и *ритник* – от *ритне*. Наставката *-ик* при тях не променя

значението на производната дума в сравнение с произвеждащата – и двете думи означават действие. Наставката променя само синтактичната характеристика на производната дума в сравнение с произвеждащата, по-точно – двете думи принадлежат към различни части на речта. Тоест представата за действие се пренася (транспонира; оттук производните думи с такава функция на форманта се наричат транспозиционни деривати) от една част на речта в друга, от глагол в съществително име (срв. Малджиева 2009: 106).

Сред съществителните с наставка *-ик* има няколко, при които наставката няма нито семантична, нито синтактична функция, тоест явяват се тавтологични деривати – значението им повтаря значението на произвеждащата дума. Това са съществителните *дръвник* (груб, недодялан човек), което има същото значение като *дърво* в значение 'груб, недодялан човек'; *слепоочник* – същото значение като *слепоочие*; *мостик* – същото значение като *мост*, но само в съчетание с *капитански* – *капитански мост/мостик*, но само *мостик* не е равнозначно на *мост*, защото *мост* е с по-широко значение; *бивник* – същото значение като *бивен* (зъб).

3.3. Класове названия при съществителните имена с наставка *-ик*

Класовете названия в дисертацията са обособени въз основа най-вече на 9-ия том на БПСГ (Малджиева 2009), в който класовете названия са изведени най-вече според полската академична граматика (Полска граматика 1999). По-долу са представени класовете названия, които наблюдаваме при съществителните с наставка *-ик*.

3.3.1. Названия на лица

3.3.1.1. Най-общо вършители на действие

Тук попадат съществителни като например *закрилник*, *участник*, *поборник*, *пътник*, *основоположник* и др. Тук отнасяме и названията на лица, които извършват действие, което може да се свърже със склонност, нагласа, психологическа характеристика, възгледи, позиции, но преобладаващо е именно

действието, а не склонността или възгледите, затова причисляваме съответните съществителни към названията на лица, най-общо вършители на действие. Такива са напр. *изменник, клеветник, хулник, измамник, блудник, насилник, поддръжник, сладкодумник*. Всички съществителни от този подклас названия са от аргументната словообразователна категория Агенс.

3.3.1.2. Участници в събития

Тук отнасяме неголям брой съществителни като напр. *излетник, заговорник, въстаник, размирник, разколник, нашественик, войник, школник*. Всички те принадлежат към словообразователната категория Агенс.

3.3.1.3. Вършители на действие, което се явява постоянно занятие, професия

Към този подклас названия причисляваме немалка част от съществителните на *-ик*, като всички те са от словообразователната категория Агенс. Това са напр. *шлифовчик, прозаик, историк, оръжейник, водопроводчик, правник, книжовник, духовник, стотник, военачалник*.

3.3.1.4. Носители на признак, произтичащ от склонност към извършване на действие

В този подклас попадат съществителни като напр. *спестовник, злоезичник, грешник, праведник, къщовник, прахосник, побойник, своеволник, гостоприемник* (гостоприемен човек), *двуличник*. Всички тях отнасяме към словообразователната категория Агенс.

3.3.1.5. Носители на определена склонност, нагласа, психологическа характеристика

Такива названия са напр. *наивник, умник, лакомник, скъперник, безделник, бездушник, чистник, фанатик, егоцентрик, себепоклонник, верноподаник*. Съществителните от този подклас принадлежат към аргументната словообразователна категория Експериенцер, като само две са от предикатната словообразователна категория Негация – *безделник* и *хубостник*.

3.3.1.6. Носители на сетивни възприятия, на процеси в емоционалната и умствената сфера

Към този подклас отнасяме напр. *ученик, възпитаник, глезеник, душеприказчик, довереник, мъченик, гладник, съчувственик, неблагодарник, завистник, недоволенник, ненаситник, зломисленик*. Съществителните в този подклас са от словообразователната категория Експериенцер.

3.3.1.7. Носители на определени възгледи, позиции

В този подклас попадат напр. *неверник, безбожник, противник, следовник, единомишленик, вероотстъпник, отцепник*. Повечето от съществителните в този подклас са от словообразователната категория Експериенцер. Малка част принадлежат към словообразователните категории Агенс (*отцепник, покръстеник, богоотстъпник, вероотстъпник*) и Негация (*неверник, безверник*).

3.3.1.8. Носители на други признаци

Тук отнасяме съществителни като напр. *бездомник, незнайник, ранобудник, старик, първокласник, пълномощник, собственик, наследник*. Повечето от съществителните в този подклас са от словообразователната категория Обект. Малка част са от словообразователните категории Пациенс (*заточеник*), Диспонент (*собственик*), Бенефициент (*наследник, приемник₁ (лице), престолонаследник, правоприменик*), Негация (*бездомник, бездетник*), Времени отношения (*донаборник, летовник*).

3.3.1.9. Назовани според това, от което боледуват

Към този подклас принадлежат названия, спадащи към словообразователната категория Обект, като напр. *прокаженик, астматик, паралистик, хипертоник, апоплектик, шизофреник, неврастеник*.

3.3.1.10. Назовани според местонахождението си

Малка част от съществителните на *-ик* попадат тук: *каторженик, пустинник, стълпник, лагерник*, които са от словообразователната категория Обект, също *безотечественик₁* (който е извън отечеството си) от словообразователната категория Пространствени отношения.

3.3.1.11. Назовани според принадлежност към група

Към този подклас названия отнасяме няколко съществителни от словообразователната категория Част като напр. *четник, свързочник, полузащитник, съдружник, випускник, филхармоник, клирик.*

3.3.1.12. Назовани според начина, по който извършват действие

Тук отнасяме *безсребърник, еклектик, надомник, задочник, отличник,* които спадат към словообразователната категория Агенс.

3.3.1.13. Назовани според мястото, където извършват действие

В този подклас названия попадат *забойчик, бюфетчик, артелчик, полярник,* спадащи към словообразователната категория Агенс.

3.3.1.14. Назовани според общ признак с някой друг

Тук отнасяме множество съществителни с наставка *-ик,* които са от предикатната словообразователна категория Отношения на връзка. Напр. *съкилийник, съотечественик, съидейник, родственик, сътрудник, съмишленик, сънаследник, съсобственик, съученик, сподвижник, спътник₁ (лице), съименник, съвременник, събеседник.*

3.3.1.15. Лица, върху които пада действието, които търпят промени в резултат на дейността на някой друг

Към този подклас названия отнасяме съществителни на *-ик,* които принадлежат към словообразователната категория Пациенс, като напр. *затворник, избраник, пратеник, прокуденик, пленник, военнопленник, храненик, хрантутник.*

3.3.1.16. Тавтологични деривати, повтарят названието, според което са назовани

В класа названия на лица отнасяме производното съществително *дръвник₃* (лице), което има същото значение като произвеждащата дума (*дръво* в значение 'груб, недоद्याлан човек'), тоест явява се тавтологичен дериват.

3.3.2. Названия на животни

3.3.2.1. Най-общо вършители на действие

Тук отнасяме три съществителни от словообразователната категория Агенс: *разплодник*₁ (животно, което се използва за разплод), *бозайник*, *хищник*₁ (животно).

3.3.2.2. Носители на други признаци

Към този подклас названия причисляваме *хоботник*, *буревестник*₁ (птица) и *дълголетник*₃ (животно) от словообразователната категория Обект и *дъждовник* от словообразователната категория Времеви отношения.

3.3.2.3. Назовани според физическа характеристика

Тук отнасяме само *мъник*₂ (куче от дребна порода) от словообразователната категория Обект.

3.3.3. Названия на растения

3.3.3.1. Назовани според физическа характеристика

Такива названия са *трилистник* и *петолистник*, които спадат към словообразователната категория Обект, както и *копитник* от предикатната словообразователна категория Подобие.

3.3.3.2. Назовани според времеви период

Такова название на растение е само *вечерник*₂ от словообразователната категория Времеви отношения.

3.3.3.3. Носители на други признаци

Тук причисляваме две съществителни на *-ик*, които могат да се отнасят до растения: *дълголетник*₂ и *столетник*₂. Те са от словообразователната категория Обект.

3.3.4. Названия на предмети

3.3.4.1. Най-общо вършители на действие

Към този подклас названия отнасяме съществителни от словообразователната категория Агенс като напр. *приемник*₂ (предмет), *радиоприемник*, *хладилник*, *будилник*.

3.3.4.2. Носители на други признаци

Към този подклас причисляваме немалко съществителни на *-ик*, като всички те са от словообразователната категория Обект. Напр. *сенник, проводник, газеник, лешиник, трибагреник, осмогласник, речник, поменик, бележник, справочник.*

3.3.4.3. Назовани според времеви период

Тук отнасяме няколко съществителни като напр. *всекидневник* от словообразователната категория Обект и *седмичник, двуседмичник, месечник, годишник, бѣдник*, спадащи към словообразователната категория Времеви отношения.

3.3.4.4. Назовани според местонахождението си

Към този подклас названия на предмети отнасяме напр. *крайник, крайшник, челник*, които са от аргументната словообразователна категория Обект, и съществителни като напр. *прилистник, оглавник, нашийник, подбрадник, предплучник*, които са от предикатната словообразователна категория Пространствени отношения.

3.3.4.5. Назовани според предназначението си, според това за какво се използват

Към този подклас причисляваме едно съществително от словообразователната категория Обект – *паметник*, няколко съществителни от словообразователната категория Агенс, напр. *калник, комарник*, едно съществително от словообразователната категория Материя – *варовик*, и съществителни от словообразователната категория Инструмент като напр. *поялник, чайник, сухарник, мерник, ъгълник.*

3.3.4.6. Назовани според това, от което са направени / от което са съставени

В този подклас отнасяме две съществителни на *-ик* от словообразователната категория Обект – *чорапогащник* и *ледник*, и четири съществителни от словообразователната категория Резултат: *плочник, сламеник, вълненик* и *сребърник.*

3.3.4.7. Тавтологични деривати, повтарят названието, според което са назовани

Някои съществителни на *-ик*, назоваващи предмети, повтарят значението на произвеждащата си дума, тоест представляват тавтологични деривати: *бивник* (*бивен (зъб)*), *слепоочник* (*слепоочие*), *мостик* (само в съчетанието *капитански мостик* е равнозначно на *капитански мост*, иначе *мост* има по-широко значение от *мостик*).

3.3.5. Названия на организации

3.3.5.1. Най-общо вършители на действие

Към този подклас названия причисляваме само едно съществително с наставка *-ик*: *доставчик*₂ (фирма), което спада към словообразователната категория Агенс.

3.3.6. Названия на геометрични фигури

3.3.6.1. Носители на признаци

С наставката *-ик* се образуват сравнително немалък брой съществителни, назоваващи геометрични фигури като носители на признаци, които съответно принадлежат към словообразователната категория Обект. Срв. напр. *триъгълник*, *четириъгълник*, *правоъгълник*, *многоъгълник*, *тъпоъгълник*, *шестостранник*, *осмостенник*, *равнобедреник*, *успоредник*.

3.3.7. Названия на храни, ястия

3.3.7.1. Назовани според това, от което са направени, което съдържат

Към този подклас названия принадлежат няколко съществителни с наставка *-ик* от словообразователната категория Резултат: *рибник*₁ (ястие), *тиквеник*, *зелник*, *спаначник*, *просеник*, *царевичник*, *кукурузник*, *квасник*.

3.3.8. Названия на явления

3.3.8.1. Назовани според времеви период

Към този подклас названия отнасяме *вечерник*₁ и *утренник* (ветрове, които духат съответно вечер и сутрин), които спадат към словообразователната категория Времеви отношения.

3.3.9. Названия на действия

Само три съществителни с наставка *-ик* означават действия, като при тях наставката *-ик* няма семантична функция (и съответно не е изразител на предикат или аргумент от семантичната структура на съществителните, затова те не могат да бъдат класифицирани към някоя от словообразователните категории), има само синтактична функция, тоест променя категориалнограматичната характеристика на производното съществително в сравнение с произвеждащата дума: *тупаник*, *плесник*, *ритник*, които имат същото значение като произвеждащите глаголи *тупа₂* ('бие'), *плесне*, *ритне*, наставката единствено променя частта на речта – представата за действие се пренася от класа на глагола в класа на съществителното.

3.3.10. Названия на времеви периоди

3.3.10.1. Носители на признаци

Такива названия са *горещник* и *вторник* от словообразователната категория Обект.

3.3.11. Названия на места

3.3.11.1. Назовани според предназначението си, според дейността, за която са предназначени

Като принадлежащи към този подклас названия определяме *тайник* от аргументната словообразователна категория Обект и съществителни като напр. *умивалник*, *жертвеник*, *развѣдник* от предикатната словообразователна категория Място.

3.3.11.2. Назовани най-общо според действие, което се извършва в тях, събитие, което се случва в тях, състояние, което е присъщо на тях

Към този подклас според нас принадлежат съществителни като напр. *клюкарник*, *преливник*, *ветрилник*, спадащи към словообразователната категория Място.

3.3.11.3. Назовани най-общо според нещо, което се намира в тях

Тук отнасяме неголям брой съществителни от словообразователната категория Място като напр. *плодник*, *пясъчник*, *змиярник*.

3.3.11.4. Назовани според предмет, който се съхранява или слага в тях

Към този подклас названия причисляваме съществителни като напр. *игленик, свещник, трисвещник, стрелник, лъжичник, плевник, дръвник*² (място, където се съхраняват дърва), *багажник, дрешник, пепелник, зимник*, принадлежащи към словообразователната категория Място.

3.3.11.5. Назовани според растение, което расте или се отглежда в тях

Тук според нас попадат само две съществителни на *-ик* от словообразователната категория Място: *разсадник* и *цветарник*.

3.3.11.6. Назовани според животно, което се намира или отглежда в тях

Такива са съществителни с наставка *-ик* от словообразователната категория Място като напр. *зверилник, рибарник, бубарник, гълъбарник, патичарник, краварник*.

3.3.11.7. Назовани според предмет, който се произвежда / добива в тях

Такива названия се явяват *рудник, монетник* и *дръвник*¹ (място, където се сечат дърва) от словообразователната категория Място.

3.4. Формални особености на съществителните, образувани с наставка *-ик*

3.4.1. Произвеждащи думи

Съществителни с наставка *-ик* в българския език се образуват основно от други съществителни (напр. *кон – конник, помощ – помощник*), прилагателни (напр. *наивен – наивник, клет – клетник*) и глаголи (напр. *скита – скитник, свети – светилник*). Що се отнася до другите части на речта, анализът ни показва, че само три съществителни на *-ик* са образувани от числителни: *десет – десетник, сто – стотник, хиляда – хилядник*³⁶; само едно съществително на *-ик* е образувано от предлог: *против – противник*.

³⁶ Смятаме, че *десетник, стотник* и *хилядник* са производни от *десет, сто* и *хиляда*, защото, макар и според формата си да могат да се изведат от *десети, стотен, хиляден*, то по значение не се извеждат от тях. Приемаме, че в *сто – сто-т-ник* има количествено редуване: основата се разширява с *-т-*. Срв. и *сто – сто-т-иц-а*.

При някои съществителни на *-ик* се наблюдава множествена производност (мотивираност). Като образувани и от съществително, и от глагол могат да се разглеждат например *закрилник* (от *закрила* и от *закриля*), *пътник* (от *път* и от *пътува*). Деривати като *спестовник*, *досадник*, *предходник* могат да се разглеждат като образувани както от прилагателни (*спестовен*, *досаден*, *предходен*), така и от глаголи (*спести*, *досади*, *предходи* (*предхожда*)).

Сложните съществителни, съдържащи наставката *-ик*, се делят на три големи групи: образувани с *-ик* от сложна дума (напр. *триног* – *триножник*); образувани с *-ик* от две думи (напр. *осем*, *глас* – *осмогласник*); производни от две думи, едната от които е съществително, образувано с *-ик* (напр. *град*, *началник* – *градоначалник*). В последния случай *-ик* не служи като словообразователно средство, срв. напр. *престол*, *наследник* – *престолонаследник* – формантът *-ик* (с вариант *-ник*) е послужил като средство за образуването на *наследник* от *наследи*, но при *престолонаследник* вече не изпълнява службата на словообразователно средство.

Към първата група принадлежат сложни съществителни, образувани с наставката *-ик* от сложни съществителни (*единомислие* – *единомишленик*), сложни прилагателни (*сладострастен* – *сладострастник*), съставни числителни бройни (*сто хиляди* – *стохилядник*).

Към втората група спадат сложни съществителни, образувани с *-ик* от две думи, които могат да бъдат: две съществителни (*род*, *начало* – *родоначалник*), прилагателно и съществително (*черен*, *работа* – *черноработник*), числително бройно и съществително (*три*, *лист* (*листо*) – *трилистник*), числително редно и съществително (*първи*, *клас* – *първокласник*), съществително и глагол (*зло*, *мисли* – *зломисленик*), наречие и глагол (*много*, *знае* – *многознайник*), съкратена част от дума, прибавена към глагол (*радио-*, *приеме* – *радиоприемник*).

В третата група попадат сложни съществителни, производни от две думи, едната от които е съществително, образувано с *-ик*. Другата дума може да бъде: съществително (*вяра*, *отстъпник* – *вероотстъпник*), прилагателно (*военен*, *пленник*

– военнопленник), местоимение (*себе, поклонник – себепоклонник*), съкратена част от дума (*електро-, проводник – електропроводник*).

3.4.2. Формални изразители на деривацията при съществителните на *-ик*

Един от формалните изразители на деривацията е афиксът.

При съществителните на *-ик* се наблюдават следните варианти на наставката:

-ик (*клир – клир-ик, своеволен – своеволн-ик, ритн-е – ритн-ик*);

-ник (*кал – кал-ник, клевет-и – клевет-ник, тупа – тупа-ник*³⁷, *лаком – лаком-ник*);

-еник (*нашеств-и-е – нашеств-еник, съчувств-а – съчувств-еник*);

-енник (*утр-о – утр-енник, плем-е – съ-плем-енник*);

-ебник (само *уч-и – уч-ебник* и *леч-ува – леч-ебник*);

-овик (*вар – вар-овик*);

-овник (*дъжд – дъжд-овник*);

-арник (*клюк-а – клюк-арник, крав-а – крав-арник*);

-лник (*страда – страда-лник, умива – умива-лник*)³⁸;

-илник (*топъл – топл-илник, вятър – ветр-илник, звяр – звер-илник*);

-ишник (само *год-ин-а – год-ишник* и *втор-а год-ин-а – втор-о-год-ишник*);

-атик (*астм-а – астм-атик, схизм-а – схизм-атик, стигм-а – стигм-атик*);

-чик (*достав-и – достав-чик, доклад – доклад-чик*);

-овчик (само *нормир-а – нормир-овчик* и *регулир-а – регулир-овчик*).

Към произвеждащо съществително, образувано с наставка *-ик*, се добавят следните представки (при което наставката *-ик* не е словообразователно средство; само представката служи като средство за образуването на новата дума):

до-: само *наборник – до-наборник*;

с(ъ)-: *подвижник – с-подвижник, пътник – с-пътник, ученик – съ-ученик,*

длъжник – съ-длъжник.

³⁷ При *тупа – тупа-ник* за разлика от *клевет-и – клевет-ник* не се отстранява тематичната гласна; срв. напр. Радева 2007: 92 – по подобен начин със старата инфинитивна основа (т. нар. аористна основа) на глагола се свързва наставката *-тел* в *говори-тел, писа-тел*.

³⁸ Наставката *-лник* се свързва с глаголни основи, завършващи на гласен звук, като той не отпада, тоест няма съкращаване на основата. Вж. и Радева 2007: 112.

Конфиксът (афикс, който се състои от представка и наставка), включващ наставката *-ик*, може да включва следните представки:

без- (*сребр-о* – *без-сребър-ник*);

на- (*ши-я* [*ший-а*] – *на-ший-ник*);

не- (само *вяр-ва* – *не-вер-ник* и *прокопса* – *не-прокопса-ник*);

о- (само *глав-а* – *о-глав-ник*);

по- (само *бор-и се* – *по-бор-ник*);

под- (*лакът* – *под-лакът-ник*);

пред- (само *плуг* – *пред-плуж-ник*);

при- (само *цвет* – *при-цвет-ник*);

с(ъ)- (*род* – *с-род-ник*, *труд-и се* – *съ-труд-ник*).

При сложните съществителни, включващи наставката *-ик*, разграничаваме четири групи според формалната им структура. В една група попадат дериватите, образувани само чрез композиция, тоест просто чрез свързването на две основи, без словообразователният процес да е придружен от добавянето на наставката *-ик* или интерфикс (*себе*, *поклонник* – *себепоклонник*). В друга група са съществителните на *-ик*, образувани чрез композиция и добавяне на наставката *-ик* (*седем хиляд-и* – *седемхиляд-ник*). В трета група са образуванията чрез композиция и интерфикс (*вяр-а*, *отстъпник* – *вер-о-отстъпник*). В четвърта група обособяваме образуванията чрез композиция, интерфикс и наставката *-ик* (*върт-и*, *къщ-а* – *върт-о-къщ-ник*).

Когато произвеждащата дума има окончание, то се отстранява. Срв. напр. *патиц-а* – *патич-арник*; *отечеств-о* – *съ-отечеств-еник*; *зел-е* – *зел-ник*; *пилц-и* – *пилч-арник*³⁹; *бъдн-и* – *бъдн-ик*; *първ-и*, *клас* – *първ-о-клас-ник*.

Количествените морфонологични редувания при словообразуването са нарастване и съкращаване на основата.

При дериватите на *-ик* нарастване на основата има при *лиг-а* – *лиг-ав-ник* – основата се разширява с *-ав-*, *ден* – *дн-евник* – основата се разширява с *-ев-*, *оръж-*

³⁹ Смятаме *пилчарник* за производно от формата за множествено число *пилци*, тъй като сме приели, че произвеждаща може да бъде всяка от словоформите на лексемата (вж. Втора глава).

ие – *оръж-ей-ник* – основата се разширява с *-ей-*, *кос-а* – *кос-ич-ник* – основата се разширява с *-ич-*, *скъп-и се* – *скъп-ер-ник* – основата се разширява с *-ер-*, *теор-ия* – *теор-ет-ик* – основата се разширява с *-ет-*, *куч-е* – *куч-к-арник* – основата се разширява с *-к-*, *край* – *край-ш-ник* – основата се разширява с *-ш-*, *сто* – *сто-т-ник* – основата се разширява с *-т-*, *проз-а* – *проз-а-ик* – основата се разширява с *-а-*, *присмех* – *присмех-у-лник* – основата се разширява с *-у-*. Вмъкване на гласна в самата основа има при *сребр-о* – *среб-ъ-р-ник* – в основата се вмъква *-ъ-*, *сребр-о* – *без-среб-ъ-р-ник* – в основата се вмъква *-ъ-*, *служб-а* – *служ-е-б-ник* – в основата се вмъква *-е-*, *стрелк-а* – *стрел-о-ч-ник* – в основата се вмъква *-о-*, *справк-а* – *справ-о-ч-ник* – в основата се вмъква *-о-*.

Съкращаването на основата при съществителните на *-ик* се изразява в: изпадане на *-ъ-* (*вятър* – *ветр-илник*), изпадане на *-е-* (*осем*, *глас* – *осм-о-глас-ник*), отстраняване на *-е-* от наставката *-ен* (вж. Радева 2007: 125) (*сладкодурмен* – *сладкодурм-ик*), отстраняване на наставката *-ост* (само при *промишлен-ост* – *промишлен-ик* и *собствен-ост* – *собствен-ик*), отстраняване на наставката *-ност* (само при *отговор-ност* – *отговор-ник*), отстраняване на наставката *-ен* (само при *зенит-ен* – *зенит-чик*), отстраняване на наставката *-нен* (само при *вое-нен*, *началник* – *вое-началник*), отстраняване на наставката *-ичен* (*флегмат-ичен* – *флегмат-ик*), отстраняване на наставката *-ичък* (само при *мъ-ничък* – *мън-ик*), отстраняване на наставката *-лив* (само при *угод-лив* – *угод-ник*⁴⁰), отстраняване на наставката *-ан* (само при *халос-ан* – *халос-ник*), отстраняване на наставката *-изъм* (*егоцентър-изъм* – *егоцентър-ик*), отстраняване на наставката *-к-* и окончанието *-а* (*опаш-к-а* – *под-опаш-ник*), отстраняване на наставката *-иц-* и окончанието *-а* (само при *размир-иц-а* – *размир-ник*), отстраняване на наставката *-от-* и окончанието *-а* (само при *чист-от-а* – *чист-ник*), отстраняване на наставката *-н-* и окончанието *-а* (само при *артел-н-а* – *артел-чик*), отстраняване на наставката *-ий-* и окончанието *-а* (*хим-и-я* – *хим-ик*), отстраняване на наставката *-й-* и окончанието *-а* (само при *парано-я* – *парано-ик*), отстраняване на наставката *-ин-* и окончанието *-а* (*год-ин-а* – *год-*

⁴⁰ *Угодник*₂ (Божи угодник) сме определили като производно от *угажда* (този, който угажда на Бога).

ишник), отстраняване на наставката *-нин-* и окончанието *-а* (само при *зим-нин-а* – *зим-ник* и *книж-нин-а* – *книж-овник*), отстраняване на наставката *-и-* и окончанието *-е* (*нашеств-и-е* – *нашеств-еник*), отстраняване на наставката *-ани-* и окончанието *-е* (само *послуш-ани-е* – *послуш-ник*), отстраняване на наставката *-лени-* и окончанието *-е* (само *престъп-лени-е* – *престъп-ник* и *военен, престъп-лени-е* – *военн-о-престъп-ник*), отстраняване на наставката *-ств-* и окончанието *-о* (*вълшеб-ств-о* – *вълшеб-ник*), отстраняване на наставката *-еств-* и окончанието *-о* (вж. Радева 2007: 139) (само *езич-еств-о* – *езич-ник*), отстраняване на наставката *-ч-* и окончанието *-е* (само *хобот-ч-е* – *хобот-ник*), отстраняване на наставката (тематичната гласна) *-а* (*плав-а* – *плав-ник*), отстраняване на наставката (тематичната гласна) *-и* (*заточ-и* – *заточ-еник*), отстраняване на наставката (тематичната гласна) *-и* и постфикса *се* (*мер-и се* – *мер-ник*), отстраняване на наставката (тематичната гласна) *-е* (*ритн-е* – *ритн-ик*), отстраняване на наставката *-ва* (*участ-ва* – *участ-ник*), отстраняване на наставката *-ава* и постфикса *се* (само при *подвиз-ава се* – *подвиж-ник* и *год-ява се* – *год-еник*), отстраняване на наставката *-лява* (*-л' - + -ава*) (само при *управ-лява* – *управ-ник*), отстраняване на наставката *-ства* (*стран-ства* – *стран-ник*), отстраняване на наставката *-ува* (само при *път-ува* – *път-ник* и *лек-ува* – *леч-ебник*), отстраняване на наставката *-ува* и постфикса *се* (само при *черк-ува се* – *черк-овник*), отстраняване на наставката *-ира* (само при *анализ-ира* – *аналит-ик*⁴¹).

Качествените морфонологични редувания при производните съществителни на *-ик* са следните: преминаване на *я* в *е*: *сянка* – *сенник*; преминаване на *е* в *я*: *първи, разред* – *първоразрядник*; преминаване на *е* в *о*: само в *чертеж* – *чертожник* и *проведе* – *проводник*; редуване на *е* и *й*: *нехаен* – *нехайник*; редуване на *к* и *ч*: *око* – *наочник*; редуване на *ц* и *ч*: *лъжица* – *лъжичник*; редуване на *х* и *ш*: *дреха* – *дрешник*; редуване на *г* и *ж*: *плуг* – *предплужник*; редуване на *з* и *ж*: само при *подвизава се* – *подвижник* и *проказа* – *прокаженик*; редуване на *д* и *ж*: само в *труди се* – *труженик*; редуване на *с* и *ш*: *леска* – *лешник*; редуване на *с* и *т*: *ерес* -

⁴¹ Приемаме, че тук има редуване на *з* и *т*.

еретик; редуване на *з* и *т*: *психоанализа* – *психоаналитик*; редуване на *з* и *ст*: само при *диагноза* – *диагностик*; редуване на [л'] и [л]: *закриля* – *закрилник*; редуване на [н'] и [н]: *пустиня* – *пустинник*; редуване на -ър- и -ръ-: *поддържа* – *поддръжник*; редуване на -ъл- и -лъ-: само в *дължи* – *длъжник*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На производните съществителни имена с наставка *-ик* в българския език са присъщи всички аргументни словообразователни категории, формулирани в 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ (Малджиева 2009: 44 – 49, 64): Агенс, Експериенцер, Пациенс, Резултат, Инструмент, Материя, Обект, Част, Диспонент, Бенефициент. От 15-те описани в 9-ия том на БПСГ предикатни словообразователни категории на дериватите на *-ик* в българския са присъщи само 5 категории: Място, Негация, Подобие, Отношения и Интензивност (описани в Малджиева 2009: 51 – 55, 58 – 59).

Най-много деривати с наставка *-ик* попадат в аргументната словообразователна категория Агенс. Голям е броят производни съществителни на *-ик* в аргументните словообразователни категории Обект и Експериенцер и в предикатните словообразователни категории Място и Отношения.

Малък брой производни съществителни с наставка *-ик* са образувани от думи и словосъчетания с преносно значение. Дериватите на *-ик* могат да са непосредствено производни от такива думи и словосъчетания или да са опосредствано производни от тях.

Сред дериватите на *-ик* има и няколко асоциативни деривата, при които произвеждащата дума не е част от лексикалното значение.

При три производни съществителни на *-ик* наставката *-ик* има само синтактична, не и семантична функция.

Четири деривата на *-ик* се явяват тавтологични деривати – наставката *-ик* при тях няма нито семантична, нито синтактична функция; те повтарят значението на произвеждащата дума.

От класовете названия при дериватите на *-ик* се реализират най-много названия на лица. Много от производните съществителни с наставка *-ик* са названия на предмети и на места. Останалите класове названия, присъщи на дериватите на *-ик*, са доста по-малко. Малко са названията на животни и на

растения. С деривати на *-ик*, макар и в ограничено количество, се назовават храни, ястия, според това, от което са направени, което съдържат. С деривати на *-ик* се назовават и геометрични фигури.

Относно отношението между словообразователните категории и класовете названия, които са присъщи на производните съществителни с наставка *-ик* в българския език, могат да се направят следните изводи.

Най-много деривати на *-ик* попадат в класа названия на лица. Най-голямата част от тях са от аргументната словообразователна категория Агенс. Те се разпределят в подкласове названия като: най-общо характеризирани като вършители на действие; участници в събития; вършители на действие, което се явява постоянно занятие, професия; носители на признак, произтичащ от склонност към извършване на действие.

Многобройни са съществителните с наставка *-ик*, назоваващи лица като носители на определена склонност, нагласа, психологическа характеристика; носители на сетивни възприятия, на процеси в емоционалната и умствената сфера; носители на определени възгледи, позиции. Почти всички те са от аргументната словообразователна категория Експериментер.

Много производни съществителни с наставка *-ик* назовават лицата най-общо като носители на признаци. Тези деривати обикновено са от аргументната словообразователна категория Обект. Малък брой от тях са от други словообразователни категории, например от аргументната словообразователна категория Бенефициент, от предикатната словообразователна категория Негация.

Сред дериватите на *-ик*, назоваващи лица, множество назовават лицата според това, от което боледуват. Те са от словообразователната категория Обект.

Много са производните съществителни на *-ик*, които назовават лица според общ признак с някой друг. Те са от предикатната словообразователна категория Отношения на връзка

Голяма група образуват дериватите на *-ик*, назоваващи предмети. Много от тези деривати характеризират предметите най-общо като носители на признаци.

Голяма част от тях са от словообразователната категория Обект, но има и от други словообразователни категории, например много от дериватите са от предикатната словообразователна категория Място.

Много от производните съществителни на *-ик* назовават предметите според местонахождението им. Те са от предикатната словообразователна категория Пространствени отношения и от аргументната словообразователна категория Обект.

Множество деривати на *-ик* назовават предмети според предназначението им, според това за какво се използват. Повечето от тях са от аргументната словообразователна категория Инструмент, но има и от други словообразователни категории, напр. Агенс.

Голяма част от производните съществителни с наставка *-ик* се явяват названия на места. Всички те са от предикатната словообразователна категория Място. Най-много са дериватите на *-ик*, назоваващи места според животно, което се намира или отглежда в тях, и според предмет, който се съхранява или слага в тях.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че дисертацията е мой собствен труд и че съм посочила всички използвани източници и литература.

БИБЛИОГРАФИЯ

Аврамова 2003: Аврамова, Цв. *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*. София: Херон Прес.

Андрейчин 1944: Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. София: Книгоиздателство Хемус.

Балтова 1986: Балтова, Ю. За някои основни изисквания при създаване на модел за съпоставително изследване на словообразуването в близкородствени езици. – В: *Съпоставително езикознание*, № 4, с. 33 – 40.

Балтова 2006: Балтова, Ю. Към въпроса за функциите на елементите, съставлящи значението и формата на производните думи. – In: *Semantyka a konfrontacja językowa*, 3. Warszawa: SOW, s. 185 – 193.

Балтова 2015: Балтова, Ю. Към въпроса за „деминутивните“ съществителни и тяхното отразяване в лексикографията. – In: Breznik, I. (Ed.). *Mednarodna knjižna zbirka ZORA, 113. Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga. Деминутивы в славянских языках: форма и роль. Diminutives in Slavic Languages: Form and Role*. Maribor, Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Praha, pp. 50 – 60.

Балтова 2019: Балтова, Ю. Още веднъж за отношението между морфемни и словообразователен анализ. – В: *Јужнословенски филолог*, LXXV, св. 2, с. 33 – 42.

Балтова 2021: Балтова, Ю. Словообразуване и синтаксис (взаимоотношение и взаимозависимост). – In: Banasiak, J., A. Kikiewicz, J. Mazurkiewicz-Sułkowska (Eds.). *Języki słowiańskie dziś: w kręgu kategorii, struktur i procesów*. Warszawa – Łódź: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk – Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, pp. 33 – 42.

Банашак 2019: Banasiak, J. The Polish School of Semantic Grammar (Polish Semantic Grammar Circle). – В: *Термінологічний вісник*, 5, с. 130 – 139. https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2019_5_19.pdf [прегледан 22.08.2022]

Баракова, Гугуланова, Шимански 1993: Баракова, П., И. Гугуланова, М. Шимански. *Българско-полска съпоставителна граматика. Том 4. Семантичната категория комуникант*. София: Университетско издателство Св. Климент Охридски.

Баруайз, Пери 1981: Barwise, J., J. Perry. Situations and Attitudes. – In: *The Journal of Philosophy*, Inc. No 7, July 1981.

БЕР 1: *Български етимологичен речник. Т. I. А – З*. София: Издателство на БАН, 1971. <https://ibl.bas.bg/ber/> [прегледан 08.01.2022]

БЕР 5: *Български етимологичен речник. Т. V. Падеж – пуска*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 1999. <https://ibl.bas.bg/ber/> [прегледан 08.01.2022]

БЕР 7: *Български етимологичен речник. Т. VII. Слово – терясвам*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2010. <https://ibl.bas.bg/ber/> [прегледан 08.01.2022]

Бояджиев 2002: Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. София: Анубис.

Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999: Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис*. София: Издателска къща Петър Берон.

Бялдимова 2019: Бялдимова, М. Словообразуването в лингвистичната систематика. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, Филология, т. 57, кн. 1, сб. А, с. 239 – 255.

Ван Валин, Ла Пола 1997: Van Valin, R., R. LaPolla. *Syntax. Structure, Meaning and Function*. Cambridge University Press. https://www.researchgate.net/publication/344472815_Syntax_Structure_Meaning_and_Function [прегледан 25.08.2022]

Георгиева 2013: Георгиева, Цв. *Иновационни процеси в българската именна префиксация*. София: Авангард Прима.

Глийсън 1960: *The Grammar of English Nominalizations*. Robert B. Lees. Bloomington, Indiana: Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore and Linguistics, 1960. Reviewed by Henry Allan Gleason. – In: *American Anthropologist*, vol. 62, pp. 1110 – 1111.

Гроховски 1975: Grochowski, M. *Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał*. Wrocław. <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=2105> [прегледан 06.10.2022]

ГСБКЕ 1983: *Грамматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология*. София: Издателство на БАН.

Джонова 2003: Джонова, М. *Изречения със семантичната роля експериенцер в съвременния български език. Дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“*. София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Димитрова и др. 2014: Dimitrova, T., E. Tarpomanova, B. Rizov. Coping with derivation in the Bulgarian WordNet. – In: *Proceedings of the Seventh Global Wordnet Conference (GWC 2014)*, pp. 109 – 117. <https://aclanthology.org/W14-01.pdf> [прегледан 27.09.2022]

Докулил 1962: Dokulil, M. *Tvoření slov v češtině. Teorie odvozování slov*. Praha.

Долински 2019а: Долински, И. Още за обхвата на словообразователната категория *nomina instrumenti* (NInstr) и за словообразователните парафрази на дериватите със значение *средство за действие* върху материал от български формации със суфикс *-а/-я*. – В: *Български език*, № 1, с. 85 – 102.

Долински 2019б: Долински, И. Още за обхвата на словообразователната категория *nomina instrumenti* (NInstr) и за словообразователните парафрази на дериватите със значение *средство за действие* върху материал от български формации със суфикс *-а/-я* (Втора част). – В: *Български език*, № 3, с. 104 – 114.

Желева 2020а: Желева, Л. За обхвата на аргументните позиции Агенс и Експериенцер и някои проблемни моменти при разграничаването им. – В: Мичева, В., Д. Благоева, М. Витанова, М. Цибранска, С. Колковска, Т. Александрова (отг. ред.). *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2020). Том 1*. София: Издателство на БАН Проф. Марин Дринов, с. 126 – 132. <https://ibl.bas.bg/confibl2020/> [прегледан 03.08.2020]

Желева 2020б: Желева, Л. Някои производни съществителни с наставка *-икъ/-ик/-ik* в старобългарския, българския и чешкия език с неизразен предикат в предикатно-аргументната си структура. – В: *Съвременна лингвистика*, № 1, с. 70 – 78. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=913667> [прегледан 31.01.2022]

Желева 2021а: Желева, Л. Аргументни и предикатни словообразователни категории, изразявани от форманта *-ик* в българския език. – В: Коева, С., М. Стаменов (съст.). *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2021). Том 1.* София: Издателство на БАН Проф. Марин Дринов, 2021, с. 67 – 72. <https://ibl.bas.bg/confibl2021/> [прегледан 17.07.2021]

Желева 2021б: Желева, Л. Семантичната структура, разглеждана като предикатно-аргументна структура, на производните съществителни имена „началник“ и „изповедник“ в синхрония и диахрония. – В: *Климентови четения за млади изследователи. Т. 2.* София: Университетско издателство Св. Климент Охридски, с. 70 – 76.

Зализняк, Левонтина, Шмелев 2005: А. Зализняк, И. Левонтина, А. Шмелев. *Ключевые идеи русской языковой картины мира.* Москва: Языки славянской культуры.

Златева 2017: Златева, Ж. Диалектическият подход към езика в теорията за книжовните езици на Пражкия лингвистичен кръжок. – В: *Български език*, № 2, с. 84 – 90.

История на новобългарския книжовен език 1989: *История на новобългарския книжовен език.* София: Издателство на БАН.

Калканджиев 1938: Калканджиев, П. *Българска граматика. Звукословие, видословие, словосъчинение, правописъ, ударение, произношение и сведения за историята на езика и на писмото. Второ допълнено издание.* Пловдив – София: Книгоиздателство Христо Г. Данов.

Касабов 2013: Касабов, И. Типове значения на думата и лексикографски дефиниции. – В: *70 години българска академична лексикография. Доклади от*

Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология. София: АИ Проф. Марин Дринов.

Киклевич 2004: Kiklewicz, A. *Podstawy skladni funkcjonalnej.* Olsztyn. http://pracownicy.uwm.edu.pl/aleksander.kiklewicz/podstawy_skladni_funkcjonalnej_2004.pdf [прегледан 22.08.2022]

Кобозева 2009: Кобозева, И. *Лингвистическая семантика.* Москва: Книжный дом.

Коева 1998: Коева, Св. Аргументна структура, тематични отношения и синтактична реализация на аргументите. – В: *Езиково съзнание.* София: Наука и изкуство, с. 206 – 230.

Коева 2008: Коева, S. Derivational and Morphosemantic Relations in Bulgarian Wordnet. – In: *Intelligent Information Systems, XVI,* Warsaw: Academic Publishing House, pp. 359 – 368.

Коритковска 2011: Коритковска, М. *Българско-полска съпоставителна граматика. Том 5. Типове предикатно-аргументни позиции.* София: Академично издателство Проф. Марин Дринов.

Косериу 1990: Косериу, Е. *Лекции по общо езикознание.* София: Наука и изкуство.

Косеска-Тошева, Гаргов 1990: Косеска-Тошева, В., Г. Гаргов. *Българско-полска съпоставителна граматика. Том 2. Семантичната категория определеност/неопределеност.* София: Издателство на БАН.

Костов 1939: Костов, Н. *Българска граматика.* София: Книгоиздателство Казанлъшка долина.

Ласковски 1973: Laskowski, R. Problematyka słowotwórcza w gramatyce transformacyjno-generatywnej. – In: *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego,* № 31, pp. 15 – 34.

Леви 1978: Levi, J. *The Syntax and Semantics of Complex Nominals.* New York: Academic Press.

Лесева и др. 2018: Лесева, С., И. Стоянова, Х. Кукова, М. Тодорова. Интегриране на субкатегоризационна информация в релационната структура на Уърднет. – В: *Български език*, № 2, с. 13 – 40. <https://www.balgarskiezik.eu/2-2018/2-Zara-Ivelina-Hrisi-Maria-str.13-40-full.pdf> [прегледан 29.09.2022]

Лийс 1960: Lees, R. *The Grammar of English Nominalizations*. Bloomington, Indiana: Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore and Linguistics.

Лесева 2012: Лесева, Св. *Лексикална семантика и синтактична реализация на аргументите (при префигурани глаголи в българския език)*. Дисертация за присъждане на образователната и научната степен „доктор“. София. <https://ibl.bas.bg/wp-content/uploads/2014/10/SLeseva-disertaciya.pdf> [прегледан 2.08.2022]

Малджиева 2006: Малджиева, В. За отношението между лексикалното и словообразователното значение на дериватите. – In: *Semantyka a konfrontacja językowa*. T. 3. Warszawa, pp. 195 – 206.

Малджиева 2009: Maldjieva V. *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*. T. 9. *Słowotwórstwo*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Малджиева 2017: Малджиева, В. Принципи на съпоставителното формално описание на словообразователните структури в полски и български език. – В: *Език и литература*, № 1 – 2, с. 194 – 206.

Малджиева 2022: Малджиева, В. Формално описание на словообразователните структури в нормативната граматика на българския език. – В: *Български език*, № 1, с. 13 – 35.

Малджиева и др. 2020: Maldjieva, V., A. Cychnerska, A Karasiński, T. Cychnerski. *A comparative study of word-formation in Balkan languages*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Малец 2013: Malec, T. Polski leksem miłość w przestrzeni lingwistycznej (kulturowej) na tle słowiańskim. Uwagi i refleksje. – In: Младенова, М., Р. Железарова (съст.). *Славянските езици отблизо*. Сборник в чест на 70-годишнината на доц. Янко Бъчваров. София: УИ Св. Климент Охридски, pp. 107 – 123.

Маслов 1982: Маслов, Ю. *Граматика на българския език*. София: Наука и изкуство.

Мелчук 1974: Мельчук, И. *Опыт теории лингвистических моделей „Смысл – Текст“*. Семантика, синтаксис. Москва: Наука.

Микова 2018: Микова, Л. Езиковата картина на любовта в старобългарския и в чешкия език. – В: *Съпоставително езикознание*, 1, с. 43 – 54. https://slav.uni-sofia.bg/images/stories/documents/L_Mikova.pdf [прегледан 07.01.2022]

Милър и др. 1990: Miller, G. A., R. Beckwith, C. Fellbaum, D. Gross, K. J. Miller. Introduction to WordNet: An On-Line Lexical Database. – In: *International Journal of Lexicography*, 3(4), pp. 235 – 244; reprinted in 1993, pp. 1 – 9. <https://wordnetcode.princeton.edu/5papers.pdf> [прегледан 27.09.2022]

Милър 1995: Miller, G. A. WordNet: A Lexical Database for English. – In: *Communications of the Association for Computing Machinery*, 38: 11, pp. 39 – 41. <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/219717.219748> [прегледан 27.09.2022]

Михайлова-Сталянова, Генева-Пухалева 2005: Михайлова-Сталянова, Н., И. Генева-Пухалева. Езиковата картина на любовта в българския и полския език. – В: *Как с думи се правят светове*. Ред. В. Стефанов, Й. Тишева, Р. Божанкова. София: УИ Св. Климент Охридски, с. 322 – 328.

Младенов, Попвасилев 1939: Младенов, С., С. Попвасилев. *Граматика на българския език*. София: Книгоиздателство Казанлъшка долина.

Мурдаров 1983: Мурдаров, В. *Съвременни словообразователни процеси. Очерк върху българското словообразуване*. София: Наука и изкуство.

Осолсобе 2017: Osolsobě, K. ONOMAZIOLOGICKÁ TEORIE SLOVOTVORBY. – In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/ONOMAZIOLOGICK%C3%81%20TEORIE%20SLOVOTVORBY>

Пенчев 1993: Пенчев, Й. *Български синтаксис. Управление и свързване*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство „Паисий Хилендарски“.

ПЛК 1967: Кондрашова, Н. А. (ред). *Пражский лингвистический кружок. Сборник статей*. Москва: Прогресс.

Полска граматика 1984а: Grochowski, M., S. Karolak, Z. Topolińska. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Полска граматика 1984б: Grzegorzczkova, R., R. Laskowski, H. Wróbel. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Полска граматика 1999: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Wyd. 3, poprawione. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Попов 1941: Попов, Д. *Българска граматика*. София: Книгоиздателство Христо Г. Данов.

Пустейовски 1991: Pustejovsky, J. The Generative Lexicon. – In: *Computational Linguistics*, vol. 17 (4), pp. 409 – 441. https://www.researchgate.net/publication/2477547_The_Generative_Lexicon [прегледан 22.07.2022]

Радева 1987: Радева, В. *Българското словообразуване*. София: Университетско издателство Св. Климент Охридски.

Радева 1991: *Словообразуването в българския книжовен език*. София: Университетско издателство Св. Климент Охридски.

Радева 1993: Радева, В. *Словообразователна и семантична структура на деноминалните глаголи в съвременния български книжовен език*. София: Университетско издателство Св. Климент Охридски.

Радева 2007: Радева, В. *В света на думите. Структура и значение на производните думи*. София: Университетско издателство Св. Климент Охридски.

Радева 2017: Радева, В. *Българска лексикология и лексикография*. София: Изток – Запад.

Розвадовски 1921: Rozwadowski, J. O dwuczłonowości wyrazów. – In: *Język Polski*, № 6, s. 129 – 139.

<http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=15048&from=publication> [прегледан 08.04.2021]

Славчева 2012: Славчева, М. Ролята на семантичните роли в обектно-ориентиран модел на глаголната семантика. – В: *Littera et Lingua*, есен 2012. <https://naum.slav.uni-sofia.bg/en/node/1878> [прегледан 25.08.2022]

Словообразователен речник 1999: *Словообразователен речник на съвременния български книжовен език*. София: Академично издателство Проф. Марин Дринов.

Сосюр 1992: Дьо Сосюр, Ф. *Курс по обща лингвистика*. София: Наука и изкуство.

Стаменов 2021: Stamenov, M. Конструкциите с предикативи за психически състояния в българския език – номенклатура и диференциални характеристики. – In: *Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, 10/2021, pp. 76 – 113. <https://journals.umcs.pl/zcm/article/download/13148/9323> [прегледан 25.08.2022]

Станчева 2021: Станчева, Р. *Кодификаторската практика на първите български научни граматики*. София: Издателство на БАН Проф. Марин Дринов.

Стоянов 1964: Стоянов, Ст. *Грамматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. За студентите от СДУ [Софийски държавен университет]*. София: Наука и изкуство.

Стоянов 1977: Стоянов, Ст. *Словообразуването в българския език. I. Имена*. София: Народна просвета.

Тен Хакен, Томас 2013: Ten Hacken, P., C. Thomas. *The Semantics of Word Formation and Lexicalization*. Edinburgh University Press.

Теодоров-Балан 1940: Теодоров-Балан, А. *Нова българска граматика*. София: Книгоиздателство Т. Ф. Чипев, Печатница Гладстон.

Теодоров-Балан 1947: Теодоров-Балан, Ал. *Състояние на българската граматика*. София: Печ. Рангел Младенов.

Толстая 2012: Толстая, С. Этимология и семантическая типология: еще раз о любви. – In: Janušková, I., H. Karlíková. *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics*. Praha: Lidové noviny, pp. 199 – 217.

Улуханов 1977: И. С. Улуханов. *Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания*. Москва: Наука.

Фелбаум и др. 2009: Fellbaum, C., A. Osherson, P. E. Clark. Putting Semantics into WordNet's "Morphosemantic" Links. – In: *Proceedings of the Third Language and Technology Conference, Poznan, Poland*. Reprinted in: *Responding to Information Society Challenges: New Advances in Human Language Technologies*, Springer Lecture Notes in Informatics, vol. 5603, pp. 350 – 358. <https://wordnet.princeton.edu/sites/g/files/toruqf2286/files/poznan.springer.pdf> [прегледан 28.09.2022]

Хали 1973: Halle, M. Prolegomena to a Theory of Word Formation. – In: *Linguistic Inquiry*, vol. 4 (1), pp. 3 – 16.

Хали, Маранц 1993: Halle, M., A. Marantz. Distributed morphology and the pieces of inflection. – In: Hale, K., S. Keyser (eds.). *The view from Building 20*. Cambridge: MIT Press, pp. 111 – 176.

Хаусер 1980: P. Hauser. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

Чешка граматика 1986: *Mluvnice češtiny, I. Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfemika. Tvoření slov*. Praha: Academia, pp. 191 – 528.

Якубович 2000: Jakubowicz, M. Dwa oblicza miłości. Porównanie językowych obrazów miłości tkwiących w etymologii i frazeologii. – In: *Język a kultura*, tom 14, pp. 233 – 243.

ИЗТОЧНИЦИ

Обратен речник на българския език. София: Изток-Запад, 2011.

Речник на българския език. <https://ibl.bas.bg/rbe/> [прегледан 29.07.2022]

Речник на съвременния български книжовен език. Т. 3. София: Издателство на БАН, 1959.

ПРИЛОЖЕНИЕ – СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ

1. Аналитичният обзор на подходите при изследването на словообразуването позволи да се добави ново знание за това защо цялостни словообразователни теории стават възможни едва през втората половина на XX век.

2. В дисертацията е използван малко прилаган досега, особено що се отнася до българското словообразуване, подход за изследване на производните думи. Семантичната им структура последователно се разглежда като предикатно-аргументна структура. Установява се изразители на кои понятия (предикати, аргументи) от тази структура са формалните съставлящи (основата и формантът) на производната дума. Този подход позволява да се получи ново знание за семантичната структура на производните съществителни имена с наставка *-ик*.

3. Анализът на производните съществителни на *-ик* с неизразен формално предикат, проведен въз основа на обособените в 9-ия том на „Българско-полската съпоставителна граматика“ типове семантични структури, позволи да се изведе един неописан подтип при словообразователната категория Агенс.

4. Системният семантичен анализ на всички деривати на *-ик* (над 700) в днешния книжовен български език позволи да се очертае разнообразието от словообразователни категории (аргументни и предикатни), към които се отнасят изследваните съществителни.

5. За първи път се извършва словообразователен анализ на всички производни съществителни на *-ик* в българския книжовен език чрез последователно прилагане на предикатно-аргументната теория.

6. Резултатите от дисертацията могат да имат приложение в лексикографската теория и практика и в съпоставителните словообразователни изследвания.

ПРИЛОЖЕНИЕ – СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ

АРГУМЕНТНИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ

Агенс

Изразен предикат

аналитик – този, който анализира
бездарник – този, който е бездарен
безнравственик – този, който е безнравствен
безобразник – този, който върши безобразия
безсрамник – този, който е безсрамен
безчестник – този, който е безчестен
блудник – този, който блудства
богоугодник – този, който е угодник на Бога
богохулник – този, който е хулник на Бога
бозайник – това, което бозае
бродник – този, който броди
будилник – това, което буди
буревестник₁ (птица) – това, което вести буря
буревестник₂ (човек) – този, който вести буря (бунт)
вероизменник – този, който е изменник на вярата
виновник – този, който е виновен
високомонтажник – този, който извършва монтаж на високи места
властник – този, който властва
военачалник – този, който е военен началник, началник на войска или войскова част
военнопрестъпник – този, който е извършил военно престъпление
вълшебник – този, който прави вълшебства
въртокъщник – този, който върти къщата
галеник – този, който е гален (т.е. глезен, което се проявява и в делата му)
годеник – този, който се годява
гостоприемник₁ (гостоприемен човек) – този, който е гостоприемен
градоначалник – този, който е началник на град
грешник – този, който греши
двуличник – този, който е двуличен
диагностик – този, който поставя диагнози
докладчик – този, който изнася доклад
домоначалник (домоуправител) – този, който е началник на дома
доносник – този, който прави доноси
досадник – този, който досажда
доставчик₁ (лице) – този, който доставя

доставчик₂ (нелице, фирма, организация) – това, което доставя
 душевадник – този, който вади душата на някого, тормози го
 еклектик – този, който проявява еклектизъм (в действията си)
 ексцентрик – този, който е ексцентричен
 заварчик – този, който заварява
 задочник – този, който извършва задочна дейност
 законопрестъпник – този, който престъпва / е престъпил закона
 закрилник – този, който закриля
 закупчик – този, който закупува
 заместник – този, който замества
 заселник – този, който се заселва / се е заселил
 застъпник – този, който се застъпва / се е застъпил / ще се застъпи / ...
 защитник – този, който защитава / ще защити / е защитил / ...
 злоезичник – този, който е злоезичен
 злосторник – този, който е сторил / сторва зло
 издайник – този, който издава (нещо, предава някого)
 изедник – този, който изяжда (причинява нещастие, голямо зло; съсипва,
 унищожава) някого или нещо
 измамник – този, който измамва / е измамил / ще измами / ...
 изменник – този, който изменя / ще измени / е изменил / ...
 изселник – този, който се изселва / се е изселил
 киноработник – този, който е работник (работи) в областта на киното
 клеветник – този, който клевети
 клетвоотстъпник – този, който е отстъпник от клетвата си
 клетвопрестъпник – този, който е престъпил клетвата си
 къщовник – този, който е къщовен
 магьосник – този, който магьосва (прави магии)
 мазник – този, който се мазни
 маховик – това, което извършва махове (махово колело)
 металоработник – този, който работи с метал (работник в металообработващо
 предприятие)
 мизерник – този, който върши мизерии
 молитвеник₁ (лице) – този, който казва молитви (моли се на Бога, застъпва се пред
 Бога за някого)
 мръсник – този, който е мръсен (безсрамен, безнравствен)
 надзорник – този, който осъществява надзор
 надомник – този, който извършва надомна работа
 насилник – този, който върши насилия
 наставник – този, който наставлява
 настройчик – този, който настройва (работник, който настройва машини, уреди или
 апарати)
 натрапник – този, който се натрапва
 нахалник – този, който е нахален

негодник – този, който е негоден (недостоеен, подъл, лош)
некадърник – този, който е некадърен
немирник – този, който е немирен
непослушник – този, който е непослушен
неправедник – този, който е неправеден
нескопосник – този, който е нескопосен
нехайник – този, който е нехаен
нормировчик – този, който нормира (специалист по нормиране)
обирник – този, който върши обири
одумник – този, който одумва
омайник – този, който омайва
основоположник – този, който полага основите на нещо
отговорник – този, който носи отговорност (за някого или нещо)
отличник – този, който извършва отлична дейност
отцепник – този, който се отцепва (отделя се от някаква общност)
отчетник – този, който извършва отчет
пакостник – този, който пакости
палавник – този, който е палав
петролорботник – този, който работи с петрол (работник в петролната промишленост)
побойник – този, който нанася побой
поборник – този, който се бори
подвижник – този, който се подвизава
поддръжник – този, който поддържа (някого или нещо; привърженик)
подкупник – този, който е подкупен
подписник – този, който се е подписал (абонира се е)
покаяник – този, който принася покаяние
поклонник – този, който се покланя (отива на поклонение)
покръстеник – този, който се покръства / се е покръстил
помощник – този, който оказва помощ
поразник – този, който върши поразии
поселник – този, който се поселва / се е поселил (някъде)
послушник – този, който изпълнява послушание (в манастир)
постник – този, който пости
потисник – този, който потиска (някого; деспот, тиранин)
праведник – този, който е праведен
правозащитник – този, който е защитник на (човешките) права
прахосник – този, който прахосва
преселник – този, който се преселва / се е преселил (някъде)
престъпник – този, който върши престъпления
приемник₂ (предмет) – това, което приема (устройство, което служи за приемане и преобразуване на излъчени радиовълни, електромагнитни вълни, сигнали и под.)
приемчик – този, който приема (доставена стока)

природозащитник – този, който е защитник на природата
прислужник – този, който прислужва (този, който е нает да върши домакинската или друга работа; слуга)
присмехулник – този, който взема на присмех някого или нещо
продажник – този, който е продажен
проповедник – този, който проповядва
пътешественик – този, който пътешества
пътник – този, който пътува
работник – този, който работи
радиоприемник – това, което приема радио (радиоапарат)
развратник – този, който се е отдал на разврат / живее в разврат
разплодник₁ (животно, което се използва за разплод) – този, който осъществява разплод
разсипник – този, който разсипва (прахосва нещо, обикн. пари, материални средства)
ранобудник – този, който е ранобуден
регулировчик – този, който регулира (пътен полицаи, който регулира движението на превозни средства и пешеходци в населено място)
родоотстъпник – този, който е отстъпник от рода си (който изменя на рода, народа, родината си)
сватовник – този, който сватосва
свещеноначалник – този, който е началник на (част от) свещенството (патриарх, епископ и под.)
своеволник – този, който е своеволен
сговорник – този, който се сговаря (уговаря се с родителите на жена да се омъжи за нея)
скитник – този, който скита
сладкодумник – този, който е сладкодумен
смешник – този, който е смешен
спестовник – този, който спестява (пести, икономисва)
сплетник – този, който прави сплетни
стачкоизменник – този, който е изменник на стачката (работник, който нарушава решението за стачка)
странник – този, който странства
стръвник – този, който е стръвен (жаден за кръв, хищен; алчен, ненаситен)
съветник₁ – този, който дава съвет
съдник – този, който съди
съсипник – този, който съсипва (някого; изедник)
съучастник – този, който съучаства
труженик – този, който се труди
тютюноработник – този, който работи с тютюн (работник в тютюнева фабрика)
угодник₁ – този, който е угодлив
угодник₂ (Божи угодник) – този, който угажда (на Бога)

ударник₁ (през социализма – който има високи постижения в изпълнение на планове, задачи и норми) – този, който е ударен
ударник₂ (част от огнестрелно оръжие) – това, което осъществява удар
управник – този, който управлява
уредник – този, който урежда (ръководи, организира нещо)
устатник – този, който е устат
участник – този, който участва
фокусник – този, който прави фокуси
фотодописник – този, който е дописник по определен начин, който се занимава с дописка по определен начин – като добавя фотоматериал
халосник – този, който е халосан (смахнат; и в преносен смисъл)
хищник₁ (животно) – този, който е хищен
хищник₂ (човек) – този, който е хищен
хладилник – това, което хлади (уред, в който се поддържа ниска температура)
хулник – този, който хули
черковник – този, който се черкува
черноработник – този, който върши черна работа
шлифовчик – този, който шлифова

Неизразен предикат

1. 'х действа върху / прави нещо с / променя у'

водопроводчик – този, който прави нещо с водопровод (специалист по монтиране и поддържане на водопроводни инсталации)
газовик – този, който прави нещо с газ (специалист по газова техника)
десетник – този, който прави нещо с десет души (ръководител на организационна или работна група от десет души или десет семейства; началник на войскова единица от десет души)
кадровик – този, който прави нещо с кадри (служител, който се занимава с кадрите (назначение, предназначение, уволнение и др.) в учреждение или предприятие)
металик – този, който прави нещо с метал (работник в металообработващо предприятие)
общественик – този, който действа върху / прави нещо с / променя обществото (обществен деец)
соколник – този, който прави нещо със соколи (обучава ловни соколи и се грижи за тях; ловец с обучен сокол)
стотник – този, който прави нещо със сто души (началник на сто души във войска)
такелажник – този, който прави нещо с такелаж (работник, който се занимава с такелаж (уредба от приспособления за вдигане и пренасяне на тежести; съвкупност от мачтови корабни въжета заедно с уредите за боравене с тях)
трикотажник – този, който прави нещо с трикотаж (работник в трикотажната промишленост)

хилядник – този, който прави нещо с хиляда души (началник на хиляда души във войска)

3. 'х предизвиква /е причина за възникването на у'

дописник – този, който предизвиква възникването на дописки (сътрудник на вестник или списание, който изпраща дописки)

оръжейник – този, който предизвиква възникването на (произвежда) оръжия

плановик – този, който предизвиква възникването на планове (у нас в периода 1944 – 1989 г. – служител, който съставя плановете за работа на предприятие, учреждение и под.)

прозаик – този, който предизвиква възникването на (пише) проза

сатирик – този, който предизвиква възникването на (пише) сатира

чертожник – този, който предизвиква възникването на (прави) чертежи

5.1. 'х предизвиква / е причина, че (не) Р' (у)'

автоматчик₁ (специалист, който работи на машина автомат), автоматчик₂ (боец, въоръжен с автомат) – този, който предизвиква това, че нещо се случва с автомата / автоматът прави нещо

апаратчик – този, който предизвиква това, че нещо се случва с апарата / апаратът прави нещо (в някои производства – лице, което работи с апарат)

артелчик – този, който предизвиква това, че действа артелната (войник, който завежда артелна (склад за хранителни припаси на военна част)

барабанчик – този, който предизвиква това, че нещо се случва с барабана / барабанът издава звук по определен начин (във войската, във военна или ученическа музика – лице, което отмерва такта с барабан; глашатай)

бюфетчик – този, който предизвиква това, че действа бюфетът (който обслужва клиентите на бюфета)

забойчик – този, който предизвиква това, че действа забоят (работник в забой (място, участък в галерия на мина или рудник, където се разработват земните пластове за добиване на въглища, руда и др.)

конник – този, който предизвиква това, че нещо се случва с коня / конят прави нещо (този, който язди, управлява кон)

крановик – този, който предизвиква това, че нещо се случва с крана / кранът се движи по определен начин (този, който управлява кран)

кръвник – този, който пролива (предизвиква това, че тече) кръв (човек, който върши убийства, пролива чужда кръв)

стрелочник – този, който предизвиква това, че нещо се случва със стрелките (железопътен служител, който обръща стрелките при движението на влак)

тежкотоварник – този, който предизвиква това, че тежкотоварният влак се движи (машинист, който кара тежкотоварен влак)

тежкотонажник – този, който предизвиква това, че тежкотонажният влак се движи (машинист, който кара тежкотонажен влак)

5.3. 'х предпазва от (предизвиква, че не) Р' (у)'

калник – това, което предпазва от кал / предизвиква това, че калта не се намира някъде / не пръска в определени посоки (дъговидно приспособление над колелото на автомобил, велосипед, файтон и др., което предпазва от пръските на кал)

комарник – това, което предпазва от комари / предизвиква това, че комарите не отиват / не се намират някъде (мрежа, която се слага на врата, прозорец, за да предпазва от влизането на комари и други насекоми)

лигавник – това, което предпазва от лиги (кърпа, която се връзва на врата на малко дете, за да пази дрехите от лиги, при лигавене и при хранене)

потник – това, което предпазва от пот (бельо за торса без ръкави)

5.4. 'х участва в Р''

бранник – този, който участва в бран

бунтовник – този, който участва в бунт

войник – този, който участва във война

въстаник – този, който участва във въстание

десантчик – този, който участва в десант

заговорник – този, който участва в заговор

излетник – този, който участва в излет

кръжочник – този, който участва в кръжок

метежник – този, който участва в метеж

нашественик – този, който участва в нашествие

разколник – този, който участва в разкол

размирник – този, който участва в размирица

саботажник – този, който участва в саботаж

стачник – този, който участва в стачка

схизматик – този, който участва в схизма

съзаклятник – този, който участва в съзаклятие

школник – този, който участва в школа (следва някаква школа)

5.5. 'х действа в Р''

агрохимик – този, който действа в областта на агрохимията (специалист по агрохимия)

алхимик – този, който действа в областта на алхимията (занимава се с алхимия)

биохимик – този, който действа в областта на биохимията (специалист по биохимия)

браншовик – този, който действа в областта на (работи в) някакъв бранш

геохимик – този, който действа в областта на геохимията (специалист по геохимия)

дърводобивник – този, който действа в областта на дърводобива (занимава се с дърводобив)

държавник – този, който действа в областта на държавата, на делата, свързани с държавата (лице, което заема или е заемало ръководен пост във висшия държавен апарат на една страна)

екозащитник – този, който действа в областта на екозащитата (занимава се с екозащита)

естественик – този, който действа в областта на естеството (специалист по естествени науки)

законник₁ (лице) – този, който действа в областта на законите (лице, което познава и обяснява законите)

историк – този, който действа в областта на историята (специалист по история)

каноник₁ (лице) – този, който действа в областта на каноните (специалист по църковно право)

киноисторик – този, който действа в областта на историята на киното (специалист по история на киното)

книжник – този, който действа в областта на книгите (у старите евреи – познавач и тълкувател на свещените книги; книжовник)

книжовник – този, който действа (работи) в областта на книжнината

международник₁ (журналист по международните събития) – този, който действа във връзка с международните събития, пише за тях

монтажник – този, който действа в областта на монтажа (извършва монтаж)

нефтодобивник – този, който действа (работи) в областта на нефтодобива

постановчик – този, който действа в областта на постановките (лице, което обмисля във всичките ѝ прояви и осъществява сценичната реализация на драматургично произведение, опера, балет и под.)

правник – този, който действа в областта на правото (специалист по право)

приложник – този, който действа в областта на приложните изкуства (художник, който работи в областта на приложните изкуства)

производственик – този, който действа в областта на производството (работник, който участва пряко в определен производствен процес)

промишленик – този, който действа в областта на промишлеността (лице, което притежава и използва индустриално предприятие)

психоаналитик – този, който действа в областта на психоанализата (специалист по психоанализа)

солодобивник – този, който действа (работи) в областта на солодобива

теоретик – този, който действа в областта на теорията (лице, което се занимава с теоретични въпроси в някоя област на науката или изкуството)

физкултурник – този, който действа в областта на физкултурата (занимава се с физкултура)

хидрохимик – този, който действа в областта на хидрохимията (специалист по хидрохимия)

химик – този, който действа в областта на химията (специалист по химия)

чернокнижник – този, който действа в областта на чернокнижието (който се занимава с черна магия)

5.6. 'х предизвиква / е причина, че Р''

невролептик – това, което предизвиква невролепсия (медикамент, който успокоява нервите и се използва при нервни заболявания)

Експериенцер

Изразен предикат

безбожник – този, който е безбожен

бездушник – този, който е бездушен

безотечественик² (няма чувство за отечество) – този, който е безотечествен

безумник – този, който е безумен

богоненавистник – този, който е ненавистник на (ненавижда) Бога

богоотстъпник – този, който е отстъпник от Бога, от вярата в Бога

великомъченик – този, който е претърпял / претърпява велики мъчения

верноподаник – този, който е верен поданик

вероотстъпник – този, който е отстъпник от вярата

възпитаник – този, който е възпитан / възпитаван (лице (обикн. дете, юноша, млад човек) по отношение на друго лице, което се занимава с неговото възпитание и образование)

гладник – този, който е гладен (човек или (по-рядко) животно, който обича да яде много, който е ненаситен за ядене; лакомник; много гладен, огладнял човек или животно; човек, който няма достатъчно средства, който гладува)

глезенник – този, който е глезен

довереник – този, на когото някой доверява нещо (този, на когото се доверяват, изказват съкровени неща)

единомишленик – този, който е в единомислие с някой друг

завистник – този, който изпитва завист

звездопоклонник – този, който се покланя на звездите

зломисленик – този, който мисли злото на някого

злонамереник – този, който е злонамерен

злочестник – този, който е злочест

идолопоклонник – този, който се покланя на идолите

изповедник¹ (духовник) – този, пред когото (някой) се изповядва

изповедник² (изповядва определени възгледи, идеи) – този, който изповядва (някакви убеждения, позиции)

иконопоклонник – този, който се покланя на иконите

клетник – този, който е клет

лакомник – този, който е лаком

многознайник – този, който знае много

мъченик – този, който се мъчи
наивник – този, който е наивен
неблагодарник – този, който е неблагодарен
неволник – този, който търпи / понася неволи
недоволенник – този, който е недоволен
ненавистник – този, който изпитва ненавист
ненаситник – този, който е ненаситен
несретник – този, който е несретен
нешастиник – този, който е нещастен
низкопоклонник – този, който е низкопоклонен (раболепен)
огнепоклонник – този, който се покланя на огъня
окаяник – този, който е окаян
отстъпник – този, който е отстъпил (от вярата си, убежденията си)
повереник – този, на когото се поверява (нещо съкровено и под.)
потайник – този, който е потаен
проклетник – този, който е проклет
противник – този, който е против нещо / някого
свещеномъченик – този, който е мъченик от свещенството (мъченик, който има свещенически сан)
себепоклонник – този, който е поклонник на себе си
скъперник – този, който се скъпи
сладострастник – този, който е сладострастен
следовник – този, който следва примера, делото, възгледите на някого
слънцепоклонник – този, който се покланя на слънцето
страдалник – този, който страда
съчувственик – този, който съчувства
тегловник – този, който тегли (страда)
умник – този, който е умен
ученик – този, който е учен (от някого на нещо) / този, когото някой учи
флегматик – този, който е флегматичен
човеконенавистник – този, който е ненавистник на човека (ненавижда хората)
чуждопоклонник – този, който е поклонник на чуждото (чуждестранното)

Неизразен предикат

8. 'х (не) обича / познава / изповядва (е привърженик на) / има нагласа Р' (у)'

алкоголик – този, който е склонен към алкохолизъм / страда от алкохолизъм
догматик – този, който е склонен към догматизъм
егоцентрик – този, който е склонен към егоцентризъм
езичник – този, който изповядва / е привърженик на езичеството
емпирик – този, който е привърженик на емпиризма
еретик – този, който е привърженик на ерес
естетик – този, който е привърженик на естетизма

истерик₂ – този, който е склонен към истерия₂ (нервно състояние)
международник₂ (привърженик на интерционализма) – този, който е привърженик на международната дружба, дружбата между народите
меланхолик – този, който е склонен към меланхолия
мракобесник – този, който има нагласа, възгледи, определяни като мракобесие
народник – този, който е привърженик на народничеството
орфик – този, който е привърженик на орфизма
платоник – този, който е привърженик на платонизма
прагматик – този, който е привърженик на прагматизма
работохолик – този, който е склонен към работохолизъм
романтик₁ (творец, който е привърженик на романтизма) – този, който е привърженик на романтизма₁ (течение в изкуството)
романтик₂ (човек, който се отличава с романтизъм) – този, който е склонен към романтизъм₂ (светоглед)
уличник – този, който има такава нагласа, държание, каквито са характерни за улицата (човек с разпуснати, некултурни нрави и държане; гамен, хулиган)
фанатик – този, който е склонен към фанатизъм
чистник – този, който обича чистотата
чревоугодник – този, който има нагласата чревоугодие, който има склонност към чревоугодие

Пациенс

Изразен предикат

военнопленник – този, който е военен пленник
доведеник – този, който е доведен / когото някой е довел (син от предишен брак на жена, встъпила в нов брак, обикн. по отношение на новия ѝ мъж; доведен син)
европратеник – този, който е пратеник в Европейския парламент
заложник – този, който е взет като залог (принудително задържано лице, обикн. във време на война, като залог за изпълнението на някакви условия)
затворник – този, който е затворен / когото някой е затворил
заточеник – този, който е заточен / когото някой е заточил
избраник – този, който е избран / когото някой е избрал
наемник – този, който е наеман / нает / когото някой наема / е наел (с когото са се договорили да върши нещо)
парясник – този, който е парясан (тоест изоставен от съпругата си)
пленник – този, който е пленен / когото някой е пленил
политзатворник – този, който е политически затворник
помазаник – този, който е помазан / когото някой е помазал (обикн. в съчет. помазаник *Божий*) – човек, предопределен (помазан) от Бога за велика мисия; богоизбран, богоизбраник)
пратеник – този, който е пратен / когото някой е пратил (с някаква задача)

прокуденик – този, който е прокуден / когото някой е прокудил
спецпратеник – този, който е специален пратеник
храненик – този, който е хранен / когото някой храни (чуждо момче, отглеждано от някого като свое)
хрантутник – този, който е хрантутен / когото някой хрантути

Резултат

Неизразен предикат

4. 'х предизвиква / е причина за възникването на у с помощта на / използвайки z'

вълненик – това, което е направено от вълна (вълнена дреха или завивка)
зелник – това, което е направено от зеле (баница)
квасник – това, което е направено с квас (хляб)
кукурузник – това, което е направено от кукуруз (хляб)
плочник – това, което е направено от плочи (тротоар, двор, площадка или улица)
просеник – това, което е направено от просо (хляб)
рибник₁ (ястие) – това, което е направено от риба (ястие)
сламеник – това, което е направено от слама (постеля, дюшек)
спаначник – това, което е направено от спанак (баница)
сребърник – това, което е направено от сребро (монета)
тиквеник – това, което е направено от тиква (баница)
царевичник – това, което е направено от царевица (хляб)

Инструмент

Изразен предикат

люцилник – това, с което се люци (оре плитко земята; вид селскостопанско оръдие)
мерник – това, с което се мери (се прицелва) в нещо (част от огнестрелно оръжие)
плавник – това, с което се плава (organ на плуване у водните животни; приспособление, което човек поставя на краката си, за да увеличи силата на удара и скоростта при плуване или гмуркане надълбоко)
подемник – това, с което се подема нещо (приспособление за повдигане на тежести, товари)
поялник – това, с което се пои (запоява) (инструмент за запояване)
преходник – това, с което се извършва преход (съединителен елемент, който свързва два или повече еднотипни компонента (електрически изводи на букси, куплунги, водопроводни тръби и др.) с различен размер, форма и под.)
секундарник – това, с което се измерват секундите (стрелка на часовник, която показва секундите)
часовник – това, с което се измерва колко е часът (уред за измерване на времето)

Неизразен предикат

4. 'x предизвиква / е причина за възникването на у с помощта на / използвайки z'

гофретник – това, с което се правят гофрети (уред)

датник₁ – това, с което се прави отпечатък на дата (печат)

етюдник – това, с което се правят етюди (статив, триножник)

кафенник – това, с което се прави кафе (металически съд за приготвяне на кафе)

просфорник – това, с което се правят просфори (дървен печат, дъсчица с дълбоки нарязи под формата на кръст и инициали, изображение на Св. Богородица или др. християнски символи, с който се бележат отгоре просфорите преди изпичането им)

пържолник – това, с което се правят пържоли (уред)

скицник – това, с което се правят скици (папка с листа за рисуване)

сухарник – това, с което се правят (се предизвиква възникването на) сухари (уред)

чайник – това, с което се прави чай (съд за варене на чай или на вода за чай)

ъгълник – това, с което се правят ъгли (уред)

Материя

Неизразен предикат

2. 'x действа върху / прави нещо с / променя у с помощта на / използвайки z'

гащник – това (ремък или връв), с което някой прави нещо с (връзва) гащи

4. 'x предизвиква / е причина за възникването на у с помощта на z₁, използвайки z₂'

варовик – това, с което се прави вар

Обект

Изразен предикат

паметник – това, което служи за памет (напомня) за нещо на някого

анорексик – този, който има анорексия

апоплектик – този, който е претърпял / е склонен към апоплексия (инсулт)

астигматик – този, който има астигматизъм

астматик – този, който има астма

атеросклеротик – този, който има атеросклероза

болник – този, който е болен

булимик – този, който има (боледува от) булимия

всекидневник – това, което е всекидневно (вестник)

вторник – това, което е второ (ден от седмицата)

второгодишник – този, който е в някакво състояние втора година (учи, състезава се втора година)

второгодник – този, който е в същия клас / курс втора година

второкласник – този, който е във втори клас

второкурсник – този, който е във втори курс
второразрядник – този, който има степен втори разред
горещник (един от дните, които се смятат за най-горещите в годината, 3 дни през юли) – това, което е горещо
грозник – този, който е грозен
дванайсетокласник / дванадесетокласник – този, който е в дванайсети / дванадесети клас
дванайсетопръстник / дванадесетопръстник – това, което има дължина дванайсет / дванадесет пръста (началната част на тънките черва при изхода на стомаха, където продължава храносмилателният процес под действието на сока на подстомашната жлеза и жлъчката)
двойник (вид дърводелско ренде с двойно острие) – това, което е двойно
двуплощник (самолет) – това, което е двуплощно (летателен апарат с два чифта крила, разположени едни над други и образуващи две успоредни плоскости)
двухтомник – това, което е двухтомно (книга)
деветокласник – този, който е в девети клас
девственник – този, който е девствен
десетокласник – този, който е в десети клас
десетоъгълник – това, което е десетоъгълно
диабетик – този, който има диабет
дължник – този, който дължи нещо на някого (има някакъв дълг към някого)
дълголетник₁ (човек) – този, който е дълголетен
дълголетник₂ (растение) – това, което е дълголетно
дълголетник₃ (животно) – това, което е дълголетно
единайсетокласник / единадесетокласник – този, който е в единайсети / единадесети клас
едноименник – този, който е едноименен с някой друг
еднотомник – това, което е еднотомно (книга)
ежедневник – това, което е ежедневно (вестник)
ежемесечник – това, което е ежемесечно (периодично издание, което излиза един път всеки месец)
ежеседмичник – това, което е ежеседмично (периодично издание, което излиза един път всяка седмица)
електропроводник – това, което е проводник на електричество, има свойството да провежда електричество
епилептик – този, който има епилепсия
завареник – този, който е заварен (син на един от двамата родители по отношение на съпругата или съпруга от следващия брак)
изгнаник – този, който е / се намира в изгнание
именик – този, който има имен ден
истерик₁ – този, който боледува от истерия₁ (болест)
каталептик – този, който има каталепсия (нервен припадък, придружен с пълна загуба на волеви движения; вцепеняване)

крепостник – този, който е крепостен (който принадлежи на феодал според господстващото през този обществен строй феодално право)

лунатик – този, който има лунатизъм

многолетник – този, който е многолетен

многостенник – това, което е многостенно

многоъгълник – това, което е многоъгълно

мъник₁ (лице) – този, който е мъничък

мъник₂ (куче от дребна порода) – това, което е мъничко

наръчник – това (книга), което е наръчно (основно, съдържащо основните или най-необходимите сведения от дадена област)

неврастеник – този, който има неврастения

невротик – този, който има невроза

неграмотник – този, който е неграмотен

незнайник – този, който е незнаен (непознат)

омразник – този, който е омразен

осемхилядник (връх) – това, което има височина 8000 м

осмокласник – този, който е в осми клас

осмостенник – това, което е осмостенно

осмоъгълник – това, което е осмоъгълно

паралитик – този, който има парализа

параноик – този, който има параноя

петокласник – този, който е в пети клас

петолистник – това, което има пет листа (вид растение)

петоъгълник – това, което е петоъгълно

познайник – този, който е познат / когото някой познава

покойник – този, който е покоен

правоъгълник – това, което е правоъгълно

предвестник₁ (човек) – този, който предвестява (нещо)

предвестник₂ (животно) – това, което предвестява (нещо)

предвестник₃ (растение) – това, което предвестява (нещо)

предвестник₄ (предмет) – това, което предвестява (нещо)

предвестник₅ (явление) – това, което предвестява (нещо)

предник – това, което е предно (предна страна, част на дреха)

предходник – този, който е предходен (предшественик)

предшественик – този, който предшества (човек, който е живял, работил или бил някъде преди някой друг)

проводник – това, което (има свойството да) провежда (топлина, електричество и др.)

прокаженик – този, който има проказа

пълномощник – този, който има пълномощия

първокласник – този, който е в първи клас

първокурсник – този, който е в първи курс

първоразрядник – този, който има степен първи разред

първосвещеник – този, който е свещеник, който е първи по сан
равнобедреник – това, което е равнобедрено (равнобедрен триъгълник)
рахитик – този, който има рахит
родоначалник – този, от когото е началото на рода
рожденик – този, който има рожден ден
самотник – този, който е самотен
сановник – този, който има сан
светилник – това, което свети (прибор за светене)
седемхилядник (връх) – това, което има височина 7000 м
седмокласник – този, който е в седми клас
седмоъгълник – това, което е седмоъгълно
сенник – това, което прави / хвърля сянка (лек заслон за сянка от клони, трева и др.)
сестриник – този, който е сестрин син
сифилитик – този, който има сифилис
склеротик – този, който има склероза
смъртник – този, който е в състояние на смърт (мъртвец)
старик – този, който е стар
стигматик – този, който има стигма / стигми
столетник₁ (лице) – този, който е столетен
столетник₂ (растение) – това, което е столетно
стохилядник (шофьор, който е изминал с колата 100 000 км без основен ремонт;
град със 100 000 души население; нещо, което тежи 100 000 т; и др.) – този, който /
това, което има характеристика, свързана с брой сто хиляди
страшник – този, който е страшен
съответник₂ – това, което съответства (на нещо друго)
тайник – това, което е тайно (помещение, място, служещо за тайно хранилище за
нещо)
топлилник – това, което е топло (парник)
трезвеник – този, който е (винаги) трезвен, т.е. (никога) не пие алкохол (човек,
който доброволно, съзнателно се е отказал от употреба на алкохолни питиета и от
пушене)
третокласник – този, който е в трети клас
третокурсник – този, който е в трети курс
треторазрядник – този, който има степен трети разред
трибагреник – това, което е трибагрено (трицветно знаме)
трилистник – това, което има три листа (вид растение)
триножник – това, което е триного (специален уред с три крака, който се
употребява като поставка за апарати, картини и др.)
тритомник – това, което е тритомно (книга)
триъгълник – това, което е триъгълно
тъпоъгълник – това, което е тъпоъгълно
удавник – този, който се е удавил

успоредник – това, което има нещо (страни), което е успоредно (четириъгълник с равни и успоредни срещуположни страни)
хипертоник – този, който има хипертония
хипохондрик – този, който има хипохондрия
хоботник – това, което има хоботче (вид насекомо)
чаровник – този, който е чаровен
частник – този, който е частен (за стопански деятел – който не влиза в колектив; срв. частен търговец, частен занаятчия, частен стопанин, частен собственик)
четвъртокласник – този, който е в четвърти клас
четвърторазрядник – този, който има степен четвърти разред
четириъгълник – това, което е четириъгълно
шестокласник – този, който е в шести клас
шестостранник – това, което е шестостранно
шестоъгълник – това, което е шестиъгълно
шизофреник – този, който има шизофрения

Неизразен предикат

5.2. 'х предизвиква / е причина, че у е в някакво състояние'

газеник – това, чието светене се предизвиква от газ (газена лампа)
спиртник – това, което чието светене се предизвиква от спирт

6.1. 'х се намира / съществува в / на... у'

връшник – това, което се намира / слага на върха на нещо (похлупак за кръгъл глинен съд, който се нагорещява в жаравата и в него се пече хляб, пита, баница и др.)
каторжник – този, който се намира на каторга (осъден е на каторга)
косичник – това, което се намира / слага на косата (до края на 19. век – женски накит за глава у нас, състоящ се от плитки от вълна, гайтани или чужда коса, дълги дори до глезена, украсени с мъниста, сребърни пари или златни лентички, прикрепени на специално шапковидно платче)
крайник – това, което се намира в края (крайна част на тялото – ръка или крак)
крайшник – това, което се намира в края (къс от края на хляб, пита и под.)
лагерник – този, който се намира в лагер (който летува в лагер; който е изолиран, затворен в лагер)
полярник – този, който се намира в полярните области (участник в полярни експедиции)
портик – това, което се намира пред портата (открита галерия, оформена с два успоредни реда колони, когато се изгражда пред вход на сграда, или като един ред колони от едната страна и стена от другата страна)
пустинник – този, който се намира в пустинята (мъж, който по религиозни подбуди се е уединил и живее в пусто, ненаселено място; отшелник, аскет)

стълпник – този, който се намира на стълп (отшелник, който е живял на стълп, на кула в пост и молитва)

челник – това, което се намира / слага на челото (фенерче, което се слага на главата (на челото))

6.2. 'х произхожда от у'

лешник – това, което произхожда от лeskата (плод на лesка с една ядка в черупката)

10. 'х се състои от у' = 'у е част (елемент) от х'

арсеник – това, което съдържа арсен (двуарсениев триокис, вид силно отровно вещество)

ледник – това, което е съставено от лед (огромна маса лед във високите планини или полярните области, образувана от натрупването на голямо количество сняг, която бавно се движи)

чорапогащник – това, което се състои от чорапи и гащи (вид дреха)

Част

Неизразен предикат

10. 'х се състои от у' = 'у е част от х'

академик – този, който е част от академия (звание на учен, писател, художник и др., избран за редовен или почетен член на академия на науките)

випускник – този, от каквито се състои випускът (лице от последния клас или курс на учебно заведение)

занитчик – този, от каквито се състои зенитната артилерия (артилерист от зенитна артилерия)

клирик – този (духовник), от каквито се състои клирът (духовенството)

наборник – този, от каквито се състои наборът (родените през една и съща година мъже, които едновременно се свикват, набират за военна служба)

отрядник – този, от каквито се състои отрядът

полузащитник – този, от каквито се състои полузащитата (във футбола и др. – играчите от средната линия, пред защитниците и зад нападателите)

свързочник – този, от каквито се състоят свързочните войски

симфоник – този, от каквито се състои симфоничният оркестър

съветник₂ – този, от каквито се състои съветът (член на съвет)

съдружник – този, от каквито се състои съдружието

съюзник – този, от каквито се състои съюзът

филхармоник – този, от каквито се състои филхармонията

четник – този, от каквито се състои четата

Диспонент

Неизразен предикат

7. 'х притежава (е собственик на) у'

собственик – този, който притежава собственост

Бенефициент

Изразен предикат

наследник – този, който наследява / е наследил нещо

правоприемник – този, който приема (нечий) права

престолонаследник – този, който е наследник на престола

приемник₁ (лице) – този, който приема / е приел нещо (човек, който приема и продължава някаква традиция, дело на бележита личност)

ПРЕДИКАТНИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ

Място

Изразен предикат

ветрилник – място, където духа вятър (място, обикн. помещение, където прониква вятър, много духа и става течение)

жертвеник – място, където някой принася в жертва нещо

клюкарник – място, където някой разпространява клюки

плювалник – място, където някой плюва (съд, използван в миналото за събиране на храчки с цел ограничаване разпространението на зарази и за хигиена)

преливник – място, където нещо (вода) прелива (отвор в горната част на вана или мивка, през който се оттича водата при повишаване на нивото)

развъдник – място, където някой развъжда нещо (място, където се развъждат и отглеждат животни)

разплодник₂ (място) – място, където се извършва разплод на нещо (стопанство, ферма, където се разплождат, развъждат животни)

умивалник – място, където някой се умива (мивка)

Неизразен предикат

12.2. 'място, където х се намира / съществува'

адресник – място, където са записани адреси (книга)

азбучник – място (списък), където има текст, подреден според реда на буквите в азбуката

бележник – място, където се пишат бележки (книжка, тефтерче)

вестник – място, където пише вест (периодично издание)

въпросник – място, където са написани въпроси (списък с въпроси)

гнойник – място, където има гной (натрупване на гной на ограничено място в някоя тъкан или орган; абсцес)

датник₂ – място, където са написани дати (в календар; на часовник)

дневник – място, където е записано описание на дните (тетрадка, книга)

живарник – място, където има нещо (риба), което е живо (специална мрежа за уловена риба)

законник₂ (нелице) – място, където са написани закони (сборник от закони)

змиярник – място, където има змии

именник – място, където са записани имена (документ; исторически паметник)

каноник₂ (нелице) – място (сборник), където са записани канони (църковни песни)

лекарственик – място, където е написано за лекарства (книга)

лечебник – място, където е написано как да се лекува (книга)

молитвеник₂ (нелице) – място, където са записани текстовете на молитви (книга)

неделник – място, където са записани текстове на проповеди, отнасящи се до празниците в неделя (книга)

осмогласник – място, където са написани текстове на песнопения, които се пеят на осем гласа (книга)

писмовник – място, където има (образци на) писма (книга)

плодник – място, където има плод (част от растителен цвят, в която се развиват семената и се образува плодът)

поменик – място, където е записано това (текст, съдържащ имена), което се поменава / следва да се помене (по време на молитва)

правилник – място, където са записани правила (книга)

пясъчник – място, където има пясък

разговорник – място, където са записани (части от / образци на) разговори (книга)

рецептурник – място, където са записани рецептури (книга)

речник – място, където е записана реч / където са записани езиковите средства, от които се състои речта (книга)

сборник – място, където има сбор от текстове (книга)

служебник – място, където са записани текстове на (църковни) служби (книга)

справочник – място, където са написани справки (сведения, информация)

съновник – място, където е написано тълкувание на сънища (книга)

типик – място, където са записани описания на типове църковни служби (книга)

требник – място, където са записани текстове на треби (книга)

учебник – място, където е написано това, което се учи (книга)

царственик – място, където пише за царства (книга)

цитатник – място, където са записани цитати (книга)

цифреник – място, където са написани цифри (циферблат)

13. 'място, където x действа върху у // предизвиква възникването на у'

бубарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) буби

говедарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) говеда

гълъбарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) гълъби
дръвник₁ – място, където се предизвиква възникването на дървата / където се сечат дърва
зайчарник – място, където се прави нещо със (отглеждат се) зайци
зверилник – място, където се прави нещо със (отглеждат се, държат се) зверове
кокошарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) кокошки
краварник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) крави
кучкарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се, събират се) кучета
монетник – място, където се правят монети
овчарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) овце
патичарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) патици
пилчарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) пилци
птичарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) птици
пчеларник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) пчели
разсадник – място, където се прави нещо с (отглежда се) разсад
рибарник – място, където се прави нещо с (развъждат се) риби
рибник₂ (рибарник) – място, където се прави нещо с (развъждат се) риби
рудник – място, където се добива руда
свинарник – място, където се прави нещо със (отглеждат се) свине
телчарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) телци
цветарник – място, където се прави нещо с (отглеждат се) цветя

14. 'място, където х съхранява / трупа у'

багажник – място (в превозно средство), където се слага багаж
дрешник – място (долап, скрин; килер), където се съхраняват дрехи
дръвник₂ – място (в двор), където се съхраняват дърва
зимник – място, където се съхранява зимнина (мазе)
игленик – място, където се съхраняват игли (малка възглавничка; кутийка)
катраник – място (малък съд), където се съхранява катран
лъжичник – място, където се съхраняват лъжици (кухненски прибор)
патроник – място, където се съхраняват патрони (част на пушка)
пепелник – място, където се слага пепел (съд за събиране на пепелта и угарките от цигари)
плевник – място, където се съхранява плява (постройка)
помийник – място, където се слага / събира помия (помийна яма)
свещник – място, където се слагат свещи (поставка)
солник – място, където се съхранява сол (домакински съд)
стрелник – място, където се съхраняват стрели
супник – място, където се съхранява супа (съд)
трисвещник – място, където се слагат три свещи (поставка)

Негация

безверник – някой, чийто признак не е вярата / някой, който е без вяра / няма вяра (на никого или в нищо; в Бог)

безделник – някой, чийто признак не са делата (който не работи, не желае да работи)

бездетник – някой, който няма деца

бездомник – някой, който не притежава, не е собственик на дом (който няма дом)

безмоторник – нещо, което няма мотор (самолет, който лети без мотор, като използва възходящото въздушно течение; планер)

безсребърник – някой, който действа, като не приема, отказва среброто (християнски светец, който е лекувал, без да взема пари, даром)

неверник – някой, който не вярва (в Бог; в нещо, в осъществяването на нещо)

непрокопсаник – някой, който не е прокопсал (не е постигнал успех, сполука, благополучие, напредък в нещо, в някаква дейност) (човек, който не се ползва с добро име, авторитет и обикн. не е постигнал нищо в живота, тъй като не живее и не постъпва правилно и разумно)

хубостник – някой, чиито дела не се отличават с хубост (човек, който се проявява с лоши постъпки)

Подобие

копитник – нещо, което е подобно (по форма) на копито (вид растение, чиито листа имат форма, подобна на копито)

Пространствени отношения

безотечественик¹ (който е извън отечеството си) – някой, който се намира извън отечеството си

набедреник – нещо, което се намира на бедрото (част от облеклото на свещеник с четириъгълна форма, която се носи отстрани на дясното бедро; облекло, превръзка, покриваща тялото от корема до бедрата, носена от мъже от диви племена)

нагръдник – нещо, което се намира на гръдта (част от облекло; от защитно бойно снаряжение)

назъбник – нещо, което се намира на зъбите (в бойните спортове – вид гума, предпазваща зъбите)

накитник – нещо (вид превръзка), което се намира (слага) на китката (на ръката)

наколенник – нещо (вид превръзка), което се намира (слага) на коляното

накрайник – нещо, което се намира на края (приспособление, което се закрепва към края на друг предмет като негова част с различно предназначение)

налакътник – нещо (превръзка), което се намира (слага) на лакътя

намордник – нещо, което се намира на мордата (мрежа от тел или кожени ремъци, която се поставя на муцуната на куче, за да не може да хапе)

наочник – нещо, което се намира на окоето (обикн. в мн.ч. – *наочници* –

приспособления, които се слагат отстрани на очите на впрегнат кон (рядко на друго животно), за да гледа напред и да не се плаши)

напръстник – нещо, което се намира на пръста (приспособление, предпазващо пръста на ръката при шиене)

наръкавник – нещо, което се намира на ръкава (обикн. отделен платнен ръкав от лакътя до китката, който се поставя върху дрехата; ръкав от лакътя до китката, изработен от метал или кожа, използван в миналото за предпазване при ръкопашен бой; сърмен маншет на църковни свещенически одежди)

наустник – нещо, което се намира на устата (част от апарат, инструмент, която се поставя, долепва до устата, устните, обикн. за вдишване, издишване, духане, надуване и под.; част от духов музикален инструмент, до която се долепват устните при свирене)

наушник – нещо, което се намира на ухото (обикн. в мн.ч. – *наушници* – приспособления, предпазващи ушите от студ; слушалки)

оглавник – нещо, което се намира на главата (въже или ремък, който се връзва, нахлузва на главата на добиче, за да се върже, впрегне или води)

подбрадник – нещо, което се намира под брадата (мека част под брадата; съвкупност от двете задни части на долната челюст; част от шапка или шлем, която се прикрепва под брадата, за да топли шията или да предпазва; приспособление, което се прикрепва към корпуса на цигулка или виола, за да направи по-удобно държането ѝ под брадата при свирене; накит от нанизани стари монети, който опасва лицето и минава под брадата)

подлакътник – нещо, което се намира под лакътя (дръжка на стол, кресло и под. за облягане на ръцете; специална плоскост в спортен екип, обикн. костюм на мотоциклетист, която предпазва лакътя от нараняване)

подлистник – нещо, което се намира под листа / нещо, което е долу спрямо листа (долна част на вестникарска страница, където се печатат по-дълги публицистични или литературни материали)

подопашник – нещо, което се намира под опашката (специален кожен колан, ремък, който минава под опашката на впрегатно домашно животно, за да придържа самара назад)

подрасник – нещо, което се намира под расото (дълга, права свещеническа дреха, която се носи под расо)

предплужник – нещо, което се намира пред плуга (приспособление, прикрепвано към предната част на плуг)

прилистник – нещо, което се намира при листа/листото (на растението) (дребен израстък в основата на листата на растение)

прицветник – нещо, което се намира при цвета (на растението) (вид лист, в който се разполага цветът на растението)

Времеви отношения

бъдник – нещо, с което се прави нещо на Бъдни вечер (пън, който гори тогава)

вечерник₁ (вятър) – нещо, което се случва едновременно с вечерта (лек, прохладен вятър, който духа привечер през лятото)

вечерник² (растение, чиито цветове вечер се разтварят, а сутрин се затварят) – нещо, което се променя едновременно с настъпването на вечерта
вечерник³ (прилеп) – нещо, което се намира някъде (появява се; може да бъде видяно) едновременно с траенето на вечерта
годишник – нещо, което се появява през период от една година (периодично издаван обикн. веднъж в годината сборник с научни статии, отнасящи се до сродни специалности)
двумесечник – нещо, което се появява през двумесечен период (двумесечно периодично издание)
двуседмичник – нещо, което се появява през двуседмичен период (списание или вестник, който излиза веднъж на две седмици)
донаборник – някой, на когото му предстои да стане наборник
дъждовник – нещо, което се намира някъде едновременно с времето, когато вали дъжд (саламандър, влечуго, подобно на гушер, обича влажни места и може да бъде видяно при дъжд)
летовник – някой, който се намира някъде едновременно с траенето на лятото / докато е лято / докато трае лятото (който е на почивка в летовище, който летува някъде; курортист, почиваш)
месечник – нещо, което се появява през период от един месец (периодично издание, което излиза един път всеки месец)
седмичник – нещо, което се появява през период от една седмица (периодично издание, което излиза всяка седмица)
утренник – нещо, което се случва едновременно с утрото (лек вятър, който духа сутрин)

Отношения на връзка

родственик – някой, който има родство заедно с някой друг, който има същото родство (роднина)
сподвижник – някой, който е подвижник заедно с някой друг, който е подвижник (другар по борба, по обществена дейност; съмишленик, съратник)
спътник – някой, който е пътник заедно с някой друг, който е пътник (лице, което пътува заедно с някого)
сродник – някой, който е част от род заедно с някой друг, който е част от същия род (роднина)
събеседник – някой, който беседва заедно с някой друг, който също беседва с него (лице, с което някой води разговор)
съвипускник – някой, който е випускник заедно с някой друг, който е випускник (някой, който е от същия випуск с някого)
съвременник – някой, който живее в определено време заедно с някой друг, който живее по същото време (човек по отношение на други хора, които живеят в същото време с него, или на събития, явления и под., които стават в това време)
съдлъжник – някой, който е длъжник заедно с някой друг, който е длъжник
съдокладчик – някой, който е докладчик заедно с някой друг, който е докладчик

сьекипник – някой, който е част от екип заедно с някой друг, който е част от същия екип

сьидейник – някой, който има идея / идеи заедно с някой друг, който има същата идея / същите идеи

сьименник – някой, който има някакво име заедно с някой друг, който има същото име (лице по отношение на други лица, които имат същото лично или фамилно име)

ськилийник – някой, който се намира в килия заедно с някой друг, който е в същата килия

ськласник – някой, който е част от клас заедно с някой друг, който е част от същия клас

ськурсник – някой, който е част от курс заедно с някой друг, който е част от същия курс

сьмишленик – някой, който мисли по някакъв начин заедно с някой друг, който мисли по същия начин (лице по отношение на други лица, които имат еднакви възгледи и убеждения с него)

сьнаборник – някой, който е наборник заедно с някой друг, който е наборник

сьнародник – някой, който е част от народ заедно с някой друг, който е част от същия народ (лице от даден народ по отношение на другите хора от същия народ)

сьнаследник – някой, който е наследник заедно с някой друг, който е наследник

сьотборник – някой, който е част от отбор заедно с някой друг, който е част от същия отбор

сьответник₁ – някой, който е ответник заедно с някой друг, който е ответник

сьотечественик – някой, който принадлежи към (произхожда от) отечество заедно с някой друг, който е от същото отечество

сьплеменник – някой, който е част от племе заедно с някой друг, който е част от същото племе

сьсобственик – някой, който е собственик заедно с някой друг, който е собственик

сьтрапезник – някой, който се намира на трапезата заедно с някой друг, който се намира на трапезата

сьтрудник – някой, който се труди заедно с някой друг, който се труди

сьученик – някой, който е ученик заедно с някой друг, който е ученик

Интензивност

полупроводник – това, което е проводник по-малко от нормата (обикн. в мн.ч. – *полупроводници* – вещества, заемащи междинно положение между добрите проводници (металите) и изолаторите (диелектриците) поради промяната на електропроводимостта им при изменение на температура, светлина и др.); прибор, изработен от такова вещество, който пропуска електрически ток само в една посока)

свърхпроводник – това, което е проводник в най-висока степен

Деривация от думи и словосъчетания с преносно значение

буревестник₂ (човек) – от *вести буря*, като *буря* е в значение 'бунт'
въртокъщник – от *върти къщата*
двуличник – от *двуличен*, което е от *две лица*
душевадник – от *вади душата*
злоезичник (Агенс) – от *злоезичие*, което е от *зъл език*
низкопоклонник – от *низкопоклонен*, което е от *низък / нисък поклон*
основоположник – от *полага основи*
сладкодумник – от *сладкодумен*, което е от *сладки думи*
сладострастник – от *сладострастен*, което е от *сладки страсти*
чернокнижник (вж. Агенс) – от *чернокнижие*, което е от *черни книги* – *черен* –
'свързан с нещо лошо'
черноработник – от *черна работа*

Асоциативни деривати

буревестник₁ (Агенс) – птица, която се появява обикновено преди буря
вечерник₂ (Времеви отношения) – растение, чиито цветове вечер се разтварят, а
сутрин се затварят
вечерник₃ (прилеп) (Времеви отношения) 'нещо, което се намира някъде
едновременно с траенето на вечерта'
дванайсетопръстник / дванадесетопръстник (Обект) – това, което има дължина
дванайсет / дванадесет пръста
дъждовник (Времеви отношения) – нещо, което се намира някъде едновременно с
времето, когато вали дъжд (саламандър, влечуго, подобно на гушер, обича влажни
места и може да бъде видяно при дъжд)

Синтактична функция на форманта

плесник – от *плесне*
ритник – от *ритне*
тупаник – от *тупа₂* ('бие')

Тавтологични деривати – формантът няма нито семантична, нито синтактична функция

бивник – същото значение като *бивен*
дръвник₃ (груб, недодялан човек) – същото значение като *дърво* в значение 'груб,
недодялан човек'

мостик – същото значение като *мост*, но само в съчетание с *капитански* – *капитански мост/мостик*, но само *мостик* не е равнозначно на *мост*, защото *мост* е с по-широко значение

слепочник – същото значение като *слепочие*

ПРИЛОЖЕНИЕ – КЛАСОВЕ НАЗВАНИЯ

Названия на лица

Най-общо вършители на действие

автоматчик₂ (боец, въоръжен с автомат) (Агенс)

аналитик (Агенс)

барабанчик (Агенс)

бездарник (Агенс)

блудник (Агенс)

богоугодник (Агенс)

богохулник (Агенс)

бродник (Агенс)

буревестник₂ (човек) (Агенс)

вероизменник (Агенс)

виновник (Агенс)

властник (Агенс)

военнопръстъпник (Агенс)

вълшебник (Агенс)

въртокъщник (Агенс)

годеник (Агенс)

докладчик (Агенс)

доносник (Агенс)

душевадник (Агенс)

екозащитник (Агенс)

законопрръстъпник (Агенс)

закрилник (Агенс)

заместник (Агенс)

заселник (Агенс)

застъпник (Агенс)

защитник (Агенс)

злосторник (Агенс)

издайник (Агенс)

измамник (Агенс)

изменник (Агенс)

изселник (Агенс)

клеветник (Агенс)

клетвоотстъпник (Агенс)

клетвопрръстъпник (Агенс)

конник (Агенс)

кръвник (Агенс)

магьосник (Агенс)
молитвеник₁ (лице) (Агенс)
надзорник (Агенс)
насилник (Агенс)
наставник (Агенс)
натрапник (Агенс)
некадърник (Агенс)
нескопосник (Агенс)
обирник (Агенс)
омайник (Агенс)
основоположник (Агенс)
ответник (Агенс)
отговорник (Агенс)
пакостник (Агенс)
поборник (Агенс)
подвижник (Агенс)
поддръжник (Агенс)
подписник (Агенс)
покаяник (Агенс)
поклонник (Агенс)
помощник (Агенс)
поселник (Агенс)
постник (Агенс)
правозащитник (Агенс)
преселник (Агенс)
престъпник (Агенс)
природозащитник (Агенс)
проповедник (Агенс)
пътешественик (Агенс)
пътник (Агенс)
ранобудник (Агенс)
родоотстъпник (Агенс)
сватовник (Агенс)
сговорник (Агенс)
скитник (Агенс)
сладкодумник (Агенс)
сплетник (Агенс)
стачкоизменник (Агенс)
странник (Агенс)
съветник₁ (този, който съветва) (Агенс)
съдник (Агенс)
труженик (Агенс)
угодник₂ (Божи угодник) (Агенс)

ударник₁ (през социализма – който има високи постижения в изпълнение на планове, задачи и норми) (Агенс)

участник (Агенс)

фокусник (Агенс)

хулник (Агенс)

черковник (Агенс)

Участници в събития

бранник (Агенс)

бунтовник (Агенс)

войник (Агенс)

въстаник (Агенс)

десантчик (Агенс)

заговорник (Агенс)

излетник (Агенс)

кръжочник (Агенс)

метежник (Агенс)

нашественик (Агенс)

разбойник (Агенс)

разколник (Агенс)

размирник (Агенс)

саботажник (Агенс)

стачник (Агенс)

схизматик (Агенс)

съзаклятник (Агенс)

школник (Агенс)

Вършители на действие, което се явява постоянно занятие, професия

автоматчик₁ (специалист, който работи на машина автомат) (Агенс)

агрохимик (Агенс)

алхимик (Агенс)

апаратчик (Агенс)

биохимик (Агенс)

браншовик (Агенс)

високомонтажник (Агенс)

водопроводчик (Агенс)

военачалник (Агенс)

газовик (Агенс)

геохимик (Агенс)

градоначалник (Агенс)

десетник (Агенс)

диагностик (Агенс)

домоначалник (Агенс)

дописник (Агенс)
доставчик₁ (лице) (Агенс)
дърводобивник (Агенс)
държавник (Агенс)
естественик (Агенс)
заварчик (Агенс)
законник₁ (лице) (Агенс)
закупчик (Агенс)
историк (Агенс)
кадровик (Агенс)
каноник₁ (лице) (Агенс)
киноисторик (Агенс)
киноработник (Агенс)
книжник (Агенс)
книжовник (Агенс)
крановик (Агенс)
международник₁ (журналист по международните събития) (Агенс)
металик (Агенс)
металоработник (Агенс)
монтажник (Агенс)
наместник (Агенс)
настройчик (Агенс)
нефтодобивник (Агенс)
нормировчик (Агенс)
общественик (Агенс)
оръжейник (Агенс)
отчетник (Агенс)
петролоработник (Агенс)
плановик (Агенс)
постановчик (Агенс)
правник (Агенс)
приемчик (Агенс)
приложник (Агенс)
прислужник (Агенс)
прозаик (Агенс)
производственик (Агенс)
промишленик (Агенс)
психоаналитик (Агенс)
работник (Агенс)
регулировчик (Агенс)
сатирик (Агенс)
свещеноначалник (Агенс)
соколник (Агенс)

солодобивник (Агенс)
стотник (Агенс)
стрелочник (Агенс)
такелажник (Агенс)
тежкотоварник (Агенс)
тежкотонажник (Агенс)
теоретик (Агенс)
трикотажник (Агенс)
тютюноработник (Агенс)
управник (Агенс)
уредник (Агенс)
физкултурник (Агенс)
фотодописник (Агенс)
хидрохимик (Агенс)
хилядник (Агенс)
химик (Агенс)
чернокнижник (Агенс)
черноработник (Агенс)
чертожник (Агенс)
шлифовчик (Агенс)

Носители на признак, произтичащ от склонност към извършване на действие

безнравственик (Агенс)
безобразник (Агенс)
безсрамник (Агенс)
безчестник (Агенс)
галеник (т.е. глезен, което се проявява и в делата му) (Агенс)
гостоприемник₁ (гостоприемен човек) (Агенс)
грешник (Агенс)
двуличник (Агенс)
досадник (Агенс)
ексцентрик (Агенс)
злоезичник (Агенс)
изедник (Агенс)
къщовник (Агенс)
мазник (Агенс)
мизерник (Агенс)
мръсник (Агенс)
нахалник (Агенс)
негодник (Агенс)
немирник (Агенс)
непослушник (Агенс)
неправедник (Агенс)

непрокопсаник (не се ползва с добро име и обикновено не е постигнал нищо в живота, тъй като не живее и не постъпва разумно) (Агенс)
нехайник (Агенс)
одумник (Агенс)
палавник (Агенс)
побойник (Агенс)
подкупник (Агенс)
поразник (Агенс)
послушник (Агенс)
потисник (Агенс)
праведник (Агенс)
прахосник (Агенс)
присмехулник (Агенс)
продажник (Агенс)
развратник (Агенс)
разсипник (Агенс)
своеволник (Агенс)
смешник (Агенс)
спестовник (Агенс)
стръвник (Агенс)
съсипник (Агенс)
угодник₁ (угодлив човек) (Агенс)
устатник (Агенс)
халосник (Агенс)
хищник₂ (човек) (Агенс)

Носители на определена склонност, нагласа, психологическа характеристика

алкоголик (Експериенцер)
безделник (Негация)
бездушник (Експериенцер)
безотечественик₂ (няма чувство за отечество) (Експериенцер)
безумник (Експериенцер)
верноподаник (Експериенцер)
догматик (Експериенцер)
егоцентрик (Експериенцер)
истерик₂ (който е склонен към истерия₂ (нервно състояние) (Експериенцер)
лакомник (Експериенцер)
меланхолик (Експериенцер)
наивник (Експериенцер)
низкопоклонник (Експериенцер)
потайник (Експериенцер)
проклетник (Експериенцер)
работохолик (Експериенцер)

романтик₂ (човек, който се отличава с романтизъм) (Експериенцер)
себепоклонник (Експериенцер)
скъперник (Експериенцер)
сладострастник (Експериенцер)
уличник (Експериенцер)
умник (Експериенцер)
фанатик (Експериенцер)
флегматик (Експериенцер)
хубостник (Негация)
чистник (Експериенцер)
чревоугодник (Експериенцер)
чуждопоклонник (Експериенцер)

Носители на сетивни възприятия, на процеси в емоционалната и умствената сфера

богоненавистник (Експериенцер)
великомъченик (Експериенцер)
възпитаник (Експериенцер)
гладник (Експериенцер)
глезеник (Експериенцер)
довереник (на когото някой доверява нещо, на когото някой изказва съкровени неща) (Експериенцер)
душеприказчик (Експериенцер)
завистник (Експериенцер)
зломисленик (Експериенцер)
злонамереник (Експериенцер)
злочестник (Експериенцер)
изповедник₁ (някой се изповядва пред някого) (Експериенцер)
клетник (Експериенцер)
многознайник (Експериенцер)
мъченик (Експериенцер)
неблагодарник (Експериенцер)
неволник (Експериенцер)
недоволник (Експериенцер)
ненавистник (Експериенцер)
ненаситник (Експериенцер)
несретник (Експериенцер)
нещастник (Експериенцер)
окаяник (Експериенцер)
повереник (Експериенцер)
свещеномъченик (Експериенцер)
страдалник (Експериенцер)
съчувственик (Експериенцер)
тегловник (Експериенцер)

ученик (Експериенцер)
човеконенавистник (Експериенцер)

Носители на определени възгледи, позиции

безбожник (Експериенцер)
безверник (Негация)
богоотстъпник (Агенс)
вероотстъпник (Агенс)
единомишленик (Експериенцер)
езичник (Експериенцер)
емпирик (Експериенцер)
еретик (Експериенцер)
естетик (Експериенцер)
звездопоклонник (Експериенцер)
идолопоклонник (Експериенцер)
изповедник₂ (изповядва някаква идея) (Експериенцер)
иконопоклонник (Експериенцер)
международник₂ (привърженик на интерционализма) (Експериенцер)
мракобесник (Експериенцер)
народник (Експериенцер)
неверник (Негация)
огнепоклонник (Експериенцер)
орфик (Експериенцер)
отстъпник (Експериенцер)
отцепник (Агенс)
платоник (Експериенцер)
покръстеник (Агенс)
прагматик (Експериенцер)
противник (Експериенцер)
романтик₁ (творец, който е привърженик на романтизма) (Експериенцер)
следовник (Експериенцер)
слънцепоклонник (Експериенцер)

Носители на други признаци

бездетник (Негация)
бездомник (Негация)
болник (Обект)
второгодишник (Обект)
второгодник (Обект)
второкласник (Обект)
второкурсник (Обект)
второразрядник (Обект)
грозник (Обект)

дванайсетокласник (дванадесетокласник) (Обект)
деветокласник (Обект)
девственик (Обект)
десетокласник (Обект)
длъжник (Обект)
донаборник (Времеви отношения)
дълголетник₁ (лице) (Обект)
единайсетокласник (единадесетокласник) (Обект)
едноименник (Обект)
завареник (Обект)
заложник (Обект)
заточеник (Пациенс)
изгнаник (Обект)
именик (Обект)
крепостник (Обект)
летовник (Времеви отношения)
многолетник (Обект)
мъник₁ (лице) (Обект)
наследник (Бенефициент)
неграмотник (Обект)
незнайник (Обект)
омразник (Обект)
осмокласник (Обект)
петокласник (Обект)
познайник (Обект)
покойник (Обект)
правоприемник (Бенефициент)
предвестник₁ (лице) (Обект)
предходник (Обект)
предшественик (Обект)
престолонаследник (Бенефициент)
приемник₁ (лице) (Бенефициент)
пълномощник (Обект)
първокласник (Обект)
първокурсник (Обект)
първоразрядник (Обект)
първосвещеник (Обект)
родоначалник (Обект)
рожденик (Обект)
самотник (Обект)
сановник (Обект)
седмокласник (Обект)
сестриник (Обект)

смъртник (Обект)
собственик (Диспонент)
старик (Обект)
стигматик (Обект)
столетник₁ (лице) (Обект)
страшник (Обект)
трезвеник (Обект)
третокласник (Обект)
третокурсник (Обект)
треторазрядник (Обект)
удавник (Обект)
чаровник (Обект)
частник (Обект)
четвъртокласник (Обект)
четвърторазрядник (Обект)
шестокласник (Обект)

Назовани според това, от което боледуват

анорексик (Обект)
апоплектик (Обект)
астигматик (Обект)
астматик (Обект)
атеросклеротик (Обект)
булимик (Обект)
диабетик (Обект)
епилептик (Обект)
истерик₁ (който страда от истерия₁ (болест) (Обект)
каталептик (Обект)
лунатик (Обект)
неврастеник (Обект)
невротик (Обект)
паралитик (Обект)
параноик (Обект)
прокаженик (Обект)
рахитик (Обект)
сифилитик (Обект)
склеротик (Обект)
хипертоник (Обект)
хипохондрик (Обект)
шизофреник (Обект)

Назовани според местонахождението си

безотечественик₁ (който е извън отечеството си) (Пространствени отношения)

каторжник (Обект)
лагерник (Обект)
пустинник (Обект)
стълпник (Обект)

Назовани според принадлежност към група

академик (Част)
випускник (Част)
зенитчик (Част)
клирик (Част)
наборник (Част)
отрядник (Част)
полузащитник (Част)
свързочник (Част)
симфоник (Част)
съветник₂ 'който е член на съвет' (Част)
съдружник (Част)
съюзник (Част)
филхармоник (Част)
четник (Част)

Назовани според начина, по който извършват действие

безсребърник (Агенс)
еклектик (Агенс)
задочник (Агенс)
надомник (Агенс)
отличник (Агенс)

Назовани според мястото, където извършват действие

артелчик (Агенс)
бюфетчик (Агенс)
забойчик (Агенс)
полярник (Агенс)

Назовани според общ признак с някой друг

родственик (Отношения на връзка)
сподвижник (Отношения на връзка)
спътник₁ (лице) (Отношения на връзка)
сродник (Отношения на връзка)
събеседник (Отношения на връзка)
съвипускник (Отношения на връзка)
съвременник (Отношения на връзка)
съдлъжник (Отношения на връзка)
съдокладчик (Отношения на връзка)

сьекипник (Отношения на връзка)
сьидейник (Отношения на връзка)
сьименник (Отношения на връзка)
ськилийник (Отношения на връзка)
ськласник (Отношения на връзка)
ськурсник (Отношения на връзка)
сьмишленик (Отношения на връзка)
сьнаборник (Отношения на връзка)
сьнародник (Отношения на връзка)
сьнаследник (Отношения на връзка)
сьотборник (Отношения на връзка)
сьответник₁ (някой, който е ответник заедно с някой друг) (Отношения на връзка)
сьотечественик (Отношения на връзка)
сьплеменник (Отношения на връзка)
сьсобственик (Отношения на връзка)
сьтрапезник (Отношения на връзка)
сьтрудник (Отношения на връзка)
сьучастник (Отношения на връзка)
сьученик (Отношения на връзка)

Лица, върху които пада действието, които търпят промени в резултат на дейността на някой друг

затворник (Пациенс)
политзатворник (Пациенс)
наемник (Пациенс)
парясник (Пациенс)
помазаник (Пациенс)
избраник (Пациенс)
доведеник (Пациенс)
пратеник (Пациенс)
европратеник (Пациенс)
спецпратеник (Пациенс)
прокуденик (Пациенс)
пленник (Пациенс)
военнопленник (Пациенс)
храненик (Пациенс)
хранутник (Пациенс)

Тавтологични деривати, повтарят названието, според което са назовани дръвник₃ (лице) (тавтологичен дериват)

Названия на животни

Най-общо вършители на действие

бозайник (Агенс)

буревестник₁ (птица) (Агенс)

разплодник₁ (животно, което се използва за разплод) (Агенс)

хищник₁ (животно) (Агенс)

Носители на други признаци

дъждовник (Времеви отношения)

дълголетник₃ (животно) (Обект)

предвестник₂ (животно) (Обект)

хоботник (Обект)

Назовани според физическа характеристика

мъник₂ (куче от дребна порода) (Обект)

Названия на растения

Назовани според физическа характеристика

копитник (Подобие)

петолистник (Обект)

трилистник (Обект)

Назовани според времеви период

вечерник₂ (растение) (Времеви отношения)

Носители на други признаци

дълголетник₂ (растение) (Обект)

предвестник₃ (растение) (Обект)

столетник₂ (растение) (Обект)

Названия на предмети

Най-общо вършители на действие

будилник (Агенс)

маховик (Агенс)

приемник₂ (предмет) (Агенс)

радиоприемник (Агенс)

ударник₂ (част от огнестрелно оръжие) (Агенс)

хладилник (Агенс)

Носители на други признаци

автоматик (Обект)
адресник (Място)
азбучник (Място)
арсеник (Обект)
безмоторник (Негация)
бележник (Място)
вестник (Място)
въпросник (Място)
газеник (Обект)
датник₂ – това, в което са написани дати (в календар; на часовник) (Място)
дванайсетопръстник (дванадесетопръстник) (Обект)
двойник₂ (вид дърводелско ренде с двойно острие) (Обект)
двуплощник (Обект)
двухтомник (Обект)
дневник (Място)
еднотомник (Обект)
електропроводник (Обект)
законник₂ (нелице) (Място)
именник (Място)
каноник₂ (нелице) (Място)
лекарственик (Място)
лечебник (Място)
лешник (Обект)
материк (Обект)
молитвеник₂ (нелице) (Място)
наръчник (Обект)
неделник (Място)
осемхилядник (Обект)
осмогласник (Място)
писмовник (Място)
полупроводник (Интензивност)
поменик (Място)
правилник (Място)
предвестник₄ (предмет) (Обект)
проводник (Обект)
разговорник (Място)
рецептурник (Място)
речник (Място)
сборник (Място)
светилник (Обект)
свръхпроводник (Интензивност)
седемхилядник (Обект)

сенник (Обект)
служебник (Място)
спиртник (Обект)
справочник (Място)
стохиядник (Обект)
съновник (Място)
съответник₂ (това, което съответства (на нещо друго) (Обект)
типик (Място)
требник (Място)
трибагреник (Обект)
триножник (Обект)
тритомник (Обект)
учебник (Място)
царственик (Място)
цитатник (Място)
цифреник (Обект)

Назовани според времеви период

бъдник (Времеви отношения)
всекидневник (Обект)
годишник (Времеви отношения)
двумесечник (Времеви отношения)
двуседмичник (Времеви отношения)
ежедневник (Обект)
месечник (Времеви отношения)
седмичник (Времеви отношения)

Назовани според местонахождението си

връшник (Обект)
косичник (Обект)
крайник (Обект)
крайшник (Обект)
набедреник (Пространствени отношения)
нагръдник (Пространствени отношения)
назъбник (Пространствени отношения)
накитник (Пространствени отношения)
наколенник (Пространствени отношения)
накрайник (Пространствени отношения)
налакътник (Пространствени отношения)
намордник (Пространствени отношения)
наочник (Пространствени отношения)
напръстник (Пространствени отношения)
наръкавник (Пространствени отношения)

наустник (Пространствени отношения)
наушник (Пространствени отношения)
нашийник (Пространствени отношения)
оглавник (Пространствени отношения)
подбрадник (Пространствени отношения)
подлакътник (Пространствени отношения)
подлистник (Пространствени отношения)
подопашник (Пространствени отношения)
подрасник (Пространствени отношения)
портик (Обект)
предник (Обект)
предплужник (Пространствени отношения)
прилистник (Пространствени отношения)
прицветник (Пространствени отношения)
челник (Обект)

Назовани според предназначението си, според това за какво се използват

варовик (Материя)
гащник (Инструмент)
гофретник (Инструмент)
датник₁ – това, с което се прави отпечатък на дата (печат) (Инструмент)
етюдник (Инструмент)
калник (Агенс)
кафеник (Инструмент)
комарник (Агенс)
лигавник (Агенс)
люцилник (Инструмент)
мерник (Инструмент)
невролептик (Агенс)
паметник (Обект)
плавник (Инструмент)
подемник (Инструмент)
потник (Агенс)
поялник (Инструмент)
преходник (Инструмент)
просфорник (Инструмент)
пържолник (Инструмент)
секундарник (Инструмент)
скицник (Инструмент)
сухарник (Инструмент)
чайник (Инструмент)
часовник (Инструмент)
ъгълник (Инструмент)

Назовани според това, от което са направени / от което са съставени

вълненик (Резултат)

ледник (Обект)

плочник (Резултат)

сламеник (Резултат)

сребърник (Резултат)

чорапогащник (Обект)

Тавтологични деривати, повтарят названието, според което са назовани

бивник (тавтологичен дериват)

мостик (тавтологичен дериват)

слепоочник (тавтологичен дериват)

Названия на организации и под.

Най-общо вършители на действие

доставчик₂ (нелице) (Агенс)

Названия на геометрични фигури

Носители на признаци

десетоъгълник (Обект)

многостенник (Обект)

многоъгълник (Обект)

осмостенник (Обект)

осмоъгълник (Обект)

петоъгълник (Обект)

правоъгълник (Обект)

равнобедреник (Обект)

седмоъгълник (Обект)

триъгълник (Обект)

тъпоъгълник (Обект)

успоредник (Обект)

четириъгълник (Обект)

шестостранник (Обект)

шестоъгълник (Обект)

Названия на храни, ястия

Назовани според това, от което са направени, което съдържат

зелник (Резултат)

квасник (Резултат)

кукурузник (Резултат)

просеник (Резултат)

рибник₁ (ястие) (Резултат)
спаначник (Резултат)
тиквеник (Резултат)
царевичник (Резултат)

Названия на явления

Назовани според времеви период

вечерник₁ (вятър) (Времеви отношения)
утренник (Времеви отношения)

Носители на други признаци

предвестник₅ (явление) (Обект)

Названия на действия

плесник (синтактична функция на форманта)
ритник (синтактична функция на форманта)
тупаник (синтактична функция на форманта)

Названия на времеви периоди

Носители на признаци

вторник (Обект)
горещник (Обект)

Названия на места

Назовани според предназначението си, според дейността, за която са предназначени

жертвеник (Място)
живарник (Място)
плювалник (Място)
развѣдник (Място)
разплодник₂ (Място)
тайник (Обект)
умивалник (Място)

Назовани най-общо според действие, което се извършва в тях, събитие, което се случва в тях, състояние, което е присъщо на тях

ветрилник (Място)
клюкарник (Място)
парник (Място)
преливник (Място)
топлилник (Място)

Назовани най-общо според нещо, което се намира в тях

гнойник (Място)
змиярник (Място)
плодник (Място)
пясъчник (Място)

Назовани според предмет, който се съхранява или слага в тях

багажник (Място)
дрешник (Място)
дръвник² (място, където се съхраняват дърва) (Място)
зимник (Място)
игленик (Място)
катраник (Място)
лъжичник (Място)
патронник (Място)
пепелник (Място)
плевник (Място)
помийник (Място)
свещник (Място)
солник (Място)
стрелник (Място)
супник (Място)
трисвещник (Място)

Назовани според растение, което расте или се отглежда в тях

разсадник (Място)
цветарник (Място)

Назовани според животно, което се намира или отглежда в тях

бубарник (Място)
говедарник (Място)
гълбарник (Място)
зайчарник (Място)
зверилник (Място)
кокошарник (Място)
краварник (Място)
кучкарник (Място)
овчарник (Място)
патичарник (Място)
пилчарник (Място)
птичарник (Място)
пчеларник (Място)
рибарник (Място)

рибник₂ (рибарник) (Място)
свинарник (Място)
телчарник (Място)

Назовани според предмет, който се произвежда / добива в тях

дръвник₁ (място, където се секат дърва) (Място)
монетник (Място)
рудник (Място)

ПРИЛОЖЕНИЕ – ФОРМАЛНИ ИЗРАЗИТЕЛИ НА ДЕРИВАЦИЯТА

-арник

бубарник ← буба
говедарник ← говедо
гълбарник ← гълб
живарник ← жив
зайчарник ← заек
змиярник ← змия [змийарник]
клюкарник ← клюка
кокошарник ← кокошка
краварник ← крава
кучкарник ← куче
овчарник ← овца
патичарник ← патица
пилчарник ← пилци
птичарник ← птица
пчеларник ← пчела
рибарник ← риба
свинарник ← свиня
секундарник ← секунда
телчарник ← телец
цветарник ← цвете

-атик

астматик ← астма
стигматик ← стигма
схизматик ← схизма

-ебник

лечебник ← лекува
учебник ← учи

-еник

безотечественик₁ (който е извън отечеството си) ← отечество
вълненик ← вълна
газеник ← газ
годеник ← годява се

довереник ← довери
единомишленик ← единомислие
естественик ← естество
жертвеник ← жертва (съществително)
заточеник ← заточи
зломисленик ← зло, мисли
игленик ← игла
кафеник ← кафе
лекарственик ← лекарство
молитвеник₁ (нелице) ← молитва
молитвеник₂ (лице) ← молитва
мъченик ← мъчи се
набедреник ← бедро
нашественик ← нашествие
общественик ← общество
повереник ← повери
покръстеник ← покръсти се
предшественик ← предшества
производственик ← производство
прокаженик ← проказа
просеник ← просо
пътешественик ← пътешества
родственик ← родство
сламеник ← слама
съмишленик ← мисли
съотечественик ← отечество
съчувственик ← съчувства
тиквеник ← тиква
труженик ← труди се
царственик ← царство
цифреник ← цифра

-енник

именник ← име
съвременник ← време
съименник ← име
съплеменник ← племе
утренник ← утро

-ик

агрохимик ← агрохимия

академик ← академия
алкохолик ← алкохолизъм
алхимик ← алхимия
аналитик ← анализира
анорексик ← анорексия
апоплектик ← апоплексия
арсеник ← арсен
астигматик ← астигматизъм
астматик ← астма
атеросклеротик ← атеросклероза
безбожник ← безбожен
бездарник ← бездарен
бездушник ← бездушен
безнравственик ← безнравствен
безотечественик₂ (няма чувство за отечество) ← безотечествен
безсрамник ← безсрамен
безумник ← безумен
безчестник ← безчестен
бивник ← бивен
биохимик ← биохимия
болник ← болен
булимик ← булимия
бъдник ← бъдни
великомъченик ← велик, мъчение
виновник ← виновен
войник ← война
всекидневник ← всекидневен
възпитаник ← възпитан (причастие от възпита)
въстаник ← въстание
галеник ← гален
геохимик ← геохимия
гладник ← гладен
глезеник ← глезен (причастие от глези)
гостоприемник₁ (гостоприемен човек) ← гостоприемен
грозник ← грозен
двойник (вид дърводелско ренде с двойно острие) ← двоен
двуличник ← двуличен
двумесечник ← двумесечен
двуплощник ← двуплощен
двуседмичник ← двуседмичен
двутомник ← двутомен
девственик ← девствен
десетоъгълник ← десетоъгълен

диабетик ← диабет
диагностик ← диагноза
доведеник ← доведен (причастие от доведе)
догматик ← догматизъм
дълголетник₁ (човек) ← дълголетен
дълголетник₂ (растение) ← дълголетен
дълголетник₃ (животно) ← дълголетен
егоцентрик ← егоцентризъм
едноименник ← едноименен
еднотомник ← еднотомен
ежедневник ← ежедневен
ежемесечник ← ежемесечен
еклектик ← еклектизъм
ексцентрик ← эксцентричен
емпирик ← емпиризъм
еретик ← ерес
естетик ← естетизъм
завареник ← заварен (прилагателно)
задочник ← задочен
затворник ← затворен (причастие от затвори)
злоезичник ← злоезичен
злонамереник ← злонамерен
избраник ← избран (причастие от избере)
изгнаник ← изгнание
именик ← имен
истерик ← истерия
историк ← история
каноник ← канон
каноник₂ (нелице) ← канон
каталептик ← каталепсия
катраник ← катран
киноисторик ← кино, история
клирик ← клир
крепостник ← крепостен
къщовник ← къщовен
лунатик ← лунатизъм
мазник ← мазни се
международник₁ (журналист по международните събития) ← международен
международник₂ (привърженик на интернационализма) ← международен
меланхолик ← меланхолия
металик ← метал
многолетник ← многолетен
многостенник ← многостенен

МНОГОЪГЪЛНИК ← МНОГОЪГЪЛЕН
МОСТИК ← МОСТ
МРЪСНИК ← МРЪСЕН
МЪНИК₁ (лице) ← МЪНИЧЪК
МЪНИК₂ (куче от дребна порода) ← МЪНИЧЪК
НАДОМНИК ← НАДОМЕН
НАИВНИК ← НАИВЕН
НАРОДНИК ← НАРОДНИЧЕСТВО
НАРЪЧНИК ← НАРЪЧЕН
НАХАЛНИК ← НАХАЛЕН
НЕБЛАГОДАРНИК ← НЕБЛАГОДАРЕН
НЕВРАСТЕНИК ← НЕВРАСТЕНИЯ
НЕВРОЛЕПТИК ← НЕВРОЛЕПСИЯ
НЕВРОТИК ← НЕВРОЗА
НЕГОДНИК ← НЕГОДЕН
НЕГРАМОТНИК ← НЕГРАМОТЕН
НЕДОВОЛНИК ← НЕДОВОЛЕН
НЕЗНАЙНИК ← НЕЗНАЕН
НЕКАДЪРНИК ← НЕКАДЪРЕН
НЕМИРНИК ← НЕМИРЕН
НЕНАСИТНИК ← НЕНАСИТЕН
НЕПОСЛУШНИК ← НЕПОСЛУШЕН
НЕПРАВЕДНИК ← НЕПРАВЕДЕН
НЕСКОПОСНИК ← НЕСКОПОСЕН
НЕСРЕТНИК ← НЕСРЕТЕН
НЕХАЙНИК ← НЕХАЕН
НЕЩАСТНИК ← НЕЩАСТЕН
НИЗКОПОКЛОННИК ← НИЗКОПОКЛОНЕН
ОКАЯНИК ← ОКАЯН
ОМРАЗНИК ← ОМРАЗЕН
ОРФИК ← ОРФИЗЪМ
ОСМОСТЕННИК ← ОСМОСТЕНЕН
ОСМОЪГЪЛНИК ← ОСМОЪГЪЛЕН
ОТЛИЧНИК ← ОТЛИЧЕН
ПАРАЛИТИК ← ПАРАЛИЗА
ПАРАНОИК ← ПАРАНОЯ
ПЕТОЪГЪЛНИК ← ПЕТОЪГЪЛЕН
ПЛАТОНИК ← ПЛАТОНИЗЪМ
ПЛЕННИК ← ПЛЕНЕН (причастие от плени)
ПЛЕСНИК ← ПЛЕСНЕ
ПОДКУПНИК ← ПОДКУПЕН
ПОКАЯНИК ← ПОКАЯНИЕ
ПОКОЙНИК ← ПОКОЕН

полярник ← полярен
помазаник ← помазан (причастие от помаже)
поменик ← помене
портик ← порта
потайник ← потаен
потисник ← потисне
праведник ← праведен
правоъгълник ← правоъгълен
прагматик ← прагматизъм
пратеник ← пратен (причастие от прати)
предник ← преден
предходник ← предходен
приложник ← приложен
продажник ← продажен
прозаик ← проза
прокуденик ← прокуден (причастие от прокуди)
промишленик ← промишленост
психоаналитик ← психоанализа
работохолик ← работохолизъм
равнобедреник ← равнобедрен
ранобудник ← ранобуден
рахитик ← рахит
ритник ← ритне
рожденик ← рожден
романтик ← романтизъм
самотник ← самотен
сатирик ← сатира
своеволник ← своеволен
свързочник ← свързочен
седмоъгълник ← седмоъгълен
сестриник ← сестрин
симфоник ← симфоничен
сифилитик ← сифилис
склеротик ← склероза
сладкодумник ← сладкодумен
сладострастник ← сладострастен
смешник ← смешен
собственик ← собственост
сплетник ← сплетня
старик ← стар
стигматик ← стигма
столетник₁ (лице) ← столетен
столетник₂ (растение) ← столетен

страшник ← страшен
стръвник ← стръвен
схизматик ← схизма
тайник ← таен
тежкотоварник ← тежкотоварен
тежкотонажник ← тежкотонажен
теоретик ← теория
типик ← тип
трезвеник ← трезвен
трибагреник ← трибагрен
тритомник ← тритомен
триъгълник ← триъгълен
тъпоъгълник ← тъпоъгълен
ударник₁ (през социализма – който има високи постижения в изпълнение на
планове, задачи и норми) ← ударен
умник ← умен
успоредник ← успореден
ученик ← учен (причастие от учи)
фанатик ← фанатизъм
филхармоник ← филхармония
флегматик ← флегматичен
хидрохимик ← хидрохимия
химик ← химия
хипертоник ← хипертония
хипохондрик ← хипохондрия
хищник ← хищен
храненик ← хранен (причастие от храни)
хрантутник ← хрантутен (причастие от хрантути)
чаровник ← чаровен
частник ← частен
четириъгълник ← четириъгълен
шестостранник ← шестостранен
шестоъгълник ← шестоъгълен
шизофреник ← шизофрения

-ИЛНИК

ветрилник ← вятър
зверилник ← звяр
топлилник ← топъл

-ИШНИК

второгодишник ← втори, година
годишник ← година

-ЛНИК

будилник ← буди
лющилник ← лющи
плювалник ← плюва
поялник ← пои (поя) (срв. Радева 2007: 92 – по подобен начин със старата инфинитивна основа (т. нар. аористна основа) на глагола се свързва наставката -*тел* в *говори-тел, писа-тел*)
присмехулник ← присмех
светилник ← свети
страдалник ← страда
умивалник ← умива
хладилник ← хлади

-НИК

адресник ← адрес
азбучник ← азбука
багажник ← багаж
безверник ← вяра
безделник ← дело
бездетник ← дете
бездомник ← дом
безмоторник ← мотор
безобразник ← безобразие
безсребърник ← сребро
бележник ← бележка
блудник ← блудства
бозайник ← бозае
бранник ← бран
бродник ← броди
буревестник₁ (птица) ← буря, вести
буревестник₂ (човек) ← буря, вести
вестник ← вест
вечерник₁ (вятър) ← вечер
вечерник₂ (растение) ← вечер
вечерник₃ (прилеп) ← вечер
выпускник ← выпуск
високомонтажник ← висок, монтаж

властник ← властва
военнопръстник ← военен, прръстпление
врършник ← врърх
вторник ← втори
второгодишник ← втори, година
второгодник ← втори, година
второкласник ← втори, клас
второкурсник ← втори, курс
второразрядник ← втори, разред
вълшебник ← вълшебство
върпросник ← върпрос
въртокърщник ← върти, кърща
гащник ← гащи
гнойник ← гной
годишник ← година
горещник ← горещ
гофретник ← гофрета
грешник ← греши
датник₁ (печат) ← дата
датник₂ (в календар; на часовник) ← дата
дванайсетокласник (дванадесетокласник) ← дванайсети (дванадесети), клас
дванайсетопръстник (дванадесетопръстник – дублетна форма) ← дванайсет (дванадесет), прръст
деветокласник ← девети, клас
десетник ← десет
десетокласник ← десети, клас
десетокласник ← десети, клас
държник ← държи
дневник ← ден
доносник ← донос
дописник ← дописка
досадник ← досади
дрешник ← дреха
дървник₁ (място, кърдето се секат дърва) ← дърво
дървник₂ (място, кърдето се съхраняват дърва) ← дърво
дървник₃ (груб, недодялан човек) ← дърво
душевадник ← душа, вади
дърводобивник ← дърводобив
държавник ← държава
единайсетокласник (единадесетокласник) ← единайсети (единадесети), клас
езичник ← езичество
екозащитник ← екозащита
етюдник ← етюд

завистник ← завист
заговорник ← заговор
законник ← закон
законник₂ (нелице) ← закон
законопрестъпник ← закон, престъпи
закрилник ← закриля
заложник ← залог
заместник ← замести
заселник ← засели се
застъпник ← застъпи се
защитник ← защити
звездопоклонник ← звезда, поклони се
зелник ← зеле
зимник ← зимнина
злосторник ← зло, стори
злочестник ← злочест
идолопоклонник ← идол, поклони се
издайник ← издаде
изедник ← изяде
излетник ← излет
измамник ← измами
изменник ← измени
изповедник₁ (този, пред когото някой се изповядва) ← изповяда₁
изповедник₂ (този, който вярва в някаква идея и я следва, изповядва я) ← изповяда₂
изселник ← изсели се
иконопоклонник ← икона, поклони се
именник ← име
калник ← кал
каторжник ← каторга
квасник ← квас
клеветник ← клевети
клетвопрестъпник ← клетва, престъпи
клетник ← клет
книжник ← книга
комарник ← комар
конник ← кон
копитник ← копито
косичник ← коса
крайник ← край
крайшник ← край
кръвник ← кръв
кръжочник ← кръжок
кръстник ← кръсти

кукурузник ← кукуруз
кътник ← кът
лагерник ← лагер
лакомник ← лаком
ледник ← лед
лечебник ← лекува
лешник ← леска
лигавник ← лига
лъжичник ← лъжица
магьосник ← магьосва
мерник ← мери се
месечник ← месец
металорботник ← метал, работи
метежник ← метеж
мизерник ← мизерия
многознайник ← много, знае
монетник ← монета
монтажник ← монтаж
мракобесник ← мракобесие
наборник ← набор
нагръдник ← гръд
надзорник ← надзор
наемник ← наеме
назъбник ← зъб
накитник ← китка
наколенник ← коляно
накрайник ← край
налакътник ← лакът
намордник ← морда
наочник ← око
напръстник ← пръст
наръкавник ← ръкав
насилник ← насилие
наследник ← наследя
наставник ← настави
натрапник ← натрапи се
науствник ← уста
наушник ← ухо
нашийник ← шия
неверник ← вярва
неволник ← неволя
неделник ← неделя
ненавистник ← ненавист

непрокопсаник ← прокопса
нефтодобивник ← нефтодобив
обирник ← обир
оглавник ← глава
огнепоклонник ← огън, поклони се
одумник ← одума
омайник ← омае
оръжейник ← оръжие
осемхилядник ← осем, хиляда
осмогласник ← осем, глас
осмокласник ← осми, клас
основоположник ← основа, положи
отговорник ← отговорност
отрядник ← отряд
отстъпник ← отстъпи
отцепник ← отцепи се
отчетник ← отчет
пакостник ← пакости
палавник ← палав
паметник ← памет
парясник ← паряса
патронник ← патрон
пепелник ← пепел
петокласник ← пети, клас
петолистник ← пет, лист/листо
петролоработник ← петрол, работи
плавник ← плава
плевник ← плява
плодник ← плод
плочник ← плоча
побойник ← побой
поборник ← бори се
подбрадник ← брада
подвижник ← подвизава се
поддръжник ← поддържа
подемник ← подеме
подлакътник ← лакът
подлистник ← лист
подопашник ← опашка
подписник ← подпише
подрасник ← расо
познайник ← познае
поклонник ← поклони се

полузащитник ← полузащита
помийник ← помия
помощник ← помощ
поразник ← поразия
поселник ← посели се
послушник ← послушание
постник ← пости
потник ← пот
правилник ← правило
правник ← право
правоприемник ← право, приеме
прахосник ← прахоса
предвестник₁ (лице) ← предвести
предвестник₂ (нелице) ← предвести
предпслужник ← плуг
преливник ← прелива
преселник ← пресели се
престъпник ← престъпление
преходник ← преход
приемник₁ (лице) ← приеме
приемник₂ (предмет) ← приеме
прислужник ← прислужи
прицветник ← цвят
проводник ← проведе
проклетник ← проклет
проповедник ← проповядва
просфорник ← просфора
противник ← против
пустинник ← пустиня
пълномощник ← пълномощие
първокласник ← първи, клас
първокурсник ← първи, курс
първоразрядник ← първи, разред
пържолник ← пържола
пътник ← пътува
пясъчник ← пясък
работник ← работи
радиоприемник ← радио, приеме
разбойник ← разбой
развратник ← разврат
развѣдник ← развѣди
разговорник ← разговор
разколник ← разкол

размирник ← размирица
разплодник₁ (животно) ← разплод
разплодник₂ (място) ← разплод
разсадник ← разсад
разсипник ← разсипе
рецептурник ← рецептура
речник ← реч
рибник₁ (ястие) ← риба
рибник₂ (рибарник) ← риба
родоначалник ← род, начало
рудник ← руда
саботажник ← саботаж
сборник ← сбор
свещник ← свещ
сговорник ← сговори се
седемхилядник ← седем, хиляда
седмичник ← седмица
седмокласник ← седми, клас
сенник ← сянка
скитник ← скита
скицник ← скица
скъперник ← скъпи се
слепоочник ← слепоочие
служебник ← служба
слънцепоклонник ← слънце, поклони се
смъртник ← смърт
соколник ← сокол
солник ← сол
солодобивник ← солодобив
спаначник ← спанак
спиртник ← спирт
справочник ← справка
сребърник ← сребро
сродник ← род
стачник ← стачка
стотник ← сто
стохилядник ← сто, хиляда
странник ← странства
стрелник ← стрела
стрелочник ← стрелка
стълпник ← стълп
супник ← супа
сухарник ← сухар

събеседник ← беседва
съветник₁ ← съвет
съветник₂ (член на съвет) ← съвет
съвременник ← време
съдник ← съди
съдружник ← съдружие
съекипник ← екип
съзаклятник ← съзаклятие
съидейник ← идея
съименник ← име
съкилийник ← килия
съкласник ← клас
съкурсник ← курс
сънародник ← народ
съотборник ← отбор
съответник₂ ← съответства
съплеменник ← племе
съсипник ← съсипе
сътрапезник ← трапеза
сътрудник ← труди се
съучастник ← съучаства
съюзник ← съюз
такелажник ← такелаж
ребник ← треба
третокласник ← трети, клас
третокурсник ← трети, курс
треторазрядник ← трети, разред
трикотажник ← трикотаж
трилистник ← три, лист/листо
триножник ← триног
трисвещник ← три, свещ
тупаник ← тупа₂ ('бие')тютюноработник ← тютюн, работи
угодник₁ ← угодлив
угодник₂ ← угоди
удавник ← удави се
ударник₂ (част от огнестрелно оръжие) ← удар
уличник ← улица
управник ← управлява
уредник ← уреди
устатник ← устат
утренник ← утро
участник ← участва

учебник ← учи
физкултурник ← физкултура
фокусник ← фокус
халосник ← халосан
хилядник ← хиляда
хоботник ← хоботче
хубостник ← хубост
хулник ← хули
царевичник ← царица
цитатник ← цитат
чайник ← чай
челник ← чело
чернокнижник ← чернокнижие
черноработник ← черен, работа
чертожник ← чертеж
четвъртокласник ← четвърти, клас
четвърторазрядник ← четвърти, разред
четник ← чета
чистник ← чистота
чорапогащник ← чорап, гащи
чревоугодник ← чревоугодие
шестокласник ← шести, клас
школьник ← школа
ъгълник ← ъгъл

-ОВИК

браншовик ← бранш
варовик ← вар
газовик ← газ
кадровик ← кадър
крановик ← кран
маховик ← мах
плановик ← план

-ОВНИК

бунтовник ← бунт
дъждовник ← дъжд
книжовник ← книжнина

летовник ← лято
писмовник ← писмо
сановник ← сан
сватовник ← сватоса
следовник ← следва
спестовник ← спести
съновник ← сън
тегловник ← тегли
часовник ← час
черковник ← черкува се

-ОВЧИК

нормировчик ← нормира
регулировчик ← регулира

-ЧИК

автоматчик ← автомат
апаратчик ← апарат
артелчик ← артелна
барабанчик ← барабан
бюфетчик ← бюфет
водопроводчик ← водопровод
десантчик ← десант
докладчик ← доклад
доставчик ← достави
душеприказчик ← душа, приказва
забойчик ← забой
заварчик ← завари
закупчик ← закупи
зенитчик ← зенитен
настройчик ← настройва
нормировчик ← нормира
постановчик ← постановка
приемчик ← приеме
регулировчик ← регулира
шлифовчик ← шлифова

Представка (без наставка, тоест не е част от конфикс)

ДО-

донаборник ← наборник

с(ъ)-

сподвижник ← подвижник

спътник ← пътник

съвипускник ← випускник

съдлъжник ← длъжник

съдокладчик ← докладчик

сънаборник ← наборник

сънаследник ← наследник

съответник₁ ← ответник

съсобственик ← собственик

съученик ← ученик

Конфикс

безверник ← вяра

безделник ← дело

бездетник ← дете

бездомник ← дом

безмоторник ← мотор

безотечественик₁ (който е извън отечеството си) ← отечество

безсребърник ← сребро

набедреник ← бедро

нагръдник ← гръд

назъбник ← зъб

накитник ← китка

наколенник ← коляно

накрайник ← край

налакътник ← лакът

намордник ← морда

наочник ← око

напръстник ← пръст

наръкавник ← ръкав

наустник ← уста

наушник ← ухо

нашийник ← шия

неверник ← вяра

непрокопсаник ← прокопса

оглавник ← глава

поборник ← бори се

подбрадник ← брада

подлакътник ← лакът

подлистник ← лист
подопашник ← опашка
подрасник ← расо
предплужник ← плуг
прицветник ← цвят
сродник ← род
събеседник ← беседва
съвременник ← време
съекипник ← екип
съидейник ← идея
съименник ← име
съкилийник ← килия
съкласник ← клас
съкурсник ← курс
съмишленик ← мисли
сънародник ← народ
съотборник ← отбор
съотечественик ← отечество
съплеменник ← племе
сътрапезник ← трапеза
сътрудник ← труди се

Композиция; без интерфикс и без наставка

военачалник ← военен, началник
европратеник ← евро-, пратеник
електропроводник ← електро-, проводник
политзатворник ← полит-, затворник
полупроводник ← полу-, проводник
свръхпроводник ← свръх-, проводник
себепоклонник ← себе, поклонник
спецпратеник ← спец-, пратеник
фотодописник ← фото-, дописник

Композиция и наставка

-ник

многознайник ← много, знае
осемхилядник ← осем, хиляда
радиоприемник ← радио, приеме
седемхилядник ← седем, хиляда

стохиядник ← сто, хиляда
трилистник ← три, лист/листо
трисвещник ← три, свещ

Композиция и интерфикс

-0-

богоненавистник ← Бог, ненавистник
богоотстъпник ← Бог, отстъпник
богоугодник ← Бог, угодник
богохулник ← Бог, хулник
верноподаник ← верен, поданик
вероизменник ← вяра, изменник
вероотстъпник ← вяра, отстъпник
военнопленник ← военен, пленник
градоначалник ← град, началник
домоначалник ← дом, началник
киноработник ← кино, работник
клетвоотстъпник ← клетва, отстъпник
правозащитник ← право, защитник
престолонаследник ← престол, наследник
природозащитник ← природа, защитник
първосвещеник ← първи, свещеник
родоотстъпник ← род, отстъпник
свещеномъченик ← свещенство, мъченик
свещеноначалник ← свещенство, началник
стачкоизменник ← стачка, изменник
човеконенавистник ← човек, ненавистник
чуждопоклонник ← чуждо, поклонник

Композиция, интерфикс и наставка

-е- и -ник

буревестник₁ (птица) ← буря, вести
буревестник₂ (човек) ← буря, вести
душевадник ← душа, вади
огнепоклонник ← огън, поклони се
слънцепоклонник ← слънце, поклони се

-е- и -чик

душеприказчик ← душа, приказва

-0- и -еник

зломисленик ← зло, мисли

-0- и -ик

великомъченик ← велик, мъчение

киноисторик ← кино, история

-О- И -НИК

високомонтажник ← висок, монтаж

военнопръстник ← военен, престъпление

второгодишник ← втори, година

второгодник ← втори, година

второкласник ← втори, клас

второкурсник ← втори, курс

второразрядник ← втори, разред

въртокъщник ← върти, къща

дванайсетокласник (дванадесетокласник) ← дванайсети (дванадесети), клас

дванайсетопръстник (дванадесетопръстник – дублетна форма) ← дванайсет (дванадесет), пръст

деветокласник ← девети, клас

десетокласник ← десети, клас

десетокласник ← десети, клас

единайсетокласник (единадесетокласник) ← одинайсети (единадесети), клас

законопрестъпник ← закон, престъпи

звездопоклонник ← звезда, поклони се

злосторник ← зло, стори

идолопоклонник ← идол, поклони се

иконопоклонник ← икона, поклони се

клетвопрестъпник ← клетва, престъпи

металорботник ← метал, работи

осмогласник ← осем, глас

осмокласник ← осми, клас

основоположник ← основа, положи

петокласник ← пети, клас

петолистник ← пет, лист/листо

петролорботник ← петрол, работи

първокласник ← първи, клас

първокурсник ← първи, курс

първоразрядник ← първи, разред

родоначалник ← род, начало

седмокласник ← седми, клас

третокласник ← трети, клас

третокурсник ← трети, курс

треторазрядник ← трети, разред

тютюнорботник ← тютюн, работи

чернорботник ← черен, работа

четвъртокласник ← четвърти, клас

четвърторазрядник ← четвърти, разред

чорапогащник ← чорап, гащи
шестокласник ← шести, клас

Преминаване на е в о

проводник ← проведе
чертожник ← чертеж

Преминаване на е в я

второразрядник ← втори, разред
първоразрядник ← първи, разред
треторазрядник ← трети, разред
четвърторазрядник ← четвърти, разред

Преминаване на я в е

безверник ← вярв
вероизменник ← вярв, изменник
вероотстъпник ← вярв, отстъпник
ветрилник ← вятър
зверилник ← звяр
изедник ← изяде
изповедник₁ (този, пред когото някой се изповядва) ← изповядва₁
изповедник₂ (този, който вярва в някаква идея и я следва, изповядва я) ← изповядва₂
летовник ← лято
наколенник ← коляно
неверник ← вярва
плевник ← плява
прицветник ← цвят
проповедник ← проповядва
сенник ← сянка

Редуване на г и ж

зложник ← залог
каторжник ← каторга
книжник ← книга
предпложник ← плуг
триножник ← триног

Редуване на *д* и *ж*

труженик ← труди се

Редуване на *е* и *й*

двойник (вид дърводелско ренде с двойно острие) ← двоен

зайчарник ← заек

незнайник ← незнаен

нехайник ← нехаен

покойник ← покоен

потайник ← потаен

тайник ← таен

Редуване на *з* и *ж*

подвижник ← подвизава се

прокаженик ← проказа

Редуване на *з* и *ст*

диагностик ← диагноза

Редуване на *з* и *т*

аналитик ← анализира

атеросклеротик ← атеросклероза

невротик ← невроза

паралитик ← парализа

психоаналитик ← психоанализа

склеротик ← склероза

Редуване на *к* и *ч*

азбучник ← азбука

зайчарник ← заек

кръжочник ← кръжок

лечебник ← лекува
наочник ← око
пясъчник ← пясък
спаначник ← спанак
справочник ← справка
стрелочник ← стрелка

Редуване на с и т

апоплектик ← апоплексия
еретик ← ерес
каталептик ← каталепсия
невролептик ← невролепсия
сифилитик ← сифилис

Редуване на с и ш

едномишленик ← единомислие
лешник ← леска
съмишленик ← мисли

Редуване на х и ш

връшник ← връх
дрешник ← дреха
наушник ← ухо

Редуване на ц и ч

лъжичник ← лъжица
месечник ← месец
овчарник ← овца
патичарник ← патица
пилчарник ← пилци
птичарник ← птица
седмичник ← седмица
телчарник ← телец
уличник ← улица
царевичник ← царевица

Редуване по мекост

Редуване на [л'] и [л]

закрильник ← закриля

неволник ← неволя

неделник ← неделя

Редуване на [н'] и [н]

пустинник ← пустиня

свинарник ← свиня

сплетник ← сплетня

Редуване на -ъл- и -лъ-

длъжник ← дължи

Редуване на -ър- и -ръ-

дръвник₁ (място, където се секат дърва) ← дърво

дръвник₂ (място, където се съхраняват дърва) ← дърво

дръвник₃ (груб, недодялан човек) ← дърво

поддръжник ← поддържа

Отстраняване на окончанието без съкращаване на основата

Отстраняване на окончанието -а

азбучник ← азбука

астматик ← астма

атеросклеротик ← атеросклероза

безверник ← вяра

бубарник ← буба

буревестник₁ (птица) ← буря, вести

буревестник₂ (човек) ← буря, вести

вероизменник ← вяра, изменник

вероотстъпник ← вяра, отстъпник

войник ← война

вълненик ← вълна

въртокъщник ← върти, къща

гофретник ← гофрета

датник₁ (печат) ← дата

датник₂ (в календар; на часовник) ← дата

диагностик ← диагноза

дрешник ← дреха

душевадник ← душа, вади
душеприказчик ← душа, приказва
държавник ← държава
екозащитник ← екозащита
жертвеник ← жертва (съществително)
звездопоклонник ← звезда, поклони се
змиярник ← змия
игленик ← игла
иконопоклонник ← икона, поклони се
каторжник ← каторга
клетвоотстъпник ← клетва, отстъпник
клетвопрестъпник ← клетва, престъпи
ключарник ← ключа
книжник ← книга
косичник ← коса
краварник ← крава
лъжичник ← лъжица
молитвеник₁ (нелице) ← молитва
молитвеник₂ (лице) ← молитва
монетник ← монета
намордник ← морда
науствник ← уста
нашийник ← шия
неволник ← неволя
невротик ← невроза
неделник ← неделя
овчарник ← овца
оглавник ← глава
осемхилядник ← осем, хиляда
основоположник ← основа, положи
паралитик ← парализа
патичарник ← патица
плевник ← плява
плочник ← плоча
подбрадник ← брада
полузащитник ← полузащита
помийник ← помия
портик ← порта
природозащитник ← природа, защитник
прозаик ← проза
прокаженик ← проказа
просфорник ← просфора
психоаналитик ← психоанализа

птичарник ← птица
пустинник ← пустиня
пчеларник ← пчела
пържолник ← пържола
рецептурник ← рецептура
рибарник ← риба
рибник₁ (ястие) ← риба
рибник₂ (рибарник) ← риба
рудник ← руда
сатирик ← сатира
свинарник ← свиня
седемхилядник ← седем, хиляда
седмичник ← седмица
секундарник ← секунда
скицник ← скица
склеротик ← склероза
сламеник ← слама
служебник ← служба
сплетник ← сплетня
стачкоизменник ← стачка, изменник
стигматик ← стигма
стохилядник ← сто, хиляда
стрелник ← стрела
стрелочник ← стрелка
супник ← супа
схизматик ← схизма
съидейник ← идея
съкилийник ← килия
сътрапезник ← трапеза
тиквеник ← тиква
требник ← треба
уличник ← улица
физкултурник ← физкултура
хилядник ← хиляда
царевичник ← царица
цифреник ← цифра
чернорботник ← черен, работа
четник ← чета
школник ← школа
Отстраняване на окончанието -е
зелник ← зеле
именник ← име
кафеник ← кафе

кучкарник ← куче
слънцепоклонник ← слънце, поклони се
съвременник ← време
съименник ← име
съплеменник ← племе
цветарник ← цвете

Отстраняване на окончанието -и

гащник ← гащи
пилчарник ← пилци
чорапогащник ← чорап, гащи

Отстраняване на окончанието -и (от прилагателно)

бъдник ← бъдни
вторник ← втори

Отстраняване на окончанието -и (от числително редно)

второгодишник ← втори, година
второгодник ← втори, година
второкласник ← втори, клас
второкурсник ← втори, курс
второразрядник ← втори, разред
дванайсетокласник (дванадесетокласник) ← дванайсети (дванадесети), клас
деветокласник ← девети, клас
десетокласник ← десети, клас
десетокласник ← десети, клас
единайсетокласник (единадесетокласник) ← единайсети (единадесети), клас
осмокласник ← осми, клас
петокласник ← пети, клас
първокласник ← първи, клас
първокурсник ← първи, курс
първоразрядник ← първи, разред
първосвещеник ← първи, свещеник
седмокласник ← седми, клас
третокласник ← трети, клас
третокурсник ← трети, курс
треторазрядник ← трети, разред
четвъртокласник ← четвърти, клас
четвърторазрядник ← четвърти, разред
шестокласник ← шести, клас

Отстраняване на окончанието -о

безделник ← дело
безотечественик₁ (който е извън отечеството си) ← отечество
безсребърник ← сребро
говедарник ← говедо
дръвник₁ (място, където се секат дърва) ← дърво

дръвник₂ (място, където се съхраняват дърва) ← дърво
дръвник₃ (груб, недоелян човек) ← дърво
естественик ← естество
зломисленик ← зло, мисли
злосторник ← зло, стори
киноисторик ← кино, история
киноработник ← кино, работник
копитник ← копито
лекарственик ← лекарство
летовник ← лято
набедреник ← бедро
наколенник ← коляно
наочник ← око
наушник ← ухо
общественик ← общество
петолистник ← пет, лист/листо
писмовник ← писмо
подрасник ← расо
правилник ← правило
правник ← право
правозащитник ← право, защитник
правоприемник ← право, приеме
производственик ← производство
просеник ← просо
родоначалник ← род, начало
родственик ← родство
сребърник ← сребро
съотечественик ← отечество
трилистник ← три, лист/листо
утренник ← утро
царственик ← царство
челник ← чело
чуждопоклонник ← чуждо, поклонник

Нарастване на основата

прозаик ← проза – основата се разширява с -а-
лигавник ← лига – основата се разширява с -ав-
дневник ← ден – основата се разширява с -ев-
оръжейник ← оръжие – основата се разширява с -ей-
скъперник ← скъпи се – основата се разширява с -ер-
теоретик ← теория – основата се разширява с -ет-

косичник ← коса – основата се разширява с -ич-
кучкарник ← куче – основата се разширява с -к-
стотник ← сто – основата се разширява с -т-
присмехулник ← присмех – основата се разширява с -у-
крайшник ← край – основата се разширява с -ш-

Вмъкване на гласна в самата основа

служебник ← служба – в основата се вмъква -е-
справочник ← справка – в основата се вмъква -о-
стрелочник ← стрелка – в основата се вмъква -о-
безсребърник ← сребро – в основата се вмъква -ъ-
сребърник ← сребро – в основата се вмъква -ъ-

Съкращаване на основата

Изпадане на -е-

дневник ← ден
осмогласник ← осем, глас
телчарник ← телец

Изпадане на -ъ-

ветрилник ← вятър
кадровик ← кадър
огнепоклонник ← огън, поклони се
топлилник ← топъл

Отстраняване на наставката (тематичната гласна) -а

закрилник ← закриля
изповедник₁ (този, пред когото някой се изповядва) ← изповяда₁
изповедник₂ (този, който вярва в някаква идея и я следва, изповядва я) ← изповяда₂
нормировчик ← нормира
одумник ← одума
парясник ← паряса
плавник ← плава
поддръжник ← поддържа
прахосник ← прахоса
предшественик ← предшества
преливник ← прелива
пътешественик ← пътешества
регулировчик ← регулира
скитник ← скита
съчувственик ← съчувства
шлифовчик ← шлифова

Отстраняване на наставката -ава и постфикса се

годеник ← годява се

подвижник ← подвизава се

Отстраняване на наставката -ан

халосник ← халосан

Отстраняване на наставката -аний- и окончанието -е

послушник ← послушание

Отстраняване на наставката -ва

властник ← властва

душеприказчик ← душа, приказва

магьосник ← магьосва

настройчик ← настройва

неверник ← вярва

проповедник ← проповядва

следовник ← следва

събеседник ← беседва

съучастник ← съучаства

участник ← участва

Отстраняване на наставката (тематичната гласна) -е

бозайник ← бозае

издайник ← издаде

изедник ← изяде

многознайник ← много, знае

наемник ← наеме

омайник ← омае (отпада тематичната гласна -е и от [омайе] остава омай-?)

плесник ← плесне

подемник ← подеме

подписник ← подпише

познайник ← познае

поменик ← помене

потисник ← потисне

правоприемник ← право, приеме

приемник₁ (лице) ← приеме

приемник₂ (предмет) ← приеме

приемчик ← приеме

проводник ← проведе

радиоприемник ← радио, приеме

разсипник ← разсипе

ритник ← ритне

съсипник ← съсипе

Отстраняване на -е- от наставката -ен

безбожник ← безбожен

бездарник ← бездарен

бездушник ← бездушен

безсрамник ← безсрамен
безумник ← безумен
безчестник ← безчестен
бивник ← бивен
болник ← болен
верноподаник ← верен, поданик
виновник ← виновен
военнопленник ← военен, пленник
военнопрестъпник ← военен, престъпление
всекидневник ← всекидневен
гладник ← гладен
гостоприемник₁ (гостоприемен човек) ← гостоприемен
грозник ← грозен
двуличник ← двуличен
двумесечник ← двумесечен
двуплощник ← двуплощен
двуседмичник ← двуседмичен
двутомник ← двутомен
десетоъгълник ← десетоъгълен
духовник ← духовен
дълголетник₁ (човек) ← дълголетен
дълголетник₂ (растение) ← дълголетен
дълголетник₃ (животно) ← дълголетен
едноименник ← едноименен
еднотомник ← еднотомен
ежедневник ← ежедневен
ежемесечник ← ежемесечен
ежеседмичник ← ежеседмичен
задочник ← задочен
затворник ← затворен (причастие от затвори)
злоезичник ← злоезичен
крепостник ← крепостен
къщовник ← къщовен
международник₁ (журналист по международните събития) ← международен
международник₂ (привърженик на интернационализма) ← международен
многолетник ← многолетен
многостенник ← многостенен
многоъгълник ← многоъгълен
мръсник ← мръсен
надомник ← надомен
наивник ← наивен
наръчник ← наръчен
нахалник ← нахален

неблагодарник ← неблагодарен
негодник ← негоден
неграмотник ← неграмотен
недоволенник ← недоволен
некадърник ← некадърен
немирник ← немирен
ненаситник ← ненаситен
непослушник ← непослушен
неправедник ← неправеден
нескопосник ← нескопосен
несретник ← несретен
нещастник ← нещастен
низкопоклонник ← низкопоклонен
омразник ← омразен
осмостенник ← осмостенен
осмоъгълник ← осмоъгълен
отличник ← отличен
петоъгълник ← петоъгълен
пленник ← пленен (причастие от плени)
подкупник ← подкупен
полярник ← полярен
праведник ← праведен
правоъгълник ← правоъгълен
предник ← преден
предходник ← предходен
приложник ← приложен
продажник ← продажен
ранобудник ← ранобуден
самотник ← самотен
своеволник ← своеволен
свързочник ← свързочен
седмоъгълник ← седмоъгълен
сладкодумник ← сладкодумен
сладострастник ← сладострастен
смешник ← смешен
столетник₁ (лице) ← столетен
столетник₂ (растение) ← столетен
страшник ← страшен
стръвник ← стръвен
тежкотоварник ← тежкотоварен
тежкотонажник ← тежкотонажен
тритомник ← тритомен
триъгълник ← триъгълен

тъпо̀б̀г̀л̀н̀ѝк ← тъпо̀б̀г̀л̀ѐн
ударник₁ (през социализма – който има високи постижения в изпълнение на
планове, задачи и норми) ← ударен
умник ← умен
успоредник ← успореден
хищник ← хищен
хрантутник ← хрантутен (причастие от хрантути)
чаровник ← чаровен
частник ← частен
черноработник ← черен, работа
четирѝб̀г̀л̀н̀ѝк ← четирѝб̀г̀л̀ѐн
шестостранник ← шестостранен
шесто̀б̀г̀л̀н̀ѝк ← шесто̀б̀г̀л̀ѐн

Отстраняване на наставката -ен
зенитчик ← зенитен

Отстраняване на наставката -еств- и окончанието -о
езичник ← езичество

Отстраняване на наставката -ничеств- и окончанието -о
народник ← народничество

Отстраняване на наставката (тематичната гласна) -и
бродник ← броди
буревестник₁ (птица) ← буря, вести
буревестник₂ (човек) ← буря, вести
въртокъщник ← върти, къща
грешник ← греша
длъжник ← дължи
довереник ← довери
досадник ← досади
доставчик ← достави
душевадник ← душа, вади
заварчик ← завари
законопрестъпник ← закон, престъпи
закупчик ← закупи
заместник ← замести
заточеник ← заточи
защитник ← защити
зломисленик ← зло, мисли
злосторник ← зло, стори
измамник ← измами
изменник ← измени
клеветник ← клевети
клетвопрестъпник ← клетва, престъпи
кръстник ← кръсти

металоработник ← метал, работи
наследник ← наследи
наставник ← настави
основоположник ← основа, положи
отстъпник ← отстъпи
пакостник ← пакости
петролоработник ← петрол, работи
повереник ← повери
постник ← пости
предвестник₁ (лице) ← предвести
предвестник₂ (нелице) ← предвести
прислужник ← прислужи
работник ← работи
развѣдник ← развѣди
спестовник ← спести
съдник ← съди
съмишленик ← мисли
тегловник ← тегли
тютюноработник ← тютюн, работи
угодник₂ ← угоди
уредник ← уреди
учебник ← учи
хулник ← хули

Отстраняване на наставката (тематичната гласна) -и и постфикса се

заселник ← засели се
застъпник ← застъпи се
звездопоклонник ← звезда, поклони се
идолопоклонник ← идол, поклони се
изселник ← изсели се
иконопоклонник ← икона, поклони се
мазник ← мазни се
мерник ← мери се
мъченик ← мъчи се
натрапник ← натрапи се
огнепоклонник ← огън, поклони се
отцепник ← отцепи се
поборник ← бори се
поклонник ← поклони се
покръстеник ← покръсти се
поселник ← посели се
преселник ← пресели се
сговорник ← сговори се
скъперник ← скъпи се

слънцепоклонник ← слънце, поклони се
сътрудник ← труди се
труженик ← труди се
удавник ← удави се

Отстраняване на наставката -изъм

алкохолик ← алкохолизъм
астигматик ← астигматизъм
догматик ← догматизъм
егоцентрик ← егоцентризъм
еклектик ← еклектизъм
емпирик ← емпиризъм
естетик ← естетизъм
лунатик ← лунатизъм
орфик ← орфизъм
платоник ← платонизъм
прагматик ← прагматизъм
работохолик ← работохолизъм
романтик ← романтизъм
фанатик ← фанатизъм

Отстраняване на наставката -ий- и окончанието -а

агрохимик ← агрохимия
академик ← академия
алхимик ← алхимия
анорексик ← анорексия
апоплектик ← апоплексия
биохимик ← биохимия
булимик ← булимия
геохимик ← геохимия
истерик ← истерия
историк ← история
каталептик ← каталепсия
киноисторик ← кино, история
меланхолик ← меланхолия
мизерник ← мизерия
неврастеник ← неврастения
невролептик ← невролепсия
поразник ← поразия
теоретик ← теория
филхармоник ← филхармония
хидрохимик ← хидрохимия
химик ← химия
хипертоник ← хипертония
хипохондрик ← хипохондрия

шизофреник ← шизофрения

Отстраняване на наставката -ий- и окончанието -е

безобразник ← безобразие

великомъченик ← велик, мъчение

въстаник ← въстание

единомишленик ← единомислие

изгнаник ← изгнание

мракобесник ← мракобесие

насилник ← насилие

нашественик ← нашествие

оръжейник ← оръжие

покаяник ← покаяние

пълномощник ← пълномощие

слепоочник ← слепоочие

съдружник ← съдружие

съзаклятник ← съзаклятие

чернокнижник ← чернокнижие

чревоугодник ← чревоугодие

Отстраняване на наставката -ин- и окончанието -а

второгодишник ← втори, година

второгодник ← втори, година

годишник ← година

Отстраняване на наставката -ира

аналитик ← анализира

Отстраняване на наставката -иц- и окончанието -а

размирник ← размирица

Отстраняване на наставката -ичен

ексцентрик ← ексцентричен

симфоник ← симфоничен

флегматик ← флегматичен

Отстраняване на наставката -ичък

мъник₁ (лице) ← мъничък

мъник₂ (куче от дребна порода) ← мъничък

Отстраняване на наставката -й- и окончанието -а

параноик ← параноя

Отстраняване на наставката -к- и окончанието -а

бележник ← бележка

дописник ← дописка

кокошарник ← кокошка

лешник ← леска

накитник ← китка

подопашник ← опашка

постановчик ← постановка

сенник ← сянка

стачник ← стачка

Отстраняване на наставката -лений- и окончанието -е

военнопрестъпник ← военен, престъпление

престъпник ← престъпление

Отстраняване на наставката -лив

угодник₁ ← угодлив

Отстраняване на наставката -лява (-л' - + -ава)

управник ← управлява

Отстраняване на наставката -н- и окончанието -а

артелчик ← артелна

Отстраняване на наставката -нен

военачалник ← военен, началник

Отстраняване на наставката -нин- и окончанието -а

зимник ← зимнина

книжовник ← книжнина

Отстраняване на наставката -ност

отговорник ← отговорност

Отстраняване на наставката -оса

сватовник ← сватоса

Отстраняване на наставката -ост

промишленик ← промишленост

собственик ← собственост

Отстраняване на наставката -от- и окончанието -а

чистник ← чистота

Отстраняване на наставката -ств- и окончанието -о

вълшебник ← вълшебство

свещеномъченик ← свещенство, мъченик

свещеноначалник ← свещенство, началник

Отстраняване на наставката -ства

блудник ← блудства

странник ← странства

съответник₂ ← съответства

Отстраняване на наставката -ува

лечебник ← лекува

пътник ← пътува

Отстраняване на наставката -ува и постфикса *се*

черковник ← черкува се

Отстраняване на наставката -ч- и окончанието -е

хоботник ← хоботче

ПРИЛОЖЕНИЕ – ПРОИЗВЕЖДАЩИ ДУМИ

Образувани от съществителни имена

автоматчик ← автомат
агрохимик ← агрохимия
адресник ← адрес
азбучник ← азбука
академик ← академия
алкоголик ← алкохолизъм
алхимик ← алхимия
анорексик ← анорексия
апаратчик ← апарат
апоплектик ← апоплексия
арсеник ← арсен
артелчик ← артелна
астигматик ← астигматизъм
астматик ← астма
атеросклеротик ← атеросклероза
багажник ← багаж
барабанчик ← барабан
безверник ← вяра
безделник ← дело
бездетник ← дете
бездомник ← дом
безмоторник ← мотор
безобразник ← безобразие
безотечественик₁ (който се намира извън отечеството си) ← отечество
безсребърник ← сребро
бележник ← бележка
биохимик ← биохимия
бранник ← бран
браншовик ← бранш
бубарник ← буба
булимик ← булимия
бунтовник ← бунт
бюфетчик ← бюфет
варовик ← вар
вестник ← вест
ветрилник ← вятър
вечерник₁ (вятър) ← вечер
вечерник₂ (растение) ← вечер

випускник ← випуск
войник ← война
връшник ← връх
вълненик ← вълна
вълшебник ← вълшебство
въпросник ← въпрос
въстаник ← въстание
газеник ← газ
газовик ← газ
гащник ← гащи
геохимик ← геохимия
гнойник ← гной
говедарник ← говедо
годишник ← година
гофретник ← гофрета
гълбарник ← гълб
датник ← дата
десантчик ← десант
диабетик ← диабет
диагностик ← диагноза
дневник ← ден
догматик ← догматизъм
докладчик ← доклад
донаборник ← наборник
доносник ← донос
дописник ← дописка
дрешник ← дреха
дръвник₁ (място, където се секат дърва) ← дърво
дръвник₂ (място, където се съхраняват дърва) ← дърво
дръвник₃ (груб, недоद्याлан човек) ← дърво
дъждовник ← дъжд
държавник ← държава
егоцентрик ← егоцентризъм
езичник ← езичество
еклектик ← еклектизъм
емпирик ← емпиризъм
епилептик ← епилепсия
еретик ← ерес
естественик ← естество
естетик ← естетизъм
етюдник ← етюд
жертвеник ← жертва (съществително)
забойчик ← забой

завистник ← завист
заговорник ← заговор
зайчарник ← заек
законник₁ (лице) ← закон
законник₂ (нелице) ← закон
заложник ← залог
зверилник ← звяр
зелник ← зеле
зимник ← зимнина
змиярник ← змия
игленик ← игла
изгнаник ← изгнание
излетник ← излет
именник ← име
истерик ← истерия
историк ← история
кадровик ← кадър
калник ← кал
каноник₁ (лице) ← канон
каноник₂ (нелице) ← канон
каталептик ← каталепсия
каторжник ← каторга
катраник ← катран
кафеник ← кафе
квасник ← квас
климатик ← климат
клирик ← клир
клюкарник ← клюка
книжник ← книга
книжовник ← книжнина
кокошарник ← кокошка
комарник ← комар
конник ← кон
копитник ← копито
косичник ← коса
краварник ← крава
крайник ← край
крайшник ← край
крановик ← кран
кръвник ← кръв
кръжочник ← кръжок
кукурузник ← кукуруз
кучкарник ← куче

кътник ← кът
лагерник ← лагер
ледник ← лед
лекарственик ← лекарство
летовник ← лято
лешник ← леска
лигавник ← лига
лунатик ← лунатизъм
лъжичник ← лъжица
маховик ← мах
меланхолик ← меланхолия
месечник ← месец
металик ← метал
метежник ← метеж
мизерник ← мизерия
молитвеник₁ (нелице) ← молитва
молитвеник₂ (лице) ← молитва
монетник ← монета
монтажник ← монтаж
мостик ← мост
мракобесник ← мракобесие
набедреник ← бедро
наборник ← набор
нагръдник ← гръд
надзорник ← надзор
назъбник ← зъб
накитник ← китка
наколенник ← коляно
накрайник ← край
налакътник ← лакът
наместник ← място
намордник ← морда
наочник ← око
напръстник ← пръст
народник ← народничество
наръкавник ← ръкав
науствник ← уста
наушник ← ухо
нашественик ← нашествие
нашийник ← шия
неволник ← неволя
неврастеник ← неврастения
невролептик ← невролепсия

невротик ← невроза
неделник ← неделя
ненавистник ← ненавист
общественник ← общество
овчарник ← овца
оглавник ← глава
орфик ← орфизъм
оръжейник ← оръжие
отговорник ← отговорност
отрядник ← отряд
паметник ← памет
паралитик ← парализа
параноик ← параноя
парник ← пара
патичарник ← патица
патронник ← патрон
пепелник ← пепел
пилчарник ← пилци
писмовник ← писмо
плановик ← план
платоник ← платонизъм
плевник ← плява
плодник ← плод
плочник ← плоча
побойник ← побой
подбрадник ← брада
подлакътник ← лакът
подлистник ← лист
подопашник ← опашка
подрасник ← расо
покаяник ← покаяние
помийник ← помя
помощник ← помощ
поразник ← поразия
портик ← порта
послушник ← послушание
постановчик ← постановка
потник ← пот
правилник ← правило
правник ← право
прагматик ← прагматизъм
предпслужник ← плуг
престъпник ← престъпление

преходник ← переход
прилистник ← лист/листо
присмехулник ← присмех
прицветник ← цвят
прозаик ← проза
производственик ← производство
прокаженик ← проказа
промишленик ← промишленост
просеник ← просо
просфорник ← просфора
психоаналитик ← психоанализа
птичарник ← птица
пустинник ← пустиня
пчеларник ← пчела
пържолник ← пържола
пясъчник ← пясък
работохолик ← работохолизъм
разбойник ← разбой
развратник ← разврат
разговорник ← разговор
разколник ← разкол
размирник ← размирица
разсадник ← разсад
рахитик ← рахит
рецептурник ← рецептура
речник ← реч
рибарник ← риба
рибник₁ (ястие) ← риба
рибник₂ (рибарник) ← риба
родственик ← родство
романтик ← романтизъм
рудник ← руда
саботажник ← саботаж
сановник ← сан
сатирик ← сатира
сборник ← сбор
свещник ← свещ
свинарник ← свиня
седмичник ← седмица
секундарник ← секунда
сенник ← сянка
сестриник ← сестра
сифилитик ← сифилис

скицник ← скица
склеротик ← склероза
сламеник ← слама
слепоочник ← слепоочие
служебник ← служба
смъртник ← смърт
собственик ← собственост
соколник ← сокол
солник ← сол
спаначник ← спанак
спиртник ← спирт
сплетник ← сплетня
сподвижник ← подвижник
справочник ← справка
спътник₁ (лице) ← пътник
сребърник ← сребро
сродник ← род
стачник ← стачка
стигматик ← стигма
стрелник ← стрела
стрелочник ← стрелка
стълпник ← стълп
супник ← супа
сухарник ← сухар
схизматик ← схизма
съветник₂ 'който е член на съвет' ← съвет
съвипускник ← випускник
съвременник ← време
съдлъжник ← длъжник
съдокладчик ← докладчик
съдружник ← съдружие
съекипник ← екип
съзаклятник ← съзаклятие
съидейник ← идея
съименник ← име
съкилийник ← килия
съкласник ← клас
съкурсник ← курс
сънаборник ← наборник
сънародник ← народ
сънаследник ← наследник
съновник ← сън
съотборник ← отбор

съответник₁ (лице) ← ответник
съотечественик ← отечество
съплеменник ← племе
съсобственик ← собственик
сътрапезник ← трапеза
съученик ← ученик
съюзник ← съюз
такелажник ← такелаж
телчарник ← телец
теоретик ← теория
тиквеник ← тиква
типик ← тип
требник ← треба
трикотажник ← трикотаж
ударник₂ (нелице) ← удар
уличник ← улица
утренник ← утро
фанатик ← фанатизъм
физкултурник ← физкултура
филхармоник ← филхармония
фокусник ← фокус
хидрохимик ← хидрохимия
химик ← химия
хипертоник ← хипертония
хипохондрик ← хипохондрия
хоботник ← хоботче
хубостник ← хубост
царевичник ← царевица
царственик ← царство
цветарник ← цвете
цитатник ← цитат
цифреник ← цифра
чайник ← чай
часовник ← час
челник₂ (нелице) ← чело
чернокнижник ← чернокнижие
чертожник ← чертеж
четник ← чета
чистник ← чистота
шизофреник ← шизофрения
школник ← школа
ъгълник ← ъгъл

Образувани от съществителни имена и глаголи – множествена производност

властник ← властва и власт
доставчик ← достави и доставка
заварчик ← завари и заварка
закрилник ← закриля и закрила
затворник ← затворен (затвори) и затвор
защитник ← защити и защита
измамник ← измами и измама
изменник ← измени и измяна
клеветник ← клевети и клевета
насилник ← насилва и насилие
наследник ← наследи и наследство
настройчик ← настройва и настройка
неверник ← вярва и вяра
обирник ← обир и обира
отчетник ← отчет и отчете
пакостник ← пакости и пакост
поклонник ← поклони се и поклонение
поменик ← помене и помен
постник ← пости и пост
проповедник ← проповядва и проповед
пътник ← пътува и път
работник ← работи и работа
регулировчик ← регулира и регулировка
съдник ← съди и съд
тегловник ← тегли и тегло
труженик ← труди се и труд
хулник ← хули и хула
шлифовчик ← шлифова и шлифовка

Образувани от прилагателни имена

безбожник ← безбожен
бездарник ← бездарен
бездушник ← бездушен
безнравственик ← безнравствен
безотечественик₂ (човек, който няма чувство за отечество) ← безотечествен₂
безсрамник ← безсрамен
безумник ← безумен
безчестник ← безчестен
бивник ← бивен
болник ← болен
бъдник ← бъдни
виновник ← виновен

вторник ← втори
галеник ← гален (прилагателно)
гладник ← гладен
горещник (един от дните, които се смятат за най-горещите в годината) ← горещ
грозник ← грозен
двойник₁ ← двоен
двойник₂ (вид дърводелско ренде с двойно острие) ← двоен
девственник ← девствен
дълголетник₁ (лице) ← дълголетен
дълголетник₂ (нелице) ← дълголетен
ексцентрик ← ексцентричен
живарник ← жив
завареник ← заварен (прилагателно)
задочник ← задочен
зенитчик ← зенитен
злоезичник ← злоезичен
именик ← имен
клетник ← клет
крепостник ← крепостен
къщовник ← къщовен
лакомник ← лаком
многолетник ← многолетен
мръсник ← мръсен
мъник₁ (лице) ← мъничък
мъник₂ (нелице) ← мъничък
надомник ← надомен
наивник ← наивен
наръчник ← наръчен
нахалник ← нахален
негодник₂ ← негоден
неграмотник ← неграмотен
недоволник ← недоволен
незнайник ← незнаен
некадърник ← некадърен
немирник ← немирен
ненаситник ← ненаситен
непослушник ← непослушен
неправедник ← неправеден
непрокопсаник ← непрокопсан
нескопосник ← нескопосан (нескопосен) (равностойни дублети)
несретник ← несретен
нехайник ← нехаен
нещастник ← нещастен

окаяник ← окаян
омразник ← омразен
отличник ← отличен
палавник ← палав
подкупник ← подкупен
покойник ← покоен
полярник ← полярен
потайник ← потаен
праведник ← праведен
предник ← преден
приложник ← приложен
продажник ← продажен
проклетник ← проклет
рожденик ← рожден
самотник ← самотен
своеволник ← своеволен
свързочник ← свързочен
симфоник ← симфоничен
смешник ← смешен
старик ← стар
столетник₁ (лице) ← столетен
столетник₂ (нелице) ← столетен
страшник ← страшен
стръвник ← стръвен
тайник ← таен
топлилник ← топъл
трезвеник ← трезвен
угодник₁ ← угодлив
ударник₁ (лице) ← ударен
умник ← умен
успоредник ← успореден
устатник ← устат
флегматик ← флегматичен
халосник ← халосан
хищник ← хищен
чаровник ← чаровен
частник ← частен

Образувани от прилагателни имена и глаголи – множествена производност

досадник ← досади и досаден
предходник ← предходен и предходи (предхожда)
спестовник ← спести и спестовен

Образувани от числителни имена

десетник ← десет

стотник ← сто

хилядник ← хиляда

Образувани от глаголи

аналитик ← анализира

блудник ← блудства

бозайник ← бозае

бродник ← броди

будилник ← буди

възпитаник ← възпитан (причастие от възпита) и възпита

глезеник ← глезен (причастие от глези)

годеник ← годява се

грешник ← греши

длъжник ← дължи

доведеник ← доведен (причастие от доведе)

довереник (този, на когото се доверяват, изказват съкровени неща) ← довери

закупчик ← закупи

заместник ← замести

заселник ← засели се

застъпник ← застъпи се

заточеник ← заточи (заточен)

избраник ← избран (причастие от избере)

издайник ← издаде

изедник ← изяде

изповедник₁ (този, пред когото някой се изповядва) ← изповяда₁

изповедник₂ (този, който вярва в някаква идея и я следва, изповядва я) ← изповяда₂

изселник ← изсели се

кръстник ← кръсти

кръщелник ← кръщава

лечебник ← лекува

лющилник (селскостопанско оръдие за подмятане на стърнищата след жътва) ←

лющи (оре плитко земята)

магьосник ← магьосва

мазник ← мазни се

мерник ← мери се

мъченик ← мъчи се

наемник ← наеме

наставник ← настави

натрапник ← натрапи се

нормировчик ← нормира
одумник ← одума
омайник ← омае
отстъпник ← отстъпи
отцепник ← отцепи се
парясник (напуснат, изоставен, разведен мъж) ← паряса (напусне съпруга си)
плавник ← плава
пленник ← пленен (причастие от плени)
плесник ← плесне
плювалник ← плюва
поборник ← бори се
повереник ← повери
подвижник ← подвизава се
поддръжник ← поддържа
подемник ← подеме
подписник ← подпише се
познайник ← познае
покръстеник ← покръсти се
помазаник ← помазан (причастие от помаже)
поселник ← посели се
потисник ← потисне
поялник ← пои
пратеник ← пратен (причастие от прати)
прахосник ← прахоса
предвестник₁ (лице) ← предвести
предвестник₂ (нелице) ← предвести
предшественик ← предшествия
преливник ← прелива
преселник ← пресели се
приемник₁ (лице) ← приеме₁
приемник₂ (нелице) ← приеме
приемчик ← приеме
прислужник ← прислужи
проводник ← проведе
прокуденик ← прокуден (причастие от прокуди)
пътешественик ← пътешества
развѣдник ← развѣди
разплодник (място) ← разплоди
разплодник₁ (животно) ← разплод
разсипник ← разсипе
ритник ← ритне
сватовник ← сватоса
светилник ← свети

сговорник ← сговори се
скитник ← скита
скъперник ← скъпи се
следовник ← следва
страдалник ← страда
странник ← странства
събеседник ← беседва
съветник₁ (този, който съветва, дава съвет) ← съветва и съвет
съмишленик ← мисли
съответник₂ (нелице) ← съответства
съсипник ← съсипе
сътрудник ← труди
съучастник ← съучаства
съчувственик ← съчувства
тупаник ← тупа₂ ('бие')
угодник₂ (Божи угодник) ← угоди
удавник ← удави се
умивалник ← умива
управник ← управлява
уредник ← уреди
участник ← участва
учебник ← учи
ученик ← учен (причастие от учи)
хладилник ← хлади
храненик ← хранен (причастие от храни)
хрантутник ← хрантутен (причастие от хрантути)
черковник ← черкува се

Образувани от предлози

противник ← против

Сложни съществителни имена, съдържащи наставка *-ик*

Образувани с наставка *-ик* от сложна дума

От съществителни

водопроводчик ← водопровод
дърводобивник ← дърводобив
единомишленик ← единомислие
екозащитник ← екозащита
нефтодобивник ← нефтодобив
полузащитник ← полузащита

пълномощник ← пълномощие
солодобивник ← солодобив
чревоугодник ← чревоугодие

От прилагателни

всекидневник ← всекидневен
гостоприемник₁ (гостоприемен човек) ← гостоприемен
двуличник ← двуличен
двумесечник ← двумесечен
двуплощник ← двуплощен
двуседмичник ← двуседмичен
двутомник ← двутомен
десетоъгълник ← десетоъгълен
едноименник ← едноименен
еднотомник ← еднотомен
ежедневник ← ежедневен
ежемесечник ← ежемесечен
злонамереник ← злонамерен
злочестник ← злочест
международник₁ (журналист по международните събития) ← международен
международник₂ (привърженик на интернационализма) ← международен
многостенник ← многостенен
многоъгълник ← многоъгълен
неблагодарник ← неблагодарен
низкопоклонник ← низкопоклонен
осмостенник ← осмостенен
осмоъгълник ← осмоъгълен
петоъгълник ← петоъгълен
правоъгълник ← правоъгълен
равнобедреник ← равнобедрен
ранобудник ← ранобуден
седмоъгълник ← седмоъгълен
сладкодумник ← сладкодумен
сладострастник ← сладострастен
тежкотоварник (машинист, който кара тежкотоварен влак) ← тежкотоварен
тежкотонажник (машинист, който кара тежкотонажен влак) ← тежкотонажен
трибагреник ← трибагрен
триножник ← триног
тритомник ← тритомен
триъгълник ← триъгълен
тъпоъгълник ← тъпоъгълен
четириъгълник ← четириъгълен
шестостранник ← шестостранен

шестоъгълник ← шестоъгълен

От съставни числителни бройни

осемхилядник ← осем хиляди

седемхилядник ← седем хиляди

стохилядник ← сто хиляди

Образувани с наставка -ик от две думи

Образувани от две съществителни

киноисторик ← кино, история

родоначалник ← род, начало

чорапогащник ← чорап, гащи

От съществително и прилагателно

великомъченик ← велик, мъчение

високомонтажник ← висок, монтаж

военнопръстник ← военен, престъпление

черноработник ← черен, работа

От съществително и числително бройно

дванайсетопръстник (дванадесетопръстник – дублетна форма) ← дванайсет (дванадесет), пръст

осмогласник ← осем, глас

петолистник ← пет, лист/листо

трилистник ← три, лист/листо

трисвещник ← три, свещ

От съществително и числително редно

второгодишник ← втори, година

второгодник ← втори, година

второкласник ← втори, клас

второкурсник ← втори, курс

второразрядник ← втори, разред

дванайсетокласник (дванадесетокласник) ← дванайсети (дванадесети), клас

деветокласник ← девети, клас

десетокласник ← десети, клас

десетокласник ← десети, клас

единайсетокласник (единадесетокласник) ← одинайсети (единадесети), клас

осмокласник ← осми, клас

петокласник ← пети, клас

първокласник ← първи, клас

първокурсник ← първи, курс

първоразрядник ← първи, разред

седмокласник ← седми, клас
третокласник ← трети, клас
третокурсник ← трети, курс
треторазрядник ← трети, разред
четвъртокласник ← четвърти, клас
четвърторазрядник ← четвърти, разред
шестокласник ← шести, клас

От съществително и глагол

буревестник₁ (птица) ← буря, вести
буревестник₂ (човек) ← буря, вести
въртокъщник ← върти, къща
душевадник ← душа, вади
душеприказчик ← душа, приказва
законопрестъпник ← закон, престъпи
звездопоклонник ← звезда, поклони се
зломисленик ← зло, мисли
злосторник ← зло, стори
идолопоклонник ← идол, поклони се
иконопоклонник ← икона, поклони се
клетвопрестъпник ← клетва, престъпи
металорботник ← метал, работи
огнепоклонник ← огън, поклони се
основоположник ← основа, положи
петролорботник ← петрол, работи
правоприемник ← право, приеме
слънцепоклонник ← слънце, поклони се
тютюнорботник ← тютюн, работи

От глагол и наречие

многознайник ← много, знае

От съкратена част от дума, прибавена към глагол

радиоприемник ← радио-, приеме

Образувани от опорна дума, образувана с наставката -ик

От две съществителни

богоненавистник ← Бог, ненавистник
богоотстъпник ← Бог, отстъпник
богоугодник ← Бог, угодник
богохулник ← Бог, хулник
вероизменник ← вяра, изменник
вероотстъпник ← вяра, отстъпник

градоначалник ← град, началник
домоначалник ← дом, началник
киноработник ← кино, работник
клетвоотстъпник ← клетва, отстъпник
правозащитник ← право, защитник
престолонаследник ← престол, наследник
природозащитник ← природа, защитник
родоотстъпник ← род, отстъпник
свещеномъченик ← свещенство, мъченик
свещеноначалник ← свещенство, началник
стачкоизменник ← стачка, изменник
човеконенавистник ← човек, ненавистник
чуждопоклонник ← чуждо, поклонник

От съществително и прилагателно

верноподаник ← верен, поданик
военачалник ← военен, началник
военнопленник ← военен, пленник
първосвещеник ← пръв, свещеник

От съществително и местоимение

себепоклонник ← себе, поклонник

От съкратена част от дума, прибавена към съществително

европратеник ← евро-, пратеник
електропроводник ← електро-, проводник
политзатворник ← полит-, затворник
полупроводник ← полу-, проводник
свръхпроводник ← свръх-, проводник
спецпратеник ← спец-, пратеник
фотодописник ← фото-, дописник